

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie, Polska
Akademia Zamojska, Polska
University of Wolverhampton, Great Britain
Universität Osnabrück, Deutschland

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Збірник матеріалів

У Міжнародної науково-практичної конференції

26 листопада 2024 року

Ніжин – 2024

УДК 364 (063)

П-18

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 6 від 25 листопада 2024 року).

Схвалено до друку Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 5 від 29 листопада 2024 року).

Рецензенти:

Карбовнічек І., доктор габілітований, професор Академії Ігнатіанум у Кракові (Польща);

Безтелесна Л. І., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та публічного врядування Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне (Україна).

П18 **Партнерська** взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2024 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 202 с.
ISBN 978-617-527-308-1

До збірника увійшли матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери», яка відбулася 26 листопада 2024 р. в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. На конференції були розглянуті актуальні проблеми партнерства державних закладів, установ, громадських організацій у наданні соціальних послуг, у підтримці вразливих категорій населення, у створенні інклюзивного простору; теоретико-методологічні засади соціального партнерства; особливості професійної підготовки фахівців соціальної сфери до партнерської взаємодії; шляхи налагодження взаємодії освітніх закладів різних типів і рівнів – ці й інші питання висвітлені на сторінках даного видання.

Для викладачів, науковців, молодих дослідників, фахівців соціальної сфери.

УДК 364 (063)

ISBN 978-617-527-308-1

© НДУ ім. М. Гоголя, 2024

© О. В. Лісовець, редакція, 2024

ЗМІСТ

Розділ I **ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСТВА У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ**

Артюх І. В. Механізми соціального захисту безробітних на рівні територіальної громади.....	8
Бутенко К. О. Термінологічний аналіз проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.....	10
Зінченко Т. В. Сімейне виховання у неблагополучних сім'ях: особливості та причини помилок у вихованні дітей	12
Казачек О. С. Використання арт-терапевтичних технік у роботі з дітьми-біженцями	15
Конончук А. І. Зміст міжсекторного соціального партнерства у сфері соціальної роботи.....	17
Костюшко Г. В., Чекалкіна О. М. Партнерство з громадськими організаціями у наданні соціальної підтримки учасникам бойових дій	20
Красновид В. В. Шкільний булінг як соціально-психологічне явище	22
Кунгурцева О. А. Проблема самотності в сучасному світі	25
Куниця Т. Ю. Групи взаємопідтримки як засіб вирішення соціально-психологічних проблем вразливих категорій населення в умовах територіальної громади ...	27
Лісовець О. В., Решетило С. Г. Надання соціальних послуг в Україні в умовах децентралізації	30
Михальчук В. М. Особливості управління персоналом у закладі соціальної роботи.....	32
Рижанова А. О., Солодовникова О. І. Соціальна робота з учнями-жертвами домашнього насильства.....	34
Сарана Д. Ю. Соціальна взаємодія батьків і педагогів у процесі формування усвідомленого батьківства	36
Сичова В. В., Хижняк Л. М. Теоретичні підходи до міжсекторного партнерства у соціальній сфері.....	39
Супрун Ю. М., Подоляко А. Р. Кібербулінг: його види та відмінність від невіртуального булінгу.....	42
Шустер В. М. Сутність дефініції «безконфліктна взаємодія»	44

Розділ II
ПАРТНЕРСТВО ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ, УСТАНОВ, ГРОМАДСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Білоус О. Л., Чернета С. Ю. Причини домашнього насильства під час війни в Україні.....	47
Вишневська Ю. В. Система соціальних послуг для інтеграції мігрантів у Німеччині (досвід землі Нижня Саксонія, м. Бремен).....	49
Гончаренко О. В., Дрібног О. В. Партнерство як механізм подолання гендерної нерівності між чоловіками і жінками у сфері зайнятості	52
Гончаренко О. В., Шликова Ж. В. Партнерська взаємодія з дитячими і молодіжними громадськими організаціями як вимога часу.....	54
Гриценко В. А., Рижанова А. О. Міжсекторальна співпраця в соціальній допомозі жінкам, які зазнали насильства в умовах війни.....	57
Гук О. Ф. Соціальне замовлення як основний механізм соціального партнерства у соціальній роботі.....	60
Карпова І. Г. Партнерська взаємодія держави й молоді в Україні в історичному контексті ..	63
Кириченко К. О. Соціально-правовий захист постраждалих від домашнього насильства: вітчизняний та зарубіжний досвід партнерської взаємодії	66
Кільовий В. М., Б'янка Г. Г. Особливості соціальної підтримки родин військовослужбовців у сучасних умовах.....	69
Криницька І. П. Співпраця неурядових та комунальних закладів соціальної сфери під час надання послуг дітям з інвалідністю та їхнім сім'ям	73
Малишко О. Є. Досвід інноваційної послуги «Опіка-24» з догляду людей похилого віку в Німеччині	75
Мідько Т. С. Міжвідомча взаємодія в організації надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах воєнного стану	78
Пільчевська Л. М. Взаємодія соціальних інститутів у формуванні усвідомленого материнства та батьківства молоді в громаді.....	81
Рижанова А. О., Бойко П. В. Особливості соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями: вітчизняний та зарубіжний досвід	84

Токар М. Ю.

Актуальність партнерства громад і неурядових організацій
у наданні соціальних послуг під час повоєнної відбудови України 86

Чернета С. Ю.

Мультидисциплінарний підхід до надання соціальних послуг 89

Розділ III

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО
ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Б'янка Г. Г.

Особливості підготовки соціальних працівників до роботи з ветеранами 92

Кириченко Н. А.

Університет як учасник процесів реабілітації та ресоціалізації
клієнтів пробації 94

Мигуля Я. Ю.

Екологізація освіти у форматі компетентнісного підходу 96

Останіна Н. С., Подоляко А. Р.

Педагогіка партнерської взаємодії у підготовці соціальних працівників 98

Педора О. В.

Проблема формування психологічної готовності особистості
до професійної діяльності 100

Пісоцький О. П.

Формування продуктивного мислення студентів-гуманітаріїв 103

Санжаровець В. М., Петренко Т. В.

Партнерська взаємодія у підготовці фахівців соціальної сфери 106

Тимченко О. А.

Формування ціннісно-сислової сфери особистості у процесі
професійного навчання у ЗВО 108

Федоренко Д. В.

Медіаграмотність соціальних працівників як засіб підвищення
ефективності комунікації з отримувачами соціальних послуг 111

Хлєбик С. Р., Ковальова С. А.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до партнерської
взаємодії у професійній діяльності 114

Розділ IV

ПАРТНЕРСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

Борисюк С. О., Угрехелідзе А. В.

Організаційні умови соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні 117

Гавриць М. Д.

Особливості роботи інклюзивно-ресурсних центрів в умовах воєнного стану. 119

Гордієнко Т. В., Ведмідь В. Р.

Особливості налагодження співпраці щодо організації інклюзивного
простору закладу освіти 122

Демчук С. О.

Волонтерство як інструмент соціальної інтеграції осіб з інвалідністю 125

Денисюк С. О., Левандовський М. Ю. Тьюторинг як складова соціального супроводу студентів з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти	128
Качалова Т. В., Баришевський М. І. Психолого-педагогічний супровід дітей з аутизмом в умовах інклюзивної освіти.....	131
Пащенко Д. Т. Роль дитячих розважальних центрів у соціально-педагогічній підтримці підлітків.....	134
Роган О. С. До проблеми вивчення можливостей саденотерапії в роботі з сім'ями, які виховують дитину з інвалідністю	136
Савельчук І. Б. Адаптивність технологій соціальної роботи для підтримки стійкості суспільства	139
Телешун О. М. Робота педагогічних працівників щодо організації інклюзивного навчання для учнів з розладами аутистичного спектру	142
Тичина С. В., Хлєбїк С. Р. Роль партнерства у створенні інклюзивного навчального середовища в закладах освіти	144
Ткаченко Д. Ю. Аналіз сучасних ІКТ-рішень для підтримки інклюзивного навчання.....	147
Токарук Л. С. Умови формування інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти	150
Третяк Т. І. Технічні засоби навчання у роботі з дітьми з порушенням слуху.....	153
Хижняк В. В. Оновлення партнерством організації реабілітаційного та інклюзивного простору в медичній діяльності	155

Розділ V

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Бі Є Партнерська взаємодія між школою та сім'єю в процесі формування соціально-моральних якостей дитини	158
Божок В. В. Зарубіжний досвід партнерства у профілактиці віктимної поведінки підлітків .	161
Бойко Д. О. Педагогічні умови виховання патріотизму у дітей старшого дошкільного віку через ознайомлення їх з історією рідного міста.....	163
Вишневський С. А. Інтелектуальна гра як засіб розвитку пізнавальної активності підлітків	164

Гасанова Л. І.	
Роль партнерської взаємодії школи та сім'ї у формуванні соціально-емоційних навичок учнів у новій українській школі	166
Гончаренко О. В., Ткаченко А. Ю.	
Інтеграція освітніх та соціальних послуг в контексті забезпечення прав дітей і молоді у закладах освіти.....	168
Грищенко С. В., Єфремова О. П., Грищенко О. П.	
Партнерство закладів вищої освіти та інститутів громадянського суспільства в процесі громадянської освіти.....	171
Завацька Л. М.	
Домашнє насильство стосовно дітей у фокусі сімейних конфліктів.....	173
Калініченко О. П.	
Взаємодія сім'ї та закладів позашкільної освіти у вихованні патріотичних почуттів дітей підліткового віку.....	176
Кеба А. Ю.	
Ігрова діяльність як провідний чинник розвитку мовлення старших дошкільників у закладі дошкільної освіти.....	179
Клименко Л. В.	
Аналіз педагогічного досвіду вітчизняних ЗВО щодо попередження явища свідомої бездітності.....	182
Литовченко О. В.	
Соціальне партнерство закладів позашкільної освіти: актуальні практики в умовах воєнного часу	184
Лю Сіхуей	
Теоретичні засади організації взаємодії закладу позашкільної освіти і сім'ї у формуванні соціокультурних потреб вихованців	187
Пей Ян	
Партнерство-запорука успішного розвитку здоров'язберезувального середовища закладу позашкільної освіти.....	190
Платонова О. Г.	
Форми і методи взаємодії соціального педагога з сім'єю щодо профілактики шкідливих звичок у дітей.....	192
Шимко Х. В.	
Особливості організації позашкільної діяльності для дітей молодшого шкільного віку	195
Яременко Б. І.	
Розвиток пізнавальних інтересів підлітків в гуртках інтелектуальних ігор.....	197

Розділ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСТВА У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Артюх Ірина Валеріївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Проблема безробіття є однією з найбільш важливих у соціально-економічному розвитку територіальних громад, оскільки вона безпосередньо впливає на стабільність ринку праці, рівень соціального добробуту та загальну економічну ситуацію в країні. Вона спричиняє зниження рівня життя громадян, зростання соціальної напруги та погіршення соціальної стабільності. Тому ефективне вирішення цієї проблеми є важливим етапом у забезпеченні сталого розвитку громад і країни в цілому. Зокрема, важливим елементом є система соціального захисту безробітних, яка покликана підтримувати осіб, що втратили роботу, та допомагати їм повернутися на ринок праці [1, с. 135].

Соціальний захист безробітних включає цілу низку заходів, спрямованих на пом'якшення соціальних та економічних наслідків безробіття. Серед основних напрямів – це фінансова допомога, професійна орієнтація, перепідготовка та працевлаштування. Всі ці заходи мають на меті не тільки зменшення рівня безробіття, але й допомогу безробітним в адаптації до змін на ринку праці, що сприяє стабільності економічної ситуації в громадах.

Перехід до нової моделі адміністративно-територіального устрою в Україні дає можливість для розвитку нових механізмів надання соціальних послуг, включаючи делегування функцій соціального захисту на рівень територіальних громад. Це створює умови для більш оперативного реагування органів місцевого самоврядування на потреби населення, дозволяючи забезпечити більш цілеспрямовану та ефективну підтримку безробітних. Місцеві органи самоврядування мають змогу швидше організувати допомогу безробітним, сприяючи розвитку нових робочих місць та економічної активності [2, с. 112].

На рівні територіальних громад органи місцевого самоврядування виконують важливі функції в організації соціального захисту, зокрема реєстрацію безробітних, надання допомоги по безробіттю, організацію заходів з працевлаштування та сприяння зайнятості. Залучаючи різноманітні фінансові ресурси, місцеві органи здатні ефективно працювати в напрямі зниження рівня безробіття, створюючи умови для розвитку місцевої економіки [3, с. 99].

Одним із важливих напрямів соціальної політики на місцевому рівні є програми перепідготовки та підвищення кваліфікації населення, що дозволяють безробітним підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці. Крім того, підтримка малого та середнього бізнесу є важливим елементом стратегії місцевого розвитку, оскільки

підприємництво сприяє створенню нових робочих місць та зміцненню економічної стабільності на місцях.

Ефективне функціонування програм соціального захисту безробітних потребує активної співпраці органів місцевого самоврядування, служб зайнятості та роботодавців. Тільки за умови такої співпраці можна досягти значних результатів у зниженні рівня безробіття та покращенні ситуації на ринку праці. Спільні зусилля допомагають не лише підтримувати існуючі робочі місця, але й створювати нові можливості для зайнятості, що є важливим фактором для розвитку територіальних громад [4, с. 46].

Фінансування програм соціального захисту безробітних є важливим аспектом їхньої ефективності. Для забезпечення належного функціонування цих програм необхідно залучати кошти як із державних, так і з місцевих бюджетів, а також інших джерел фінансування, зокрема грантів та субвенцій. Тільки за умови стабільного фінансування можна гарантувати безперервність соціальних виплат та забезпечити надання необхідної підтримки безробітним [5, с. 155].

Децентралізація в Україні відкриває нові можливості для покращення ситуації з безробіттям на місцевому рівні. Передача повноважень органам місцевого самоврядування дозволяє територіальним громадам розробляти та впроваджувати інноваційні програми підтримки безробітних, спрямовані на підвищення кваліфікації робочої сили та розвиток місцевого підприємництва. Це не лише сприяє зниженню безробіття, а й стимулює розвиток локальних економічних систем.

Система соціального захисту безробітних на рівні територіальних громад є важливим елементом підтримки соціальної стабільності та розвитку економіки на місцевому рівні. Важливими факторами для її успішного функціонування є ефективне використання місцевих ресурсів, розробка програм зайнятості та активна співпраця з державними та приватними структурами. Водночас необхідно удосконалювати законодавчі ініціативи та фінансову підтримку для забезпечення стабільності цієї системи в майбутньому.

Література

1. Горбач Д., Лех Г., Позняк А., Науменко Н., Селюченко Н., Юрчишин В. Соціальний захист безробітних в Україні: проблеми та перспективи. Київ: Наукова думка, 2022. С.134–137.
2. Калініченко О. Система перепідготовки і підвищення кваліфікації безробітних. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 111–115.
3. Коваль О. П., Власенко Р. В. Ринок праці та соціальна політика в умовах економічної трансформації. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. С. 98–102.
4. Ляшенко В. Проблеми соціальної підтримки безробітних в Україні в умовах ринкових реформ. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 45–48.
5. Яровий І. Сучасні підходи до соціального захисту безробітних в Україні. Київ: Вища школа, 2022. С. 152–156.

Бутенко Катерина Олексіївна

Державний університет «Київський
авіаційний інститут», м. Київ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) є важливим компонентом розвитку інклюзивного суспільства, яке прагне створити умови для рівноправної участі всіх дітей у навчальному процесі та житті громади. Попри значні кроки вперед у цій сфері, на практиці залишається чимало проблем, які гальмують повноцінну інтеграцію цих дітей у суспільство.

Відповідно до сучасного законодавства, а саме Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміну «особа з інвалідністю» та похідних від нього» від 2 жовтня 2018 року, всі терміни «інвалід», «дитина-інвалід» замінено на відповідні «особа з інвалідністю» та «дитина з інвалідністю». Але у психолого-педагогічній літературі, стосовно категорії дітей з інвалідністю, зустрічаємо терміни «дитина з особливими потребами». Цей термін застосовується відповідно до ширшого розуміння міжнародних документів.

Так, на основі Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року виробимо наступне визначення поняття «дитина з особливими освітніми потребами» – це дитина з порушеннями психофізичного розвитку або з інвалідністю, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Термін інклюзія походить від слова «inclusion», що у перекладі з англійської означає «включення», таким чином, інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед, тих що мають труднощі у фізичному розвитку, він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Тобто, іншими словами, інклюзія – це політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності.

Останнім часом інклюзія розглядається ширше, ніж просто забезпечення прав людини на освіту. До основних сфер інклюзії індивіда у суспільство відносять підсистеми (сфери) соціального функціонування суспільства: правову, економічну, соціокультурну, соціальну, територіальну, символічну. Тобто, це поняття відображає нові погляди на місце людини у суспільстві.

Термін «інклюзія» на сучасному етапі повністю замінив термін «інтеграція», оскільки механічне поєднання в одному місці дітей з особливими освітніми потребами та «здорових» дітей не означає повноцінної участі перших у житті колективу. В основі інклюзії, на відміну від інтеграції, лежить нова філософія та методологія навчання, яка має враховувати потреби кожної людини, у тому числі і з особливими освітніми потребами.

У Концепції розвитку інклюзивної освіти зазначено, що «Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх

навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей».

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісного навчання шляхом організації діяльності в освітніх установах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей. Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання базується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Але при цьому увага педагогів не має концентруватися лише на дітях цієї категорії, інклюзивний освітній простір передбачає рівний доступ до освіти всіх дітей не порушуючи інтереси одних заради інших.

Сутність інклюзивної освіти полягає у спільному навчанні «здорових» дітей та дітей з особливими освітніми потребами в умовах спільного освітнього середовища. До того ж, європейська практика свідчить, що більшість із дітей з інвалідністю здатна і може навчатися в закладах загальної освіти, оскільки саме модель інклюзивної освіти передбачає надання якісних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами у звичайних класах, за умови створення відповідного інклюзивного простору та формування інклюзивної компетентності всіх учасників освітнього процесу.

Головне завдання інклюзії – жодна людина не повинна відчувати себе «іншою», а має отримати всі можливості для повної соціальної адаптації та успішної інтеграції у суспільстві.

Результат інклюзивної освіти – успішна соціальна адаптація осіб з інвалідністю, формування всебічно розвиненої особистості, здатної до активного функціонування у суспільстві та повної самореалізації себе у професійному, культурному та соціальному житті.

За даними ВООЗ, особи з інвалідністю становлять 10 % населення земної кулі, з них 120 млн. – це діти та підлітки, у всьому світі спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами.

За офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2019 р. чисельність осіб з інвалідністю становила 2659,7 тис. або 6,3 % від загальної чисельності населення країни. Тільки з початку 2015 р. кількість людей з інвалідністю зросла на 91,2 тис. осіб, в тому числі дітей – на 10,5 тис. осіб.

Відсоток дітей з інвалідністю від загальної кількості дитячого населення в різних країнах складає 2–4 % (США – 4 %, Велика Британія – 2,5 %, КНР – 4,9 %, Україна – 2–3 %). Близько 10–20 % дітей і підлітків мають обмежені можливості здоров'я, потребують постійного медико-педагогічного супроводу.

Складні економічні умови, погіршення екологічної ситуації, надмірне техногенне навантаження, неблагополучні умови праці жінок, недосконалість системи медичного і соціального забезпечення, високий рівень захворюваності батьків, погіршення якості продуктів харчування, зростання стресових ситуацій у повсякденному житті спричиняють збільшення кількості дітей з різними видами захворювань.

Найпоширенішими причинами інвалідності є захворювання нервової системи та органів чуття, дитячий церебральний параліч, психічні розлади, вроджені вади розвитку. Третина дітей з інвалідністю – сільські мешканці, дві третини – міські жителі.

Майже 20 % дітей з інвалідністю перебувають в державних установах, тобто виховуються поза сім'єю.

Важливу роль у навчанні дітей з ООП відіграє використання сучасних технологій. Але через обмежене фінансування багато шкіл не мають доступу до адаптивного обладнання та програмного забезпечення. Наприклад, відсутність тифло- чи сурдотехніки унеможливує ефективне навчання дітей із порушеннями зору чи слуху. Такі недоліки обмежують доступ цих дітей до якісної освіти та рівних можливостей.

Проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми з ООП відображають не лише стан освіти, але й рівень розвитку суспільства загалом. Лише об'єднавши зусилля держави, освітніх установ, громадських організацій та сімей, можна створити умови, у яких кожна дитина матиме змогу розкрити свій потенціал. Ця мета є не тільки питанням прав, але й виразом нашої спільної відповідальності за майбутнє.

Література

1. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія / за ред. М. Є. Чайковського. Київ: Університет «Україна», 2019. 460 с.
2. Чайковський М. Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору: дис. ... док. пед. наук: 13.00.05 / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2016. 570 с.
3. https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Concursi_naukovih_robit/2021/gruden/zdobuv_vo/gramot/osobliva_adaptacija/konkursna_robota_osobliva_adaptacija.pdf
4. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719179/1/Інклюзивна%20освіта_від%20основ%20до%20практики.pdf

Зінченко Тетяна Василівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ У НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМ'ЯХ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИЧИНИ ПОМИЛОК У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Виховання як цілеспрямований процес сприяє всебічному розвитку особистості дитини. У закладах світи виховання, як організований педагогічний процес, сприяє взаємодії дітей і дорослих, при цьому вихованець як рівноправний учасник має можливості корегувати систему взаємин, що, в свою чергу, сприяє різнобічному розвитку дитини. При цьому головну роль у житті кожної людини відіграє сім'я як головний виховний осередок, у якому дитина отримує необхідні для подальшого життя знання, норми поведінки, моральні якості та принципи; розвиваються індивідуальні риси характеру, відбувається розвиток індивідуалізації, творчості й соціальної активності. Сім'я, як соціальному інституту, притаманні стабільність, стійка форма взаємин між дорослими й дітьми, адаптація до змін, соціалізація, первинне освітнє, культурне, етнічне виховання.

Сімейне виховання у широкому розумінні, виступає найдавнішою формою соціалізації й виховання дітей. Воно гармонізує вплив культури, народних традицій, звичаїв, сімейно-побутового життя, зв'язок батьків і дітей, у процесі якого й відбувається становлення особистості дитини та її повноцінний розвиток. У вузькому розумінні сімейне виховання є взаємодією батьків з дітьми, яка базується на родинній

інтимно-емоційній близькості, любові, турботі, повазі, захищеності дитини, і сприяє створенню нормальних умов для задоволення власних потреб у повному розвитку та саморозвитку особистості дитини.

Я. А. Коменський, який першим, розглядав питання родинного виховання, вважав, що школа, вихователі та проповідники можуть лише розвинути та дещо направити у правильний бік сімейне виховання, проте основні настанови та повчання дитина отримує у сім'ї ще від народження.

К. Д. Ушинський сімейним вихованням називає цілеспрямований процес формування «людини в людині» з метою створення внутрішньої спрямованості людини, оскільки головним завданням сімейного виховання є підготовка людини до життя. Він вважав, що вже з дитинства потрібно розвивати самосвідомість і совість дитини, все те, що є в ній від природи, без руйнування особистості дитини, тому у вихованні дітей потрібно не сходити з правильного шляху цілісного внутрішнього життя, зі збереження єдності думки, слова та справи.

А. С. Макаренко висунув ідеї щодо зміцнення родини, рівності прав та обов'язків батьків і дітей, принципів виховання дітей у єдності школи та сім'ї, наступності та спадковості майбутніх поколінь. Педагог вважав, що сучасні батьки виховують майбутні покоління, історію країни та світу, адже виховання дитини відбувається кожної миті нашого життя.

У праці «Батьківська педагогіка» В. О. Сухомлинський зауважує, що досягти успіху у вихованні дитини можна лише доклавши спільних зусиль зі сторони родини та школи, адже їх проблеми взаємодіють та знаходять відображення як у школі, так і в сімейному середовищі. Найважливішою соціальною проблемою є зміцнення сім'ї та вдосконалення сімейного виховання, від реалізації яких буде залежати успіх майбутніх поколінь. Метою сімейного виховання є формування якостей і властивостей особистості, які надаватимуть допомогу за потреби задля подолання певних труднощів та перепон, зміцнення фізичного здоров'я, розвиток інтелекту, працьовитості, моральності, підготовці дитини в цілому до сімейного життя.

Але не всі сім'ї можуть організувати сімейне виховання як розвивальне й комфортне для дитини середовище. Неблагополучна сім'я розглядається зі сторони впливовості власного морального потенціалу на розвиток і формування особистості дитини, адже вона є причиною появи соціально занедбаних дітей, які потребують професійної допомоги спеціалістів.

Дослідниця К. А. Федюшкіна вважає, що неблагополучна сім'я виступає несприятливим фактором соціалізації особистості, оскільки її виховний потенціал та його вплив на формування особистості дитини залежить від умов виховання у сім'ї. Виховання у неблагополучній сім'ї відбувається з дотриманням «правил», згідно з якими дорослі часто відчують себе господарями дитини, тобто лише вони визначають, що буде правильним, а що неправильним; батьки емоційно дистанціюються від дітей; воля дитини сприймається дорослими як впертість, яку варто якнайшвидше зламати [4].

Спілкування з дітьми у таких проблемних сім'ях відбувається, як правило, без урахування віку, індивідуальних особливостей, урахування потреб у відпочинку, вільному русі, самостійній діяльності, іграх, емоційному комфорті, поваги до

особистості дитини, часто в принизливій та образливій формі поведінки дорослих, без дотримання сприйнятливих норм поведінки як дорослими, так і дітьми.

У сімейному вихованні неблагополучні сім'ї, зазвичай, допускають багато таких помилок у вихованні, а саме: відсутність вимог до дитини, безконтрольність з боку батьків, що стосується саме поведінки та успішності дитини, проявів надмірної любові чи надмірної суворості й жорсткості, без урахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей дитини, що в сукупності негативно відображається на дитячій соціалізації. Сімейний мікроклімат часто підмінюється негативними проявами, такими як: споживацьке ставлення до життя, негативне ставлення до праці, освіти, невідповідність морально-естетичних принципів сім'ї до прийнятих суспільних норм, відсутність поєднання життєвих позицій, невміння раціонально вирішувати сімейні конфлікти, негативний стиль життєвих стосунків [3]. Такі умови виховання формують негативне ставлення до сім'ї, відсутність потреб до спілкування з батьками; конфліктністю, замкненістю, неадекватною самооцінкою, егоїзмом, упертістю, озлобленням, невпевненістю в собі та своїх можливостях, спробами чи втечами з дому тощо.

Часто у неблагополучній сім'ї дитина не лише може бачити, а й піддаватися фізичному, психологічному, економічному, моральному чи сексуальному насильству. Такі діти, як правило, є засмученими, розчарованими, неврівноваженими, замкнутими, не вміють і не бажають висловлювати будь-які почуття, емоції, переживання, стають вразливими, неконтрольованими, агресивними, мовчазними, збентеженими, безсилями, розгніваними та приниженими, непотрібними та неважливими, що накладає свій відбиток на їх інтелектуальний, емоційний, фізичний та духовний розвиток особистості в цілому.

У такій родині якщо дитина відчуває будь-який прояв насильства в сім'ї, то одразу втрачає довіру до батьків, відчувається беззахисною, розчарованою, неврівноваженою при навіть найменших труднощах, вважає себе винною/винним такої напруженості у сім'ї; нездатною самотійно висловлювати свої почуття, емоції, переживання, не може тримати ситуацію під контролем, переживає тривожність та страх, приниження, збентеження, безсилля; гнівається на батьків, думає, що лише їх сім'я зіштовхнулася з такою складною ситуацією; відчуває себе непотрібною, неважливою людиною, яка не має права на прояви турботи та уваги, не може нормально сприймати ситуацію, а найгірше – виправдовує фізичне побиття – любов'ю [2].

В останні роки Україна взяла курс на розвиток державної політики відповідно до міжнародних стандартів, на скорочення кількості неблагополучних сімей. Тому важливим напрямком державної політики України є постійне удосконалення законодавчої сфери задля забезпечення прав усіх дітей та підтримки сімей з дітьми шляхом законодавчого закріплення правил і норм організації життєдіяльності дитини в її найкращих інтересах, удосконалення існуючих та створення нових способів реалізації нормативних документів згідно чинного законодавства [1, с. 14].

Нормативно-правові засади забезпечення прав дитини та підтримки сімей з дітьми зафіксовані у «Конституції України» як основному документі гарантій прав дитини. «Сімейний Кодекс», «Кримінальний Кодекс», «Цивільний Кодекс» виступають базовими кодексами забезпечення прав сімей з дітьми. Закони України «Про охорону

дитинства», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та інші сприяють регулюванню сімейних відносин, захисту сімейних прав, прав дітей і батьків, а також захист дітей у складних життєвих обставинах. В умовах реформи децентралізації посилюється відповідальність територіальних громад за надання послуг щодо захисту дітей, збереження цілісності сім'ї.

Таким чином, неблагополучна сім'я, зазвичай, призводить до неблагополучного розвитку дитини, адже в дисгармонії відбувається формування емоційно-вольової сфери, характеру людини, тому, як він буде сформований, так будуть побудовані взаємини з іншими людьми, що є надзвичайно важливим аспектом для особистості в її майбутньому. Для гарантованого захисту дітей та сімей з дітьми важливим напрямком державної політики є удосконалення нормативно-правових засад забезпечення прав усіх дітей та підтримки сімей з дітьми.

Література

1. Соціальна робота з вразливими сім'ями і дітьми : посіб. У 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології. З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

2. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, No. 2. Pp. 245–255.

3. Строменко Л. О. Вплив неблагополучної сім'ї на формування особистості дитини. Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць. Полтава : Видавець Шевченко Р. В., 2018. С. 166–170.

4. Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти : дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2020. 315 с.

Казачек Ольга Сергіївна

Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНІК У РОБОТІ З ДІТЬМИ-БІЖЕНЦЯМИ

Арт-терапія є потужним інструментом психологічної реабілітації дітей-біженців, які пережили травматичний досвід. Вона дозволяє дітям виражати свої емоції та працювати з переживаннями через творчість, створюючи безпечний простір для емоційного відновлення. Унікальність методу полягає в можливості застосування невербальних форм комунікації, що особливо важливо для дітей, які не завжди здатні описати свої почуття словами.

Діти-біженці часто стикаються з глибокими емоційними проблемами, викликаними втратами, тривожністю та невизначеністю. Арт-терапія створює умови, які дозволяють дітям:

- опрацьовувати власні страхи та переживання через творчі засоби;
- знижувати рівень емоційного напруження;

– відновлювати навички комунікації та довіри до оточення.

Зокрема, методика дозволяє працювати з внутрішніми конфліктами, які часто виникають у дітей-біженців через переживання соціальної ізоляції або втрати рідних і близьких. Творчий процес сприяє розвитку емоційної гнучкості та адаптаційних ресурсів дитини.

Застосування арт-терапевтичних технік дозволяє адаптувати методику до вікових та індивідуальних потреб дитини. Нижче наведено приклади ефективних технік:

• **Малювання:** дає можливість дітям проектувати свої емоції у візуальні образи. Аналіз малюнків може допомогти виявити основні переживання дитини, включаючи страхи та джерела тривожності.

• **Ліплення:** робота з пластиліном чи глиною допомагає дитині розвивати дрібну моторику та зменшувати стрес.

• **Пісочна терапія:** дозволяє дітям створювати сцени з піску, які можуть відображати їхній внутрішній світ. Через ці сценки діти часто виражають свої страхи та переживання.

• **Казкотерапія:** створення та розігрування казкових сюжетів дає можливість дитині моделювати успішні сценарії подолання труднощів. Наприклад, вигаданий герой може перемогти страх чи вирішити складну ситуацію, що переноситься на реальне життя дитини.

• **Танцювально-рухова терапія:** використання руху та танцю для зняття фізичного й емоційного напруження, що накопичилося внаслідок травматичного досвіду.

3. Ефективність арт-терапії

Дослідження підтверджують, що арт-терапія є ефективною для роботи з дітьми, які зазнали травматичного досвіду. Основні результати включають:

- зниження рівня тривожності та депресії;
- формування позитивного самообразу;
- покращення соціальної адаптації та інтеграції в нових умовах.

Наприклад, програма арт-терапії, що застосовувалася серед дітей-біженців у Німеччині, показала значне покращення в емоційному стані учасників. Учасники відзначали зменшення страхів та покращення взаємодії з однолітками.

Ефективне арт-терапевтичне заняття включає три основні етапи:

1. **Початковий контакт:** встановлення довірливих відносин з дитиною. Наприклад, терапевт може запитати: «Який сьогодні твій настрій? Хочеш створити малюнок чи казку, яка його відображає?»

2. **Творчий процес:** дитина малює, ліпить чи створює сцену в піску відповідно до запропонованого завдання. Терапевт підтримує дитину, за потреби допомагаючи їй виявити власні емоції.

3. **Рефлексія:** обговорення результатів творчого процесу. Терапевт може запитати: «Що ти відчував, створюючи цю роботу? Що хотілося б змінити в її сюжеті?»

Арт-терапія є універсальним методом, який може адаптуватися до різних вікових груп та контекстів. Основні рекомендації:

- Для дошкільнят пропонувати ігрові методи (наприклад, пальчикове малювання).

- Для молодших школярів акцентувати на створенні сюжетів і персонажів, які символізують їхні переживання.

- Для підлітків застосовувати групові методи, що сприяють соціалізації та комунікації.

Арт-терапія є важливим інструментом у роботі з дітьми-біженцями. Її застосування сприяє емоційному відновленню, покращенню навичок адаптації та відновленню довіри до світу. Творчість, як форма терапії, допомагає дітям долати наслідки травматичного досвіду та відкривати нові ресурси для подолання життєвих труднощів.

Література

1. Біда О. М. Арт-терапія в роботі з дітьми: посібник для практичних психологів. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 160 с.

2. Гринечко А. В. Використання арт-терапії у роботі з дітьми-біженцями. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологія*. 2020. Вип. 15. С. 37–42.

3. Журавель М. М. Технології арт-терапії у психологічній практиці. Харків: Ранок, 2019. 192 с.

Конончук Антоніна Іванівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ЗМІСТ МІЖСЕКТОРНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Одним із ефективних інструментів для вирішення складних соціальних проблем є міжсекторне соціальне партнерство. Воно забезпечує більш ґрунтовний та комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, оскільки залучені різні зацікавлені сторони, які можуть працювати спільно для досягнення спільних цілей. Природність такого партнерства підтверджується самим характером професійної соціальної роботи, яка передбачає посередництво між різними державними, громадськими інститутами та окремою особою, яка потребує соціальної допомоги. Відповідно, питання соціального партнерства між соціальними службами та інститутами громадянського суспільства є надзвичайно актуальним. У сучасній практиці соціальної роботи чітко визначились основні напрями такого партнерства, а саме: реалізація соціально значимих соціальних ініціатив у громаді; проведення консультацій з представниками органів державної влади щодо проблем соціально уразливих категорій громадян та оцінки потреб; реалізація проєктної діяльності у межах соціального замовлення; вжиття заходів, спрямованих на підтримку різних категорій громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах [2].

Інструментами міжсекторної взаємодії в соціальному партнерстві є наступні: обмін інформацією; консультації; погоджувальні процедури; колективні переговори щодо укладення колективних договорів і угод (найбільш вагома форма співпраці).

До основних принципів взаємодії у соціальній роботі відносять: партнерство, координацію, комплементарність, доступність, однотайність. Головними суб'єктами міжсекторного соціального партнерства у сфері соціальної роботи є держава,

комерційні підприємства і громадські організації. Коротко охарактеризуємо їх основні функції та інструменти у сфері соціальної роботи.

Так, держава виступає як координатор і регулятор партнерських відносин, забезпечуючи інфраструктуру для взаємодії між різними секторами. До державного сектора відносяться державні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які опікуються питаннями вирішення проблем місцевих спільнот, забезпечуючи впровадження законів та інших нормативних документів, що регламентують процес соціальної роботи та надання соціальних послуг через систему соціальних служб і установ. З розвитком громадянського суспільства поширюється тенденція зменшення ролі держави в наданні соціальних послуг – держава стає замовником соціальних послуг від недержавних організацій, покладаючи на себе, насамперед, бюджетне фінансування універсальних програм і контроль за якістю соціальних послуг, створення нормативно-правових, адміністративно-управлінських і фінансово-економічних умов міжсекторного соціального партнерства у сфері надання соціальних послуг і управління системою закладів соціального обслуговування. Учасниками соціального замовлення є: замовники соціальних послуг; отримувачі соціальних послуг; недержавні суб'єкти; виконавці соціального замовлення.

Діяльність в межах комерційного сектору націлена, насамперед, на активізацію соціально-відповідального бізнесу, який не лише дотримується принципів громадянського суспільства і піклується про матеріальне благополуччя своїх співробітників, але і ефективно розпоряджається ресурсами, стимулює і підтримує благодійність в сфері соціальної роботи. Різні бізнес-структури можуть відігравати важливу роль у формуванні соціальної політики, реалізації соціальних програм, створенні благодійних фондів тощо. Формами державно-приватного партнерства у сфері соціальної роботи є: концесійні угоди (будівництво, реконструкція, модернізація наявних об'єктів, обслуговування об'єктів місцевої інфраструктури системи соціального захисту населення); залучення приватного і громадського секторів до розробки та виконання місцевих програм, проектів соціального розвитку; угоди на постачання послуг соціальної сфери, співробітництво щодо реалізації соціальних програм підтримки громадян похилого віку, осіб з інвалідністю; організація соціального обслуговування та надання соціальних послуг в установах соціального захисту (стаціонарних закладах, вдома за місцем проживання, у закладах денного перебування); соціальне замовлення (шляхом укладання контракту, на конкурсній основі) тощо.

Діяльність некомерційного (третього) сектору спрямована на вирішення завдань, пов'язаних з проблемами представників місцевих громад або вразливих категорій населення. Саме третій сектор впливає на формування активних членів громадянського суспільства на місцях (волонтерів, лідерів, місцевих активістів). У світовій практиці все більшого поширення набуває співпраця бізнесу з благодійними фондами і організаціями, які працюють на певній території і мають можливість виявляти соціальні пріоритети і реалізувати соціальні програми. Проте в Україні взаємодія бізнесу з організаціями громадянського суспільства ще розвинена недостатньо. Бізнес мало зацікавлений у прямому фінансуванні гуманітарних фондів і здійсненні конкретних соціальних проектів, оскільки співпраця з вітчизняними

громадськими організаціями часто приводить до проблем фінансового чи організаційного характеру.

Найбільш типовими функціями, які може виконувати громадська організація в системі соціальної роботи, можемо визначити: безпосереднє адресне надання соціальних послуг на рівні громади; вивчення потреб і очікувань клієнтів; збір і акумулювання інформації про попит на послуги та зміни соціальної ситуації у громаді; участь у формуванні місцевих соціальних програм та планування розвитку системи соціальних послуг на місцевому рівні; здійснення громадського контролю за якістю надання соціальних послуг та ефективністю місцевих соціальних програм. Це партнерство може здійснюється такими *шляхами*: делегування соціальним партнерам одного або декількох завдань соціальної роботи з передачею необхідних ресурсів (наприклад, проведення кейс-менеджменту, вуличної соціальної роботи, соціального супроводу тощо); реалізація спільних соціальних проєктів; спільне фінансування (утримання) соціальних об'єктів (наприклад, соціально-реабілітаційних центрів) або фахівців із соціальної роботи; організація та управління спільними соціальними об'єктами (притулки для бездомних, соціальні гуртожитки тощо); створення спільного органу управління для виконання домовленостей і відповідних повноважень.

Соціальні партнери з метою забезпечення ефективності налагодження співпраці, удосконалення спільної діяльності і формування довіри мають дотримуватися певних етичних норм і правил. Найважливішими з них є: доброзичливість, пунктуальність, уважне ставлення, толерантність, професіоналізм, порядність, чесність і повага до інших.

Крім того, при наданні послуг слід враховувати цілу низку зовнішніх і внутрішніх факторів впливу.

Так, до зовнішніх факторів відносяться: соціально-економічне становище країни, рівень розвиненості соціальної політики, прогрес у сфері соціальної роботи як наукової та практичної галузі, а також ступінь розвиненості системи соціальної роботи. Внутрішні фактори обумовлені соціально-економічним розвитком регіону, культурним рівнем населення в конкретній громаді, наявністю соціальних установ та якістю місцевої соціальної політики, а також проблемами та потребами потенційних клієнтів і їхньої здатності впоратися зі складними життєвими обставинами. Врахування цих факторів дозволить ідентифікувати конкретні ризики під час укладання міжсекторних договорів про співпрацю та допоможе уникнути конфліктів у процесі спільної взаємодії.

Науковці відмічають, що для розвитку міжсекторного соціального партнерства повинні бути створені належні умови: відповідна правова база; висока довіра громадськості; існування різних секторів; фінансова стабільність; участь цільових груп населення; наявність партнерських зобов'язань, які передбачають інвестиції у вигляді фінансових, фізичних або людських ресурсів; наявність домовленості про масштаби партнерства; заданість пріоритетних напрямів діяльності в межах партнерства; наявність цілей, які піддаються вимірам і які повинні бути досягнуті в межах партнерства [1].

Таким чином, міжсекторне соціальне партнерство у соціальній роботі відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного і координованого надання соціальних послуг та підтримки різним групам населення, які потребують допомоги.

Література

1. Мельничук Л. М. Міжсекторне партнерство у вітчизняній практиці державного управління соціальним розвитком регіонів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 5. С. 42–51.
2. Мещан І. Міжсекторне соціальне партнерство в системі соціального обслуговування: структурно-функціональні особливості. *Нова парадигма*. 2015. Вип. 128. С. 178–188.

**Костюшко Ганна Олексіївна,
Чекалкіна Олександра Максимівна**
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

ПАРТНЕРСТВО З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ

Повномасштабна російсько-українська війна активізувала не лише державні інституції, але й усе громадянське суспільство. Для підтримки та перемоги України об'єднуються численні громадські інститути, благодійні та волонтерські організації. Протидія зовнішній агресії та подолання її наслідків потребують консолідованих зусиль активної громадськості та влади.

Система надання соціальних послуг в Україні, в якій важливу роль відіграють недержавні організації, постійно розвивається. Недержавні організації беруть на себе більшу відповідальність за надання соціальних послуг на місцевому рівні, швидше реагуючи на зміни в потребах громади та спроможні забезпечити ефективнішу роботу з отримувачами соціальних послуг [1].

Згідно із Законом «Про соціальні послуги» суб'єкти, які надають соціальні послуги, можуть бути представлені державними органами, комунальними підприємствами або недержавними організаціями. Таким чином, законодавство передбачає різноманітність форм власності та управління у сфері надання соціальних послуг [4].

Недержавний сектор соціальних послуг представлений широким колом суб'єктів, серед яких: громадські організації, благодійні організації, благодійні фонди, релігійні спільноти, а також окремі підприємці та приватні особи, які надають соціальну допомогу [1].

Згідно з результатами дослідження Київського міжнародного інституту з 2021 по 2023 рік найбільше зросла кількість благодійних організацій (на 43 %). Кількість громадських організацій також зростала на 6,1%. Важливо, що це зростання відбувалося і в 2022, і в 2023 роках. У 2023 році було зафіксовано велику кількість реєстрацій нових благодійних організацій – майже 5 тисяч. У 2022 році було зареєстровано 2 760 громадських організацій (у 2021 році – 4360, у 2020 – 3739, у 2019 – 490). Найбільша кількість нових благодійних організацій і громадських організацій в 2022 році з'явилися у Києві, Київській, Львівській, Харківській, Дніпропетровській та Одеській областях [2].

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб і/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [3].

Пріоритетними напрямками діяльності громадських організацій за час повномасштабної російсько-української війни є допомога армії та жертвам російської агресії для 43 %, тобто спостерігається зростання допомоги ЗСУ на 21,3 % і на 25,7 % – жертвам війни та внутрішньо переміщеним особам. До вторгнення за статистичними даними пріоритетними напрямками діяльності громадських організацій були культура, спорт, туризм (36 %) і освіта (29,1 %), зараз їх згадують рідше (відповідно на 8,8 % і 5,3 %) [2].

Із початком російської агресії проти України у 2014 році з'явилася нова категорія осіб, які мають статус ветерана – учасника бойових дій, що безпосередньо захищають територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України.

За інформацією з відкритих джерел станом на 01 січня 2022 р. в Україні налічувалося близько 500 тисяч учасників бойових дій. Прогнозована кількість ветеранів, членів їхніх сімей і сімей загиблих військових може становити близько 3 млн. осіб [5].

Діяльність громадських організацій, які займаються соціальною підтримкою учасників бойових дій, ветеранів і їхніх родин, базується на низці законодавчих актів. Серед них Закони України: «Про громадські об'єднання», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальні послуги» та статuti недержавних організацій.

До громадських організацій, які надають послуги учасникам бойових дій і членам їхніх сімей, належать «Всеукраїнська асоціація учасників бойових дій», «Об'єднання матерів і дружин захисників України», «Всеукраїнська правозахисна організація «Юридична Сотня», «Всеукраїнське громадське об'єднання «Побратими», Громадська організація Army SOS, Українська Жіноча Варта, «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравматичних подій», «Ініціатива Е+» та ін.

Ці громадські організації мають злагоджений механізм надання всіх видів соціальної підтримки: інформаційної, психологічної, правової, економічної, соціально-гуманітарної допомоги та ін.

Для надання соціальної підтримки учасникам бойових дій і їхнім родинам громадські організації розширюють сферу своєї діяльності, створюючи спеціальні програми допомоги. Соціальна підтримка учасників бойових дій громадськими організаціями може надаватися в партнерстві з державними організаціями у формі різноманітних послуг і з використанням мультидисциплінарного підходу.

Література

1. Дуля А. В. Соціальна підтримка недержавними організаціями сімей учасників антитерористичної операції: дис. ... д-ра філософії: 231 «Соціальна робота». Київ, 2023. 259 с.

2. Громадянське суспільство в умовах війни. Звіт за результатами дослідження м. Київ, грудень 2022 – січень 2023. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%202022....pdf>

3. Про громадські об'єднання: Закон України № 3257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

4. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

5. Рекомендації учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період». Протокол №147 від 05.04.2023. URL: https://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/31763.pdf__

Красновид Владислав Вікторович
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Значні зміни, які відбуваються сьогодні в економічній та соціальній сферах, криза сім'ї, безробіття, відмова від традиційних моральних цінностей і перехід до нових життєвих орієнтирів виступають сприятливим ґрунтом для поширення такого явища в освітньому середовищі, як булінг. Ця соціальна проблема набирає більших обертів і жорстокості і стає надзвичайно поширеною серед учнівської молоді. Булінг із повсякденного визначення перетворилося на міжнародний термін, що інтегрує в собі сукупність соціальних, психологічних, юридичних і педагогічних проблем.

Одним із перших, хто досліджував булінг, був норвезький учений Д. Ольвеус. У своїх наукових розвідках він визначає дане соціальне явище як ситуацію в шкільному колективі, коли окремих учень стає мішенню повторюваних негативних дій або нападів з боку одного чи кількох однокласників протягом тривалого часу. Дослідник визначив особливості булінгу: систематичність прояву агресивної поведінки по відношенню до суб'єктів, які неоднакові фізичні та соціальні можливості. Д. Ольвеус підкреслив, що булінгова поведінка усвідомленою та навмисною за своєю природою [7].

Відповідно до Закону України «Про освіту» поняття «булінг» визначається як діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій. Вони вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2].

У дослідженнях вітчизняних науковців булінг трактується, як:

- систематичне агресивне переслідування і цькування, залякування із застосуванням фізичної сили з метою примусу або домінування [6, с. 15];
- складне, системне та комплексне соціально-психологічне явище, яке розвивається в ситуації в ворожості, страху, конфліктності [3, с. 134];
- зовнішнє вираження насильницьких дій, які можуть бути фізичними (зокрема, сексуальними, економічними) та психологічними (словесними, письмовими) [5, с. 4];
- сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [4, с. 85].

Підставою для прояву булінгу можуть бути такі чинники:

1. Фізичні особливості: зовнішність, зріст, вага, стан здоров'я або наявність фізичних вад.
2. Соціальний статус: матеріальне становище сім'ї, соціальне походження чи інші аспекти статусу в суспільстві.
3. Особистісні риси: сором'язливість, низька самооцінка, замкненість або, навпаки, надмірна впевненість чи ексцентричність.
4. Різниця у культурі чи віросповіданні: належність до іншої етнічної групи, релігії або культури.
5. Гендерна ідентичність чи сексуальна орієнтація: невідповідність загальноприйнятим нормам або упередження стосовно ЛГБТК+ осіб.
6. Успішність у навчанні: високі академічні досягнення або, навпаки, труднощі у навчанні.
7. Сімейне оточення: особливості виховання, проблеми в родині чи відсутність підтримки з боку батьків.
8. Вплив соціальних медіа: фотографії, публікації чи інша інформація, що викликає осуд або насмішки серед однолітків.

Ці фактори можуть діяти як окремо, так і в поєднанні, провокуючи негативну поведінку з боку агресорів.

Вагоме значення з теоретичної та практичної точок зору має визначення форм булінгу, тобто зовнішніх проявів насильницьких дій. Заслужують на увагу дослідження вітчизняних науковців [5], які виокремлюють дві форми прояву булінгу:

- *фізичний* – передбачає застосування фізичної сили однією особою або групою осіб до іншої, що завдає жертві фізичної шкоди. Основними проявами фізичного булінгу є: побиття, штовхання, підніжки, бійки, стусани, ляпаси, зачіпання, «сканування» тіла; нанесення тілесних ушкоджень тощо;
- *психологічний (емоційний)* – включає дії, спрямовані на погіршення емоційного стану та благополуччя жертви. Він проявляється у вигляді: глузування, висміювання, придумування образливих прізвиськ; постійних зауважень та необ'єктивного оцінювання; приниження в присутності інших людей; соціальної ізоляції, небажання комунікувати чи сидіти поруч, виключення із колективних заходів [5].

Вагоме значення для прояву булінгу мають самі умови вчинення цього негативного соціального явища. Науковці розглядають дану детермінанту у двох аспектах:

1) у вузькому значенні, умови булінгу – це «сукупність конкретних обставин, за яких відбувається цькування між визначеними учасниками у певний проміжок часу (окремий випадок булінгу). До таких умов належать час, місце вчинення насильства та інші значущі фактори, які дозволяють ідентифікувати дії як булінг.

2) у ширшому розумінні умови булінгу охоплюють усі глобальні обставини, що сприяють виникненню та поширенню цього негативного явища. У даному контексті умови булінгу поділяються на такі основні групи:

- **соціальні умови:** до них належать соціальна нерівність, відсутність підтримки з боку держави;
- **економічні умови** включають рівень матеріального забезпечення, економічну нестабільність.
- **правові умови** охоплюють недостатню розробленість адміністративно-правових механізмів для протидії булінгу, відсутність чітких профілактичних заходів;
- **культурно-етичні умови** передбачають низький рівень вихованості; вплив культурно-етичних переконань, які заважають протистояти агресору;
- **морально-психологічні умови:** внутрішні переживання, тривожність і невпевненість жертв булінгу, а також девіантна поведінка або агресивність нападників [5, с. 6].

Таким чином, шкільний булінг є складним соціально-психологічним явищем, яке розглядається як специфічна ситуація, що виникає в межах групи, характеризується порушенням соціальних стосунків і супроводжується груповою динамікою, що включає перерозподіл ролей, статусів, норм та цінностей у колективі. Це свідчать про нагальну потребу у впровадженні заходів, спрямованих на зниження рівня агресії, насильства, цькування та приниження серед підлітків, а також попередження злочинності серед неповнолітніх.

Література

1. Бриндіков Ю. Соціально-педагогічна профілактика булінгу в підлітковому середовищі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 40. С. 224–227.
2. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017 р. [Електронний ресурс]. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
3. Лалак Н. В., Пеняк В. В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення. *Молодий вчений*. 2019. №1. С.132-136.
4. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2013. Вип. 33. С. 85–88.
5. Соболев Є. Ю., Корнійченко А. О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки НДУ*. 2020. № 8. С. 4–9.
6. Сорочан Д. О. Булінг: поняття, історія існування, характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 12–19.
7. Olweys D. Bullying at school: tackling the problem. Research Centre for Health Promotion, University of Bergen, Norway. URL: https://oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/434/Bullying_at_school:_tackling_the_problem.html (дата звернення: 27.04.2024).

Кунгурцева Олена Андріївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПРОБЛЕМА САМОТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

З кожним роком, проблема самотності набирає все більше обертів. Самотність — одне з тих відчуттів, яке, на жаль, торкається багатьох людей у нашому швидкоплинному, глобалізованому світі. Хоча ми живемо у часи, коли технології дозволяють бути на зв'язку із будь-яким куточком планети, самотність стала парадоксальною реальністю для мільйонів.

Проблема самотності людини в контексті філософського розуміння пов'язана з її особливостями світогляду, самосвідомістю, психологічним станом та мотивацією. Реалії сьогодення загострюють почуття непотрібності, «покинутості» та відчуженості, тим самим актуалізуючи явище самотності. На сучасному етапі важливим є дослідження аспектів появи та розвитку самотності, її впливу на психічне та фізичне здоров'я, а також можливі шляхи вирішення цієї проблеми [2, с. 13].

Стан самотності породжує складна взаємодія різних почуттів та емоцій. Відчуття самотності не залежить від кількості часу, що людина проводить з іншими людьми або наодинці. Наприклад, багато людей все життя живуть одні і при цьому відчувають себе менш самотніми, ніж ті, кому доводиться жити серед інших людей і постійно спілкуватися з ними. Одинокю, також, не можна назвати людину, яка, мало взаємодіє з оточуючими його людьми, не проявляє ні психологічних, ні поведінкових ознак самотності.

На переживання стану самотності впливають не стільки реальні відносини з оточуючими людьми, скільки ідеальне уявлення про те, якими ці відносини повинні бути. Людина, що має сильно виражену потребу в спілкуванні, буде відчувати себе самотньою і в тому випадку, якщо її контакти з людьми обмежені одним-двома індивідами, проте, вона хотіла б спілкуватися відразу з багатьма. У той же час людина, яка не відчуває такої потреби, може не відчувати своєї самотності, навіть, в умовах повної і тривалої відсутності спілкування з людьми. Виокремимо деякі аспекти, що впливають на подолання самотності [1, с. 108].

Цифрова комунікація та соціальні мережі: з одного боку, соціальні мережі й інтернет дозволяють з'єднуватися з людьми на будь-якій відстані. З іншого боку, таке спілкування часто поверхове і не здатне замінити глибокі міжособистісні зв'язки. Багато людей проводять більше часу, переглядаючи стрічки новин у соціальних мережах, ніж спілкуючись наживо, що призводить до зниження якості соціальних взаємодій.

Зміни в структурі родини та суспільства. У сучасному світі ми спостерігаємо зменшення середнього розміру сімей, збільшення кількості розлучень та підвищення мобільності населення. Урбанізація, також, призводить до втрати традиційних соціальних структур та комун, що завжди забезпечували підтримку та спільність.

Економічні та трудові фактори. Високий рівень конкуренції на ринку праці та постійна зайнятість змушують людей працювати більше, часто на шкоду соціальному

життю. Люди витрачають більше часу на роботу та менше на відпочинок і спілкування з близькими.

Пандемія COVID-19. Карантинні заходи, введені для боротьби з пандемією, значно обмежили фізичні контакти між людьми. Соціальне дистанціювання, самоізоляція та робота з дому призвели до посилення почуття самотності у багатьох людей.

Втрата близьких. Війна завжди супроводжується втратами. Багато людей втратили родичів, друзів та знайомих. Це створює відчуття порожнечі та ізоляції, яке важко подолати.

Розлучення сімей через евакуацію або вимушене переселення також сприяє відчуттю самотності. Велика кількість сімей була змушена покинути свої домівки і переселитися до інших регіонів країни або за кордон. Переселенці часто стикаються з труднощами адаптації в нових умовах, що збільшує відчуття самотності та ізоляції. Відсутність соціальної підтримки на новому місці погіршує ситуацію. Також війна руйнує звичний спосіб життя та соціальні структури. Люди втрачають можливість спілкуватися з друзями та сусідами, брати участь у соціальних і громадських заходах. Відсутність нормального соціального життя сприяє розвитку самотності.

Самотність має суттєвий негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я. Хронічна самотність асоціюється з підвищеним ризиком розвитку депресії, тривожних розладів та інших психічних розладів. Відчуття самотності може спричинити сильний стрес, втрату самооцінки та почуття безнадійності. Люди, які відчувають себе самотніми, часто уникають соціальних ситуацій, що ще більше посилює ізоляцію [3, с. 238].

Самотність, також, може впливати на фізичне здоров'я особистості через різні механізми, включаючи підвищення рівня кортизолу (гормону стресу), який може негативно впливати на серцево-судинну систему. Таким чином, дослідження показали, що самотність може збільшити ризик розвитку серцевих захворювань, діабету та, навіть, зниження імунної функції, що в комплексі може призвести до скорочення тривалості життя.

Проте, вважаємо, що подолати самотність людина може лише в тому випадку, коли вона є психологічно відкритою до конструктивного діалогу, коли бачить і поважає цінність іншого «Я», намагається його зрозуміти.

Важливо навчитися знаходити час для особистих зустрічей та спілкування. Це можуть бути як зустрічі з друзями та родиною, так і залучення до нових соціальних груп або громадських організацій. Варто розглядати волонтерство або участь у місцевих спільнотах, що сприяє встановленню нових знайомств.

Необхідне встановлення обмежень на використання соціальних мереж та цифрових пристроїв може допомогти зосередитися на реальних взаєминах. Варто виділяти час для активностей без технологій, таких як прогулянки, спорт або хобі. Знайомство з новими заняттями може відволікти від негативних думок і сприяти встановленню нових зв'язків. Зайняття улюбленою справою або навчання новим навичкам допомагають зменшити відчуття самотності та підвищити самооцінку.

У випадках хронічної самотності важливо звертатися до професіоналів. Психологи та психотерапевти можуть допомогти розробити стратегії подолання самотності та надати необхідну підтримку.

Отже, на підставі вивчення проблеми самотності у сучасному світі ми бачимо її важливість, яка потребує додаткової уваги. Розуміння причин цього явища та впровадження ефективних стратегій подолання можуть допомогти зменшити відчуття ізоляції і покращити якість життя багатьох людей. Пам'ятаймо, що ми можемо знайти підтримку і розуміння, якщо відкриті до нових знайомств і взаємин.

Проте, повністю подолати самотність неможливо, але, напевно, й непотрібно. Сучасна людина повинна зрозуміти природу самотності. Особистість, перш за все, має бути внутрішньо вільною, і в той же час стати повноцінним суб'єктом людської діяльності. А це означає: оволодіти глибинами міжлюдського спілкування, навчитися жити в умовах зростаючої соціокультурної комунікації, знайти мову поза суб'єктних відносин з природою.

Самотність не повинна бути вироком. Вона може стати поштовхом до змін і саморозвитку, якщо ми навчимося справлятися з нею і знаходити нові шляхи до взаємодії та підтримки.

Література

1. Барінова Н. В., Пагава О. В. Взаємозв'язок проблем самотності та спілкування. *Вісник Харківського Національного Університету ім. В. Н. Каразіна: Серія: «Психологія»*. Харків, 2010. № 902. С. 13–18.

2. Колісник Л. О. Емоційно-психологічна ізоляція у сучасному суспільстві. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2012. С. 108–111.

3. Лашук В. Г. Особливості поведінки самотньої людини в соціумі. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка*. Київ: ГНОЗІС, 2009. Т. XI, ч. 1. С. 238–246.

Куниця Тетяна Юріївна

Інститут проблем виховання НАПН
України, м. Київ

ГРУПИ ВЗАЄМОПІДТРИМКИ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В умовах військового стану по всій території України, особливої актуальності набуло питання здійснення соціальної роботи в територіальних громадах, адже кількість дітей, сімей з дітьми та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують допомоги продовжує збільшуватися. До вразливих верств населення, які можуть потрапляти у складні життєві обставини та потребувати соціальних послуг, додалися нові категорії, а саме: сім'ї, діти та молодь постраждали від військової агресії, сім'ї з дітьми, що пережили втрату пов'язану з війною, сім'ї військовослужбовців та сім'ї ветеранів, сім'ї з дітьми та особи, які пережили окупацію, сім'ї, в яких безвісно зникли рідні, особи, які пережили катування та тортури, сім'ї, в яких є діти свідки тортур, особи,

в тому числі діти, які повернулися після евакуації через війну, примусово депортовані діти.

В умовах обмежених фінансових та кадрових ресурсів важливо застосовувати інтегрований підхід до створення і розвитку соціальних послуг в умовах територіальної громади, що передбачає партнерство і взаємодію спеціалістів соціальної сфери в забезпеченні доступності послуг та максимальне врахування у цьому процесі потреб вразливих груп населення.

Одним із головних питань залишається визначення потреб громади у тих чи інших послугах, адже послуги, які є актуальними і необхідними в одній громаді, можуть бути не важливими в іншій. Наприклад, якщо у громаді є велика кількість молодих сімей, у тому числі таких, які перебувають у складних життєвих обставинах, важливо створювати і розвивати послуги із соціальної підтримки сім'ї, які сприятимуть і допомагатимуть отримувачу подолати складні життєві обставини або мінімізувати їх негативні наслідки та будуть спрямовані на профілактику сімейного неблагополуччя [2].

Якщо ж у громаді переважає населення похилого віку, то в такій ситуації особливо необхідними будуть послуги із соціального обслуговування, спрямовані на подолання або пом'якшення складних життєвих обставин громадян похилого віку, інвалідів, хворих на невиліковні хвороби, підтримку їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. У зв'язку з цим, за сучасних умов розвитку громад в Україні, мінімальний базовий комплекс соціальних послуг визначається як заходи з виявлення потреб, проведення оцінки потреб у соціальних послугах та організації їх надання.

Групи взаємопідтримки є дієвим способом вирішення соціально-психологічних проблем вразливих категорій населення, особливо у складних життєвих обставинах (СЖО). Такий підхід базується на принципі взаємодопомоги та створення безпечного середовища для обміну досвідом і підтримки.

Зокрема, учасники груп взаємопідтримки діляться своїми почуттями, страхами, переживаннями з людьми, які стикаються з подібними викликами. Це сприяє зниженню рівня стресу та ізоляції. Учасники мають можливість налагодити необхідні нові соціальні контакти, поділитися власним досвідом вирішення тих чи інших питань та отримати дієві практичні поради від інших. Все це, в свою чергу, покращує соціальну інтеграцію, підвищує самооцінку, зменшує стигматизацію. Окрім того, групи можуть модеруватися психологами або соціальними працівниками, що дозволяє надавати професійну підтримку та направляти учасників на більш глибоку терапію при необхідності.

Позитивний досвід впровадження таких груп можна спостерігати серед різних категорій населення: переселенців, жертв насильства, людей з інвалідністю, батьків дітей з особливими потребами та інших вразливих груп. Успішні приклади включають групи, де учасники не тільки отримують психологічну допомогу, але й разом знаходять шляхи для вирішення практичних життєвих питань.

З відчуттям втрати соціальних зв'язків та труднощами адаптації в нових умовах часто стикаються люди, які опинилися в ситуації вимушеного переселення через війну чи катастрофи. Групи взаємопідтримки, в яких беруть участь вимушені переселенці, дають їм можливість обговорювати свої проблеми, допомогти один одному з інтеграцією та відновити почуття стабільності. Після початку війни на Сході України

багато організацій створювали такі групи, що допомагали людям знайти житло, роботу, адаптуватися до нових умов життя, а також отримувати психологічну допомогу. Територіальні громади також доклали значних зусиль щодо адаптації та організації соціального супроводу в роботі таких груп. Учасники відзначали, що завдяки таким зустрічам вони змогли швидше інтегруватися в нові громади та знизити рівень стресу [1].

Ще одна вразлива категорія для якої можуть бути ефективними групи взаємопідтримки – це жертви домашнього насильства. Учасники таких груп знаходять підтримку та розуміння від людей, які пережили подібні ситуації. Це сприяє процесу одужання та відновлення почуття безпеки і самоповаги. Успішно діють групи для жінок, які стали жертвами домашнього насильства. Вони створюють простір для безпечного обговорення досвіду та отримання підтримки. Багато з таких груп мають також юридичну підтримку та допомагають жінкам отримати необхідну правову допомогу.

Групи для людей з інвалідністю та сімей, що виховують дітей з особливими потребами стають місцем, де вони можуть відчувати себе частиною активної спільноти, знаходити нові способи вирішення проблем та розуміти, що не самі у своїй боротьбі. Батьки дітей з особливими потребами мають можливість отримати емоційну підтримку, поділитися стратегіями виховання дітей з особливими освітніми потребами, а також знаходити ресурси для лікування, реабілітації та навчання. Групи допомагають їм не тільки справлятися з постійними викликами, але й покращувати якість життя їхніх дітей [3; 4].

Вищеперелічені категорії не є вичерпними в якості прикладів ефективного використання потенціалу груп взаємопідтримки в комплексі з іншими видами соціальної підтримки.

Групи взаємопідтримки в Україні довели свою ефективність у багатьох сферах. Вони не тільки допомагають вирішувати психологічні та соціальні проблеми, але й сприяють адаптації, реабілітації та інтеграції вразливих груп у суспільство. Територіальні громади, в яких організовано з цими групами, забезпечують учасникам доступ до ресурсів, створюють підтримуючі середовища, в яких люди можуть відкрито говорити про свої труднощі і отримувати необхідну допомогу.

Література

1. Групи взаємопідтримки продовжують бути місцем сили для вимушених переселенців. Eleos Ukraine. URL: <https://eleos.com.ua/grupy-vzayemopidtrymky-prodovzhuyut-buty-mistsem-syly-dlya-vymushenyh-pereselentsiv/>

2. Зацікавленість і спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги. Звіт за результатами соціологічного дослідження. Київський міжнародний інститут соціології. 2024. 96 с.

3. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. У 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. Київ: Обнова Компані, 2017. 256 с.

4. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах: посіб. У 2-х ч.; Ч. 1. Соціальне планування та розвиток послуг / Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Київ, 2021. 76 с.

**Лісовець Олег Васильович,
Решетило Сергій Геннадійович**

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Децентралізація в Україні є одним із ключових напрямів реформування державного управління, спрямованим на забезпечення ефективного розвитку громад і наближення адміністративних послуг до громадян. Реформа децентралізації відкрила можливості для розвитку локального самоврядування, але водночас породила низку викликів, зокрема і щодо забезпечення рівного доступу до якісних соціальних послуг. У цьому контексті організація надання соціальних послуг потребує нових підходів, що враховують специфіку територіальних громад, фінансові можливості та соціальні потреби населення. Розподіл повноважень між державними органами та громадами, формування відповідних ресурсів і кваліфікованого персоналу – це проблеми, які потребують системного вирішення.

Питання децентралізації соціальних послуг активно вивчаються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема, увагу приділяють Я. Белєвцова, О. Березін, М. Безпарточний, Л. Нікілева, К. Дубич, І. Косач, О. Іляш, Т. Миськевич, Л. Савчук, І. Смирнов, О. Черниш та ін. Проте в умовах децентралізації державної влади та модернізації системи місцевого самоврядування питання реформування соціальних послуг потребує додаткових досліджень із урахуванням світового досвіду, аналізу сучасного стану недоліків і проблем реформування вітчизняної системи соціальних послуг, а також обговорення перспектив розвитку.

Мета статті – аналіз особливостей надання соціальних послуг у контексті децентралізації в Україні та визначення напрямів удосконалення цієї системи.

Сучасна нормативно-правова база, що регулює надання соціальних послуг, базується, в першу чергу, на Законі України «Про соціальні послуги» (2019 р.), який визначає основні принципи, суб'єктів і стандарти надання таких послуг. Згідно з цим Законом, громади отримали повноваження організовувати і координувати надання соціальних послуг. Це передбачає створення локальних програм, інтеграцію послуг у місцеві бюджети та контроль за їх виконанням [3].

Однак процес реалізації цих положень має низку труднощів. По-перше, недостатній рівень фінансової автономії громад не завжди дозволяє забезпечити виконання мінімальних державних стандартів. По-друге, відсутність чітких методичних рекомендацій ускладнює впровадження інноваційних підходів. Передача повноважень територіальним громадам передбачає і зміну традиційних підходів до соціальної роботи. Це стосується і розподілу повноважень, коли органи місцевого самоврядування отримали можливість самостійно визначати обсяги послуг залежно від потреб населення. Однак це потребує ґрунтовного аналізу соціальної структури громади, складання соціальних паспортів і формування переліку пріоритетних послуг, оптимізації системи надавачів соціальних послуг, широкого партнерства з приватними структурами громадськими організаціями та міжнародними донорами.

Щодо останнього І. Косач наводить такі переваги:

- підвищення якості соціальних послуг як одного з чинників конкуренції на ринку;
- участь суб'єктів підприємництва у розвитку об'єктів, що перебувають у державній власності;
- стимулювання підприємницького мислення в лавах держслужбовців;
- впровадження нових управлінських підходів та технологій в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- використання професіоналізму та досвіду приватного сектору у розвитку сучасних форм фінансування соціальної сфери;
- розвиток соціальної інфраструктури [1, с. 161].

Відповідно і фінансування соціальних послуг у децентралізованій системі базується не лише на місцевих бюджетах, державних субвенціях, але і грантових коштах, соціальному замовленні тощо. При цьому значним викликом є ефективний розподіл коштів, що вимагає прозорості, участі громадськості та системного аудиту.

Ключову роль у реформуванні відіграють і кваліфіковані кадри. На сьогодні спостерігається дефіцит спеціалістів (особливо в малих громадах); низький рівень кваліфікації у сфері соціальних інновацій і роботи з вразливими категоріями населення; недостатнє стимулювання через низькі заробітні плати та обмежені перспективи професійного розвитку. Перспективним рішенням є впровадження навчальних програм для соціальних працівників на базі регіональних центрів підвищення кваліфікації та співпраця з освітніми закладами для підготовки молодих спеціалістів.

Серед інших викликів можна відмітити відсутність у багатьох громадах спеціалізованих приміщень для роботи з клієнтами або базових технічних засобів, віддаленість багатьох населених пунктів, що зумовлює проблему доступу до послуг, відсутність або нерегулярність моніторингу та оцінки якості соціальних послуг. Тому в умовах децентралізації необхідно створити систему, яка забезпечить ефективне використання ресурсів, інноваційний підхід до управління та максимальне врахування потреб населення. Адже децентралізація соціальних послуг посилює відповідальність недержавного сектору та органів місцевої влади за якість, фінансове забезпечення, вибір надавача соціальних послуг, оскільки вони перебувають найближче до потреб людей, тому краще можуть визначити ті категорії населення, які в конкретному регіоні потребують пріоритетної уваги і допомоги, оперативно виявити та надати об'єктивну інформацію щодо потреб малозахищених громадян, кількості бенефіціарів і ступеня серйозності проблеми, а також раціональніше можуть розподілити державні кошти залежно від пріоритетів і потреб своїх територіальних громад [2].

Таким чином, децентралізація створила можливості для розвитку ефективної системи надання соціальних послуг, але потребує вдосконалення механізмів фінансування, кадрового забезпечення та моніторингу якості.

Література

1. Косач І. А. Система надання соціальних послуг в умовах децентралізації влади на засадах механізму державно-приватного партнерства. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»*. 2024. № 2(30). С. 155–165.

2. Кравченко М. Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні. *Науковий вісник*. 2014. Вип. 14.
3. Миськевич Т. Реформування системи надання соціальних послуг в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2019. Вип.4. С. 12–16.
4. Савчук Л. Реформування системи надання соціальних послуг в Україні в рамках децентралізації влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Вип. 78. С. 78–80.

Михальчук Василь Миколайович

Національний університет охорони
здоров'я України імені П. Л. Шупика,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ЗАКЛАДІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Заклади соціальної роботи виконують ключову роль у підтримці вразливих груп населення, наданні соціальних послуг та забезпеченні стабільності суспільства. Високий рівень ефективності цих закладів залежить не лише від ресурсів та інфраструктури, але й від кваліфікації, мотивації та продуктивності персоналу. Управління персоналом у таких установах має свої особливості, адже працівники щодня стикаються з емоційно складними ситуаціями, високим рівнем відповідальності та моральним навантаженням. Управлінню персоналом у сфері соціальної роботи присвячені праці таких вчених як Г. Дмитренко, І. Петрова, М. Панасюк, В. Коростельов, Л. Лескова, М. Сіницький, М. Лукашевич, М. Туленков та ін. Проте дослідження питань управління персоналом в соціальному закладі у сучасних конкурентних умовах вимагає дедалі більшої уваги. У цій статті ми розглянемо особливості та сучасні підходи до управління персоналом у закладі соціальної роботи.

Соціальний заклад як об'єкт управління має свої особливості та завдання в управлінні персоналом, що обумовлені його специфічною місією та структурою. Такі заклади часто зосереджені на забезпеченні соціальних послуг, підтримці та розвитку соціальної сфери, що впливає на підходи до управління. Управлінська діяльність у закладі соціальної роботи спрямована на організацію. Як зазначав Ч. Бернард, один із класиків менеджменту, організація – це група людей, діяльність яких узгоджується для досягнення спільної мети чи цілей. Якщо організація має одну мету, її вважають простою; коли цілей кілька – вона є складною. У соціології організацій виділяють такі соціальні властивості організації: вона створюється як інструмент для вирішення суспільних завдань і досягнення цілей, тому при її вивченні акцент робиться на визначенні її цілей, функцій, оцінці ефективності результатів, мотивації та стимулювання персоналу [3].

Аналізуючи управління соціальним закладом, можна виділити наступні особливості:

- неможливість точного прогнозування та вимірювання результатів управління через невідповідність у часі з результатами соціальної допомоги;
- значущість не лише кінцевих, а й проміжних результатів діяльності закладу;

- обмежене використання директивних методів на користь мотивації, переконання, створення ситуації успіху та зацікавленості;
- важливість контактного управління;
- значна вікова різниця між учасниками процесу управління (персонал і клієнти можуть бути різного віку).

Управління закладом соціальної роботи, з огляду на спрямованість на процес надання допомоги, відрізняється від управління соціальною роботою на державному та регіональному рівнях. Таким чином, управління таким закладом має враховувати як загальні принципи управління, так і особливості соціальної організації. Саме цей підхід є доцільним при вивченні змісту управлінської діяльності в закладах соціальної роботи.

Щодо управління персоналом у соціальних закладах, то тут теж дослідники [1; 2] виділяють низку особливостей:

1. Соціальна спрямованість. Основною метою є допомога та підтримка населення, що формує специфічні вимоги до персоналу, такі як емпатія, висока соціальна відповідальність та здатність працювати з вразливими групами.

2. Високий рівень емоційного навантаження. Персонал часто працює в умовах емоційної напруги, що вимагає від управління особливої уваги до підтримки психологічного стану співробітників.

3. Колективна відповідальність. Робота в соціальному закладі зазвичай передбачає колективну діяльність, орієнтовану на спільний результат, що робить важливими аспекти командної взаємодії та співпраці.

4. Невисокий рівень матеріальної винагороди. Багато соціальних закладів функціонують на бюджетній основі, що обмежує можливості матеріального стимулювання персоналу.

Відповідно, основними завданнями управління персоналом у соціальних закладах є такі як:

1. Забезпечення якісного підбору кадрів. Підбір персоналу повинен зосереджуватись на людях із високим рівнем емпатії, стресостійкості та бажанням працювати на соціальне благо. Важливим є не тільки професійний рівень, а й особистісні характеристики.

2. Регулярне підвищення кваліфікації персоналу та навчання методам роботи з людьми різних соціальних груп. Це забезпечує актуальність знань і навичок, необхідних для якісного виконання завдань.

3. Психологічна підтримка персоналу. Організація психологічної допомоги і забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату допомагають знизити емоційне вигорання.

4. Мотивація. Оскільки матеріальні стимули часто обмежені, акцент робиться на нематеріальних методах мотивації: визнання досягнень, надання можливостей для професійного росту, забезпечення комфортних умов праці.

5. Оцінка результативності праці. Розробка критеріїв для оцінки ефективності роботи персоналу, зокрема з урахуванням якості обслуговування та задоволеності клієнтів.

Таким чином, управління персоналом у соціальному закладі вимагає особливих підходів, спрямованих на створення умов для якісної та соціально орієнтованої діяльності, підтримки колективу та розвитку компетенцій співробітників.

Література

1. Лескова Л. Ф. Особливості управління персоналом організації соціальної сфери. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: ЧНПУ, 2012. Т. 2. Вип. 104. С. 187–191.
2. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Менеджмент соціальної роботи: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Каравелла, 2007. 236 с.
3. Мурашко М. І. Менеджмент персоналу. Київ: Знання, 2016. 435 с.

**Рижанова Алла Олександрівна,
Солодовникова Олена Іллівна**
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З УЧНЯМИ-ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

За часів воєнного стану в Україні проблема домашнього насилля над дітьми в родині не зменшується, як здавалося би за необхідності об'єднання сім'ї заради виживання, а стрімко зростає, що є наслідком понад дворічного стресу дорослих, тривалим їхнім психічним, фізичним, моральним, економічним напруженням. Проте все це не знімає провини з дорослих, які мають, за Конвенцією ООН Про права дитини та за батьківською відповідальністю, особливо зміцнювати захист дітей в умовах військових конфліктів. Тому актуалізується державний контроль за порушенням прав дитини та важливість вдосконалення технологій соціальної роботи з учнями-жертвами домашнього насильства в закладах загальної середньої освіти.

Сутність та механізми насильства, проблеми учнів-жертв домашнього насильства глибоко досліджують психологи: Л. Вольнова, І. Дроздова, Н. Мілорадова, Л. Сенківська, І. Сьомкіна, О. Шинкаренко та ін. Соціальною роботою з сім'єю, з насильством в родині переймалися Т. Журавель, К. Левченко, Т. Максимова, Т. Семигіна, І. Трубавіна, Н. Щербак та інші, соціальну допомогу учням-жертвам в ЗЗСО вивчали О. Безпалько, А. Капська, Л. Завацька, Л. Ковальчук, В. Оржеховська, О. Сакалюк, В. Шульга та ін. Проте соціальну допомогу учням-жертвам домашнього насильства за часів війни досліджено недостатньо.

Насильство в родині розглядають науковці як порушення прав людини, коли одна особа здійснює фізичний або психологічний вплив на іншу, порушуючи її право на особисту недоторканість. Останнім часом термін "сімейне насильство" замінено на "домашнє насильство", що охоплює ширший спектр ситуацій. Згідно зі Стамбульською конвенцією, це включає всі форми фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що відбуваються в родині, між партнерами, незалежно від того, де вони проживають [4, с. 192]. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає домашнє насильство як акти фізичного,

сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в родині, місці проживання, між родичами, колишніми або поточними партнерами, або між співмешканцями, незалежно від їх сімейного статусу, а також загрози такого насильства [6].

Соціальна робота щодо домашнього насильства є складовою загальнодержавної соціальної стратегії і може бути здійснена на різних рівнях — від усього суспільства до окремих регіонів, соціальних груп і індивідуальних осіб. Технології соціальної роботи з жертвами домашнього насильства включають діагностику, терапію, реабілітацію, корекцію та профілактичні заходи. Для допомоги жертвам насильства використовуються різноманітні методи, такі як медико-соціальні, організаційно-адміністративні, педагогічні, політичні та правові заходи, які обираються залежно від цільової аудиторії [1, с. 273]. За військового стану відповідні технології мають вдосконалюватись відповідно до європейського досвіду, особливо в закладах загальної середньої освіти.

Соціально-педагогічна діяльність в ЗЗСО відіграє ключову роль у протидії насильству в сімейному оточенні, особливо стосовно дітей. Її головна мета полягає в тому, щоб запобігти випадкам насильства та подолати чинники, що сприяють його поширенню. Це означає надання підтримки учням, що стали жертвами насильства, а також співпрацю з агресорами для запобігання подібним ситуаціям у майбутньому. Перший рівень профілактики акцентується на формуванні у суспільстві цінностей, спрямованих на мирне вирішення конфліктів, культури толерантності та співчуття, а також відхиленні методів виховання та міжособистісних взаємин, що ґрунтуються на насильстві. Другорядна профілактика спрямована на виявлення ситуацій, що можуть призвести до насильства стосовно дітей, та усунення причин цього явища. Третинний рівень передбачає надання допомоги в ситуаціях, де насильство вже відбулося, а також зусиль для запобігання подібним випадкам у майбутньому, реабілітації постраждалих дітей та корекції поведінки агресорів [2, с. 192]. Загальноосвітня школа грає важливу роль у протидії домашньому насильству в суспільстві. Вона є центром для соціально-педагогічної роботи та захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих умовах. Україна впроваджує соціальні програми протидії насильству в сім'ї у навчальних закладах згідно з рядом законів і міжнародних документів, таких як Конвенція ООН про права дитини та інші [5, с. 93].

Соціальна робота ЗЗСО у запобіганні домашнього насильства має переваги, оскільки охоплює різні верстви населення, від педагогів до батьків та громадськості. Її завдання включає превентивні заходи, спрямовані на уникнення будь-яких проявів агресії до дітей та модернізацію методів їх захисту. Школа функціонує як посередник між дітьми та їхніми батьками, тому адміністрація, вчителі, психологи, соціальні педагоги та представники громадських і державних організацій, які працюють з сім'ями та молоддю, повинні підтримувати прямий контакт з дітьми та виявляти випадки насильства у їхніх родинях. Спільні зусилля у цьому напрямку сприятимуть протидії жорсткому поводженню з дітьми та підвищенню обізнаності учнів щодо проблеми домашнього насильства та методів її запобігання. Також важливою є профілактика агресії серед учнів, оскільки вони можуть бути джерелом насильства у відносинах зі своїми родичами [3, с. 90].

Запобігання домашньому насильству в ЗЗСО потребує комплексного підходу, який враховує специфіку соціально-педагогічної та виховної діяльності серед учнів та населення територіальної громади. Цей підхід включає тривірневий процес соціальної профілактики. Виявлено проблеми у соціально-педагогічній роботі на етапі моніторингу, що свідчить про необхідність розробки спеціальних методичних матеріалів, тестів та опитувальників для школярів, їхніх батьків і осіб з «груп ризику». Використання таких інструментів дозволить ефективно оцінювати рівень усвідомлення знань та вдосконалювати стратегії профілактичної діяльності. Підвищенню ефективності соціально-педагогічної діяльності ЗЗСО з недопущення домашнього насильства стосовно дітей сприятиме залучення самих підлітків та юнаків до цієї профілактики, наприклад, через приєднання їх до створення соціальної реклами стосовно ствердження нетолерантного ставлення до цієї проблеми в територіальній громаді, а також через співпрацю з громадськими організаціями, спрямованими на підтримку жертв домашнього насильства тощо.

1. Дроздова І. В. Насильство в сім'ї як одна із детермінант девіантної поведінки дітей та молоді. *Наук. вісник Льв. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична*. 2011. № 2. С. 273–280.

2. Запобігання і протидія насильству в сім'ї. Київ: ДЦССМ, 2004, 192 с.

3. Краснова О. В. Попередження домашнього насильства. Київ, 2016. 90 с.

4. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: навч. посіб. Сум. держ. ун-т. Суми, 2020. 192 с.

5. Лещенко О. Г. Технологія соціально-педагогічного патронажу сім'ї у кризовий період. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. Вип. 25. Кам'янець-Подільський, 2015. С. 73.

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України. Редакція № 3022-IX від 10.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

Сарана Дарина Юріївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ БАТЬКІВ І ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Організація ефективної взаємодії педагогів і батьків є сьогодні одним із найважливіших завдань, що виникають перед колективами шкільних установ. Якість взаємодії вихователів з батьками визначається єдністю прагнень та поглядів на освітній процес, спільно виробленою метою й освітніми завданнями, а також шляхами досягнення намічених результатів. Так, Ю. Верхотурова педагогічну взаємодію розуміє як контакт суб'єктів, спрямований на розвиток особистості дитини, що має слідством взаємні зміни поведінки, діяльності і відносин учасників. Л. Путляєва розглядає взаємодію вихователя з батьками як процес отримання останніми знань про дитину, набуття та використання спеціальних умінь, що забезпечують її розвиток [3, с. 31–33].

Взаємодія вихователів з батьками відображається у встановленні контактів, за яких у суб'єктів з обох сторін виникають зміни в установках, поглядах, баченнях й поведінці в цілому. Контакти виникають за наявності у батьків та вихователів спільних інтересів і потреб. Реалізація інтересів і потреб кожної із сторін робить процес взаємодії упорядкованим і передбачуваним. Значну роль у здійсненні взаємодії між вихователем і батьками відіграють взаємні очікування, що обумовлюють характер взаємодії.

Партнерство між батьками і педагогами є надзвичайно важливим для успішної реалізації принципу соціальної взаємодії в навчальному процесі. Кілька ключових аспектів, які можуть сприяти ефективному партнерству між батьками та педагогами [4, с. 56]:

1. Відкрита та дружня комунікація: здійснення ефективної комунікації між батьками і педагогами є основою для будь-якого партнерства. Обмін інформацією про потреби, досягнення та проблеми учня допомагає педагогам краще розуміти контекст, в якому навчається дитина.

2. Спільне вирішення проблем: батьки і педагоги повинні працювати разом для вирішення будь-яких проблем, які можуть виникнути в процесі навчання та виховання. Це може включати такі аспекти, як вирішення конфліктів, допомога з вирішенням академічних проблем або розвиток плану підтримки для учнів із спеціальними потребами.

3. Взаємне повага та визнання: батьки та педагоги повинні цінувати один одного як партнерів у процесі навчання та виховання дитини. Це включає взаємне визнання експертності кожної сторони і здатність працювати разом для досягнення спільної мети – навчання та розвитку дитини.

4. Підтримка для батьків: педагоги можуть надавати батькам не лише інформацію про навчання дитини, але й підтримку у розвитку навичок виховання, способів підтримки навчання вдома та інших аспектів, які можуть зробити життя батьків більш ефективним у підтримці успіху дитини.

5. Залучення батьків до життя школи: педагоги можуть створювати можливості для батьків брати участь у житті школи, такі як батьківські збори, волонтерство у класі, або участь у спеціальних заходах та проектах. Це допомагає батькам відчувати себе частиною навчального середовища своєї дитини та підтримує зв'язок між домом і школою.

Взаємодія між батьками і педагогами створює міцний фундамент для успішного навчання та розвитку дитини. Ключовим є взаємне розуміння, взаємна підтримка та спільна робота для досягнення найкращих результатів для кожної дитини.

Соціально-педагогічне партнерство можна розглядати як вид співпраці школи з батьками, яке базується на головній ролі навчального закладу в реалізації його особистісно-розвивальних функцій. Такий вид взаємодії залучає усіх, хто може оточувати учня, а саме родину, педагогів та адміністрацію школи. Головною ціллю соціально-педагогічного партнерства є активне залучення батьків в процес навчання завдяки створенню достатніх умов для повернення батьків до супроводу дитини у виховному процесі.

До основних принципів спільної діяльності школи та родини належать добровільність, довготривалість та взаємна відповідальність.

Під принципом добровільності, ми маємо на увазі можливість вільного вибору способу та міри залученості до співпраці. Дуже важливо, щоб батьки були проінформовані та підготовані, а також реально оцінювали свої можливості в тій чи іншій ситуації. Саме це дає чітку усвідомленість вибору, бо вибудовування співпраці на основах вимушеності не матиме позитивних результатів.

Одним з не менш важливих є принцип довготривалості, який несе в собі спрямованість учасників на сталий характер співпраці та готовність до створення спільних стратегічних планів. Адже, якщо співпраця між школою та сім'єю матиме безладний, хоча й інтенсивний характер, то такий вид взаємодії буде складно назвати партнерством [1, с. 40–41].

Останнім важливим аспектом, який визначає партнерську співпрацю є взаємна відповідальність. Кожній родині, так само як і навчальному закладу, варто визначитись, який рівень відповідальності має та може взяти на себе кожен з учасників. У випадку, якщо цього не дотримуватись, партнерська взаємодія матиме нерівноправний характер.

Як виразно визначений порядок взаємин усіх учасників виховного процесу, соціально-педагогічне партнерство має забезпечувати таке [2, с. 31–33]:

На рівні впливу сім'ї: створення атмосфери, яка буде мотивувати усіх учасників; об'єднання зусиль разом з навчальним закладом; опанування необхідних знань.

На рівні впливу педагога: мотивація до творчого підходу, пошук розв'язання проблем; концентрація на стосунках співпраці; осучаснення методів виховання та навчання (за потреби).

На рівні впливу адміністрації закладу: ретельний підбір кадрів відповідного рівня; створення усіх можливих умов для всебічного зростання педагога і його налаштованості до впровадження чогось нового.

Отже, соціальна взаємодія має важливе значення при формуванні стосунків між батьками і педагогами. Вона дає змогу покращити розуміння потреб дитини, а також встановити довірливі стосунки між усіма учасниками освітнього процесу, а також забезпечує набуття та використання спеціальних умінь, що забезпечують розвиток дитини.

Література

1. Вахняк Н. В. Соціально-педагогічний аналіз проблеми усвідомленого батьківства. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2011. № 20 (231). Ч. II. С. 297–303.
2. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 75–86.
3. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти: дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2020. 254 с.
4. Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2013. № 13 (4). С. 96–101.
5. Тюття О. В., Лук'яненко Н. М. Технологія формування усвідомленого батьківства в груповій взаємодії. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер.: Психологічні науки*. 2015. Вип. 6. С. 107–111.

**Сичова Вікторія Вікторівна,
Хижняк Лариса Михайлівна**

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО МІЖСЕКТОРНОГО ПАРТНЕРСТВА У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Широкомасштабна російська агресія проти України (з 24 лютого 2022 р.) супроводжується соціальними та гуманітарними кризами та катастрофами. З метою їх подолання активізувалися інститути громадянського суспільства, зокрема волонтери, громадські організації, а також бізнес. Ці сектори взяли на себе соціальну відповідальність щодо допомоги внутрішньо-переміщеним особам, збройним силам України, реабілітації поранених військових. Зміна сутності міжсекторного партнерства в умовах нових викликів і загроз актуалізує інтерес до теоретичних підходів до дослідження зазначеного феномену.

Економічна криза другої половини XIX ст., масові звільнення найманих працівників обумовили виникнення теорії соціальної держави (Л. фон Штайн), на підставі якої пропонувалося вирішувати робітниче питання (як «соціальне питання») засобами самої держави як арбітра між власниками капіталу та робітничим класом, тобто в системі міжсекторного партнерства [13, р. 74, 93, 315]. На початку XX ст. сформувалися теорії соціальної солідарності (О. Конт, М. Ковалевський, Е. Дюркгайм, Т. Парсонс), соціальної дії (М. Вебер) в яких обґрунтовано пріоритетну роль соціальної функції держави, становлення суспільних інститутів із захисту людьми, соціальними групами своїх соціальних інтересів. Теорія символічного інтеракціонізму (Д. Г Мід) стала підґрунтям для формування теорії соціального діалогу, на протигагу теорії класової боротьби. У 1957 р. теорія соціального діалогу була покладена в основу механізму взаємодії працедавців і найманих працівників для зняття соціальної напруги в умовах ринкової економіки, що було інституціалізовано в угоді про створення Європейського економічного співтовариства [2, ст. 136, 138].

Упродовж XX ст. вищезазначені теорії доповнюються ідеями соціальної взаємодії, соціальних зв'язків, розвиваються в теоріях соціального обміну (Дж. Гоманс), соціального капіталу (П. Бурдьє), суспільної довіри до суспільних інститутів і держави (Ф. Фукуяма), теорії комунікативної дії (Ю. Габермаса). Вони стали підґрунтям для суб'єкт-суб'єктної парадигми, що віддзеркалює відносини горизонтальної координації соціальних акторів, тобто міжсекторної взаємодії.

Проте в українському законодавстві у 2010 р. «соціальний діалог» визначався як «процес... зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин» [8, ст. 1], що притаманне індустріальному суспільству.

В умовах розвитку постіндустріального суспільства відбувається децентралізація управлінських процесів, поширення соціального діалогу на рівень підприємств

і всередині фірм, що призводить до заміни вертикально-пірамідальної структури організації праці на горизонтально-мережеву, до зміни змісту та структури праці, що виходить за рамки трипартизму [5, с. 47]. Українські вчені зазначають трансформацію соціального партнерства в систему міжсекторного партнерства в умовах постмодерну [5]. Міжсекторальна взаємодія характеризується як «спільна діяльність державних органів влади, органів місцевого самоврядування, неурядових та міжнародних організацій на центральному та регіональних рівнях у різноманітних сферах соціально-економічного розвитку країни», що притаманна ринковим умовам (В. Казаков); «для ефективного розв'язання суспільних (соціально-економічних, політичних, культурних) проблем і досягнення цілей стабільного суспільного розвитку» (В. Карлова) [6, с. 89]. Наголошується на зміні сутності міжсекторної взаємодії у соціальній сфері, як обумовленою вже не соціально-трудовими відносинами, а «необхідністю співпраці для спільного вирішення потреб населення у складних життєвих обставинах», активізацією «третього сектору» (Н. Романова; І. Мельник) в соціальній сфері [9]. Н. Діденко вважає міжсекторне партнерство новою технологією соціального управління, що застосовується у наданні соціальних послуг; для досягнення соціально значущих цілей; розвиток нових методів соціальної роботи та інноваційних соціальних проєктів; системою відносин щодо розподілу та використання ресурсів у соціальній сфері, які існують між трьома секторами (партнерами): державним, комерційним, громадським [1]. В умовах децентралізації державного управління передача функцій держави у системі надання соціальних послуг «третьому сектору» (К. Дубич) передбачає зростання соціальної відповідальності громадських організацій (А. Колот, О. Грішнова), а також зростання довіри між усіма учасниками міжсекторного партнерства (Т. Самофалова, В. Сичова, Л. Хижняк, О. Лісовець) [3; 12; 10, с. 123, 124; 11].

Напрацювання українських вчених інституціалізувались Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки у визначенні міжсекторного партнерства як «налагоджених комунікацій та взаємодії держави, бізнесу, суспільних груп та інститутів громадянського суспільства для досягнення позитивних змін у суспільстві та створення публічного блага» [7].

Отже, еволюція теоретичних підходів до міжсекторного партнерства у соціальній сфері була обумовлена переходом індустріального суспільства до постіндустріального. Підґрунтям міжсекторного партнерства в соціальній сфері стали теорії соціальної держави, соціальної солідарності, соціальної дії, символічного інтеракціонізму, комунікативної дії, соціального обміну, соціального капіталу, соціальної відповідальності. В. Сичова, Л. Хижняк, О. Лісовець виділяють три етапи розвитку теоретичних підходів до міжсекторного соціального партнерства: 1) початок ХХ ст. – середина ХХ ст. – соціальний діалог означав взаємодію держави-профспілок-робітників; 2) з середини ХХ ст. – до кінця ХХ ст. соціальне партнерство стало трактуватись як взаємодія для спільного вирішення потреб населення, а не лише в сфері соціально-трудових відносин; 3) з початку ХХІ ст. міжсекторне партнерство означає технологію соціального управління, взаємодію держави, бізнесу, суспільних груп та інститутів громадянського суспільства для створення публічного блага [11, с. 24].

Література

1. Діденко Н.Г. Міжсекторне соціальне партнерство. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 7 : Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія : І. А. Грицяк (співголова), Ю. П. Сурмін (співголова) та ін. 2011. Ч. 3. С. 440–441.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
3. Дубич К. В. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг: дис. ... д-ра держ. упр.: механізми держ. упр. / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2015. 437 с.
4. Європейська соціальна політика і моделі соціального партнерства: навч.-метод. посіб. / Н. Г. Діденко, І. Я. Тодоров, О. Р. Чугріна, О. К. Міхеєва; за заг. ред. Н. Г. Діденко. Донецьк: ДонДУУ, 2011. 290 с.
5. Миколаєць А. П. Підходи до розвитку міжсекторного соціального партнерства в системі публічного управління. *Держава та регіони. Сер. Державне управління*. 2018. № 4 (64). С. 107-110
6. Міжсекторальна взаємодія. *Публічне управління: термінол. слов.* / уклад. В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін.; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. С. 89.
7. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: затверджено Указом Президент України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
8. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 28, ст.255
9. Романова Н. Ф., Мельник І. П. Соціальне партнерство: навч.-метод. посіб. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 238 с.
10. Самофалова Т. О. Соціальна відповідальність суб'єктів соціально-економічної системи в Україні: навч. посіб. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. 284 с.
11. Сичова В., Хижняк Л., Лісовець О. Міжсекторне партнерство: еволюція теоретичних підходів. *Scientia*. Chełm: Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie. 2023. № 17. С. 17–26.
12. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А. М. Колот, О.А. Грішнова та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. Київ: КНЕУ, 2012
13. Stein L.Von. The History of Social Movement in France, 1789-1850 / Ed.&translate by K. Mengelberg. Bedminster press. 465 с. URL: <https://archive.org/details/MOVSTEINLorenzVonHistoryOfSocialMovementInFrance.compressed/page/n1/mode/2up?view=theater>

Подолько Анастасія Романівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

КІБЕРБУЛІНГ: ЙОГО ВИДИ ТА ВІДМІННІСТЬ ВІД НЕВІРТУАЛЬНОГО БУЛІНГУ

Деякі вчені визначають поняття кібербулінгу як «умисне та неодноразове заподіяння шкоди за допомогою комп'ютерів, мобільних телефонів та інших електронних пристроїв» [2]. Тоді як інші вчені використовували більш широке визначення – наприклад, «використання електронних засобів для навмисного заподіяння шкоди іншому» [3, с. 2]. Відповідно до UNICEF, кібербулінг – це булінг із застосуванням цифрових технологій. Він може відбуватися в соціальних мережах, платформах обміну повідомленнями (месенджерах), ігрових платформах та мобільних телефонах. Це неодноразова поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований [5].

Американки Р. Ковальські, С. Лімбер і П. Агатстон [2], на дослідження яких ми переважно спираємося, виділили вісім типів поведінки, характерних для кібер-булінгу:

1) Перепапки, або флеймінг (від англ. flaming – пекучий, гарячий, полум'яний) – обмін короткими гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології. Частіше за все розгортається в «публічних» місцях Інтернету, на чатах, форумах, дискусійних групах, інколи перетворюється в затяжну війну.

2) Нападки, постійні виснажливі атаки (англ. harassment) – найчастіше це залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву з перевантаженням персональних каналів комунікації. На відміну від перепапки, нападки більш тривалі і односторонні. В чатах чи на форумах нападки теж трапляються, в онлайн-іграх нападки найчастіше використовують гріфери (grieffers) – гравці, які за мету ставлять не перемогу в певній грі, а викликання горя в інших учасників внаслідок руйнації гри.

3) Обмовлення, зведення наклепів (denigration) – розповсюдження чуток, принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути і текстові повідомлення і фото, і пісні, які змальовують жертву в шкідливій інколи сексуальній манері.

4) Самозванство, втілення в певну особу (impersonation) – переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її акаунту в соціальних мережах, блогу, пошти тощо, а потім здійснює негативну комунікацію. Організація «хвилі зворотних зв'язків» відбувається, коли з адреси жертви без її відому відправляються ганебні провокаційні листи її друзям і близьким за адресною книгою, а потім розгублена жертва не очікувано отримує цілий шквал гнівних відповідей.

5) Ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження (outing & trickery) – отримання персональної інформації в міжособовій комунікації і передача її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалась.

6) Відчуження (остракізм), ізоляція. Виключення із групи сприймається як соціальна смерть. Чим в більшій мірі людина виключається із взаємодії, наприклад, в грі, тим гірше вона себе почуває і тим більше падає її самооцінка. У віртуальному середовищі виключення також наражає на серйозні емоційні негаразди, аж до повного

емоційного руйнування дитини. Онлайн-відчуження можливе в будь-яких типах середовищ, де використовується захист пароллями, формується список небажаної пошти або список друзів.

7) Кіберпереслідування – це дії з прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто «тиняється без» діла поруч. Зазвичай зроблені нишком, анонімно, з метою організації злочинних дій на кшталт спроб зґвалтування, фізичного насильства, побиття. Відстежуючи через Інтернет необережних користувачів, злочинець отримує інформацію про час, місце і всі необхідні умови здійснення майбутнього нападу.

8) Хепіслеппінг (від англ. happy slapping – щасливе ляскання) – відносно новий вид кібербулінгу, який починався в англійському метро, де підлітки прогулюючись пероном раптом ляскали один одного, в той час як інший учасник знімав цю дію на мобільну камеру. У подальшому за будь-якими відеороликами, в яких записано реальні напади, закріпилась назва хепіслеппінг.

Провівши аналіз літератури [2, 3, 4], можна окреслити низку відмінностей кібербулінгу від традиційного невіртуального насильства, що робить його для підлітків більш небезпечнішим явищем, а саме :

1) кібербулінг дозволяє агресору зберігати свою анонімність завдяки можливості встановлювати неправдиве ім'я на різних інтернет-платформах, а також часто змінювати його за необхідності;

2) кібербулінг зазвичай не передбачає віч-на-віч спілкування із жертвою, а характеризується мультимедійністю, тобто реалізується залякування, шантажування, приниження за допомогою електронних листів, сервісів швидких текстових повідомлень, телефонних дзвінків чи аудіофайлів, ігрових сайтів, чатів і форумів, через виготовлення фотографій із фейковим змістом або надсилання реальних, отриманих незаконно, таємно;

3) здійснення психологічного терору в разі кібербулінгу не має часових і просторових обмежень, важливо лише мати доступ до мережі Інтернет його учасникам: булеру для здійснення цькування, а жертві – для отримання повідомлень/дзвінків/фото/відео відповідного змісту, тоді як за умови здійснення булінгу учасники повинні бути фізично близько одне до одного, оскільки агресивні дії щодо себе жертва повинна безпосередньо чути або відчувати;

4) масштабність і швидкість розповсюдження інформації принизливого, образливого змісту про особистість, у той час як при «живому» шкільному булінгу ці показники значно менші;

5) охоплення широкого кола спостерігачів: оскільки вони при кібербулінгу знаходяться у віртуальній площині, їхня кількість практично не обмежується, а коментарі, відео, фото і т. п. поширюються миттєво як самим агресором, так і далі вже зацікавленою аудиторією між собою, і цей процес зупинити практично неможливо через саму ж широку функціональність сучасних гаджетів;

6) можливість повторного перегляду відео-, аудіофайлів, повідомлень, фотографій (збереження, копіювання, скрін);

7) агресор позбавлений можливості бачити реальну емоційно-психологічну чи фізіологічну реакцію жертви на свої дії, що, з одного боку, ніби й вбезпечує її, проте з іншого боку, стимулює агресора до ще більш агресивної віртуальної поведінки, не

підбираючи слів і способів впливу (наприклад, погроза рідним жертви з метою доведення до суїциду) [3, с. 7].

Отже, розвиток інформаційних технологій і широке поширення інтернету призвели до значних змін у соціальних взаємодіях, особливо серед підлітків. Кібербулінг, як нова форма агресії, що реалізується через цифрові платформи, став серйозною соціальною проблемою, яка потребує термінового вивчення та вирішення. Підлітки, які активно користуються соціальними мережами, чатами та іншими онлайн-ресурсами, стають як жертвами, так і агресорами в контексті кібербулінгу.

Література

1. Надьонова Л. А. Гуманізація стосунків через подолання цькування в шкільній спільноті. Наук. студії із соц. та політ. психології: Зб. ст. / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. Київ: Міленіум, 2021. С. 157–166.

2. Kowalski, Robin M., Limber, Susan P., Agatston, Patricia W. Cyberbullying: bullying in the digital age. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2008. 218 p.

3. Тітов І. Г., Лавріненко В. А. Чинники прояву кібербулінгу в підлітковому середовищі: теоретичний огляд. *Особистість у віртуальному просторі*. Полтава, 2022. 14 с.

4. Морозюк К. В. Психологічні особливості кібербулінгу як форми віртуальної агресії у підлітків. Київ, 2021. 35 с.

5. ЮНІСЕФ Кібербулінг – що це та як це зупинити? URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying>

Шустер Вадим Миколайович

Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ «БЕЗКОНФЛІКТНА ВЗАЄМОДІЯ»

Взаємодія між людьми є основою будь-яких соціальних, професійних чи особистих відносин. У сучасному суспільстві, де комунікація стає дедалі складнішою через різноманітність поглядів, культур та інтересів, виникає необхідність у створенні гармонійного середовища, яке забезпечує ефективний обмін думками та співпрацю. Безконфліктна взаємодія, як форма комунікації, спрямована на досягнення порозуміння між сторонами, мінімізацію конфліктів та створення довірливої атмосфери.

Питання безконфліктної взаємодії лягли в основу досліджень таких науковців та авторів, як: Герберт Саймон, Курт Левін, Карл Роджерс, Дейл Карнегі, Мортон Дойч, Ганс Зелье, Томас Гордон, Рональд Фішер. Ці автори заклали теоретичні й практичні основи для розуміння безконфліктної взаємодії в різних контекстах: міжособистісних, соціальних, організаційних і глобальних.

Поняття «безконфліктна взаємодія» у міжособистісних, соціальних або організаційних відносинах визначається через різні підходи, що враховують аспекти спілкування, управління конфліктами та побудови гармонійних відносин. Розрізняють такі основні підходи до визначення цього поняття:

- Соціально-психологічний підхід, який фокусується на взаємодії між людьми з позиції психології та соціології, та розглядає це поняття безконфліктна взаємодія як спілкування, побудоване на основі взаємоповаги, довіри, розуміння та емпатії, яке дозволяє уникати конфліктів або ефективно запобігати їх виникненню.

- Комунікативний підхід, який акцентує увагу на якісній організації процесу спілкування, та розкриває безконфліктну взаємодію як такий тип комунікації, в якому сторони використовують конструктивні способи обміну інформацією та вирішення суперечностей.

- Управлінський (прикладний) підхід, який застосовується в управлінні командами, організаціями чи групами, та визначає безконфліктну взаємодію як стратегію керівництва чи співпраці, яка спрямована на мінімізацію суперечностей через превентивні дії, спрямовані на забезпечення гармонійного співіснування учасників.

- Культурологічний підхід, який враховує вплив культурних норм і традицій на взаємодію, та розглядає безконфліктну взаємодію як процес побудови відносин, що враховує культурні особливості сторін, їхні цінності, менталітет і соціальні установки.

- Етичний підхід, який зосереджується на моральних засадах і цінностях взаємодії, та тлумачить безконфліктна взаємодія як спілкування, яке ґрунтується на етичних принципах справедливості, чесності, толерантності та людської гідності.

Отже, різні підходи до визначення «безконфліктної взаємодії» відображають багатовимірність цього поняття. Вибір підходу залежить від контексту: особистого спілкування, соціального середовища чи професійної діяльності. Усі вони спрямовані на створення умов для гармонійних і конструктивних відносин.

Поняття «безконфліктна взаємодія» має кілька сутнісних ознак, які відображають основні характеристики гармонійного співіснування суб'єктів у різних соціальних, професійних чи особистісних середовищах. Основні ознаки цього поняття такі:

1. Гармонія у відносинах: згідно з уявленням Т. Гордона та К. Роджерса безконфліктна взаємодія базується на злагодженості у відносинах, де учасники демонструють взаємоповагу, емпатію та враховують потреби одне одного.

2. Відсутність конфліктів або їх конструктивне вирішення: на думку М. Дойча головною ознакою є або відсутність відкритого протистояння, або здатність ефективно вирішувати конфлікти на ранніх стадіях через діалог, компроміси чи медіацію [1, с. 87–120].

3. Партнерські стосунки: з точки зору Р. Фішера в основі безконфліктної взаємодії лежить рівність у комунікації, де всі сторони розглядаються як рівноправні учасники, що співпрацюють задля спільної мети [2, с. 45–85].

4. Емоційна стабільність і контроль: безконфліктна взаємодія характеризується вмінням управляти емоціями та знижувати негативні впливи стресу (Гоулман, 2017; Зельє, 1982).

5. Толерантність і культурна компетентність: учасники взаємодії виявляють терпимість до різних точок зору, культурних і соціальних особливостей, уникаючи агресивних або деструктивних проявів [3, с. 112–135].

6. Ясність та ефективність комунікації: використання конструктивних стратегій спілкування, таких як «я»-висловлювання, активне слухання та зворотній зв'язок, сприяє уникненню непорозумінь (Гордон, 2010).

7. Спільна орієнтація на результат: всі учасники взаємодії сфокусовані на досягненні спільної мети, що зменшує ймовірність виникнення конфліктів через особисті амбіції або різні інтереси.

8. Розвинений емоційний інтелект: співчуття, вміння розпізнавати емоції іншого та будувати взаємодію з урахуванням емоційного стану всіх учасників — одна з ключових ознак безконфліктної взаємодії.

Ці ознаки підкреслюють багатогранність поняття «безконфліктна взаємодія», яке є важливим для забезпечення гармонії у соціальних і професійних середовищах.

Спрямованість на безконфліктну взаємодію є індикатором високої культури спілкування та розвинутого емоційного інтелекту учасників. Люди, які прагнуть до безконфліктної взаємодії, зазвичай демонструють високий рівень етичності, самоконтролю та поваги до інших, що сприяє кращим відносинам у будь-якому середовищі.

Однак, досягнення безконфліктної взаємодії вимагає систематичних зусиль. Серед основних бар'єрів – недовіра, упередженість, недостатня комунікація та різні соціальні статуси учасників. Подолання цих бар'єрів потребує свідомого підходу до спілкування, розвитку навичок активного слухання та формування навичок переговорів

Таким чином, безконфліктна взаємодія є не лише ефективним інструментом запобігання конфліктам, що є важливим у професійній діяльності соціальних працівників а й умовою для конструктивного вирішення суперечностей. Вона забезпечує гармонійний розвиток відносин, сприяє співпраці у різних середовищах і створює фундамент для стабільного суспільного розвитку. Ця концепція залишається актуальною в умовах сучасного світу, де важливість ефективної комунікації зростає щодня.

Література

1. Deutsch M. The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes. New Haven: Yale University Press, 1973. 420 p.
2. Fisher P. Interactive Conflict Resolution. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1997. 300 p.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь 2003. 280 с.

Розділ II

ПАРТНЕРСТВО ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ, УСТАНОВ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

**Білоус Олександр Леонідович,
Чернета Світлана Юріївна**

Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПРИЧИНИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Для України, яка переживає війну з росією з 2014 року, а з лютого 2022 року – повномасштабне вторгнення, дослідження наслідків війни є надзвичайно актуальним. Адже війна – це надзвичайна ситуація, яка завдала і завдає значних соціальних, психологічних та економічних проблем, як для країни загалом, так і для окремої людини. Одним із найбільш болючих її проявів є домашнє насильство, яке значно збільшилося і стало серйозною проблемою, яка потребує уваги з боку суспільства та органів влади. Дослідження причин і наслідків домашнього насильства в умовах війни є надзвичайно актуальним для розуміння соціальних викликів, з якими стикається українське суспільство. Важливо не лише виявляти ці проблеми, але й шукати шляхи для їх вирішення шляхом розробки політики підтримки, надання допомоги жертвам і формування стійкості сімей до стресових ситуацій.

Один із основних факторів, які сприяють розвитку домашнього насильства під час війни, – це високий рівень стресу і травмуючий досвід, який переживають багато людей. Постійний страх за власне життя і життя своїх близьких, втрата домівки, спостереження за насильницькими актами, військові дії – все це створює неймовірний психологічний тиск. Травма може проявлятися у вигляді агресії, яка спрямована на найближчих людей, особливо в умовах обмеження ресурсів і підтримки.

Війна в Україні призвела до серйозних пошкоджень у соціальних і економічних сферах. Багато людей залишилися без роботи, виникли фінансові труднощі, що призвело до посилення внутрішньої напруги в родинах. Жінки та діти часто опиняються в скрутному становищі через втрату фінансової незалежності, а чоловіки, які раніше могли бути основними годувальниками, часто переживають травму від військових дій або повертаються з війни з проблемами психічного здоров'я, що також може проявитися у формі насильства в родинах.

Павленко Т. А. та Корабель М. Г. звертають увагу на те, що домашнє насильство, незважаючи на різні його форми, завжди має спільні ознаки. По-перше, насильство завжди вчиняється навмисно. Тобто особа, яка вчиняє насильство, усвідомлює природу своїх дій або бездіяльності, і розуміє можливі негативні наслідки для іншого члена родини, такі як заподіяння моральної шкоди чи шкоди для фізичного або психічного здоров'я. По-друге, у таких ситуаціях завжди є нерівність сил між кривдником і жертвою. Зазвичай особа, яка вчиняє насильство, має певні переваги,

наприклад, у віці, фізичній силі, в економічному становищі тощо. По-третє, дії кривдника порушують права та свободи потерпілої особи, оскільки він намагається контролювати жертву, обмежуючи таким чином її права і свободи. І, по-четверте, домашнє насильство завжди завдає шкоди іншій людині – фізичної, психологічної, економічної або сексуальної. Науковці звертають увагу на те, що шкода може бути різною: матеріальною (викрадення грошей, позбавлення майна), фізичною (тілесні ушкодження) або психічною (стрес, тривога, депресія, пригнічення тощо) [1].

Війна має здатність «нормалізувати» насильство в думках людей. Коли люди перебувають у постійному стані війни, з насильницькими діями, звірствами, агресією, часто це переноситься і на особливості відносин у родині. У таких умовах домашнє населення може стати частиною повсякденного життя, і жертви можуть навіть почати сприймати це як норму.

Однією з причин домашнього насильства є високий рівень постійного стресу та соціальної напруги. Цей фактор негативно впливає на психоемоційний стан людини, викликаючи підвищену агресивність та дратівливість. У медичній та психологічній практиці це поняття відоме як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Це серйозне психологічне захворювання, яке може проявлятися через агресивну поведінку, роздратованість, депресію, алкогольну чи наркотичну залежність. У таких випадках військовослужбовці, коли повертаються додому часто не можуть адаптуватися до мирного життя, що може спровокувати насильство в родині. Одним з важливих аспектів є необхідність соціальної адаптації для осіб, які пережили бойові дії, та інтеграція їх назад до мирного життя. Для них важливо не тільки забезпечити доступ до лікування ПТСР, але й створити інфраструктуру для підтримки соціальної реабілітації. Зокрема, це стосується відновлення комунікацій у родині, зменшення конфліктних ситуацій та допомоги у вирішенні економічних труднощів.

Б. Драп'яний акцентує увагу на тому, що хоча не встановлено чіткого доктринального зв'язку між динамікою домашнього насильства та ПТСР, проте за останні два роки в електронній системі охорони здоров'я було зафіксовано значне зростання кількості пацієнтів із цим діагнозом. Він також зазначає, що кількість пацієнтів із ПТСР у 2023 р. збільшилася майже в чотири рази порівняно з 2021 роком (з 3167 до 12494), а за перші два місяці поточного року лікарі встановили такий діагноз стільки ж пацієнтам, скільки за весь 2021 рік [2].

Під час війни доступ до психологічної допомоги, кризових центрів та правової підтримки стає значно ускладненим. Багато людей, які переживають домашнє населення, не можуть знайти допомогу або просто не мають можливості звернутися до відповідних органів через небезпеку або недостатню проінформованість.

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти; органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної правничої допомоги; суди; прокуратура; уповноважені органи з питань пробації; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі

містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам [3].

Під час війни, 20 червня 2022 Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Стамбульська конвенція є золотим стандартом прав жінок, що є частиною прав людини та європейських цінностей [4]. Положення Конвенції передбачають, що права та інтереси потерпілих від насильства мають бути в центрі уваги незалежно від перебігу обставин в державі, що зобов'язує відповідні органи, установи до координованої співпраці між собою та з громадськими організаціями [5].

Отже, причини домашнього населення під час війни в Україні є складними і багатограними. Вони включають психологічні травми, порушення соціальних і економічних структур, проблеми з психічним здоров'ям, а також соціальні стереотипи, які підтримують насильство. У зв'язку з цим важливо забезпечити підтримкою жертв насильства, підвищити рівень психологічної допомоги та боротьби з дискримінацією у суспільстві. Необхідно створити умови для зменшення напруги в родинах, а також надавати всебічну допомогу людям, які повертаються з війни та стикаються з важкими наслідками.

Література

1. Павленко Т. А., Корабель М. Г. Домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 486–488. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/118>
2. Драп'яний Б. Домашнє насильство під час війни. Що з ним робитиме МВС? URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-shcho-z-nim-robitime-mvs.html>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
4. Павленко Т. А. Домашнє насильство: деякі питання відповідальності та протидії. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2023. Вип. 37. С. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.34142/23121661.2023.37.03>
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

Вишневська Юлія Володимирівна
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У НІМЕЧЧИНІ (ДОСВІД ЗЕМЛІ НИЖНЯ САКСОНІЯ, М. БРЕМЕН)

Не можна не звернути увагу на той факт, що навіть у ХХ столітті все ще існують війни, стихійні лиха, економічні кризи, політичні перевороти та інші об'єктивні обставини, які змушують громадян держав, де відбуваються такі події, лишати свої

домівки та шукати нової долі або тимчасовий прихисток на чужині. Іноземців, які прибули на територію іншої держави прийнято називати мігрантами. Так, з початку військової агресії росії проти України по сьогодні, кількість громадян України, які шукають прихисток в Німеччині, зростає з 156 000 до 1 240 000 осіб [6]. Існують країни, які прагнуть отримати мігрантів для вирішення власних економічних, соціальних та інших проблем. Однак, залучаючи їх для досягнення власних стратегічних цілей, необхідно вирішити ряд обов'язкових інтеграційних завдань, що сприятимуть збереженню балансу та спокою в суспільстві приймаючої сторони. Важливою у цьому контексті є соціальна сфера. Актуальність нашого дослідження полягає в можливості вивчити зарубіжний досвід інтеграційних процесів у соціальній сфері Німеччини та можливостей його застосування у вітчизняному досвіді розвитку соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно інтеграційних соціальних послуг для мігрантів достатній та різноплановий. Так, український вчений А. Хом'ях [1] досліджує інтеграційну політику європейських країн, на основі даних Індексу інтеграційної політики (MIPEX) [2]. Автор вивчає особливості процесу взаємодії та впливу між приймаючим суспільством та мігрантами. Концепція Ф. Хекмана базується на розумінні соціальної інтеграції, як процесу щодо включення окремих мігрантів до основних інститутів приймаючого суспільства зі структурною, культурною, інтерактивною та ідентифікаційною інтеграцією [3]. Тобто вчений розглядає надання адресних соціальних послуг, що сприяють інтеграції конкретної особи. Особливої уваги заслуговує робота С. Хінгер, яка розглядає питання міграції та розмаїття у світі через емпіричні та теоретичні дослідження різних аспектів міжнародної міграції, включаючи особливості в Німеччині [4]. Спираючись на вище зазначені дослідження, коротко охарактеризуємо систему інтеграційних соціальних послуг для мігрантів у Німеччині на прикладі землі Нижня Саксонія (Niedersachsen) в м. Бремен, де функціонує багаторівнева та комплексна система підтримки мігрантів. Основним соціально-політичним завданням Німеччини є як найшвидша адаптація новоприбулих у культурне, економічне та соціальне середовище німецького суспільства. Всі інтеграційні процеси спрямовані на зменшення та попередження напруги у суспільстві, яке може виникнути, як з боку місцевого населення, так і новоприбулих, через розвиток міжкультурної толерантності.

Структура публічних органів управління складається враховуючи федеративний устрій Німеччини, де відповідно, зобов'язання по формуванню та реалізації інтеграційної політики розподіляються між федеративним урядом та землею, включаючи місцеві громади. Особливістю Нижньої Саксонії, як другої за площею землі Німеччини, є те, що тут активно реалізуються регіональні програми (*Förderprogramm Integration*). Різноманітність таких проєктів спрямована на підвищення рівня освіти мігрантів, їх працевлаштування та залучення до громадянської діяльності. У Нижній Саксонії значна кількість пілотних проєктів реалізуються не лише через державні органи, які безпосередньо формують інтеграційну політику та в більшій мірі здійснюють фінансування таких інтеграційних проєктів. Також важливе значення у наданні *інтеграційних соціальних послуг для мігрантів* належать неурядовим організаціям, зокрема Центри підтримки у вигляді комерційних підприємств та громадських неприбуткових організацій пропонують комплексний підхід до реалізації завдань державних програм інтеграції мігрантів. На законодавчому рівні Законом про

інтеграцію (*Integrationsgesetz*) [5] визначається активна підтримка мігрантів через мовні інтеграційні курси, професійну освіту та рівноправне соціальне забезпечення.

Надання інтеграційних соціальних послуг для мігрантів здійснюється на основі програм та цілей інтеграційної політики Німеччини. Аналізуючи вищезгадані програми [6; 7] можна зробити наступні висновки: система інтеграційних соціальних послуг для мігрантів у Німеччині включає: *мовну адаптацію* (інтеграційні мовні курси для дорослих (*Deutschkurse für Erwachsene*) та мовні курси для дітей (*Sprachförderung in Schulen*); *інтеграцію у ринок праці* (пошук роботи (*Bundesagentur für Arbeit*), стажування та практика на потенціальному робочому місці, професійне навчання (*Berufsorientierung für Migranten*) та підготовка відповідних супровідних документів); *соціальне забезпечення* (забезпечення житлом, їжею, медичне забезпечення, страхування (*Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung*) та фінансову підтримку; *культурну інтеграцію* (підтримка культурної самобутності мігрантів та одночасна імплементація їх у традиції та культуру місцевого населення).

Зазначені інтеграційні соціальні послуги для мігрантів реалізуються не лише через державні органи та установи, а також через центри, громадські об'єднання, комерційні підприємства із залученням волонтерів, професійних коучерів та соціальних працівників.

Система інтеграційних соціальних послуг для мігрантів Нижньої Саксонії та м. Бремена є прикладом підходу у інтеграції мігрантів на засадах забезпечення прав людини. Підтримка мігрантів сприяє соціальній стабільності у мультикультурному середовищі. Вони забезпечують не лише базові потреби, але й створюють умови для довготривалого залучення мігрантів у суспільство. Наукові дослідження підтверджують, що багаторівневий підхід, який включає федеральні, регіональні та місцеві ініціативи, є найбільш ефективним у створенні соціально стабільного та економічно успішного середовища.

Література

1. Хом'як А. Інтеграція мігрантів у європейські суспільства: інтеграційна політика та громадська думка. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2019. № 3 (43). С. 139–146. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/7067ee39-58ee-4237-9e50-58f7025d9d54/content> (дата звернення 18.11.2024).
2. Migrant integration polyci Index 2020. URL: <https://www.mipex.eu/germany> (дата звернення 20.11.2024).
3. Heckmann, F. Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study. Bamberg: europäisches forum für migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg (2005). URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-192953> (дата звернення 18.11.2024).
4. Sophie Hinger Reinhard Schweitzer Editors. Politics of (Dis)Integration.p/ 19-40. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/id/8f367281-3352-4193-bfc0-8654b3190605/1007122.pdf> (дата звернення 18.11.2024).
5. Integrationsgesetz Vom 31. Juli 2016 \ Bundesgesetzblatt Jahrgang 2016 Teil I Nr. 39, ausgegeben zu Bonn am 5. August 2016. URL: <https://www.bmas.de/DE/Service/Gesetze-und-Gesetzesvorhaben/integrationsgesetz.html> (дата звернення 19.11.2024).

6. Інститут досліджень зайнятості (IAB) Kosyakova, Yuliya & Herbert Brücker (2024): On the labor market integration of refugees from Ukraine: A simulation study. (IAB-Forschungsbericht 09/2024 (en)), Nürnberg, 42 S. URL: <https://iab.de/publikationen/publikation/?id=14144614> (дата звернення 20.11.2024).

7. Ministerium für Soziales, Arbeit, Gesundheit und Gleichstellung. URL: <https://www.bmas.de/DE/Europa-und-die-Welt/Europa/Ukraine/FAQ-UA/faq-art-ua.html> (дата звернення 18.11.2024).

**Гончаренко Олена Володимирівна,
Дрібоног Катерина Віталіївна**
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми

ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ МІЖ ЧОЛОВІКАМИ І ЖІНКАМИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ

Гендерна рівність у сфері зайнятості є ключовим індикатором соціального прогресу та соціальної справедливості, а також сталого розвитку будь-якої держави. Проте, в умовах сучасної України проблема гендерної нерівності залишається однією з найактуальніших через вплив як історичних, так і соціокультурних факторів. Зокрема, за даними Державної служби статистики, жінки становлять більшість населення працездатного віку, однак їхня участь у ринку праці супроводжується низкою дискримінаційних бар'єрів. Гендерна нерівність у сфері зайнятості негативно впливає не лише на індивідуальні права та можливості, але й на загальну економічну ситуацію в країні.

Загалом, гендерна рівність – це стан, за якого жінки і чоловіки мають рівні права, можливості, ресурси та доступ до соціальних і економічних благ, а також рівне представництво в усіх сферах суспільного життя. У контексті зайнятості це передбачає рівні умови доступу до ринку праці, рівну оплату за рівноцінну працю, можливості професійного зростання, а також відсутність дискримінаційних бар'єрів. Гендерна рівність не означає однаковості ролей чи обов'язків жінок і чоловіків, а передбачає справедливість у розподілі ресурсів, можливостей та відповідальності. Це є важливим компонентом соціальної справедливості, без якого неможливий сталий економічний і соціальний розвиток.

Вивчення наукових джерел з досліджуваного питання демонструє, що жінки і чоловіки в Україні стикаються з нерівними можливостями у професійній сфері через гендерно-зумовлені проблеми, які мають комплексний характер. Маємо на увазі вертикальну та горизонтальну професійну сегрегацію, що полягає в несиметричному представленню чоловіків і жінок у сфері зайнятості. Зокрема, вертикальна сегрегація виражається в обмеженнях кар'єрного зростання для жінок; натомість горизонтальна сегрегація проявляється у концентрації жінок у «традиційно жіночих» професіях, які зазвичай мають нижчий рівень оплати порівняно з технічними чи управлінськими сферами [1, с. 12].

Гендерний розрив в оплаті праці та стереотипний розподіл сімейних і професійних обов'язків також суттєво впливають на рівність / нерівність можливостей

чоловіків і жінок у сфері. Приміром, за статистикою, жінки в середньому заробляють на 20-25 % менше, ніж чоловіки на аналогічних посадах, навіть за рівних кваліфікації та досвіду.

Крім того, нерівний розподіл сімейних обов'язків, зокрема виховання дітей і догляд за домом, обмежує можливості жінок на ринку праці. Це часто стає причиною вимушеної перерви в кар'єрі чи переходу на менш оплачувану роботу з гнучким графіком. Соціокультурні стереотипи про те, що чоловіки мають бути головними «годувальниками», а жінки – «берегинями», формують упередження, які впливають на прийняття рішень роботодавцями щодо найму і кар'єрного просування.

Партнерство між державними установами, бізнесом і громадськими організаціями може стати ключем до подолання зазначених викликів, особливо в умовах реалізації державної гендерної політики.

Ефективна соціальна політика та прогресивне законодавство є ключовими інструментами для подолання гендерної нерівності в сфері зайнятості. В Україні ці механізми включають:

- *Антидискримінаційні положення в законодавстві.* Конституція України гарантує рівність прав і свобод для всіх громадян. Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» регламентує протидію дискримінації за гендерною ознакою, особливо у сфері праці.

- *Стимулювання роботодавців до рівності.* Програми, що заохочують роботодавців створювати рівні можливості для працівників, включають податкові пільги чи державні субсидії для підприємств, які дотримуються принципів рівності.

- *Соціальні ініціативи.* Розширення доступу до дошкільних навчальних закладів, впровадження гнучких графіків роботи та заохочення чоловіків до використання батьківської відпустки сприяють створенню умов для рівноправного розподілу сімейних обов'язків.

- *Підвищення обізнаності та освітні кампанії.* Державні та громадські ініціативи, спрямовані на подолання стереотипів, що обмежують роль жінок у професійному житті, відіграють важливу роль у формуванні гендерно-чутливого суспільства.

Державні установи, зокрема центри зайнятості, є головними суб'єктами партнерської взаємодії, які мають сприяти подоланню гендерно зумовлених бар'єрів у сфері зайнятості. Їх діяльність повинна базуватися на принципах гендерної рівності, закріплених у національному законодавстві. Зокрема, Конституція України (ст. 24) гарантує рівні права і свободи для всіх громадян. Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» передбачає гендерну рівність у доступі до працевлаштування, рівній оплаті праці та кар'єрному зростанні [2, с. 19].

Центри зайнятості пропонують програми перекваліфікації, професійного навчання, сприяння самозайнятості через мікрофінансування. У їх діяльності передбачено підтримку вразливих груп, зокрема жінок, які повертаються до роботи після тривалої перерви, матерів-одиначок і внутрішньо переміщених осіб [4, с. 22].

Одним із ключових напрямків є впровадження принципів гендерної рівності у систему роботи державних установ і стимулювання бізнесу до соціальної відповідальності. Пропонуються наступні заходи:

- забезпечення прозорості в оплаті праці та посилення контролю за дотриманням рівної оплати за рівноцінну роботу

– розширення доступу до гнучких графіків роботи, віддаленої праці, а також поширення практики батьківських відпусток для чоловіків

– підвищення обізнаності роботодавців через просвітницькі кампанії про важливість рівності у працевлаштуванні [3, с. 26]

– створення програм державного і приватного партнерства для підтримки жінок, які стикаються з труднощами у професійному житті.

Таким чином, можемо підсумувати, що напрями вдосконалення законодавства та соціальної політики щодо забезпечення гендерної рівності у сфері зайнятості передбачають боротьбу з усталеними стереотипами, посилення інституційної підтримки, підвищення обізнаності роботодавців та вдосконалення нормативно-правової бази. Значна увага має бути приділена роботодавцям, яких необхідно залучати до гендерно-чутливих практик через спеціальні програми та сертифікацію компаній, що дотримуються принципів рівності. Нарешті, вдосконалення законодавства повинно включати розробку механізмів, які забезпечують прозорість оплати праці, доступ до гнучких форм роботи та рівні можливості для жінок і чоловіків обіймати керівні посади. Реалізація цих заходів сприятиме створенню умов для подолання гендерної нерівності та розкриття потенціалу кожного працівника.

Література

1. Гендерна рівність в Україні: виклики та перспективи. Аналітичний звіт. Київ, 2022. URL: <http://surl.li/mzjisd>
2. Гендерна рівність у сфері зайнятості: рекомендації для політики: програма розвитку ООН (ПРООН). Київ, 2020. URL: <http://surl.li/xbszsfz>
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України № 2866- IV від 08.09.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Ринок праці та гендерна рівність в Україні: дослідження Міжнародної організації праці. 2021. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/54_2021/34.pdf

**Гончаренко Олена Володимирівна,
Шликова Жанна Віталіївна**

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ З ДИТЯЧИМИ І МОЛОДІЖНИМИ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК ВИМОГА ЧАСУ

Соціальне виховання дітей та молоді виступає важливою складовою суспільного життя. Провідною метою зазначеного процесу виступає саморозвиток дитини / молодшої людини як особистості та суб'єкта діяльності. У контексті зазначеного відомі українські дослідники (І. Зверєва, А. Рижанова, С. Харченко та ін.) наголошують на важливій ролі дитячих і молодіжних громадських об'єднань у соціальному становленні підростаючого покоління.

Звернення до наукових джерел з проблеми громадського руху дітей і молоді (О. Безпалько, О. Лісовець та ін.) дозволяє нам стверджувати, що громадські дитячі та

молодіжні організації (ГДМО) розглядають як «різновид соціальної організації – спеціально створеної державної або недержавної організації, основним завданням якої є соціальне виховання певних вікових груп населення» [5].

Відповідно до вітчизняного правового поля, дитяча громадська організація – це «об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою якого є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства». Підлітки та молодь об'єднуються в молодіжні організації. Молодіжна громадська організація – це «об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою якого є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів» [6]. Метою діяльності сучасних ГДМО є стимулювання і розвиток потенціалу особистості, включення її в систему соціальних комунікацій через суспільно корисну практику і дозвілля.

Однією з умов успішного функціонування осередків сучасних дитячих і молодіжних рухів, реалізації їх цілей і завдань є питання партнерства, що передбачає тісний зв'язок з різними соціальними інститутами та адміністративними органами. Саме відкритість і готовність соціальних інститутів до взаємодії та партнерства є важливою характерною ознакою демократичного громадянського суспільства.

Теорія соціальної роботи оперує поняттям соціального партнерства. Вивчення енциклопедичних джерел демонструє, що соціальне партнерство тлумачиться як «об'єднання зусиль різних суб'єктів (соціальних партнерів) заради спільно визначених цілей, що передбачає низку спільних дій, спільний пошук шляхів розв'язання наявних проблем або нових можливостей і їх реалізацію»; це «форма конструктивної взаємодії усіх інститутів держави, місцевого самоврядування, бізнесу та громадських об'єднань з метою ефективного розв'язання актуальних соціальних проблем, створення сприятливого соціального середовища, а також забезпечення суспільної згоди» [4, с. 228–230].

За визначенням провідних українських науковців, соціальне партнерство – це «відносини щодо розподілу та використання ресурсів у соціальній сфері, що існують між партнерами (секторами): державою, комерційним й громадським сектором» (М. Головатий та ін.) [3, с. 399]; «форма існування різних суб'єктів соціальних відносин, що на певному етапі стають партнерами у здійсненні виробництва, тобто стають зацікавленими учасниками єдиного спільного процесу, сторонами соціального партнерства, які на засадах принципів співпраці, пошуку компромісів, узгодженості своїх дій у реалізації спільних інтересів домовляються на демократичних засадах про оптимальні межі соціального розвитку, а також визначають умови для створення й розподілу повноважень» (А. Базиліук) [2].

В основі партнерського підходу лежить переконання в тому, що завдяки змістовній і широкій міжсекторній взаємодії ініціативи партнерів матимуть інноваційний і послідовний характер, що дозволяє вирішувати надзвичайно складні завдання, які стоять перед суспільством [1, с. 5]. Партнерська взаємодія дозволяє організаціям – учасникам, ефективно відповідати на виклики суспільства та бути дієвими партнерами держави. Основна ідея такої співпраці – взаємовигідна кооперація, в якій дитяча

(молодіжна) громадська організація виступає не в ролі прохача чи споживача ресурсів, а є повноправними партнерами у виробленні кінцевого продукту.

На основі вивчення методичної літератури, зауважимо на перевагах партнерської взаємодії для ГДМО:

- допомагає спрямовувати ресурси на розвиток дитячо-молодіжного громадського сектору, їх самоорганізації і самоврядування, незалежно від типу та виду;
- забезпечує збільшення доступу до ресурсів суспільства, залучаючи їх до розвитку дитячо-молодіжного громадського сектору;
- забезпечує кращий досвід до інформації та різних соціальних мереж і спільнот;
- сприяє створенню більш затребуваних соціальних продуктів і послуг, розвитку інновацій завдяки поєднанню зусиль різних секторів (державного, комерційного / некомерційного) тощо;
- залучає ресурси суспільства для розвитку дитячо-молодіжного громадського сектору, не економлячи при цьому ресурси партнерів, а збагачуючи їх;
- дозволяє діяти ефективно та успішно, маючи на увазі пріоритетну перспективу, загальну для всіх партнерів, ефективно координувати спільну діяльність з ясним розумінням своєї відповідальності [1, с. 8].

Однією з умов успішного функціонування дитячо-молодіжного громадського сектору є партнерська взаємодія ГДМО з освітніми закладами. Така взаємодія ґрунтується на взаємозв'язку спільного й специфічного в діяльності школи та громадських організацій. Зокрема, спільність виявляється в меті (розвиток особистості дитини / молодшої людини), суб'єкті виховання (учнівська / студентська молодь), часових і просторових характеристиках діяльності. Сприятливими для взаємодії є й сутнісні ознаки ГДМО (професійність організаторів, варіативно-програмний підхід тощо). Отже, взаємодія освітнього закладу і громадської дитячої чи молодіжної організації має ґрунтуватися на узгодженні та взаємозумовленості їхніх дій як рівноправних партнерів, спрямованих на досягнення спільної мети, ефективну реалізацію специфічних соціально-виховних можливостей кожного суб'єкта взаємодії [5, с. 166].

Таким чином, можемо узагальнити, що сьогодення актуалізує проблему партнерської взаємодії з ГДМО як дієвого механізму у вирішенні проблеми соціального виховання підростаючого покоління. Партнерська взаємодія дитячих та молодіжних громадських організацій з освітніми закладами та державними інститутами є неодмінною умовою ефективності реалізації їхніх завдань.

Література

1. Алгоритм побудови соціального партнерства. Як налагодити партнерську взаємодію між закладами освіти та партнерськими організаціями. Київ: Лабораторія морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, 2020. 28 с.
2. Базиліук О. В. Соціальне партнерство як засіб вирішення соціально-економічних проблем. *Україна: аспекти праці*. 2017. №1. С. 22–25.
3. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійний словник. Київ: МАУП. 2005. 420 с.

4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [2-ге вид. / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. Київ, Сімферополь: «Універсам», 2013. 536 с.
5. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими і молодіжними організаціями України: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 256 с.
6. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 року № 281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14>

**Гриценко Вікторія Анатоліївна,
Рижанова Алла Олександрівна,**
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми

МІЖСЕКТОРАЛЬНА СПІВПРАЦЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ДОПОМОЗІ ЖІНКАМ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема насильства щодо жінок залишається одним з найгостріших соціальних викликів сучасності. За даними міжнародних організацій, кожна третя жінка у світі стикається з фізичним або психологічним насильством протягом свого життя[4]. В Україні ситуація ускладнюється впливом військових дій, економічною нестабільністю та недостатнім рівнем обізнаності населення про доступну допомогу. Актуальність проблеми міжсекторальної співпраці у підтримці жінок, які пережили насильство, зумовлена кількома факторами.

По-перше, насильство над жінками є комплексною проблемою, що охоплює різні аспекти: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство. Тому і наслідки мають водночас вплив на здоров'я, соціальне становище, а також психоемоційний стан постраждалих. Оскільки цей феномен має багатогранний характер, його ефективне вирішення вимагає скоординованих дій різних секторів, включаючи соціальну, правову, медичну допомогу.

По-друге, необхідність міжсекторальної співпраці зумовлена потребою в комплексному підході до допомоги постраждалим жінкам. Це дозволяє забезпечити доступ до системи соціальних послуг, зокрема захисту (правовий, психологічний), терапії-корекції (медичної, психологічної), реабілітації-інтеграції (економічної, побутової тощо). В умовах, коли жінки часто стикаються з внутрішніми бар'єрами в доступі до таких послуг через соціальну стигматизацію або страх перед повторним насильством, саме інтеграція зусиль різних секторів може значно підвищити ефективність допомоги [2].

По-третє, міжсекторальна співпраця уможливорює скорочення часу реагування на ситуацію, надаючи жінкам доступ до необхідних послуг без зайвих бюрократичних бар'єрів.

У вирішенні зазначеної проблеми особливою є роль громадського сектору, який доповнює діяльність державних структур, забезпечуючи гнучкість і можливість швидко адаптувати допомогу до конкретних потреб постраждалих. Зважаючи на все це, проблема міжсекторальної співпраці стає все більш актуальною, оскільки вона є ключовим елементом у створенні системи, що ефективно відповідає на виклики,

пов'язані з насильством над жінками, і сприяє їхній реабілітації та інтеграції в суспільство в умовах війни.

Серед дослідників, які вивчали різні аспекти міжсекторальної співпраці варто відзначити: О. І. Дяконенко, Т. І. Заєць, О. Ю. Сова [1], а також В. М. Новікова та Ю. В. Горемікіна, які досліджували специфіку взаємодії державних інституцій і громадських організацій.

Метою даної публікації є обґрунтування значення міжсекторальної співпраці, як ефективного інструменту в забезпеченні соціальної допомоги жінкам, які пережили насильство, та окреслення основних шляхів її реалізації.

«Міжсекторальна співпраця» — це форма взаємодії між різними секторами суспільства, зокрема державними установами, громадськими організаціями, приватним сектором, освітніми закладами, медичними та правоохоронними структурами, яка спрямована на досягнення спільних цілей, розв'язання суспільно важливих проблем або забезпечення якісного надання послуг через координацію зусиль, обмін ресурсами та спільне прийняття рішень [3]. Цей підхід ґрунтується на принципах партнерства, відкритості, спільної відповідальності та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, що дозволяє ефективніше використовувати ресурси та забезпечувати комплексний підхід до вирішення багатогранних проблем. У контексті допомоги жінкам, які пережили насильство, така співпраця є особливо важливою, оскільки дозволяє забезпечити системну підтримку постраждалим та підвищити її ефективність.

Міжсекторальна співпраця у сфері допомоги жінкам, які пережили насильство, є ключовим механізмом для формування стійкої та ефективної системи підтримки. Вона передбачає координацію дій між установами та організаціями, які мають різні компетенції та ресурси, але спільну мету — захист прав і відновлення постраждалих. Одним із важливих аспектів такої співпраці є інтеграція послуг — процес об'єднання різних послуг і ресурсів в єдину систему, яка забезпечує зручний, ефективний і комплексний підхід до задоволення потреб клієнтів [4]. Метою інтеграції є покращення якості послуг, підвищення доступності, зменшення дублювання зусиль та забезпечення кращої координації між різними організаціями чи підрозділами [1]. Це означає, що постраждала жінка отримує допомогу у формі «єдиного вікна», де її потреби враховуються комплексно: медична допомога, правове консультування, психологічна підтримка та соціальна реінтеграція. Державні установи відіграють вагомую роль у створенні політичних і законодавчих умов, що забезпечують доступність та якість послуг. Вони організують роботу кризових центрів, шелтерів і гарячих ліній для надання оперативної допомоги постраждалим від насильства жінкам. У свою чергу громадські організації доповнюють цю роботу, зважаючи на індивідуальні потреби жінок. Їхня діяльність охоплює інформування постраждалих про їхні права, надання психологічної та правової допомоги, а також супровід у складних ситуаціях, надаючи адресну допомогу жінкам «тут і зараз» без порушення їхньої конфіденційності.

Приватний сектор (бізнес) є важливим партнером міжсекторальної співпраці у сфері соціальної допомоги жінкам, які зазнали насильства, адже його участь сприяє реалізації комплексних підходів до вирішення соціальних проблем. Залучення бізнесу дозволяє забезпечити додаткові ресурси, що можуть бути спрямовані на фінансування соціальних проєктів, проведення освітніх заходів, підвищення кваліфікації фахівців

і підтримку економічної незалежності постраждалих. Одним із ключових напрямів співпраці є фінансування соціальних ініціатив. Бізнес може стати важливим джерелом фінансової підтримки програм допомоги жінкам, які зазнали насильства. Це можуть бути гранти, спонсорські внески чи інші форми інвестицій, спрямовані на відкриття кризових центрів, забезпечення доступу до медичної, психологічної та юридичної допомоги, а також створення освітніх платформ для розвитку нових навичок.

Ще одним важливим аспектом є підвищення кваліфікації спеціалістів, а, отже, і організація навчальних програм, тренінгів для фахівців, які працюють з постраждалими жінками. Бізнес, особливо компанії, що мають досвід у менеджменті, психології чи IT-сфері, можуть долучатися до розробки та впровадження таких програм. Наприклад, тренінги з емоційного вигорання для соціальних працівників або навчання жінок основам фінансової грамотності та підприємництва, що значно підвищують ефективність програм соціальної допомоги останнім.

Варто зауважити, що успішна міжсекторальна співпраця залежить від ефективної комунікації між партнерами. Важливим інструментом є створення міжвідомчих робочих груп, які регулярно обговорюють потреби постраждалих, аналізують ефективність наданої допомоги та розробляють нові стратегії. Міжсекторальна співпраця у соціальній допомозі жінкам, які зазнали насильства, є ефективною лише за умови чітких механізмів координації та перенаправлення між установами. Одним із основних викликів у цій сфері є забезпечення комплексного підходу до підтримки постраждалих, що потребує тісної взаємодії різних структур. Державні установи, як основні координатори, мають ключову роль у налагодженні цих процесів.

Механізми координації передбачають створення міжвідомчих робочих груп, які об'єднують представників медичних, соціальних, правоохоронних, громадських та освітніх установ. Завдяки таким групам можна досягти узгодження дій, уникнути дублювання функцій та швидше реагувати на потреби постраждалих. Наприклад, кризові центри часто стають місцем, де фахівці різних профілів працюють разом, забезпечуючи жінкам доступ до медичної допомоги, психологічної підтримки та правового консультування в одному місці.

Механізми перенаправлення дозволяють гарантувати постраждалим жінкам отримання необхідної допомоги без затримок і складнощів. Це передбачає створення чітких алгоритмів для передачі інформації між установами. Наприклад, якщо жінка звертається до поліції, правоохоронці повинні мати можливість оперативно направити її до найближчого кризового центру або лікарні. У свою чергу, медичні установи, виявляючи випадки насильства, можуть ініціювати передачу інформації до соціальних служб для подальшої підтримки.

Отже, міжсекторальна співпраця є важливим інструментом підвищення ефективності соціальної допомоги жінкам, які пережили насильство, оскільки дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення цієї проблеми. Спільна координація зусиль державних установ, громадських організацій, приватного сектору та інших структур забезпечує ефективне використання ресурсів і безперервність допомоги. Механізми перенаправлення постраждалих до спеціалізованих установ, а також спільна розробка стратегій та політик сприяють покращенню надання соціальної допомоги жінкам, які зазнали насильства.

Література

1. Заяць Т., Краєвська Г. Міжсекторальна співпраця в контексті соціального розвитку територіальних громад України. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1.
2. Левченко К. Урядова уповноважена з гендерної політики. URL: <https://www.facebook.com/GovernmentCommissionerforGenderPolicy>
3. Міжсекторальна взаємодія в умовах превентивного виховного середовища: навчально-методичний посібник / автори-упорядники В. І. Кириченко, О. О. Єжова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 172 с.
4. Правові документи Ради Європи. URL: <http://surl.li/dciesx>

Гук Ольга Федорівна

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Соціальне замовлення є одним із сучасних засобів регулювання механізму соціального партнерства у соціальній роботі, а саме у системі надання соціальних послуг. Соціальне партнерство передбачає застосування соціального замовлення через співпрацю органів місцевого самоврядування або органів територіальних громад (які мають повноваження вирішувати питання місцевого значення) з недержавними організаціями у сфері надання соціальних послуг. Під час такої співпраці відбувається поступове делегування частини повноважень та ресурсів спрямованих на надання соціальних послуг від органів державної влади та органів місцевого самоврядування до надавачів соціальних послуг недержавного сектору.

У дослідженні теми, була поставлена мета розкрити сутність, переваги та недоліки соціального замовлення як інструменту соціального партнерства в системі соціальної роботи. Методи: використано теоретичний аналіз сучасної наукової літератури з теми дослідження, огляд положень нових нормативно-правових документів.

Соціальне замовлення своєї актуальності набуло із прийняттям нового Закону України «Про соціальні послуги» та низки інших законодавчих та підзаконних актів (наприклад, постанови Кабінету Міністрів України № 450 від 01.06.2020 р. «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення»).

Важливо також відмітити, що Закон України «Про соціальні послуги» закріплює повноваження щодо процесів організації та надання базових соціальних послуг саме на регіональному рівні, визнаючи можливість залучення надавачів недержавного сектору, в т. ч. шляхом соціального замовлення.

Законом України «Про соціальні послуги» [2] передбачено: об'єднання надавачів соціальних послуг – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є надавачі соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів надавачів соціальних послуг (ст. 1); забезпечення взаємодії надавачів соціальних послуг та органів, установ, закладів, фізичних осіб-підприємців, які в межах своєї

компетенції надають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади допомогу вразливим групам населення та особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та/або здійснюють їх захист (ст. 11). Зазначений Закон визначає «соціальне замовлення як засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах (ст.1)».

Також в проекті Закону України «Про соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг» зазначається що соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг застосовується з метою сприяння діяльності органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, що здійснюють соціальну роботу з цільовими соціальними групами чи особами, шляхом надання соціальних послуг, яка спрямована на їх соціальну підтримку, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів та потреб [3].

Інші науковці визначають соціальне замовлення як інноваційний метод соціальної політики, який за своєю суттю є «комплексом правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя» (О. Шубіна, Ю. Денисова, О. Санчич, А. Марильова) [5].

Основні етапи надання соціальних послуг через соціальне замовлення визначені Кабінетом Міністрів України у Постанові «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення». Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 450 Київ {із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 490 від 19.05.2021}

На першому етапі (формування соціального замовлення) передбачається визначення:

- потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади в соціальних послугах відповідно до Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади в соціальних послугах, затвердженого Мінсоцполітики;
- предмета соціального замовлення, що охоплює: перелік соціальних послуг, сформований за результатами визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади в соціальних послугах; перелік категорій та орієнтовну чисельність отримувачів соціальних послуг; обсяг бюджетних коштів, необхідних для виплати компенсації.

За рішенням замовника соціальних послуг соціальне замовлення може формуватися щороку або на період до трьох років у межах стратегічного середньострокового планування.

На другому етапі (виконання соціального замовлення) передбачається:

- розроблення завдання на виконання соціального замовлення;

- організація та проведення конкурсу;
- укладення договору про надання соціальних послуг та його виконання.

На третьому етапі передбачається проведення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості, здійснення контролю за дотриманням вимог, установлених законодавством про соціальні послуги, подання звітності [1].

Соціальне замовлення окрім дієвого механізму соціального партнерства, висуває ряд вимог до діяльності організацій які надають соціальні послуги. Переваги надають недержавним організаціям щодо надання послуг у соціальній сфері тому, що недержавні організації: • більш наближені до відповідних цільових груп, на які спрямовані програма, послуги, допомога; • вони краще знають проблеми та потреби цих цільових груп; • вони можуть залучити додаткове фінансування на реалізацію програми (послуги), вирішення проблеми через кампанії збору коштів, залучення спонсорів, що дає можливість надати підтримку більшій кількості представників цільових груп або підвищити їх якість; • їх діяльність не спрямована на отримання прибутку членами чи засновниками організації (вони є невідприємницькими), а надходження спрямовуються на виконання цілей та завдань організації; • до реалізації програм окрім фінансових ресурсів можуть залучити фахівців, волонтерів на громадських засадах, які мають досвід та кваліфікацію; • є більш гнучкими та менш бюрократичними, що дозволяє швидко та якісно надавати відповідні послуги тощо [4].

Попри позитивний вплив залучення недержавного сектору до надання соціальних послуг, звісно, існують можливі ризики. По-перше, у деяких регіонах, особливо на рівні громад, недостатньо громадських та благодійних організацій, які спроможні та готові надавати соціальні послуги. По-друге, соціальне замовлення передбачає компенсацію витрат вже після надання послуги. А отже надавачі мають володіти достатніми власними ресурсами або залучати інші джерела фінансування для якісного виконання робіт. Тому важливо активно проводити роботу на локальному рівні, щоб залучити більше учасників до системи надання соціальних послуг. А також створювати умови для співпраці органів влади та громадського сектору, посилення їхньої діяльності, що необхідно для повноцінного забезпечення соціальними послугами.

Також проведений аналіз показав проблеми застосування соціального замовлення як інструменту механізму соціального партнерства у контексті забезпечення осіб з інвалідністю необхідними соціальними послугами: недосконале нормативно-правове забезпечення використання інструменту соціального замовлення; відсутність досвіду в органів державної влади щодо формування відповідних технічних завдань, вибору необхідних послуг соціального забезпечення та цільових груп осіб з інвалідністю; протидія (пряма, прихована) з боку державних суб'єктів, що надають послуги, які зацікавлені в збереженні монополії та діючого механізму фінансування, небажання розподіляти бюджетні кошти на користь приватного сектора; відсутність прагнення органів державної влади до взаємодії з приватним сектором, несприйняття їх, як рівноправного партнера для співпраці; відсутність традицій використання механізмів соціального партнерства між органами державної влади та приватним сектором щодо надання відповідних соціальних послуг; відсутність досвіду роботи, фахова неготовність багатьох недержавних організацій до спільного виконання завдань щодо надання соціальних послуг.

Література

1. Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-п#Text>.
2. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
3. Про соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг. Проект Закону України від 16.10.2009 № 5236 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF41G00A?an=43>
4. Петрочко Ж., Датченко Н. Сутність та особливості впровадження соціального замовлення в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. № (2(49)). С. 155–159. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.49.155-159>
5. Шубіна О. В., Денисова Ю. В., Санчич О. С., Марильова А. В. Новітні методи удосконалення системи надання соціальних послуг в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 213–221.

Карпова Ірина Гораціївна

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ Й МОЛОДІ В УКРАЇНІ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Успішний економічний, політичний, соціально-культурний та ін. розвиток будь-якої демократичної держави, становлення громадянського суспільства в ній значною мірою залежить від того, наскільки різні його верстви, в тому числі, й молодь, можуть реалізувати свої здібності, таланти, лідерський, організаційний, творчий, науковий та ін. потенціал. Молоді люди, з огляду на особливості молодого віку, часто виступають ініціаторами нових рухів, починань, цікавих інновацій, пасіонарними особистостями, які мають потенціал, прагнення вносити позитивні зміни у суспільний розвиток.

Питання партнерської взаємодії держави й молоді, з нашої точки зору, слід розглядати з позицій визначальної для даного суспільства моделі такої взаємодії. Говорячи про визначальні типи взаємовідносин держави й громадянського суспільства, дослідники виділяють різні моделі цих взаємовідносин, наприклад, конфронтаційну, патерналістську та консенсусну [5]. Нам імponує підхід науковців [1], згідно якого виділяють дві основні моделі взаємовідносин держави й громадянського суспільства – конфронтаційну та модель співпраці. Остання, зокрема, існує у суспільствах, де інститути громадянського суспільства та держави співпрацюють у різних формах, а форми цієї співпраці визначаються різними умовами існування держави (політичними, ідеологічними, економічними, глобальними тощо). При конфронтаційній моделі відбувається протистояння інститутів громадянського суспільства та держави. На думку дослідників, конфронтаційна модель представлена

у країнах перехідного етапу розвитку, в яких відбувається перехід від недемократичного режиму до демократичного (скажімо, Україна др. пол. 80-х).

В Україні, що довгий час перебувала в складі СРСР, громадянське суспільство, як таке, в його сучасному сенсі, було відсутнє, і це, зрозуміло, визначало і відносини держави й молоді. Не дивлячись на конституційне декларативне проголошення про захист прав і свобод громадян, їх вільний розвиток, фактично ці свободи нівелювались, права громадян порушувались, активно діяла командно-репресивна система для всіх інакомислячих.

Звичайно, існували різні спілки (письменників, науковців та ін., в яких брали участь і представники молодого покоління), дитячі (Всесоюзна піонерська організація ім. В. І. Леніна), молодші дитячі групи при Всесоюзній піонерській організації ім. В. І. Леніна (так звані жовтенята), молодіжні (Всесоюзна ленінська комуністична спілка молоді – ВЛКСМ). Але однією із основних цілей діяльності цих дитяче-молодіжних спілок був не всебічний, вільний, демократичний розвиток дітей та молоді, залучення її до вирішення державних питань, участі у політичному житті та ін., що є неодмінною умовою громадянського суспільства, а прищеплення молоді комуністичної ідеології (єдиної офіційної, безальтернативної) та для досягнення цієї мети – поетапна ідеологічно-виховна робота в означених організаціях.

В перші роки після проголошення незалежності України почалися суттєві зрушення в державно-політичному житті, які торкнулися і вектору держава-молодь, що знайшло відображення у появі молодіжної політики як такої, а також законодавчих актів із питань молоді (Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» 1992 р., Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» 1993 р.). З часом відбувається якісна зміна в сутності взаємовідносин держава-молодь. Остання поступово перетворюється із об'єкта в активного суб'єкта як молодіжної політики, так і дієвої сили громадянського суспільства.

Про зростання уваги держави до проблем молоді свідчить поява нових інституцій, програм і стратегій щодо розвитку молоді: Національної ради з питань молодіжної політики (1995-2009 рр.), проведення парламентських слухань (із 1995 р.) із питань молодіжної політики, створення центрів соціальних служб для молоді, створення Міністерства у справах сім'ї та молоді 1996 р. (зараз Міністерство молоді та спорту), прийняття Державних цільових соціальних програм «Молодь України» (на 2009–2015 рр.; на 2016–2020 рр.; на 2021-2025 рр.), Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період 2013-2020 рр., Національної молодіжної стратегії до 2030 р. [2].

Остання, зокрема, визначає, що молодіжна політика «не повинна бути директивною та обмежувати право вибору, вона має спонукати молодь виявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, а також брати участь у визначенні пріоритетів і шляхів розвитку держави». Молодь стає активним суб'єктом державної політики, про що свідчить реалізація молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях, проведення роботи із молоддю в територіальних громадах, розширення участі молоді у процесах ухвалення рішень, створення молодіжних консультативно-дорадчих органів та активна участь у них молоді, започаткування національного конкурсу «Молодіжна столиця України», численні програми, конкурси і проекти для самореалізації та сталого розвитку молоді, здійснення фінансової

підтримки проєктів молодіжних та дитячих громадських організацій, розвиток міжнародного молодіжного співробітництва та співпраця з міжнародними організаціями (зокрема, обміни молоддю між Україною і Республікою Польща, Україною і Литовською Республікою).

Важливим кроком у становленні партнерської взаємодії держава-молодь стало прийняття у 2021 році Закону України «Про основні засади молодіжної політики» [3]. Основною метою молодіжної політики Закон визначає створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті (ст. 3). Серед провідних завдань молодіжної політики задекларовано створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризації ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень, тобто держава створює умови для залучення молоді до участі у громадському житті, до прийняття рішень на всіх етапах формування та реалізації молодіжної політики; налагодження національного та міжнародного молодіжного співробітництва, у тому числі програм мобільності та міжнародних молодіжних обмінів, проєктів співпраці та стратегічного партнерства щодо поширення успішних практик молодіжної роботи, зміцнення зв'язків із молодими закордонними українцями. Отже, аналіз вітчизняних нормативно-правових актів свідчить про унормованість законодавства з питань молодіжної політики з урахуванням загальноєвропейських і міжнародних підходів [4].

Молодь України є активним учасником міжнародного молодіжного руху. В 2019 році національні та міжнародні громадські організації заснували Національну молодіжну раду України, що стала повноправним членом Європейського молодіжного форуму. В Україні в 2014 році створена програма «Молодіжний працівник», започаткована професійна підготовка фахівців по роботі з молоддю. Крім того, відбувається розбудова молодіжної інфраструктури – створюються молодіжні центри та простори, де молодь може реалізовувати свій лідерський, організаційний, творчий потенціал, проводити обмін думками, обговорювати нові інноваційні ідеї, розробляти цікаві проєкти; Всеукраїнський молодіжний центр (2019 р.), що став експертно-ресурсним центром молодіжної роботи, координатором роботи молодіжних центрів на місцях. Зазначене дозволяє зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства, попри складні суспільні виклики, партнерська взаємодія держава-молодь є прикладом реалізації моделі співпраці, де відбувається тісна взаємодія інститутів громадянського суспільства і держави.

Отже, побудова дійсно демократичної, правової, соціальної держави в Україні залежить від тісної співпраці, продуктивної партнерської взаємодії держави й громадянського суспільства, зокрема, молоді, здатної до вирішення важливих державних, політичних, економічних та ін. завдань, залучення її до процесів державотворення, формування та реалізації молодіжної політики.

Література

1. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/3.pdf

2. Національна молодіжна стратегія до 2030 року: Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13>

3. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

4. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.

5. Чадуя М. Механізми взаємодії держави та громадянського суспільства. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/104.pdf

Кириченко Катерина Олегівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Актуальність і постановка проблеми. Домашнє насильство є системною соціальною проблемою, яка зачіпає індивідуальні права людини, руйнує сім'ї та призводить до значних економічних витрат. У світі домашнє насильство визнане однією з основних причин травм, емоційних розладів та навіть летальних випадків серед жінок (UN Women, 2022) [5, с. 10]. В Україні, відповідно до даних Національної соціальної сервісної служби, лише у 2022 році зареєстровано понад 250 тисяч звернень, проте реальні цифри можуть бути значно вищими через латентність проблеми.

Законодавча база України, включаючи Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2017 року, передбачає багатосторонній підхід до вирішення цієї проблеми. Важливими компонентами системи є робота кризових центрів, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, застосування термінових заборонних приписів та реабілітація кривдників [1, с. 4]. Проте ефективність цих заходів залежить від тісної координації між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Тема партнерської взаємодії в наданні соціальних послуг активно висвітлюється у наукових дослідженнях. Н. Гусак і Н. Кабаченко у праці «Управління діяльністю соціальних служб» аналізують міжвідомчу координацію як механізм інтеграції послуг [2, с. 56]. О. Мармаза у монографії «Інноваційний менеджмент у соціальній сфері» наголошує на важливості цифрових технологій у посиленні ефективності соціальних служб [3, с. 78].

У міжнародному контексті UN Women у своїх звітах акцентує увагу на гендерних аспектах насильства, ролі інтегрованих послуг та профілактичних програм [5, с. 12]. Національна коаліція проти домашнього насильства США (NCADV) розглядає

партнерство між державними та приватними структурами як ключовий фактор сталого фінансування притулків та реабілітаційних програм [4, с. 23].

Попри наявність значної кількості досліджень, проблема адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій, а також впровадження інноваційних технологій у партнерську взаємодію залишається актуальною.

Мета публікації полягає у визначенні ключових підходів до організації партнерської взаємодії між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями у сфері боротьби з домашнім насильством. Дослідження спрямоване на аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення механізмів соціально-правового захисту постраждалих від домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. Україна поступово формує систему протидії домашньому насильству, спираючись на законодавчі ініціативи та міжнародні практики. Основними компонентами цієї системи є державні установи, громадські організації, міжнародні партнери та приватний сектор. Координація їхньої роботи є ключовою умовою для забезпечення комплексного захисту постраждалих від насильства та попередження повторних випадків. Державні органи є центральним елементом у запобіганні та протидії домашньому насильству. Міністерство соціальної політики України відповідає за розробку стратегій і політик у цій сфері, координацію роботи кризових центрів та соціальних служб. Національна поліція здійснює оперативне реагування на випадки насильства, видає термінові заборонні приписи для кривдників і захищає права постраждалих. У свою чергу суди забезпечують юридичний захист, розглядають справи про домашнє насильство та виносять обмежувальні приписи щодо агресорів. Місцеві органи влади забезпечують функціонування центрів соціальних послуг, які надають базову підтримку постраждалим, включаючи тимчасове житло, консультації психологів і юристів.

Станом на 2022 рік, в Україні діяло понад 30 кризових центрів, які надають тимчасовий притулок для постраждалих від насильства. Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, створені у співпраці з міжнародними донорами, працюють у віддалених регіонах, де доступ до інших форм підтримки обмежений [2, с. 56]. Громадські організації відіграють важливу роль у наданні додаткових послуг, таких як консультування, освітні програми та профілактичні кампанії. Організація «Ла Страда-Україна» є лідером у цій сфері, пропонуючи гарячу лінію для постраждалих від насильства, яка працює цілодобово та надає консультації з питань правового захисту. Також вони організують тренінги для соціальних працівників, медиків і поліції, спрямовані на підвищення обізнаності про гендерну нерівність і насильство, які на даний час залишаються актуальними, та проводять освітні кампанії для молоді, які формують ненасильницькі моделі поведінки та сприяють обізнаності щодо прав людини.

У деяких регіонах України, зокрема у Вінницькій та Львівській областях, реалізуються локальні програми за участі громадських організацій у співпраці з міжнародними донорами, які спрямовані на розвиток реабілітаційних послуг для постраждалих [2, с. 60]. Зарубіжний досвід демонструє, що успішна система допомоги ґрунтується на інтеграції послуг. У Канаді функціонують «Центри сімейної справедливості», які об'єднують усі необхідні сервіси під одним дахом: поліцію,

юристів, соціальних працівників і медиків [3, с. 85]. У Норвегії притулки для постраждалих від насильства фінансуються державою, але керуються громадськими організаціями, що дозволяє адаптувати послуги до місцевих умов і швидше реагувати на потреби потерпілих [4, с. 25]. У США Національна коаліція проти домашнього насильства забезпечує фінансування кризових центрів через державно-приватне партнерство, що дозволяє розширити доступ до послуг [4, с. 30].

Важливими є інноваційні підходи у партнерській взаємодії, які включають цифровізацію послуг. Використання мобільних додатків, таких як Bright Sky App у США, дозволяє постраждалим отримати інформацію про доступні послуги, анонімно звернутися до поліції або кризового центру. Подібні додатки сприяють підвищенню доступу до послуг для населення у віддалених регіонах, і їх впровадження в Україні могло б значно покращити рівень підтримки постраждалих. Європейські цифрові платформи, як-от SafeLives UK, дозволяють поліції, соціальним працівникам та лікарям швидко обмінюватися інформацією про випадки насильства, координуючи зусилля для надання оперативної допомоги [5, с. 13]. Також впровадження електронних систем моніторингу надання послуг дозволяє оцінювати їх якість та забезпечувати безперервність підтримки.

Також важливою складовою роботи як державних структур, так і громадських організацій є профілактика насильства. Освітні програми для молоді, як-от шведська програма «Break the Silence», спрямовані на формування культури ненасильницького спілкування серед підлітків. В Україні подібні ініціативи вже реалізуються, але їхній масштаб поки що недостатній для охоплення всієї молоді [3, с. 78]. Крім цього, важливим напрямом є проведення тренінгів для соціальних працівників, медиків, поліції та освітян, які працюють із постраждалими від насильства. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу відкриває нові можливості для розвитку соціальних послуг. У США великі корпорації фінансують притулки для постраждалих від домашнього насильства та проводять інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про проблему такого виду насильства. В Україні залучення бізнесу до цієї сфери поки що перебуває на початковому етапі, проте потенціал для співпраці є значним [4, с. 35].

Інтеграція послуг, впровадження інноваційних технологій, розвиток профілактичних заходів і розширення доступу до соціальних програм є ключовими напрямками для вдосконалення системи боротьби з домашнім насильством в Україні.

Висновки. Ефективна боротьба з домашнім насильством можлива лише за умов комплексної партнерської взаємодії державних структур, громадських організацій, бізнесу та міжнародних інституцій. Основою такої взаємодії є інтеграція послуг, спрямованих на захист постраждалих від насильства, реабілітацію агресорів, профілактику повторних випадків насильства та підвищення обізнаності суспільства.

Важливим завданням є розширення доступу до соціальних послуг, особливо у сільській місцевості, де можливості отримання допомоги часто обмежені. Створення кризових центрів, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги та програм реабілітації для постраждалих від насильства і агресорів сприятиме комплексному розв'язанню проблеми.

Цифровізація є ключовим інструментом для покращення координації між учасниками системи соціального захисту. Запровадження електронних платформ для

обміну інформацією між поліцією, соціальними службами та громадськими організаціями, а також розробка мобільних додатків для постраждалих значно підвищить ефективність надання послуг.

Не менш важливим є вдосконалення законодавчої бази. Зокрема, посилення санкцій щодо кривдників, забезпечення примусового виконання заборонних приписів та розширення програм для корекції поведінки агресорів. Введення міжнародних стандартів якості надання соціальних послуг та адаптація успішного зарубіжного досвіду дозволять підвищити ефективність роботи в цій сфері.

Партнерство з бізнесом має великий потенціал. Корпоративна соціальна відповідальність може стати джерелом додаткового фінансування для кризових центрів та програм підтримки жертв. Крім того, бізнес може сприяти реалізації інформаційних кампаній та поширенню важливих меседжів про запобігання насильству.

Важливу роль відіграють інформаційно-освітні програми, спрямовані як на населення, так і на професійних фахівців. Залучення громадськості через просвітницькі заходи, тренінги та інтеграцію ненасильницьких підходів у навчальні програми допоможе формувати культуру протидії домашньому насильству.

Лише об'єднані зусилля на національному та міжнародному рівнях, спільна робота державних органів, громадських організацій, бізнесу та суспільства дозволять забезпечити реальний соціально-правовий захист постраждалих від домашнього насильства. Інтеграція інноваційних рішень, залучення ресурсів та вдосконалення системи допомоги сприятимуть створенню умов для гідного життя без насильства.

Література

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2014 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Управління діяльністю соціальних служб: метод. посіб. / Гусак Н. та ін.; Проект прогр. ООН та М-ва соц. політики України «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». Київ : К. І. С., 2013. 178 с.
3. Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент в освіті: сутність, функції, засоби. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 36. С. 309-316.
4. National Coalition Against Domestic Violence. Annual Report. USA, 2021.
5. UN Women. Domestic Violence Report. 2022.

**Кільовий Віктор Миколайович,
Б'янка Ганна Григорівна**

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

До початку російської агресії соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей здійснювалась відповідно до потреб і умов особливого періоду, однак не воєнного стану. З часу повномасштабного вторгнення ворога в Україну

зросла не лише кількість воїнів та родин, які на собі також відчувають вплив військової служби рідної людини, але зросла й кількість та складність викликів, з якими стикаються члени сімей військовослужбовців. Саме про них, а також про способи підтримки військових та їхніх рідних на шляху подолання цих викликів працюють фахівці державного, військового та громадського секторів у нашій країні.

Призов на військову службу військовозобов'язаних та резервістів суттєво збільшив потребу в соціальному захисті як військовослужбовців, так і членів їхніх родин – переважно невідготовлених до нових викликів життя, у тривалому відриві від своїх рідних, які встали на захист України.

Поняття соціальної підтримки, може розумітись як стан (умови) відсутності соціальних ризиків (або ж існування допустимих ризиків) у результаті дії соціально-правового режиму забезпечення соціальної безпеки, що діє в Україні та яким передбачаються відповідні форми та способи попередження та протидії соціальним ризикам (викликам). У зв'язку з цим, соціальна підтримка родин військовослужбовців в Україні є передбаченим чинним законодавством комплексом своєчасних, обґрунтованих, а також невідкладних заходів, спрямованих на запобігання різного роду соціально ризикованого впливу на родини військовослужбовців (обумовленого їхнім правовим становищем і фактичним контекстом їхньої життєдіяльності; станом організації та забезпечення державою та суспільством військової служби військовослужбовця та підтримки родини), внаслідок чого відбувається формування необхідного рівня соціально безпечного становища родини військовослужбовця на які спрямовані відповідні заходи соціально-захисного характеру та соціальної підтримки.

Соціальна підтримка родин військовослужбовців в Україні є реалізацією, по-перше, обов'язків суб'єктів владних повноважень (також певною мірою й суспільства), з одного боку, забезпечувати обороноздатність держави, а з іншого — реалізовувати соціальну функцію, забезпечуючи таким чином належний рівень соціальної безпеки родин військовослужбовців у рамках наявних форм соціальної підтримки, з використанням відповідних способів, методів та засобів соціальної підтримки, що передбачені чинним законодавством та узгоджуються із вимогами принципів права. По-друге, соціальна підтримка родин військовослужбовців є реалізацією невід'ємного права кожної родини військовослужбовця в Україні на гідний рівень соціальної безпеки (наскільки це можливо, залежно від умов, у яких перебуває родина військовослужбовця), відповідно до чинних норм та принципів права.

Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей – це питання, яке завжди на часі. Рішення щодо створення управління соціального супроводу в *Головному управлінні морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України*, було ухвалено Головнокомандувачем Збройних Сил України з метою підвищення якості організації морально-психологічного забезпечення у ЗС України, зокрема щодо впровадження системи соціальної підтримки. На сьогодні соціальна підтримка персоналу Збройних Сил України розглядається як поєднання належного матеріального забезпечення та здійснення соціального супроводу, що реалізується шляхом надання соціальних послуг, таких як соціальна адаптація військовослужбовців та їхніх сімей до військового життя, нового підрозділу; представництво інтересів військовослужбовців в органах державної влади; консультації військовослужбовців та членів їхніх сімей з питань реалізації належних їм пільг і гарантій, соціальної

реабілітації та адаптації – підготовки військовослужбовців до цивільного життя після звільнення з військової служби тощо.

У даний час вибудовується система соціального супроводу у військах та вертикаль її управління, зокрема вперше запроваджується діяльність соціальних працівників у військових частинах, посилюється соціальна складова ТЦК та СП, налагоджується взаємодія представників соціального супроводу для ефективного надання необхідної допомоги військовослужбовцям та їхнім сім'ям.

Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та їх членів сім'ї» від 20 грудня 1991 р. військовослужбовцем є громадянин України, який проходить службу на території України, бере участь у всеукраїнському і місцевих референдумах, обирає і може бути обраним до відповідних місцевих рад та інших виборних державних органів згідно з Конституцією України (*част. 1 ст. 5*). Члени сімей військовослужбовців, зокрема їх діти, відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» мають право на:

отримання медичної допомоги у військово-медичних закладах охорони здоров'я за відсутності за місцем їх проживання державних або комунальних закладів охорони здоров'я (крім військовослужбовців строкової військової служби та курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи) (*част. 2 ст. 11*);

на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України не більше одного разу на рік. Ця пільга надається за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує трьох прожиткових мінімумів (крім військовослужбовців строкової військової служби) (*п. 3 ст. 11*);

забезпечення службовими жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства за умови проживання разом з військовослужбовцями, (крім військовослужбовців строкової військової служби) (*аб. 3. п. 1 ст. 12*);

членам сімей військовослужбовців, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення (*аб. 4. п. 1 ст. 12*);

першочергове надання місця у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності за місцем проживання їх сімей (*част. 4 ст. 13*);

безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом [1].

Окрім допомоги від держави в громадському секторі в різних громадах реалізують проекти, які надають психосоціальну підтримку родинам військовослужбовців. Створюються простори, де можна отримати родинам допомогу в таких напрямках: інформаційно-консультаційна підтримка відвідувачів простору;

надання психологічної допомоги відвідувачам простору; надання правничої допомоги відвідувачам простору; здійснення фізкультурно-спортивної реабілітації відвідувач простору; здійснення професійної адаптації відвідувачів простору, включаючи розвиток навичок цифрової грамотності; організація дозвілля та активного відпочинку відвідувачів простору. Завданнями простору відповідно до напрямів діяльності можуть бути: створення умов для надання інформаційно-консультаційної підтримки, психологічної допомоги, фізкультурно-спортивної реабілітації та професійної адаптації; забезпечення обміну досвідом та впровадження нових технік, інструментів підтримки та допомоги; організація дозвілля; проведення інформаційно-просвітницької роботи, включаючи, конференції, форуми, семінари, тренінги, майстер-класи тощо; сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, загальнолюдських і національних цінностей; створення умов для саморозвитку, самовдосконалення і самоствердження; участь у розвитку міжнародного ветеранського співробітництва та міжрегіональної взаємодії ветеранської спільноти в Україні; організація заходів з відзначення святкових, пам'ятних та історичних дат, пов'язаних із вшануванням ветеранів війни; сприяння стійкості громад за результатами ефективної діяльності простору; організація робочого місця фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб (для просторів, які утворені суб'єктом господарювання у формі комунальної установи або закладу); взаємодія за напрямами діяльності простору з органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами центральних органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями ветеранів війни, волонтерськими та іншими громадськими об'єднаннями.

Література

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та їх членів сім'ї» від 20 грудня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
2. Закон України «Про соціальні послуги». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
3. Калініченко Я. В. Соціальна підтримка військовослужбовців та їх сімей – це питання, яке завжди на часі. Електронне видання. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/22/soczialna-pidtrymka-vijskovosluzhbovcziv-ta-yihnih-simej-cze-pytannya-yake-zavzhdy-na-chasi/>.
4. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я / В. Горбунова, О. Савиченко, І. Тичина, Н. Портницька, 2022. 61 с.
5. Про затвердження Інструкції про організацію у Збройних Силах України соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та членів їхніх сімей, працівників Збройних Сил України від 19.01.2016 № 27. {із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства оборони № 366 від 26.07.2018№ 658 від 26.12.2018}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-16#Text>.

Криницька Ірина Петрівна

ЗВО «Український католицький
університет», м. Львів

СПІВПРАЦЯ НЕУРЯДОВИХ ТА КОМУНАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПОСЛУГ ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ЇХНІМ СІМ'ЯМ

Діти з інвалідністю та їхні сім'ї потребують багаторівневої підтримки в наданні послуг, зокрема сьогодні в часі російсько-української війни. Соціально-реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю в громадах надають дві основні категорії закладів: комунальні (створені та фінансовані державою або місцевими органами влади) та неурядові організації (НУО), які діють незалежно від держави і часто фінансуються за рахунок благодійних внесків, грантів або міжнародної допомоги. Ефективність забезпечення надання таких послуг у громаді значно зростає завдяки партнерству між комунальними установами та неурядовими організаціями (НУО). Така співпраця допомагає поєднати державну підтримку з гнучкістю, інноваціями та індивідуальним підходом, які притаманні громадським структурам.

Одними з головних надавачів соціально-реабілітаційних послуг у громадах є центри надання соціальних послуг, реабілітаційні центри та інклюзивно-ресурсні центри. Ці установи формують комплексну систему підтримки, яка забезпечує як соціальний захист, так і всебічний розвиток дітей з інвалідністю. Центри надання соціальних послуг виступають базовими закладами соціального захисту, які надають допомогу вразливим категоріям населення, включаючи дітей з інвалідністю та їхні родини. Завдяки своїй структурі ці центри допомагають особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, забезпечуючи їм доступ до різноманітних соціальних послуг. Їхня діяльність спрямована на соціальну роботу з громадами та підтримку вразливих груп населення [1]. В той час як Центри комплексної реабілітації забезпечують дітям з інвалідністю всебічний розвиток та допомагають розкрити їхній потенціал. До основних завдань таких центрів належать рання, соціальна, психологічна, фізична, медична, психолого-педагогічна, спортивна й професійна реабілітація дітей, що сприяє формуванню знань, навичок і здібностей, необхідних для їхньої соціальної адаптації та інтеграції [2].

Іншим закладом, де можна отримати комплекс послуг необхідних для освітнього розвитку дітей з інвалідністю є Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), які забезпечують реалізацію права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти. Вони проводять комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та забезпечують системний супровід її навчання в дошкільних, шкільних і професійних закладах. Такі центри є важливими осередками для підтримки освітніх потреб дітей з інвалідністю, створюючи умови для їхнього успішного навчання й інтеграції в суспільство [4]. Ці заклади доповнюють діяльність одне одного, створюючи цілісну систему допомоги для дітей з інвалідністю та їхніх сімей. В той час як Центри надання соціальних послуг забезпечують первинну підтримку та соціальну роботу з родинами, Центри комплексної реабілітації фокусуються на всебічному розвитку дитини, а ІРЦ допомагають забезпечити якісну освіту. Разом вони сприяють соціалізації дітей, підтримують їхні сім'ї та відкривають шлях до інтеграції в громаду. В той же час

комунальні заклади стикаються з багатьма труднощами, одними з яких є брак фінансування, кадрів, тощо, що унеможлиблює доступність послуг для всіх потребуючих дітей. Вирішенням цих проблем може бути співпраця та партнерства між комунальним та неурядовим сектором.

Співпраця комунальних закладів та громадських організацій зазвичай ґрунтується на таких засадах, коли комунальні заклади часто забезпечують базову інфраструктуру для реабілітації (центри медичної та соціальної реабілітації), а НУО пропонують спеціалізовані програми розвитку, наприклад, такі як: арт-терапія, іпотерапія, адаптивні спортивні секції тощо. Іншими формами співпраці можуть бути:

- спільні програми з реабілітації та соціальної адаптації,
- навчання персоналу та батьків,
- надання вузько спеціалізованих послуг,
- розробка і реалізація спільних проектів,
- додаткове та/чи спільне фінансування,
- створення інклюзивних просторів,
- перенаправлення для отримання допомоги.

Під час кризових періодів в державі делегування послуг, обмін ресурсами може посилити потенціал як одних, так і інших закладів та установ і дозволить розвинути мережеву підтримку для вразливих сімей. Одними з прикладів такої співпраці є співпраця медичних закладів та неурядових організацій, які забезпечують послугу раннього втручання. Серед локальних прикладів також можна окреслити діяльність НУО «Джерело» у Львові працювала в партнерстві з місцевою владою, забезпечуючи супровід дітей під час освітніх заходів, а також у співпраці з Львівською міськрадою та благодійниками організували транспортний супровід дітей для участі в програмах реабілітації. Сьогодні ця стала комунальною установою «Львівський міський центр соціальних послуг та реабілітації «Джерело» [3]. Серед національних ініціатив – Міжнародні організації (ЮНІСЕФ, «Лікарі без кордонів»), які надають технічну допомогу комунальним реабілітаційним центрам.

Таке комбіноване партнерство на різних рівнях може бути взаємовигідним і створює додаткові можливості для фінансування послуг, зниження навантаження на сім'ї. Водночас така співпраця вимагає спільних дій та взаємної комунікації і регуляції процесу взаємодії у вигляді меморандумів чи договорів про співпрацю, де будуть визначені умови та алгоритм перескерування, обов'язки сторін тощо. Саме на такі ініціативи, які спрямовані на побудову комбінованої мережевої співпраці в громаді має бути спрямований розвиток системи соціально-реабілітаційних послуг у громаді для дітей з інвалідністю та їхніх сімей.

Література

1. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг: Постанова КМУ від 3 березня 2020 р. № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2024).
2. Деякі питання комплексної реабілітації осіб з інвалідністю: Наказ МСП № 855 від 9 серпня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1209-16#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

3. Комунальна установа «Львівський міський центр соціальних послуг та реабілітації «Джерело». Офіційна сторінка. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/> (дата звернення: 21.11.2024).

4. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова КМУ № 545 від 12 липня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

Малишко Олена Євгеніївна

«Старобілоуський історичний комплекс», Чернігівський район

ДОСВІД ІННОВАЦІЙНОЇ ПОСЛУГИ «ОПІКА–24» З ДОГЛЯДУ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В НІМЕЧЧИНІ

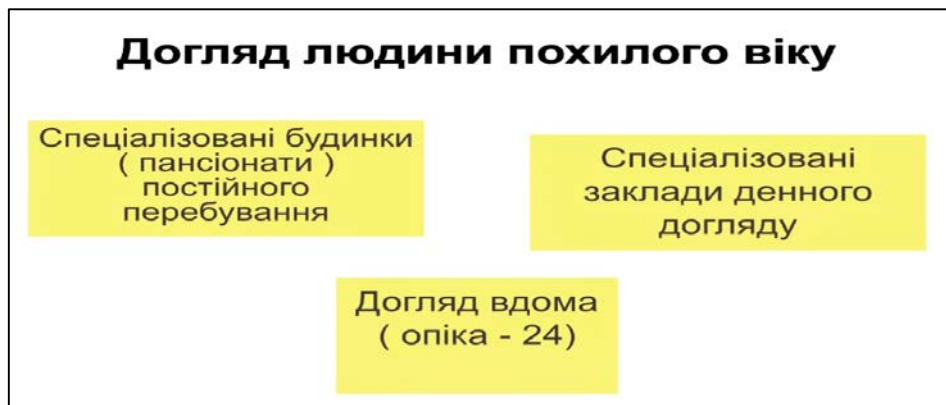
Кожна доросла людина проходить в своєму житті певні вікові етапи. Згідно наукової класифікації серед них виділяють наступні чотири: зрілість, старший вік, похилий вік та старість. В похилому віці суттєво міняються потреби індивіда, які передбачають всебічну реструктуризацію його повсякденного побуту. Зростаюча частина людей старшого віку є суттєвим показником демографічних змін в суспільстві.

В сучасному соціальному просторі все частіше проявляється інтерес до такого вікового етапу як старіння. Це, насамперед, пов'язане з демографічними змінами у світі, які відображуються у тенденції до збільшення відсоткової частки населення похилого віку в суспільстві.

Зауважимо, що опіка людей похилого віку в Західній Європі, зокрема, в Німеччині, знаходиться в центрі уваги всього суспільства, адже саме ця частка людства є носієм національних традицій та величезного життєвого досвіду. Так, згідно статистичних даних, кількість людей у віці 65-84 рр. в Німеччині змінилися з 12 млн. осіб у 1991 році на 18,7 млн. в 2022 році, що доводить стрімкий приріст населення старшої вікової категорії [1].

Вважаємо, що догляд за людиною похилого віку – це не тільки забезпечення життєбезпечних умов проживання, гігієнічного догляду, організації лікувальних процедур, а також і організація її дозвілля та психологічної підтримки. Автор на протязі поточного року мала змогу вивчати особливості організації догляду людини похилого віку в Німеччині. У нашому випадку «партнерська взаємодія» являє гуманістично орієнтований комунікативний процес або особистісний контакт суб'єктів спілкування, що має своїм наслідком взаємні позитивні зміни їх поведінки, діяльності, якостей та установок життя.

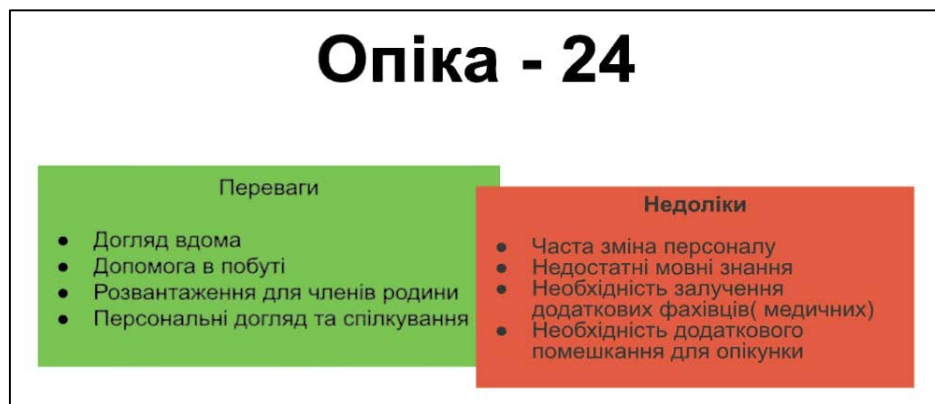
В організації такого догляду беруть участь державні та приватні інституції, серед яких слід виділити три основні групи, зазначені на схемі 1:

Отже, перше – це різного типу «будинки для сеньйорів», де мешканці перебувають постійно; друге – заклади для денного догляду, де підопічні проводять свій час лише вдень (у робочі години, здебільшого, з 8 до 17 години); третє – це послуга «Опіка-24», або догляд вдома.

Треба відмітити, що люди похилого віку в Німеччині найчастіше живуть окремо. Зазвичай, діти, онуки та інші родичі підтримують регулярні контакти зі своїми старшими членами родини, проводять разом свій вільний час та свята. Реалії сучасного життя в Європі передбачають проживання працюючої частини суспільства поруч з місцем працевлаштування, а ці параметри не завжди співпадають з геолокацією батьківської оселі.

Які ж переваги та недоліки має послуга «Опіка-24»? Розглянемо для цього схему 2:

Серед *переваг* зазначимо можливість перебування підопічної особи, в затишній домашній атмосфері, де поруч знаходяться речі, до яких людина звикла.

Зазвичай людина, яка бере участь у програмі «догляд вдома» допомагає підопічним у побутових справах, таких як прибирання, догляд за квітами, догляд за домашніми тваринами і таке інше.

Опіка вдома допомагає розвантажити інших членів родини які працюють і вдень не знаходяться на місці перебування опікуваної особи.

Також, дуже важливою рисою цієї програми автор вважає можливість персонального спілкування з підопічною персоною: ділитися думками, спогадами, враженнями тощо.

Але послуга «Догляд вдома» в Німеччині має, на жаль, *недоліки*: серед них такі, як часті зміни персоналу, недостатні «мовні знання» з боку опікунки, необхідність

залучати окремо медичний персонал та мати додатково вільну кімнату для проживання опікунки в родині. Найбільш суттєвим недоліком автор вважає недостатні мовні знання. Ця проблема обумовлена тим, що, зазвичай, для участі в програмах «Опіка-24» запрошуються мешканці з країн східної Європи, таких, як Польща, Хорватія й Україна, де свого часу вивченню іноземних мов не приділяється багато уваги.

Окремо уточнимо, що помешкання опікуваної особи має бути відповідно переобладнано (спеціальні душові кабінки та сантехнічні прилади), за необхідністю має бути кран-ліфтер і т. і. Це вимагає додаткових витрат з боку родини.

Стисло окреслимо, що входить до завдань опікунки, яка бере участь у програмі «Опіка-24». Коло обов'язків може бути різноманітним: це й сумісні прогулянки або невеликі подорожі містом, у залежності від стану підопічних; супровід до лікаря або на фізіотерапевтичні процедури; відвідування продуктових та промислових магазинів, а також самостійна закупівля необхідних продуктів. Окрім того – допомога на прибудинковій ділянці, щотижневе вологе прибирання помешкання, допомога підопічним при особистій гігієні, одяганні/ роздяганні, тощо.

Стосовно організації вільного часу підопічних зазначимо, що з боку опікуна можуть бути запропоновані такі форми організації дозвілля, як настільні ігри, рукоділля, спілкування (обмін миттєвими враженнями та особистим досвідом). Також, за бажанням, можливе сумісне прослуховування музичних платівок, перегляд телевізійних передач, концертів, обговорення літературних творів тощо.

Як правило, декілька разів на тиждень відбуваються поїздки підопічних до лікаря або на фізіотерапевтичної процедури в супроводі опікунки.

Як відбувається підбір персоналу? Компанії, які займаються цим питанням, знаходяться здебільшого в Польщі та мають філіали в Німеччині та в Україні. Українські рекрутові структури розміщують оголошення, як правило, в соціальних мережах: Фейсбуці, Telegram каналах. Це може бути загальна реклама, або інформація про конкретну вакансію: з її загальним описом та вимогами до особи опікуна. Наведемо один з таких прикладів:

«ДОВГОСТРОКОВА ВАКАНСІЯ ДО САМОТНЬОЇ ЖІНКИ»

Населений пункт: 16909 – Wittstock (між Берліном і Гамбургом).

Дата заїзду: 10 грудня 2024

Термін договору: мінімально 3 місяці і довше.

До опіки: пані Крістіне, 1939 року народження, ріст 172 см, вага – 77 кг. Вдова. Проживає сама у власному новому будинку. Є інтернет.

Діагноз: серцева/венозна недостатність; має воду в колінах, тому коліна перемотані пов'язками, які приходять змінювати приходяща німецька медсестра; мала операцію на кишечнику. Хворіє на артроз, тому має часто болі в плечах. Діагностована подагра, варто дотримуватись відповідної дієти. Страждає на апное (розлади сну, може будь-де заснути). Не курець. Деменції не має.

Пані Крістіне ходяча пацієнтка, яка ще дуже старається сама давати собі раду у всіх буденних справах.

Більш детальна – за запитом.

Окрім зарплати фірма оплачує: дорогу туди-назад (Україна-Німеччина), німецьке медичне страхування працівників, соціальні внески в Німеччині на час Вашої зайнятості, харчування, проживання на місці праці; харчування/проживання в Польщі при в'їзді (за потреби), одноразові і святкові премії” [2].

Також зазначимо, що отримання послуги «Опіка-24» на відміну від медичних та доглядових послуг за полісом медичного страхування в Німеччині відбувається власним коштом, тож скористатися нею може не кожен.

Підсумовуючи викладене, зазначено, що більшість представників старшого покоління мешканців Німеччини бажають якомога довше залишатися вдома, бо згідно з влучним висловом, «вдома й стіни гріють», або аналогічно – в перекладі з німецької: «Eigener Herd ist Goldes Wert» («Власна піч – на вагу золота»).

Вивчення зарубіжного досвіду є безперечно цікавим та корисним й для України, яка переживає сьогодні відповідно схожі демографічні процеси.

Партнерська взаємодія у сфері соціального обслуговування розглядається як співробітництво, коли успіхи одних учасників спільної діяльності стимулюють більш продуктивну і цілеспрямовану діяльність її учасників. коли учасники такої взаємодії виступають як паритетні, рівноправні, у міру своїх знань і можливостей партнери. Взаємодія з іншими особами у різних комунікативних ситуаціях завжди сприяє досягненню поставлених цілей «За для чого?», Партнерська взаємодія розглядається нами як базова складова комунікативної компетентності соціального працівника у вирішенні поставлених завдань.

Література

1. <https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/Demografischer-Wandel/Aeltere-Menschen/bevoelkerung-ab-65-j.html>
2. <https://t.me/OpikunkaDE>

Мідько Тетяна Сергіївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛЮДЬМ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Упродовж свого життя майже кожна людина може опинитися у ситуації, коли вона потребує сторонньої допомоги. Така потреба виникає через хворобу, травму або старість, що приводить до того, що людина не може самостійно виконувати базові життєві функції та самообслуговування і потребує сторонньої допомоги. Зазначимо, що люди похилого віку – це особлива соціально-демографічна група населення і одна із найбільш численних груп клієнтів системи соціальної роботи в державі [1, с. 77]. За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) до категорії людей похилого віку належать особи віком старше 60 років. Однак за даними дослідження World Social Protection Report 2020–22 очікується, що невдовзі вік виходу на пенсію зросте в середньому до 66 років, а у 2026 році — до 67 років. Методологію соціальної роботи з людьми похилого віку розробляє велика кількість науковців: В. Шахрай, Л. Тюття, І. Зверева, А. Капська, І. Зайнишев та ін.

Розуміння сутності соціальної роботи знайшло відображення у визначенні, сформульованому представниками міжнародних організацій соціальних працівників. Вони підкреслюють, що соціальна робота «сприяє соціальним змінам, розвитку, єдності суспільства, розширенню можливостей і звільненню людей». Визначення соціальної роботи, згідно з підручником Т. Семигіної [3, с. 79], – це практична професія

та академічна дисципліна, яка вивчає вплив історичних, соціально-економічних, культурних, територіальних, політичних та індивідуальних факторів на добробут та розвиток людей. У червні 2002 року Міжнародна федерація соціальних працівників та Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи сформулювали визначення соціальної роботи як професійної діяльності. У ньому йдеться, що дана професія заохочує соціальні зміни, вирішення проблем у відносинах між людьми, розширення їхньої свободи задля поліпшення життя. Соціальна робота виникає там, де відбувається взаємодія людей та їхнього оточення [4, с. 177].

Воєнний стан в Україні, який триває вже понад два роки, має значний вплив на життя всіх громадян, у тому числі й людей похилого віку. Внаслідок бойових дій, окупації та вимушених переселень люди похилого віку опинилися у складних життєвих обставинах, які потребують соціальної підтримки. Проблема полягає у тому, що надання соціальної послуги догляду вдома людям похилого віку під час воєнного стану може стати надзвичайно складною через ряд проблем та викликів, які можуть виникнути. Що ж може ускладнити надання послуг? Воєнний стан часто призводить до виникнення небезпеки та обмеження свободи руху. Це може ускладнити надання послуг догляду вдома, особливо якщо їхні можливості мобільності обмежені. Ускладнюється забезпечення доступу до медичних послуг та ліків. Соціальні робітники повинні надавати емоційну підтримку, допомагати отримувачам соціальних послуг та справлятися з власними емоціями. Обмежується доступ до основних ресурсів, таких як їжа, вода, електроенергія тощо, тому соціальні робітники повинні більше працювати на їх забезпечення для підопічних. Комунікація порушується через відсутність електроенергії, зруйновані інфраструктури та інші чинники воєнного стану. Важливо також розглядати потреби у реабілітації серед старших людей, які можуть бути травмовані внаслідок конфлікту.

Внаслідок бойових дій та окупації може бути ускладнений доступ людей похилого віку до соціальних послуг, які вони отримували до війни. Збільшується навантаження на соціальних робітників, які в цих умовах мають надавати соціальну підтримку більшій кількості людей, що може призвести до збільшення їх навантаження та зниження якості надання послуг. Отже, підвищення якості соціальної роботи можливе через: впровадження додаткових заходів щодо медичної допомоги та реабілітації, зокрема, інформаційну та роз'яснювальну роботу; підвищення професійної підготовки соціальних робітників, які надають послуги людям похилого віку в умовах воєнного стану; удосконалення системи надання соціальних послуг, шляхом залучення сучасних технологій.

Під час воєнного стану було спрощено процедуру отримання таких соціальних послуг, як стаціонарний догляд, паліативний догляд, догляд вдома та підтримане проживання – лише за заявою особи. Екстрені (кризові) послуги надаються безкоштовно протягом одного дня, а саме, рішення про їхнє надання приймається негайно відповідальним органом. В цей період, особливо в зоні активних бойових дій, пропонується екстрено організувати стаціонарний і паліативний догляд, підтримане проживання для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю. Закон України «Про соціальні послуги» передбачає, що в умовах надзвичайного чи воєнного стану структурні управління соціального захисту населення можуть делегувати обласним чи міським надавачам соціальних послуг повноваження з надання соціальних послуг,

зокрема консультування, притулок, догляд, допоміжне розміщення, короткострокове проживання, матеріальну допомогу, транспортні послуги у надзвичайних ситуаціях (кризах), складних життєвих обставинах, спричинених шкодою, яка була заподіяна збройним конфліктом чи окупацією.

В Україні соціальна підтримка для осіб літнього віку реалізується через різноманітні інституції й заклади, такі як Міністерство соціальної політики, Пенсійний фонд, департаменти соціального захисту населення, територіальні центри соціального обслуговування, установи та підприємства у сфері управління Міністерства соціальної політики. Вони забезпечують соціальний захист для людей похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, співпрацюючи з науково-дослідними інститутами, службами медико-трудової експертизи, недержавними фондами, товариствами та іншими організаціями [2, с. 56]. Вся процедура організації надання соціальних послуг, а особливо виявлення осіб/сімей, які належать до вразливих категорій населення або перебувають у складних життєвих обставинах, проходить у тісній міжвідомчій співпраці.

Соціальна робота з літніми людьми в Україні охоплює широкий спектр видів, форм та послуг. Інституційне забезпечення підтримки цієї вікової групи відзначається різноманітністю та функціональністю, включаючи стаціонарні, напівстаціонарні та позаінституційні моделі. Війна стала серйозним викликом для закладів соціального захисту, зокрема, психоневрологічних інтернатів, геріатричних пансіонатів, інтернатних навчальних закладів та центрів реабілітації. Їх основним завданням стало забезпечення безпеки та гідних умов для персоналу й підопічних у складних воєнних реаліях. Ці установи, що надають соціальні та медико-соціальні послуги з проживанням, зіткнулися з потребою оперативно адаптуватися до кризової ситуації – організувати надійний захист, налагодити життєзабезпечення, знайти можливості для реабілітації та розвитку підопічних. Збереження життя людей в умовах військової агресії вимагає від персоналу таких установ максимальної самовіддачі та героїзму. Водночас нормативно-правова база залишається дещо застарілою і не повною мірою відповідає новим викликам: наслідкам війни, стрімкому старінню населення, потребам літніх людей у суб'єктності та активному дозвіллі. Отже, необхідно не лише оновлювати законодавство згідно європейських стандартів, а й упроваджувати сучасні методики роботи з особами похилого віку, що базуються на принципах поваги до гідності людини, гуманізму, людиноцентризму, адресності, корисного дозвілля та активної участі у суспільному житті.

Освіта в галузі соціальної роботи потребує постійного оновлення, щоб відповідати сучасним реаліям та враховувати передовий міжнародний досвід. Наразі найпрогресивнішою формою соціальної роботи з літніми людьми є робота безпосередньо в територіальних громадах. Аналіз зарубіжного досвіду показав, що така робота в громаді полягає у взаємодії соціальних працівників з місцевим населенням задля вирішення конкретних проблем, що виникають на локальному рівні. Оскільки метою такої роботи є стимулювання членів громади до самостійного подолання труднощів, важливим її компонентом є розвиток у людей мотивації та вмінь для активних суспільних дій.

Література

1. Джуган В. В., Джуган Р. І. Дефініція поняття «люди похилого віку» як категорія соціальної роботи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Вип. 1(50). С. 77–79.
2. Мещан І. В. Самотність людей похилого віку як проблема соціальної роботи в громаді. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. 2017. № 1–2. С. 56–67.
3. Семігіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
4. Пірен М. І. Суспільно-політичні зміни і потреби нових підходів до формування професії соціальний працівник. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток: матеріали V Міжн. наук.-практ. конф.* Львів: ЛДУ БЖД, 2020. С. 177–182.

Пільчевська Леся Миколаївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ У ФОРМУВАННІ УСВІДОМЛЕНОГО МАТЕРИНСТВА ТА БАТЬКІВСТВА МОЛОДІ В ГРОМАДІ

На сучасному етапі розвитку української держави є необхідність переосмислення змін соціально-економічного, політичного, демографічного, національного та духовного життя людей з метою пошуку шляхів для покращання умов функціонування сім'ї, зокрема молоді сім'ї. Серед основних завдань державної сімейної політики на сучасному етапі слід виділити необхідність зміцнення цінностей сім'ї, шлюбу, батьківства та материнства, а також наголосити на важливості забезпечення умов для гідного утримання та виховання дітей.

Базовою складовою механізму формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності громади є соціально-педагогічна взаємодія та партнерство на різних рівнях організацій суспільства, що містить послідовні професійні, комплексні, соціально-педагогічні дії всіх суб'єктів територіальної громади, в основу яких покладено принцип поєднання просвітницької, соціально-педагогічної, соціально-психологічної, соціально-медичної та соціально-правової програм, що базуються на підготовці молоді до народження дитини, виховання дітей раннього віку, тобто на забезпеченні сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини в сім'ї та формують усвідомлене ставлення до місії батьківства.

Здійснений аналіз літератури й сучасного стану науково-практичної розробленості проблеми, дозволив нам виділити основні процеси соціально-педагогічної діяльності, щодо формування усвідомленого материнства та батьківства молоді, які можуть бути простежені в рамках територіальної громади. Процес формування усвідомленого материнства і батьківства молоді в діяльності територіальної громади реалізується через систему певних соціальних інститутів, таких як: сім'я, заклади освітньої сфери, заклади та організації соціально-педагогічного спрямування, неурядові організації, саме вони є основними суб'єктами цього процесу [4].

Найпершим суб'єктом формування усвідомленого батьківства є батьківська сім'я, яка впливає на формування майбутнього батьківства молоді людини (майбутнього батька чи матері) у сім'ї. Виховання в батьківській сім'ї є взірцем, моделлю, яку в майбутньому молоді люди будуть наслідувати. Але, на жаль, сьогодні сім'я не завжди має достатній педагогічний та психологічний потенціал для самостійного формування усвідомленого батьківства в молоді, і тому потребує підтримки з боку державних та недержавних організацій.

Одним з основних суб'єктів реалізації соціально-педагогічної діяльності з формування усвідомленого батьківства молоді є заклади освітньої сфери, а саме: середні загальноосвітні заклади I-III ступенів, заклади професійно-технічної освіти та вищі освітні заклади. Система освітніх закладів будь-якої країни є провідним фактором соціалізації на рівні територіальної громади, зокрема формування усвідомленого батьківства молоді. Головною метою системи навчально-виховних закладів освіти є адаптація дітей та молоді до існуючих цінностей культури суспільства, окремих його груп. Їхня підготовка до батьківства здійснюється за такими чотирма основними напрямками: освітній, виховний, оздоровчий і практичний [3].

Вищі освітні заклади, професійно-технічні заклади також здійснюють формування усвідомленого батьківства молоді. У межах виховної роботи зі студентами, формування усвідомленого материнства та батьківства молоді, здійснюється через роботу заступників деканів з соціально-гуманітарної роботи та кураторів академічних груп, які окремими блоками в план виховних заходів та кураторських годин вносять теми, які стосуються формування статевої культури, ґендерної культури, формування образу сім'янина, профілактики девіантних проявів тощо.

Наступною соціальною інституцією формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади є заклади та організації соціального спрямування. Спеціалізованих закладів з формування усвідомленого материнства та батьківства молоді в Україні на сьогодні не існує, але окремі складові цієї діяльності беруть на себе заклади та установи, які підпорядковані Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерству охорони здоров'я України та Міністерству культури і туризму України. Основними закладами соціального спрямування, які здійснюють таку діяльність є: служба планування сім'ї, заклади охорони здоров'я та центри соціальних служб.

Що стосується заходів формування усвідомленого батьківства молоді соціально-педагогічного характеру, то в Україні провідна роль серед організацій соціально-педагогічного спрямування належить центрам соціальних служб, на які державою покладено надання різних видів соціальних послуг та допомоги сім'ям, дітям та молоді. Одним з основних напрямів своєї роботи центри соціальних служб, діючі в Україні, мають соціальну підтримку молоді сім'ї, завданням якого є формування усвідомленого батьківства молоді. Центри мають змогу надавати послуги з підготовки молодих людей до сімейного життя, усвідомлення батьківства, збереження репродуктивного здоров'я, профілактики раннього сирітства забезпечувати діяльність спеціалізованих установ: служб соціальної підтримки сім'ї, жіночих консультаціях та будинках дитини, мобільних консультаційних службах «Телефон довіри».

Ще в 1968 р. ООН проголосило право на планування сім'ї та вільне відповідальне батьківство, як невід'ємне право кожного громадянина, саме тому одним з суб'єктів

формування усвідомленого батьківства молоді є Служба планування сім'ї та репродуктивного здоров'я. Діяльність цієї служби передбачає ті види роботи, які мають на меті допомогти окремим особам та сім'ям досягти визначених результатів, а саме: уникнути небажаної вагітності та народити бажаних дітей. Також до закладів, які надають соціально-медичні послуги з формування усвідомленого батьківства молоді належать заклади охорони здоров'я та жіночі консультації. І хоча на сьогодні в цих закладах відсутні посади «соціальний працівник» або «психолог», які могли б надавати молодим людям соціально-педагогічні та психологічні послуги з формування усвідомленого батьківства, однак при жіночих консультаціях та пологових будинках функціонують школи відповідального батьківства.

Наступним суб'єктом реалізації соціально-педагогічної діяльності територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді є громадські організації. Останніми роками в Україні зростає кількість недержавних громадських організацій різного спрямування. Формуючи активну життєву позицію своїх членів, сприяючи громадянському та соціальному становленню особистості, сучасні громадські організації, водночас, відіграють важливу роль у підготовці юнаків та дівчат до усвідомленого та відповідального батьківства, до шлюбу та сімейного життя.

Вивчення сутності соціально-педагогічної діяльності територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді дає нам підстави зробити такі найбільш загальні висновки. Вихідне поняття соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого материнства та батьківства молоді, розглянуто нами, як мезорівень соціально-педагогічної діяльності. Така діяльність спрямована на формування в молоді відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвиток здорової дитини, а також формування особистісної позиції щодо виконання соціальної ролі батьків та створення сприятливих умов гармонійного розвитку дитини в сім'ї.

Література

1. Алексеенко Т. Ф. Гендерний концепт сімейного виховання особистості як наукова і соціально-педагогічна проблема. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Ін-т проблем виховання НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип.19, кн.1. С. 24–35.
2. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 75–85.
3. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
4. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді: монографія. Хмельницький: Університет «Україна», 2017. 183 с.

**Рижанова Алла Олександрівна,
Бойко Поліна Василівна**

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
м. Суми

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЇХ СІМ'ЯМИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Актуальність проблеми. Соціальна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями стає все більше важливою в умовах війни. Події в Україні вимагають зміцнення системи соціального захисту та допомоги. Через відчуття невизначеності, соціально-економічний стан країни дана категорія населення потребує ще більшої підтримки, ніж раніше. Окрім цього, з початку 2022 року кількість військовослужбовців збільшилась, а, отже, і збільшилась кількість сімей, які потребують соціальної допомоги. Багато країн світу, такі як США, Великобританія, мають великий досвід у сфері соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. Вивчення та адаптація цього досвіду до українських реалій може суттєво покращити якість надання соціальних послуг і сприяти інтеграції найкращих практик у вітчизняний соціальний простір.

Аналіз досліджень і публікацій. Технології соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями в Україні досліджували такі учені, як: К. Корольова, О. Ледвінко, О. Логвінова, Н.Олексюк, О. Рассказова та інші. Досвід соціальної роботи із даного категорією осіб за кордоном висвітлили: Н. Агаєв, Н. Гусак, Н. Дідик, В. Кожевников, О. Кокун та ін.

Метою даного дослідження є узагальнення особливостей вітчизняного та зарубіжного досвіду соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Військовослужбовці – громадяни України, які проходять військову службу та службу у військовому резерві у Збройних Силах України, складають військову присягу на вірність Українському народові. За часів військового стану вони віддають суспільству найцінніше – свої мрії на майбутнє, здоров'я, навіть життя, тому потребують зворотного комплексного соціального захисту та підтримки. Згідно зі статистикою, до 40 % військовослужбовців потребують саме психологічної підтримки, а серед них близько у 60-80 % виявляють симптоми гострої травми [4]. Одним із найважливіших аспектів психологічної та соціальної роботи з ними є робота з їх родиною, оскільки сім'я виступає головним стимулом до змін, ключем у реадаптації до цивільного життя, а також і сама може стикатися із набутими травмами військовослужбовця. Ця діяльність у нашій країні здійснюється на підставі закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [5].

Дослідники І. Іванова та Л. Тюття зазначають, що соціальні технології – це соціальний інститут, який включає соціальну творчість та інновації, самоорганізацію та організацію різних видів соціальної діяльності, а також соціальну діагностику, прогнозування та взаємодію параметрів соціальних процесів [2, с. 291]. В Україні технології соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців розрізняють залежно від глибини та характеру соціальних проблем. Особливості роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями досліджували К. Корольова, О. Логвінова, О. Рассказова. Основними процедурами технології сучасної соціальної роботи з

даною категорією осіб в Україні є соціальна реабілітація, соціальна підтримка та соціальна профілактика, які здійснюються на рівні громад. Соціальна реабілітація спрямована на подолання наслідків проблем, відновлення соціального статусу людини та забезпечення умов для соціальної інтеграції у суспільство військовослужбовця за допомогою членів його сім'ї. Соціальна профілактика зосереджена на попередженні проблем через подолання їх основних причин. Соціальна підтримка акцентує увагу на компенсації ресурсів, які були втрачені під впливом проблем [3]. Найпоширенішими формами соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей є індивідуальні та групові заняття, тренінги, арт-терапія, мозковий штурм, групи самодопомоги тощо.

У США діє багато програм, спрямованих на соціальну підтримку ветеранської спільноти, до якої входять військовослужбовці та їх сім'ї. Основну частину послуг забезпечують програми Служби військової спільноти (Army Community Service Programs), які входять в «Систему сімейної готовності». У програмах надаються такі послуги, як: підтримка населення, послуги працевлаштування та освіти, особистий фінансовий менеджмент, кризова сімейна допомога, послуги з профілактики та реагування на домашнє насильство, підтримка новоспечених батьків чи підтримка сімей з особливими потребами, сімейні та індивідуальні консультації. Послуги надаються як в онлайн режимі, так і на військових базах та місцевих громадах. Н. Дідик зазначає, що така комплексна робота, яка реалізується на постійній основі, дає змогу запобігти численним сімейним проблемам на початковому етапі [1].

У Великій Британії підтримкою військової спільноти займається Служба соціального забезпечення армії, завданням якої є надання комплексної та конфіденційної допомоги військовослужбовцям. Залежно від специфіки проблеми, у Великій Британії функціонують різноманітні підрозділи і служби, які доступні для всіх військовослужбовців. Наприклад, у разі необхідності особистої підтримки можна звернутися до офіцера відділу добробуту підрозділу, інформаційну підтримку забезпечує інформаційна служба NIVE, служба з надання житлових послуг допомагає із отриманням цивільного житла та надає послуги з пошуку коротко термінованого житла. Також в країні функціонує громадська підтримка на рівні територіальної громади, а для реалізації ініціатив функціонує державна система грантової підтримки. Підтримка громади виявляється у функціонуванні Угоди про Збройні сили та незалежних організацій (AFF, SSAFA), які забезпечують зв'язок між сім'ями військовослужбовців, уряду та армії, і фактично є представниками інтересів військових на всіх рівнях [1].

Отже, досвід соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців в США та Великій Британії доволі різноманітний. У США – це наявність багатьох програм, у Великій Британії – це комплексна робота на рівні громади. Варто зазначити, що за кордоном військовослужбовці та їх сім'ї не залишаються на одинці зі своїми проблемами, вони входять до так званої «військової спільноти». В даних країнах державні програми соціального захисту формуються саме для військової спільноти, а в їх межах існують вже вузькоспеціалізовані напрями для дітей, сімей, дружин військовослужбовців. Україна, яка спрямована на вступ до НАТО, може використати наявний досвід та створити комплексні програми для військовослужбовців та їх сімей на рівні підрозділу,

беручи досвід США, а також, використавши досвід Великої Британії, розвивати підтримку сімей військовослужбовців на рівні територіальної громади.

Література

1. Дідик Н. Система роботи із сім'ями військовослужбовців: порівняльний аналіз досвіду США, Канади, Великої Британії. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/342952462_Sistema_roboti_iz_sim'ami_vijskovo_sluzbovciv_porivnalnij_analiz_dosvidu_SSA_Kanadi_Velikoi_Britanii
2. Іванова І., Тюття Л. Соціальна робота: теорія і практика. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
3. Корольова К. Сутність та засоби соціальної роботи з військовослужбовцями. Кваліфікаційна робота спеціальності «Соціальна робота». Національний авіаційний університет. Київ, 2023, 65 с.
4. Фісунов А. Посттравматичний синдром: прихована загроза. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/posttravmatychnyj-syndrom-prykhovana-zahroza/>
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: закон України. Редакція № 3379-IX від 06.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

Токар Маріан Юрійович

Ужгородський національний
університет, м. Ужгород

АКТУАЛЬНІСТЬ ПАРТНЕРСТВА ГРОМАД І НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІД ЧАС ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

У повоєнний період в Україні в територіальну організацію влади має бути закладено міцний фундамент майбутньої спроможності місцевих громад. Повоєнна відбудова повинна мати вмотивовану співпрацю всіх суб'єктів соціальної взаємодії. Тут наголосимо на актуальності партнерства територіальних громад із неурядовими організаціями (НУО) у наданні соціальних послуг, які мають поки недооцінений потенціал міжсуб'єктної взаємодії з високою вірогідністю досягнення соціально-орієнтованих успіхів. На таку думку наштовхують дискусії навколо питань щодо спроможності / неспроможності громад вирішувати місцеві проблеми власними силами внаслідок втрати необхідних для розвитку ресурсів (матеріальних, людських тощо). А НУО володіють необхідним функціоналом соціально-корисної дії й можуть стати ефективним партнером сучасних громад в Україні [1, с. 33]. Вони проявили себе і в процесі децентралізації та легалізації територіальних громад, здійснюючи необхідний громадський контроль за їх розвитком та у сфері надання соціальних послуг [3].

Особливо чутливо процес повоєнної відбудови відчуватиме громадянське суспільство, яке й має проявити свою активність і допоміжні для держави способи подолання соціальних проблем цього часу. У таких обставинах виникає необхідність тісного соціального партнерства, що повинно отримати стратегічне визнання й підтримку з боку держави і суспільства, стати певною ідеологією співпраці, чітким сигналом громадянському суспільству з боку держави про бажану соціальну

взаємодію, про залучення громад і неурядових організацій до вирішення нагальних суспільних проблем тощо. І влада повинна чітко усвідомлювати значення діяльності неурядових організацій у процесі сучасного державотворення й всіляко підтримувати їхні соціально-орієнтовані ініціативи. Також важливо особливим чином сприймати природний потяг громадян до співпраці з органами публічної влади й вибудовувати відповідну політику соціальної взаємодії з інституціями громадянського суспільства. Така співпраця потрібна у складні періоди державного розвитку, а особливо у часи суспільно-політичних та економічних криз, виникнення яких може бути викликане як природними, так і штучними причинами. Життєво важливою така взаємодія є під час війни. Адже у такий час державі буває складно повноцінно реагувати на виклики долі й вона потребує прагматичної допомоги інституцій, які наповнюють функціональним змістом сутність її існування.

Відчуття потреби у соціумі є важливою ознакою демократії. І тут два «актори» – громада і неурядова організація можуть проявити синергію соціально-корисної дії. Адже співпраця НУО з громадами на практиці у сфері надання соціальних послуг вже встигла показати успіх в окремих регіонах України і має добрі перспективи для поширення подібної практики по всій країні після війни [2]. Обґрунтовуємо можливості соціально-корисної співпраці НУО з громадами у наданні соціальних послуг за допомогою *мотиваційної* (відновленні довіри, заохочення до активної громадянської позиції, стимулювання самоорганізації та культури участі в житті громади), *кадрової* (залучення фахівців та експертів до багатогранного розвитку громад), *функціональної* (надання сервісних, правових, культурно-просвітніх, господарсько-економічних, дослідницьких, інформаційних, комунальних тощо) та *інноваційної* (науково-технічні, управлінські, інформаційні, інтелектуальні та інші інноваційні підходи у змісті модернізації системи міжсуб'єктної комунікації) складових соціального партнерства [4, с. 178–179].

Соціально-корисна дія неурядових організацій після війни має набути реальних обрисів якісного суб'єктно-цільового призначення сервісно-орієнтованих держави і громадянського суспільства, що відобразатиметься на найнеобхіднішому соціальному рівні – територіальній громаді. Важливо усвідомлювати переваги діяльності НУО, що повинні стати наслідком інноваційних підходів спрямованих на надання соціальних послуг громадам: 1) цільове призначення соціально-корисної дії в бік забезпечення соціальними послугами і потребами різних соціальних груп населення в громаді, особливо в локаціях із вразливою соціальною інфраструктурою; 2) актуалізація і доцільність діяльності неурядових організацій із метою функціонального розвантаження держави в сервісно-соціальному спрямуванні; 3) публічність, що має стати правилом комунікації суб'єктів і рівномірного розподілу сервісних послуг; 4) інноваційність, що має динамічно підживлювати партнерські відносини модерними ідеями; 5) соціальна відповідальність, що є принциповою установкою сервісно-орієнтованої діяльності, оскільки забезпечує право громадянина на доступність якісних послуг, захист приватних і колективних інтересів [5, с. 117–118]. НУО володіє й іншим необхідним потенціалом (пошук благодійників, волонтерство, організація інформаційно-просвітницьких та дозвільних заходів, допомога окремим соціальним категоріям, співпраця з просвітньо-культурними закладами, підприємницькими установами тощо).

Виходячи з такої ситуації та враховуючи наявний досвід, вважаємо, що саме НУО можуть і повинні взяти на себе відповідальні посередницькі функції, які активізують повноцінну реалізацію децентралізованої суті адміністративно-територіальної реформи, зокрема на прикладі громад. Водночас важливо, щоб останні справді набули публічного статусу, були відкриті до комунікації та соціальної взаємодії з іншими громадами, різноманітними інституціями держави і громадянського суспільства й ставили в пріоритет цінність саме соціальних інтересів отримувачів послуг.

Боротьба за відстоювання державної незалежності й подальші демократичні процеси в Україні повинні формувати у свідомості громадян почуття відповідальної самоорганізації. Усі соціальні катаклізми останнього десятиліття мають ознаменуватися врешті фактором готовності громадян до соціально-корисних дій та соціальної відповідальності й стати відповіддю на гострі виклики сервісно-орієнтованих амбіцій держави та громадянського суспільства. Партнерський тандем територіальної громади і неурядової організації покликаний виконати важливу місію встановлення відповідного балансу соціальних інтересів на низовому адміністративно-територіальному рівні. А внаслідок процесу децентралізації системи управління неурядова організація має можливість стати своєрідним «дзеркалом-випрямлячем», що здійснює функції оптимізації соціальних відносин. Водночас, таке соціальне партнерство громади і неурядової організації спонукає кожного громадянина до високого ступеню соціальної відповідальності. Це повинно посилити і фактор соціально-корисного призначення партнерства, сприяти покращенню соціальної унікальності бренду й позитивного інституціонального позиціонування неурядової організації в розвитку сервісних відносин у повоєнній Україні.

Тому державна політика в повоєнний час, поряд із багатьма іншими важливими орієнтирами, має покладатися і на інституції громадянського суспільства, які спроможні виконувати соціально-корисну роботу. Відтак, у публічну політику слід закладати механізми сприяння реалізації функціонального потенціалу неурядових організацій, які володіють значним людським капіталом, оперують інтелектуальними, креативними, інноваційними та іншими характеристиками й ресурсами в своїй сервісній діяльності [5, с. 117–118]. Також слід зауважити, що війна вплинула на зміну акцентованої діяльності неурядових організацій, які за таких обставин перепрофілювалися (здійснили інституційний ребрендинг) під виконання важливих у конкретно існуючий час завдань для держави і громадянського суспільства, зокрема і в сфері надання соціальних послуг, що й робить їх соціально-корисними інституціями.

Література

1. Мамонова В. В. Публічне управління та адміністрування: співвідношення та суб'єктний склад. *Актуальні проблеми державного управління*. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2020. Вип. 1 (57). С. 29–36.
2. Не субвенціями єдиними: як мешканці нових громад змінюють свої міста та села. Запорізька правда. *ZP Правда*. URL: <http://zp-pravda.info/2018/09/19/ne-subventsiiamy-iedynumu-iak-meshkantsi-novuykh-hromad-zminiuiut-svoi-mista-ta-sela/>.
3. Реформа децентралізації завершиться в 2020 році проведенням восени місцевих виборів на новій територіальній основі громад. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні*. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/reforma-decentralizaciyi-zavershitsya-v-2020-roci-provedennyam-voseni-miscevih-vivoriv-na-novij-teritorialnij-osnovi-gromad>.

4. Токар М. Ю. Можливості співпраці громадської організації з об'єднаною територіальною громадою. *Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики: Збірник тез XIX Міжнародного наукового конгресу (м. Харків, 19 квітня 2019 р.)*. Харків: ХарPI НАДУ «Магістр», 2019. С. 177–180.

5. Токар М. Ю. Публічно-управлінські інновації в діяльності громадської організації. *Наук. зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф. «Інноваційні технології як фактор розвитку суспільства» (Київ, 17 груд. 2019 р.)*. Київ: МАІТ, 2019. С. 116–118.

Чернета Світлана Юріївна

Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Соціальний захист та соціальна підтримка громадян, які опинились в складних життєвих обставинах, в т. ч. у зв'язку із бойовими діями є необхідним напрямом соціальної політики у період війни в Україні. Відповідно держава цей обов'язок, а саме, відповідальність за безпеку та благополуччя своїх громадян, покладає на територіальні громади. Цей процес вимагає перегляду старих та впровадження нових підходів і принципів планування і організації процесу надання соціальних послуг. Одним із таких підходів є мультидисциплінарний підхід, який, на сьогодні є не зовсім новим, однак вважається інноваційним та ефективним. Такий підхід є актуальним і використовується в багатьох галузях знань для комплексного вирішення проблем.

Впровадження мультидисциплінарного підходу до надання соціальних послуг в Україні регулюється відповідними нормативно-правовими актами, зокрема, порядком організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [2]. Проблема застосування мультидисциплінарного підходу до надання соціальних послуг, формування здатності у соціальних працівників, фахівців із соціальних робітників та інших фахівців/надавачів соціальних послуг є досить актуальною.

Питаннями застосування мультидисциплінарного підходу в цілому та в соціальній роботі з різними групами клієнтів зокрема висвітлені в працях таких науковців: І. Артеменко, Л. Тюпті, І. Іванової, Н. Бондаренко, Г. Діденко, Н. Майорова, В. Синьова та ін.

Мультидисциплінарний підхід трактують як загальнонауковий методологічний підхід, що передбачає поєднання різних наукових напрямів при вивченні певного явища чи процесу [3].

Проаналізувавши різноманітні наукові джерела можемо розглядати мультидисциплінарний підхід як залучення знань з різних предметних галузей, але не поєднання їх. Виділяють такі ознаки застосування мультидисциплінарного підходу: активне поєднання кількох, тобто більше двох, дисциплін; фахівці з різних галузей, досліджуючи різні аспекти проблеми, здійснюють діяльність самостійно, паралельно або послідовно, при цьому не виходячи за межі своєї галузі, ставлять власні цілі,

використовують спеціальні знання, методи та засоби; діяльності фахівців є зовнішні узгодженою, зосередженою на потреби клієнтів; фахівці поінформовані про міждисциплінарну взаємодію; висновки окремих досліджень підсумовуються і зіставляються; результат представляється як узагальнення окремих частин, здобутих у межах кожної окремої галузі [4].

Наукові дослідження свідчать, що застосування мультидисциплінарного підходу є необхідним для вирішення реальних соціальних та екологічних проблем. Застосування цього підходу є ефективним за умови вирішення складної проблеми, що забезпечує дослідження проблеми з різних точок зору. Мультидисциплінарний підхід забезпечує можливість створення загальної теорії бачення конкретної проблеми дослідження. Цей підхід дозволяє «розглянути» проблему з різних позицій та мінімізувати «однобокість» оцінки [4].

Мультидисциплінарний підхід з надання соціальних послуг корелює із загальнонауковим підходом та забезпечується наданням комплексу соціальних послуг мультидисциплінарними командами, до складу яких включаються не менше трьох осіб з числа таких працівників територіальної громади: соціальний працівник, соціальний робітник, медичний працівник, юрисконсульт, працівники сектору ювенальної превенції, психолог, поліцейський офіцер громади, старости відповідного старостинського округу та інших фахівців відповідно до ситуації [2]. Такі мультидисциплінарні команди створюються тимчасово, з метою забезпечення колегіальності рішень узгодженості дій під час надання соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Мультидисциплінарний підхід запроваджено з метою: забезпечення доступності соціальних послуг; розширення їх спектру; охоплення більшої чисельності осіб, задоволення їх потреб, а також потреб тих осіб, які проживають у віддалених населених пунктах; наближення до рівня європейських стандартів якості соціальних послуг» [4].

Відповідно до чинного законодавства надання соціальних послуг мультидисциплінарною командою базується на принципах адресності та індивідуального підходу (мінімізує їх отримання не за потребою), доступності та відкритості (сприяє полегшенню процедури отримання), добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг (забезпечує свободу вибору), гуманності, комплексності (сприяє підвищенню якості соціальних послуг при меншій затраті часу), максимальної ефективності використання бюджетних коштів (сприяє економії коштів, які будуть направлені на забезпечення соціального благополуччя громади), законності (забезпечує правомірність отримання чи відмови у соціальних послугах), дотримання стандартів якості (сприяє мінімізації чи подоланню складних життєвих обставин клієнта), конфіденційності (впливає на психосоціальне здоров'я клієнта), соціальної справедливості [2].

Використання мультидисциплінарного підходу сприяє доступності соціальних послуг та розширення їх спектра, а також збільшення кількості клієнтів, які отримують соціальні послуги. Стан здоров'я, похилий вік та інші обставини часто перешкоджають громадянам отримати увесь спектр соціальних послуг. Саме організація роботи мультидисциплінарної команди сприяють покращенню надання цих послуг, забезпечуючи доступність. Надання соціальних послуг мультидисциплінарною

командою відповідно до індивідуальних потреб особи забезпечує адресність та індивідуальний підхід.

Мультидисциплінарна команда може надавати соціальні послуги як під час виїзду за місцем проживання особи (інформування, придбання та доставка продуктів харчування, медикаментів, перукарські послуги, надання консультацій та порад тощо), так і приймаючи замовлення на її виконання (ремонт одягу та взуття, прання білизни та ін.).

Залучення під час війни додатково ресурси європейських партнерів дозволило в деяких територіальних громадах збільшити кількість фахівців із соціальної роботи, тим самим стало можливим створення професійних та вмотивованих мультидисциплінарних команд. Це сприяло забезпеченості можливості надавати послуги максимально наближено до людей.

На законодавчому рівні теж відбувається перегляд ролі та сутності мультидисциплінарної команди в системі соціальних послуг. Зокрема, на сьогодні, зареєстрований проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальні послуги» щодо удосконалення порядку надання соціальних послуг». Серед інших змін до законодавства пропонується «доповнити Закон новою статтею, якою визначаються поняття, форми роботи та основні завдання мультидисциплінарної команди, яка є функціонально виокремленою групою фахівців, об'єднаних спільною метою та завданнями щодо надання соціальної послуги (може включати фахівців із соціальної роботи, соціальних менеджерів, психологів, медичних, педагогічних працівників, фахівців із реабілітації, ерготерапевтів та ін.)» [1]. Ці зміни в законодавстві сприятимуть удосконаленню надання соціальних послуг в Україні та задоволення найкращих інтересів отримувачів таких соціальних послуг.

Отже, мультидисциплінарний підхід до надання соціальних послуг забезпечує комплексність отриманої послуги; сприяє доступності, адресності соціальних послуг, найповнішому задоволенню потреб отримувачів та здешевленню вартості соціальних послуг, наближенню до рівня європейських стандартів якості соціальних послуг; охоплює більшу чисельність отримувачів цих послуг; підвищує їх якість і тим самим покращує якість життя самих отримувачів. Це все сприяє формуванню соціального благополуччя громади вцілому.

Література

1. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів готує до розгляду законопроект щодо удосконалення порядку надання соціальних послуг. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/254732.html
2. Порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0354-12#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Савчук І. Г. Мультидисциплінарний підхід. *Словник суспільної географії*// URL: <https://geohub.org.ua/node/4281> (дата звернення: 20.11.2024).
4. Чернецький І. С., Сліпучіна І. А., Поліхун Н. І. Особливості застосування мультидисциплінарного підходу у STEM навчанні. <http://surl.li/bihrzw>

Розділ III

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Б'янка Ганна Григорівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ

За прогнозами Міністерства у справах ветеранів України, кількість людей, на яких спрямовуватиметься ветеранська політика, після закінчення війни становитиме близько 4-5 млн осіб. Готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з такими клієнтами має закладатися вже під час навчання в університеті. Зараз розробляється Міністерством соціальної політики з Міністерства у справах ветеранів України комплексна ветеранська політика, яка охоплювала б усі сфери життя ветеранів та ветеранок, була б ефективною в їх реінтеграції до цивільного життя, передбачала б спільні та узгоджені дії різних профільних органів влади, зокрема щодо формування тих політик, за які вони відповідають. Програми та заходи мають передбачати забезпечення актуальних потреб та запитів ветеранів та ветеранок і у разі необхідності. Окремим напрямком розробляються заходи щодо створення дбайливого соціального оточення для постраждалих від війни, а саме родин загиблих (померлих) Героїв з метою соціалізації та адаптації таких родин.

Вивченням питань підготовки соціальних працівників з ветеранами займалися О. Бабіч, О. Олійник, що досліджували психологічні особливості ветеранів та їх адаптацію до мирного життя; І. Коваль вивчала проблеми соціальної адаптації ветеранів АТО/ООС; Н. Кухар досліджувала ефективність різних методів психологічної реабілітації ветеранів; В. Лук'янець аналізував проблеми соціального захисту ветеранів в Україні; розроблена Програма «Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я» за редакцією В. Горбунова, О. Савиченко, І. Тичина, Н. Портницька та ін.

Система соціального захисту має дві основні складові: перша стосується пільг, виплат та інших видів матеріального забезпечення для ветеранів та ветеранок, друга — це соціальні послуги. Публічні дискусії, юридичні та соціальні дослідження більшою мірою сфокусовані саме на першій складовій. Обговорюються питання достатності наявних можливостей, відповідності розміру виплат реальним потребам, доступності отримання гарантованого у нормативно-правових актах тощо. Проте поруч із фінансовою та матеріальною підтримкою має бути підтримка, яка допомагала б людині впоратися з труднощами, повернутися до гідного рівня життя, повернути собі можливість самостійно задовольняти свої потреби. А також підтримка, яка компенсувала би втрачені людиною можливості самостійно здійснювати певні дії, допомагала б їй підтримувати не лише фінансову сторону життя на гідному рівні. Саме

таку підтримку можна надати за допомогою соціальних послуг. Проте наявним у соціальних послугах проблемам та ефективності їх у питанні допомоги ветеранам і ветеранкам приділено значно менше уваги. Для отримання соціальних послуг важливими є інформування про можливість їх отримати та простий, зрозумілий шлях їх отримання, а для цього необхідно якісно підготовленого соціального працівника. За інших умов соціальні послуги не будуть доступні ветеранам і ветеранкам та перетворяться на такі, що існують лише номінально.

Ветерани війни мають специфічні психологічні, соціальні та медичні потреби, пов'язані з їхнім досвідом участі у бойових діях (ПТСР, депресія, фізичні травми, втрата близьких). Важливо враховувати різні категорії ветеранів (учасники АТО/ООС, учасники інших воєнних конфліктів, інваліди війни) та їх індивідуальні потреби. Необхідно майбутнім соціальним працівникам розуміти вплив воєнних дій на сімейні стосунки ветеранів та їхніх близьких, щоб можна було надати якісну підтримку та допомогу. Важливими компетентностями, якими має володіти соціальний працівник є:

- розуміння психологічних травм, навичок комунікації з людьми, які пережили травматичні події, надання психосоціальної підтримки;
- знання законодавства, що регулює соціальний захист ветеранів, надання соціальних послуг, робота з державними та громадськими організаціями;
- базові знання про фізичні та психічні наслідки воєнних дій, взаємодія з медичними працівниками;
- співпраця з іншими фахівцями (психологами, лікарями, юристами), взаємодія з громадськими організаціями;
- дотримання принципів конфіденційності, поваги до гідності ветеранів, неупередженість.

Формування цих компетентностей під час навчання відбувається у ході вивчення дисциплін «Система роботи соціальних служб», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Інноваційні молодіжні практики», «Основи консультування», «Практикум з соціальної роботи». Знайомство та подальша робота відбувається з ветеранами/ветеранками під час проходження волонтерської, навчальної, виробничої практик на бакалавраті та магістратурі у різних соціальних закладах та громадських організаціях, реабілітаційних центрах, які надають цій групі клієнтів соціальні послуги. Використовуються інноваційні методи навчання: кейси конкретних випадків, рольові ігри, онлайн-платформи для навчання та обміну досвідом з ветеранами.

Успішна реінтеграція ветеранів залежить від спроможності місцевих громад надавати підтримку через якісні послуги соціальних працівників, тому необхідне подальше вдосконалення навчальних програм з урахуванням актуальних потреб ветеранів, необхідно розвивати мережі спеціалізованих центрів соціальної допомоги ветеранам, створити єдину інформаційну платформу для ветеранів та соціальних працівників, а також підтримувати соціальних працівників через курси підвищення кваліфікації та проведення регулярно тренінгів та семінарів.

Література

1. Бутиліна О. В., Євдокимова І. А. Підготовка соціальних працівників до роботи з військовими та особами, які постраждали внаслідок війни. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали 22 міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 лист. 2023 р.) / гол. ред. В. В. Корнєщук. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2023. С. 144–146.*

2. Коширець В. В., Шкарлатюк К. І. Особливості організації особистісного простору військовослужбовців з ознаками ПТСР. *Психологічні перспективи*. 2020. Вип. 36. С. 124–143.

3. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я / В. Горбунова, О. Савиченко, І. Тичина, Н. Портницька, 2022. 61 с.

4. Нова ветеранська політика. Електронне видання. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/nova-veteranska-polityka>

5. Столярник О., Семигіна Т. «Про вас забудуть, як про афганців...»: оцінки системи соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10, No. 4. pp. 503–520. DOI: 10.25128/2520-6230.23.4.6

6. Шевчук О., Клименко Ю. Роль особистості соціального працівника в ефективній взаємодії з клієнтом. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 6. С. 50–55.

Кириченко Наталія Анатоліївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

УНІВЕРСИТЕТ ЯК УЧАСНИК ПРОЦЕСІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ КЛІЄНТІВ ПРОБАЦІЇ

На переломних етапах розвитку суспільства, як правило, актуалізуються проблеми соціально-виховної роботи, адже зростає потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка б могла захистити суспільство від кризових явищ та підтримати його гармонійний розвиток. Актуальність даної теми полягає в тому, що на сучасному етапі формування суспільної думки в умовах російської агресії зростає кількість осіб, які потребують підтримки у процесах реабілітації та ресоціалізації, включаючи військових, переселенців, звільнених з полону, а також людей, які опинилися в конфлікті із законом. У цьому контексті університети стають невід'ємною частиною реабілітаційних процесів, забезпечуючи наукову основу та практичні механізми для вирішення цих проблем. Одним із ключових напрямів роботи є розробка і впровадження навчальних програм, орієнтованих на підготовку висококваліфікованих працівників, готових прийняти виклик сьогодення. Зокрема, варто звернути увагу на підготовку до роботи з клієнтами пробації, які особливо потребують особливої підтримки загалом, а під час війни зокрема. Багато осіб, що вступили в конфлікт із законом, окрім економічної нестабільності, стикаються зі складними соціальними та психологічними проблемами, такими як травми війни, втрата близьких або дому. Паралельно з освітньою діяльністю університети активно проводять наукові дослідження у сфері соціальної роботи, спрямовані на вивчення сучасних викликів і пошук ефективних рішень. Сюди відноситься і вивчення механізмів реабілітації людей, які пережили воєнні травми, аналіз впливу війни на соціальні групи. Це дозволяє не лише краще розуміти процеси, але й пропонувати ефективні рішення для соціальних служб, органів пробації та громадських організацій.

Особливого значення в сучасних умовах набуває практична підготовка студентів. Майбутні фахівці соціальної сфери, а також психології та права мають унікальну можливість отримати реальний практичний досвід у співпраці з органами пробації. Неабияку відповідальність із перевиховання протиправної свідомості та ресоціалізації особи, яка перебуває у конфлікті із законом, беруть на себе працівники служби пробації, ставлячи за мету повернення суспільству повноправного та повносправного громадянина, свідомого до свого життя та життя громади. Під час такої практики студенти вчаться під супроводом кваліфікованих працівників допомагати клієнтам пробації адаптуватися до нових умов, надаючи їм професійну підтримку у тісній взаємодії з іншими соціальними інституціями. До соціальних інституцій, що беруть участь в організації соціально-виховної роботи із засудженими належать органи місцевої законодавчої та виконавчої влади, центри соціальних служб, служба у справах дітей, територіальні органи відділів поліції, суд, прокуратура, органи праці та соціального захисту населення, центри зайнятості; освітньо-виховні, психологічні, медичні, спортивні, мистецькі, промислові, соціально-захисні, релігійні, громадські установи та організації; окремі особи, волонтери, соціальні працівники та ін. [2, с. 60]. Водночас це дозволяє студентам краще зрозуміти специфіку своєї майбутньої професії, підвищити свою професійну компетентність, розвинути емпатію та вміння правильно обирати пріоритети під час організації роботи з клієнтами пробації. Завдяки роботі студентів, особи, що вступили в конфлікт із законом, мають змогу отримати кваліфіковану допомогу від незаангажованих осіб., що стає важливим кроком на шляху до їхньої інтеграції у громаду. Поруч з тим саме студенти мають змогу залучити клієнтів пробації до участі у волонтерських заходах, які можуть стати важливою частиною ресоціалізації, зміцнюючи самоповагу засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, осіб та зв'язок їх із суспільством. Саме університети створюють простори для майстер-класів, творчих студій, спортивних заходів, а також волонтерських, соціальних та культурних ініціатив, які мають змогу допомогти клієнтам пробації не лише знайти своє місце у суспільстві, сприяти їх розвитку, адаптації та відновленню почуття приналежності до суспільства, але й сприяють подоланню суспільних стереотипів щодо цих осіб.

Постійна і безперервна інтеграція університетів у процеси реабілітації та ресоціалізації клієнтів пробації є важливим кроком на шляху до створення стійкого та безпечного суспільства, адже вона не лише надає нові можливості для освіти і розвитку, а й слугує рушійною силою у зміні суспільних установок щодо пробації. Тісна співпраця між освітніми установами та органами пробації є запорукою ефективної соціально-виховної роботи та успішної адаптації клієнтів пробації до життя у громадах, реалізація яких лягає на плечі майбутніх працівників соціальної сфери.

Література

1. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 36 с.
2. Караман О. Поняття, сутність і зміст соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими у спеціальних виховних установах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2013. Вип. 28. С. 59-64.

3. Мамченко Н. Пробація забезпечує повернення людини до суспільства. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/120169->

4. Основи професійної діяльності персоналу органу пробації: навчальний посібник для персоналу органу пробації / за ред. Джеймса Седхема, Майкла Октігана. Київ, 2017. 242 с.

Мигуля Яна Юріївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ФОРМАТІ КОМПЕТЕНТІСТНОГО ПІДХОДУ

Сучасний світ стикається з багатьма екологічними викликами, такими як зміна клімату, зникнення біорізноманіття, забруднення довкілля. Ці проблеми вимагають активного залучення освіти до їх вирішення, адже саме освіта формує нове покоління, здатне відповідально ставитися до природних ресурсів і сприяти сталому розвитку суспільства.

Екологізація освіти є важливою складовою сучасної освітньої політики. Її завдання – формування екологічної компетентності особистості, здатної усвідомлювати екологічні проблеми, знаходити шляхи їх вирішення і здійснювати екологічно відповідальну діяльність. У цьому контексті компетентнісний підхід надає можливість забезпечити практичну спрямованість екологічного навчання, інтегруючи знання, вміння і цінності. Компетентність інтегрує широкий спектр особистісних якостей і передбачає гармонійне поєднання когнітивної, операційно-технологічної, мотиваційної, етичної, соціальної та поведінкової складових.

Для формування компетентності необхідно злиття знань і свідомості, що перетворює її на особистісно усвідомлену систему знань, умінь і навичок, наділену особистісним сенсом та суб'єктивним досвідом. Завдяки цьому компетентність набуває універсального значення, дозволяючи використовувати її в різних сферах діяльності для вирішення важливих життєвих завдань.

У контексті сталого розвитку особливого значення набуває формування екологічної компетентності. Вирішення суперечностей між потребами людини і можливостями природи можливе лише через зміну системи цінностей, розвиток екологічної культури та компетентності молоді. Екологічна компетентність формує у людини розуміння фундаментальної важливості природних законів, зростаючої взаємозалежності природи і суспільства, а також особистої відповідальності за екологічні проблеми не тільки на місцевому, а й глобальному рівні.

У Законі України «Про освіту» [3], серед ключових компетентностей визначено й екологічну, як необхідну для успішного життя сучасної людини. Екологічна компетентність включає мотиваційний компонент, що забезпечує творче застосування знань, умінь і досвіду для відповідального ставлення до довкілля. Компоненти екологічної компетентності

Мотиваційний компонент. Визначальним у формуванні екологічної компетентності є мотивація збереження і примноження природних ресурсів. Навчально-пізнавальні мотиви викликають розумову активність, а соціальні мотиви

сприяють усвідомленню важливості екологічних знань і спонукають до дій. Школярі, відчуваючи свою причетність до навколишнього середовища, беруть на себе відповідальність за його збереження та покращення.

Знаннєвий компонент. Учні мають отримати системні знання про закони природи, способи її збереження і вирішення екологічних проблем. Ефективними методами є проведення «хвилинок екологічної інформації», розв'язання екологічних задач, моделювання проблемних ситуацій. Знання стають базою для розвитку навичок та громадянської відповідальності за стан довкілля.

Практичний компонент. Практичне застосування екологічних знань відбувається через участь у гуртках, розробку екологічних проєктів у МАН, конкурси й акції екологічного спрямування. Такі заходи сприяють гармонійному розвитку всіх складових екологічної компетентності.

Методами формування екологічної компетентності є такі як:

- інтегроване навчання: екологічні знання включаються в усі навчальні предмети (біологія, географія, хімія, громадянська освіта).
- проєктна діяльність: учні працюють над проєктами, що стосуються охорони природи, енергозбереження чи створення екологічних карт.
- ігрові методи: рольові ігри, квести та моделювання ситуацій допомагають формувати екологічні навички в інтерактивній формі.
- екологічні акції та кампанії: висаджування дерев, прибирання парків, участь у міжнародних ініціативах (наприклад, «година землі»).

Усі складові екологічної компетентності — мотиваційна, знаннева, практична — взаємопов'язані. Формування мотивації стимулює навчальну активність, яка реалізується через практичні дії. Навички, у свою чергу, посилюють мотивацію, формуючи стійке відповідальне ставлення до природи.

Таким чином, формування екологічної компетентності є безперервним процесом, що враховує вік, рівень знань і психологічні особливості учнів. Екологізація освіти – це процес інтеграції екологічних знань у всі рівні та аспекти навчання, спрямований на формування екологічної свідомості, цінностей та практичних навичок.

Література

1. Бербец Т. М. Практична реалізація екологізації освіти у форматі компетентнісного підходу. *Тези доповідей учасників XI Міжн. наук.-практ. конф. пам'яті ак. Д.О. Тхоржевського «Трудове навчання і технології: сучасні реалії та перспективи розвитку»*. 2022. С. 49–52.

2. Оцінювання сформованості екологічних компетентностей: навч.-метод. посіб. / В. П. Карпенко, І. І. Мостов'як, Т. М. Пушкарьова-Безділь. УНУС. Одеса: НУ «ОМА», 2017. 59 с.

3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

4. Пустовіт Н. А. Гармонізація відносин школярів із природою через взаємодію з установами природно-заповідного фонду. *Особистість у просторі виховних інновацій: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2018 р. / За ред. І. Д. Беха, О. М. Докукіної, Р. В. Малиношевського*. Івано-Франківськ: НАІП, 2018. С. 360–364.

**Останіна Ніна Степанівна,
Подоляко Анастасія Романівна**

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Соціальна робота була і залишається однією з найбільш важливих і, в той же час, важких професій: вона не завжди адекватно сприймається суспільною думкою; проте, соціальна робота є одним із самих шляхетних видів діяльності людини, в основі якої лежать спілкування, взаємодія та співпраця [1]. Саме специфіка функцій соціального працівника передбачає органічне поєднання особистісних та професійних якостей фахівця, що відображено в етичному і професійному кодексі. Сьогодні науковці все більше акцентують свою увагу на проблемах відповідності професійної освіти фахівців, які працюють у сфері «людина–людина», тим самим зауважують на їх здатність успішно функціонувати у системі міжособистісних відносин.

Процес становлення соціального працівника як фахівця, окремі аспекти професійного зростання фахівців соціальної сфери розкрито у наукових дослідженнях Р. Вайноли, Л. Завацької, Л. Міщик та ін. Проблема професійної підготовки соціальних працівників стала об'єктом наукового аналізу численних вітчизняних науковців, серед яких О. Безпалько, І. Зверева, Л. Коваль, С. Кубіцький, В. Поліщук, С. Харченко та ін. Натомість проблема професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до партнерської /педагогічної/ взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін ще не стала предметом окремого наукового дослідження.

Види партнерської взаємодії висвітлені в науковому доробку С. Бричок, Т. Вашечки, Л. Велитченка, Л. Ковальчук, Ф. Мітчелл, Н. Стельмах та ін. Стан, проблеми, перспективи розвитку партнерства закладів та установ освіти, місцевих спільнот, громад та інших структур; співробітництва держави і громадськості; професійної партнерської взаємодії, педагогіки партнерства, стратегій, технологій та моделей педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу досліджували: І. Калініченко, Г. Ковганич, Т. Кравченко, Т. Кравчинська, В. Пилипенко, Н. Побірченко та ін.

На основі отриманих результатів можна надати також узагальнене визначення того, що партнерська взаємодія розглядається як співробітництво, коли успіхи одних учасників спільної діяльності стимулюють більш продуктивну і цілеспрямовану діяльність її учасників [3]. За цих умов, партнерство є запорукою плідної співпраці, гнучким способом конструктивного розв'язання проблем, а на додаток, психологічною ознакою рівня особистісного і професійного зростання особистості кожного з партнерів. Підготовка соціальних працівників підлягає в цьому контексті чи не найбільш потужним реформаційним впливам, – у зв'язку з відносно невеликим періодом існування самої професії «соціальний працівник» в Україні, та в зв'язку з постійними змінами соціальної сфери й комплексу проблем, які він має вирішувати.

При формуванні професійної майстерності майбутнього фахівця соціальної сфери ми маємо орієнтуватися на те, що сьогодні сучасний соціальний працівник має

працювати в умовах динамічних змін соціального простору, реагувати на постійні зміни нормативно-правового забезпечення, перебувати в постійному комунікативному, психологічному, педагогічному контакті з отримувачами соціальних послуг. Проте, зазначимо, що ефективність партнерсько-педагогічної взаємодії соціального працівника у професійній діяльності залежить від об'єктивних (особливості розвитку соціальної сфери суспільства) та суб'єктивних (рівень підготовки соціального працівника, усвідомлення факторів динамічних змін професійної діяльності). До того ж, опанування навичками партнерської взаємодії для здобувачів освіти є необхідним, коли налагодження партнерських стосунків у різних соціальних колах та аспектах соціального життя набуває нині особливої актуальності.

Водночас, теоретичний аналіз та результати вивчення практичного досвіду професійної підготовки і професійної діяльності соціальних працівників зумовили виокремлення й таких основних суперечностей між об'єктивною потребою в підготовці соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін та недостатнім усвідомленням значущості педагогічної взаємодії у закладах вищої освіти.

Отже, рівень підготовки соціального працівника до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін має забезпечуватися під час навчання у ЗВО та є універсальним механізмом впливу на розвиток її суб'єктів. Необхідність відповідного оновлення та внесення інновацій у зміст та форми професійної підготовки соціальних працівників до партнерської / педагогічної взаємодії визначається «Стратегією інноваційного розвитку України на період до 2030 р.», «Стратегією розвитку системи соціальних послуг в Україні на період 2021–2025 рр.»; нормативними актами, що регулюють соціальні відносини в українській державі та визначають площину професійної кваліфікації соціальних працівників (закони України «Про соціальні послуги»); нормативними документами у сфері освіти – законами України «Про вищу освіту», «Про освіту». Крім того, вітчизняна система освіти ратифікувала низку європейських нормативних документів, що визначають зміст та особливості соціальної освіти й професійної підготовки соціальних працівників, зокрема «Всесвітню декларацію про вищу освіту для XXI століття» тощо.

Література

1. Дубасенюк О. А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка педагогічні науки* 2022. № 1 (349), лютий. Ч. II. С. 17–24.
2. Михнюк С. В. Підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ, 2023. 405 с.
3. Онаць О. М., Калініна Г.М., Мелешко В. В., Попович Л. М., Чижевський Б. Г. Психологічні аспекти педагогіки партнерської взаємодії в закладах освіти в підручнику для керівника. *Економічно-правові умови державно-партнерської взаємодії суб'єктів управління опорних закладів освіти: практ. посіб.* Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021.

Педора Олександр Володимирович
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтерес дослідників до феномену психологічної готовності зумовлений, насамперед, її комплексним характером, а також тим, що її формування передбачає тісну партнерську взаємодію між різними соціальними інституціями, які відіграють важливу роль у її становленні під час професійного навчання майбутнього фахівця.

У науковому знанні психологічна готовність особистості розглядається як невід'ємний компонент загальної професійної готовності та передбачає наявність значущих фахових рис, постійну та стійку спрямованість (людини) фахівця на виконання діяльності, глибоке розуміння фахівцем особливостей реалізації цілей і завдань професійної діяльності. Разом із тим, досліджуване явище являє собою сукупність різноманітних і водночас взаємопов'язаних між собою особистісних і функціональних властивостей суб'єкта, які є необхідними для ефективного виконання будь-якої діяльності.

Водночас, психологічна готовність людини до діяльності виражає її загальну спрямованість на певну активність, відображаючи активне ставлення до будь-яких аспектів дійсності та самого себе. Також у дослідженнях було відмічено, що це складне психологічне утворення, яке специфічно акумулює й інтегрує широку систему ставлень людини до світу, себе, людей. При цьому, будь-який вид готовності зумовлений наявністю у суб'єкта образу структури певної дії та постійної інтенції на її виконання у вигляді мотиваційного утворення спрямованого на результат. Психологічна готовність це динамічне утворення, що передбачає функціонування його на різних рівнях організованості як системи, що розвивається, кожен з яких спричинений специфікою репрезентації її компонентів і мірою їх вираженості.

Варто відмітити, що єдиних поглядів на суть психологічної готовності наразі не спостерігається у межах особистісного підходу. Зокрема М. Кулакова [2, с. 16] схильна її позначати як інтегративну якість особистості, О. Літікова [3, с. 17] – об'єднану (інтегровану) властивість майбутнього фахівця, С. Тарасова – психологічну та педагогічну таксономію [5, с. 27]. При цьому, науковці єдині у тому, що досліджуваний феномен є результатом професійної підготовки.

Помітно, що думки дослідників з приводу визначення суті психологічної готовності досить різноманітні, що вказує на її складності та важливості подальшого вивчення. У загальному, означене утворення розглядається як міра відповідності психічних процесів, а також досвіду та властивостей особистості, конкретним вимогам і заявленим завданням діяльності. Саме тому, психологічна готовність є вагомим підґрунтям щодо міри стійкості, налаштованості й активності фахівця у контексті реалізації цілеспрямованих дій конкретної фахової діяльності.

Відповідно, психологічна готовність є найбільш необхідною умовою, яка визначає успішність виконання будь-якої діяльності. Власне виникнення в особи стану готовності до виконання дій розпочинається із формулювання мети, в основі якої знаходяться потреби та мотиви або ж фахівець усвідомлює завдання, задачу, що

поставлені перед ним. Дослідники схильні вважати, що найбільш суттєвою ознакою феномену готовності (психологічної) є поява в особистості загальної налаштованості (у деяких науковців мобілізованості, напруженості) всіх психічних процесів з метою подолання труднощів при виконання діяльності та досягнення.

Психологічна готовність особистості до діяльності передбачає не лише опанування необхідними навичками, уміннями і знаннями певного фаху, але й зорієнтованість на виконання професійних завдань, налаштованість на певні дії та мобілізація внутрішніх ресурсів особистості фахівця, необхідних досягнення позитивного результату. Натомість недостатня психологічна готовність до виконання діяльності може призвести до підвищеної чутливості щодо стресогенних чинників, зниження функціональних показників і мотивації до праці, що в цілому відображається на ефективності діяльності та порушує психологічний стан співробітника.

Прихильники особистісного підходу, в основі якого лежать ідеї системно-діяльнісної концепції особистості, теорії єдності особистості та діяльності, значно збагатили зміст психологічної готовності до діяльності, представши її як сукупність (систему) професійно значущих рис, набутого досвіду, спеціальних знань, комунікативних вмінь, які дістали подальшого розвитку у сучасних дослідженнях. Отже, психологічна готовність особистості у межах означеного підходу ґрунтується на: спеціалізованих знаннях у конкретній сфері діяльності; загальних вміннях і навичках, зокрема комунікативності, досвіді вирішення проблем і критичному мисленні; вміннях керувати своїм внутрішнім психічним станом, що допомагає їй впоратися зі стресом або іншими негативними емоційними станами; задоволенні від діяльності, яку вона виконує; швидкому пристосуванні й адаптації до нових обставин, технологій або методів роботи; повинна діяти згідно з прийнятими професійними стандартами та цінностями [1, с. 26].

Натомість у межах функціонального підходу, готовність до діяльності – це специфічний психологічний стан, підґрунтям якого є здатність спрямувати себе на виконання певної діяльності, актуалізувавши всі свої сили та можливості. При цьому, з'ясовано, що надзвичайно важливими чинниками цього утворення є: передстартова активізація, чітке уявлення мети та завдань діяльності, виражена й актуальна оцінка наявних ресурсів і необхідних зусиль, ймовірність досягнення позитивного результату. Згідно уявлень В. Семиченко, психологічна готовність до фахової діяльності є психологічним станом, що інтегрує у собі: 1) оперативну готовність, зміст якої полягає у швидкій активізації людини у конкретну діяльність із максимальною мірою активності; 2) функціональну готовність, яка дозволяє зрозуміти власні цілі, відповідні умови та з'ясувати варіанти виконання дій; 3) особистісну готовність, яка вмикає тривалу активність під час перебігу трудової діяльності, акумулює та розподіляє у часі спонукальні, вольові, інтелектуальні зусилля й оцінює всі ймовірні результати діяльності [4, с. 97].

Загалом, психологічну готовність до професійної діяльності дослідники схильні тлумачити як багатогранне цілісне психічне утворення, як сукупність функціональних, операційних та особистісних складових, що мають динамічну структуру та функціональну залежність між собою. При цьому, у контексті діяльнісного підходу готовність розглядають як умову або здатність до успішної діяльності; у парадигмі особистісного підходу готовність визначають як своєрідну налаштованість особистості

на певну поведінку, установку на активні дії, пристосування для здійснення успішних дій у певний момент, зумовлене мотивами та психічними властивостями особистості

Варто відмітити, що науковці, досліджуючи структуру психологічної готовності до професійної діяльності та зміст її компонентів, вказують на те, що можна формувати та розвивати як у цілому цей особистісний феномен, так і окремі її складові. При цьому, феномен психологічної готовності є вже наслідком підготовки особистості до відповідної трудової активності. Саме тому професійна підготовка фахівців у контексті партнерської взаємодії різних соціальних інституцій є невід'ємним процесом формування психологічної готовності до професійної діяльності як найбільш важливого, складного та стійкого особистісного утворення, яке має вирішальне значення для успішного виконання функціональних обов'язків в умовах фахової діяльності.

Психологічну готовність як цілісний особистісний феномен складає сукупність значущих структурних елементів, серед яких: комплекс мотивів професійної діяльності; психологічна налаштованість; сила емоційного реагування; сукупність знань про змісту діяльності та способи її реалізації; сукупність вмінь і навичок практичного спрямування; професійно важливі риси фахівця; професійна самосвідомість і ставлення суб'єкта до обраної професійної діяльності.

Отже, психологічна готовність людини до професійної діяльності – інтегративна риса особистості (цілісність мотиваційних, когнітивних, вольових і емоційних процесів), які надають змогу фахівцю виконувати професійні обов'язки та сприяє ефективній реалізації мети та завдань діяльності; сукупність (система) професійно значущих рис, набутого досвіду, спеціальних знань, комунікативних вмінь; стан особистості, зумовлений прийняттям своєї ролі та почуттям задоволеності під час виконання професійної діяльності, які були сформовані завдяки партнерській взаємодії соціальних інституцій під час здобуття фахової освіти. Розвиток і цілеспрямоване формування психологічної готовності фахівця є важливим з точки зору оптимізації діяльності, а також і для розвитку особистості як суб'єкта цієї діяльності.

Література

1. Козира П., Васюк С. Особливості вивчення психологічної готовності поліцейського до професійної діяльності. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2019. Вип. 5. С. 24–30.
2. Кулакова М. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2006. 20 с.
3. Літікова О. Підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей у системі диференційованого навчання іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 20 с.
4. Семиченко В., Галус А. Психологія спрямованості: навч. посібн. / ред. В. Семиченко. Хмельницький : ХДПІ, 2003. 522 с.
5. Тарасова С. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Кіровоград, 2006. 32 с.

Пісоцький Олександр Петрович

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ГУМАНІТАРІЇВ

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається інтеграція різних форм соціальної комунікації (зокрема вербальної і невербальної), основним завданням яких є створення інформаційних моделей, які одночасно можуть бути звернені і до «правої», і до «лівої» півкуль головного мозку людини. Такі інформаційні системи ґрунтуються на візуальному кодуванні інформації та підвищують рівень продуктивного мислення особистості. Необхідність розвитку та формування продуктивного мислення є пріоритетним завданням процесу вузівської підготовки фахівців, задіяних у соціальній сфері, тобто студентами гуманітаріями.

Продуктивне мислення займає важливе місце в інтелектуальному та творчому розвитку особистості і є найменш дослідженим серед всіх інтелектуальних ознак людини як у вітчизняній, так і в зарубіжній психологічній науці. Перспективним у цьому сенсі є вивчення візуально-мисленнєвого образу (образу-концепту) як найбільш складної форми візуального мислення, що продовжує розвиватися у контексті наочно-образного мислення людини.

Узагальнення вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури показало, що існує багато досліджень, в яких розроблялися ті чи інші аспекти означеної проблеми. Так, вперше проблема продуктивного мислення була поставлена у зарубіжній психологічній науці, у гештальтпсихології, зокрема у наукових працях Р. Арнхейма, М. Вертгеймера. Разом із тим, дослідження продуктивного мислення здійснювалось: з позицій екологічного підходу, запропонованого Дж. Гібсоном; у контексті розвитку експериментальної психології дослідником Р. Грегорі; у межах когнітивної психології такими вченими як Дж. Андерсоном, Д. Мецлером, Р. Шепардом, С. Чіпманом, У. Чейзом, Х. Саймоном, В. Адельсоном, А. Пайвіо, М. Фарахом, К. Хаймондом, А. Джонсенном, С. Рідом та ін.).

Узагальнення цих та інших даних засвідчило, що найбільш поширеним у науці є розуміння продуктивного мислення як специфічного виду мисленнєвої діяльності особистості, змістом якої є оперування та маніпулювання візуальними образами, а результатом – створення нового контексту, структурним наповненням яких є образи, що несуть у собі змістове наповнення.

Продуктивне мислення розглядають як найбільш високий ступінь розвиненості вербальних і наочних форм мислення (поєднання цих форм у єдиний контекст, а також як продуктивний самостійний вид мисленнєвої діяльності, що має складну інтегральну структуру та відображає зв'язки й відношення об'єктивної реальності за допомогою різних форм інтелектуального кодування інформації на найвищому мета-рівні. Основною функцією означеного феномену є трансформація різних проблемних ситуацій до наявної структури досвіду у вигляді нових знань, створення концептуальних образів і візуальних динамічних моделей інформації з якою взаємодіє суб'єкт діяльності.

Окремим структурним компонентом продуктивного мислення є так звані процесуальні характеристики інтелектуальної сфери особистості: продуктивність створення візуальних гіпотез, конструктивна активність, категоріальна гнучкість та оригінальність, яка диференціюється як вербальна оригінальність та візуальна оригінальність. Основним продуктом такого продуктивного мислення є символічний образ (зображувальний символ, певною мірою знак, контент), що становить специфічний вид усвідомленого знання, форма якого виражає зміст конкретного чи абстрактного поняття/ідеї та є результатом мисленневих дій аналогізування як пошуку чуттєвого образу-аналога, здатного в чуттєвій, предметній формі репрезентувати один або декілька аспектів поняття/ідеї.

Також одним із основних компонентів продуктивного мислення є візуальна креативність як процесуальна характеристика візуально мисленнєвої діяльності особистості, що пов'язана з креативною функцією інтелекту людини та спрямована на створення нових наочних образів, символів, моделей за допомогою операцій візуалізації на основі вербальних та візуальних стимулів. Означений елемент продуктивного мислення проявляється у висуненні візуальних гіпотез, візуальній оригінальності та стратегіально-семантичній гнучкості процесу мислення.

Основними характеристиками продуктивного мислення є: образ-концепт (одиниця візуальної форми мислення), невербальна креативність, стиль прийняття рішення, просторові й образні компоненти процесу мислення чи інтелектуальних дій особистості. *Розвиток мислення у студентському віці відбувається насамперед у тісному зв'язку з формуванням особистості студента.* Більшість науковців відмічають нерівномірність та суперечливість розвитку інтелекту та мислення у студентському віці й одночасно підкреслюють, що саме студентський вік є періодом, сенситивним для розвитку всіх основних складових інтелектуального потенціалу особистості, одним із компонентів якого є й продуктивне мислення. Дослідження вченими інтелектуальної сфери в студентському віці свідчать, що в період ранньої дорослості активно формуються її психологічні властивості та характеристики.

Крім того, доведено, що у студентському віці існує особлива сенситивність складових мислення щодо цілеспрямованого впливу на них активних методів навчання у процесі вузівської підготовки, зокрема студентів-гуманітаріїв. Водночас, цілеспрямований вплив на розвиток продуктивного мислення впливає власне і на процес формування особистості, адже відбувається і становлення світоглядної позиції майбутнього фахівця соціальної сфери.

На основі проведеного емпіричного дослідження з'ясовано, що найбільш виразними ознаками продуктивного мислення студентів-гуманітаріїв є їх просторові уявлення та вміння наочно-дійового мислення (візуальний контент, символи, образи інформації, що засвоюється). Також відмічено, що у досліджуваних спостерігається позитивна динаміка розвитку всіх компонентів продуктивного мислення, зокрема у проявах аналітико-синтетичної здатності, здатності до узагальнення, здатності до просторових візуальних дій і операцій з інформацією професійного змісту.

Під час дослідження рівнів оперування інформацією студентами-гуманітаріями з'ясовано, що найбільшою мірою вподобань і, відповідно, більш продуктивним є візуальний рівень оперування інформацією, за ним слідує емоційно-суттєвий, а потім словесно-мовленнєвий. Спостерігається певна динаміка в бік зменшення

продуктивності роботи на емоційно-чуттєвому і словесно-мовленнєвому рівнях, а на візуальному рівні спостерігаємо спочатку зменшення, а потім збільшення вподобань оперування інформацією студентів на ньому. Це дозволяє сказати, що основним підґрунтям продуктивного мислення студентів-гуманітаріїв є рівень візуального мислення, адже досліджені студенти більш активно оперують інформацією, будують гіпотези саме на цьому рівні.

Невербальна креативність, як компонент продуктивного мислення студентів-гуманітаріїв, впродовж навчання підвищується, проте має в цілому середній рівень розвитку, а тому можна сказати, що досліджувані також активно користуються означеною здатністю переробки інформаційного контенту, яка сприяє засвоєнню інформацією гуманітарних наук, проте, на нашу думку, можливості невербальної креативності повною мірою не використовуються в освітньому процесі.

Водночас, варто наголосити, що упродовж навчання у студентів-гуманітаріїв розвивається здатність до аналітико-синтетичних дій у процесі розв'язання образних завдань і, найголовніше, що розвивається свідомий контроль за сприйняттям інформації візуального контексту, що сприяє в цілому розвитку та формуванню їхнього продуктивного мислення.

У процесі навчання варто стимулювати здобувачів: до використання та побудови різних схем, моделей під час засвоєння понять, які розумінню й осмисленому запам'ятовуванню інформації; до обмірковування всіх альтернативних варіантів розв'язання поставлених перед ними завдань; до схематичної візуалізації завдань, щоб прийняти найбільш правильне рішення; до активного пошуку додаткових наочних матеріалів, які стануть у нагоді при відтворенні змісту тієї чи іншої інформації гуманітарного знання; представлення важливої інформації через малюнки, ескізи, що також допоможе її усвідомити; до розвитку власних творчих здібностей; до спроб мислити критично (піддавати сумнівам навіть найбільш прості речі); до використання у своїх відповідях схем, моделей, які представлені за допомогою графічних образів.

Отже, продуктивне мислення є вагомим здобутком особистості, що дозволяє більш усвідомлено ставитися до професійного навчання у закладах вищої освіти. Це найвища міра розвиненості вербальних і наочних компонентів мислення (поєднання цих форм у єдиний контекст) і самостійний вид мисленнєвої діяльності, що має складну інтегральну структуру та відображає зв'язки й відношення об'єктивної реальності за допомогою різних форм інтелектуального кодування інформації на найвищому мета-рівні. У студентів-гуманітаріїв в цілому розвивається здатність до аналітико-синтетичних і візуальних дій, свідомий контроль за сприйняттям інформації, що сприяє формуванню продуктивного мислення.

Література

1. Смутьсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту: монографія. Київ: Нора – Друк, 2003. 298 с.
2. Іванюта О. В. Співвідношення різних видів мислення як психологічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2001. № 9. С. 37–43.
3. Пісоцький О. П. Інтелектуально-стильовий потенціал сучасного студентства як умова успішної професійної соціалізації. *Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2006. Т. VIII, вип. 1. С. 285–291.

**Санжаровець Валентина Миколаївна,
Петренко Тетяна В'ячеславівна**

Державний університет «Київський
авіаційний інститут», м. Київ

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Розвиток ресурсів через партнерську взаємодію та залучення громадськості до процесу підтримки є важливими складовими соціальної сфери. Цей підхід передбачає активну участь фахівців та громадян у створенні та забезпеченні підтримки для людей з різними потребами та проблемами. Розвиток ресурсів спільноти сприяє підвищенню ефективності та доступності послуг соціальної підтримки, а також формує відчуття відповідальності та співпраці у всіх членів суспільства.

Один із ключових аспектів розвитку ресурсів спільноти полягає у виявленні та мобілізації потенціалу здобувачів вищої освіти спеціальності соціальна робота, громадських організацій, волонтерських груп та активних громадян. Вони можуть стати важливими партнерами у наданні різноманітних послуг та підтримки, таких як соціально-психологічна допомога, реабілітація, волонтерська робота з людьми з інвалідністю та інших категорій населення, організація заходів та соціальних програм для вразливих груп.

Крім того, важливою складовою розвитку ресурсів спільноти є створення механізмів для залучення громадськості до процесу прийняття рішень у сфері соціальної взаємодії. Це може бути здійснено через розробку механізмів взаємодії, участь громадських рад у прийнятті рішень щодо розподілу ресурсів на рівні місцевої влади, а також заохочення активної участі громадян у розвитку та вдосконаленні соціальних програм та послуг.

Ще однією важливою стратегією розвитку ресурсів спільноти є створення мереж співпраці та партнерства між різними структурами та організаціями, що працюють у сфері соціальної сфери. Це дозволяє об'єднати зусилля та ресурси для досягнення спільних цілей, забезпечуючи комплексну та інтегровану підтримку для людей з різними потребами.

Однією з ключових переваг взаємодії студентства і спільноти є їхня мобільність та доступність до клієнтів. Громадські організації та волонтерські групи часто мають глибокі зв'язки з молоддю та можуть надавати підтримку, яка краще відповідає конкретним потребам та умовам життя людей.

Розвиток партнерства є важливою стратегією для підвищення якості та доступності соціальної підтримки для всіх членів суспільства і розширення технологій у взаємодії. Це вимагає активної участі громадськості у процесі прийняття рішень, розвитку партнерських відносин між різними структурами та організаціями, а також створення сприятливого середовища для спільної роботи та співпраці. За допомогою цього підходу можна забезпечити ефективну та інтегровану підтримку для всіх людей, незалежно від їхніх потреб та обставин.

Перевагою є те, що партнерська взаємодія сприяє вирішенню соціальних проблем на місцевому рівні, де спільноти найкраще розуміють свої потреби та можуть ефективно мобілізувати свої ресурси. Посилення зв'язків між людьми, організаціями

та установами в межах громади створює можливості для обміну досвідом, знаннями та ресурсами, що сприяє створенню більш інклюзивного та сильного суспільства.

Одним з ефективних методів розвитку партнерської взаємодії є організація різноманітних тренінгів, семінарів та майстер-класів з питань соціального супроводу і волонтерства. Ці заходи можуть сприяти підвищенню кваліфікації фахівців соціальної сфери, розвитку їхніх навичок та умінь у наданні підтримки та допомоги людям з різними потребами. Крім того, вони створюють можливість для обміну досвідом та взаємного навчання між учасниками, що сприяє збагаченню соціального капіталу здобувачів та фахівців.

Ще однією важливою стратегією є залучення громадськості до процесу прийняття рішень щодо розробки та впровадження соціальних програм та послуг. Це може бути здійснено через молодіжні простори з проведення громадських обговорень, консультаційні групи або громадські ради, які залучають представників різних соціальних груп та інтересів до процесу прийняття рішень. Такий підхід сприяє забезпеченню більшого врахування потреб та інтересів всіх членів спільноти у процесі прийняття рішень, що сприяє створенню більш справедливого та інклюзивного суспільства.

Крім того, важливим аспектом розвитку ресурсів спільноти є створення механізмів для взаємодії та співпраці між різними структурами та організаціями, що працюють у сфері соціального обслуговування. Це може бути здійснено через створення мереж співпраці та партнерства, об'єднання зусиль та ресурсів для досягнення спільних цілей. Такі мережі можуть забезпечувати підтримку та координацію дій у сфері соціальної підтримки, а також сприяти обміну досвідом та найкращими практиками між учасниками.

Отже, розвиток партнерства у взаємодії закладів освіти і фахівців соціальної сфери та залучення громадськості до процесу підтримки є важливими складовими соціального оздоровлення, які сприяють підвищенню ефективності та доступності соціальних послуг та програм для всіх членів суспільства. Це вимагає активної участі та співпраці між усіма зацікавленими сторонами, а також створення сприятливого середовища для розвитку соціального капіталу та підтримки громадських ініціатив.

Література

1. Санжаровець В. М., Петренко Т. В. Особливості формування лідерських якостей у майбутніх соціальних працівників. *Соціальне партнерство та міжвідомча взаємодія у вирішенні актуальних проблем інклюзії: наук.-практ. конф.*, 22 листопада 2019 р.: тези доп. Чернівці., 2019. С. 312.

2. Блінов О. А. Перспективи використання проектного методу в авіаційній галузі. *Освіта і соціальна робота як ресурси розвитку особистості й суспільства: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю* (Чернівці, 24 листопада 2022 р.). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 32–34.

3. Савельчук І. Б. Соціальні очікування молоді та їх вплив на побудову успішного майбутнього. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України* (01 травня 2023 р., м. Київ). Київ, 2023. С. 222–224.

4. Радченко М. І. Специфіка адаптації членів родини дитини з інвалідністю до умов хронічної екстремальності. *Інтеграційний розвиток особистості та*

суспільства: психологічний і соціологічний виміри: матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12 червня 2020 р.) / за ред. д. ю. н., проф. Аракелян М. Р.; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 230–244.

Тимченко Ольга Анатоліївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗВО

Ціннісно-смыслова сфери особистості формується під впливом ціннісних орієнтацій, впливаючи на її соціальний і духовний розвиток у процесі професійного навчання у виші. Ціннісно-смыслова сфера – це одна з найважливіших характеристик особистості, яка формується під впливом низки соціальних інститутів. Формування ціннісно-смыслової сфери особистості фахівця є результатом партнерської взаємодії різних освітніх і соціальних закладів.

Психологічним базисом ціннісно-смыслових орієнтацій людини є багатогранна структура потреб, мотивів, інтересів, цілей, ідеалів, переконань, світогляду, що утворюють спрямованість особистості та виражають її соціально-детерміноване ставлення до соціального і природного оточення. Семантично поняття «ціннісно-смыслова сфера» утворюють цінності та смисли. Ціннісні установки неможливо сформувані без зусиль особистості, оскільки має бути усвідомлена сутність своєї фахової діяльності, що передбачає вдосконалення свого досвіду у професійній сфері і розвитку необхідних якостей [1, с. 3].

Сукупність сформованих цінностей утворює таку сферу свідомості, яка забезпечує відносну стійкість особистості, виражаючись у спрямованості її потреб та інтересів. Ціннісно-смыслові орієнтації є вагомим показником рівня особистісного розвитку людини: чим вона керується, на основі чого здійснює життєдіяльність та вчинки, чи є цінністю для неї власне «Я» [2, с. 59].

У вітчизняній психології існує два підходи до розуміння співвідношення цінностей та смислів. Згідно першого з них поняття «цінність» розглядають окремих, похідний термін по відношенню до смислу (Б. Братусь). Представники другого напряму стверджують, що цінність використовується як фундаментальна категорія, що є основою теоретичної системи (Б. Алішев). Так, у широкому розумінні цінністю можуть бути не лише абстрактні привабливі смисли або ситуативні уподобання, а й стабільно важливі для індивіда конкретні матеріальні блага. У більш вузькому значенні прийнято говорити про цінності як про духовні ідеї, які укладені в поняттях і мають високий ступінь узагальнення. Поступово формуючись у свідомості, ці цінності досягаються в процесі освоєння культури довілля. Цінності нерідко трактують як потреби, що носять загальнолюдський характер, а смисли у кожного свої, але при цьому існують і об'єктивні смисли, щоб люди могли розуміти один одного. Змістовні класифікаційні системи цінностей поділяються на основі їх соціальної і особистісної значущості. Так, у вітчизняній науці соціальний критерій став основним для більшості відомих типологій

цінностей: 1) цінності як предмет природний і соціальний; 2) матеріальні, соціально-політичні та духовні цінності; 3) духовні, інтелектуальні, соціальні цінності; 4) цінності-норми і цінності-об'єкти та інші [5, с. 26].

В наукових дослідження ціннісно-смилова сфера розглядається як функціональна система, яка формує смисли та цілі життєдіяльності й регулює способи їх досягнення. З одного боку, ціннісно-смилові утворення прищеплюються оточенням, з іншого – людина активно створює їх, приймаючи, змінюючи чи відкидаючи цінності та смисли, пропоновані соціумом. Цей структурно-функціональний компонент особистості тісно пов'язаний з мотиваційно-потребовою, когнітивною та емоційно-вольовою її сферами та виконує системоутворювальну і регулятивну функції [3, с. 201]. Ціннісні орієнтації особистості мають смислову природу, зміст і його структуру. Ціннісні орієнтації – відображення у свідомості людини цінностей, визнаних нею як стратегічно життєві цілі і загальні світоглядні орієнтири. Сукупність сформованих, усталених ціннісних орієнтацій утворюють своєрідну вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості; спадкоємність певної поведінки і діяльності, виражену в напрямку потреб і інтересів [6, с. 251], визначає ціннісні орієнтації як віддзеркалення у свідомості людини цінностей, визнаних нею як стратегічні життєві цілі і загальні світоглядні орієнтири.

Ціннісні орієнтації особистості виникають і формуються в процесі взаємодії як соціокультурних, зовнішніх умов, що складають ціннісний зміст середовища, так і індивідуально-особистісних ознак: вікових, типологічних або соціально-психологічних. Ціннісні орієнтації є центральним і домінуючим її компонентом особистості, що відображає ставлення суб'єкта до світу цінностей і має значний вплив на вибір форми поведінки. Як центральне утворення спрямованості, ціннісні орієнтації включені в усі моделі особистості, що запропоновані сучасними дослідниками.

Ціннісно-смилова сфера особистості може бути визначена як деякий простір з невизначеною кількістю ціннісно-смилових одиниць. Деякі з цих складових знаходяться у статичному стані і є актуальними у певний відрізок часу. Інші ж цінності динамічні і переміщуються в залежності від зміни ситуації [4, с. 345]. Поняття смисл нерозривно пов'язане з гармонійним розвитком особистості. Особистісний смисл визначають як «індивідуалізоване відображення справжнього ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких відбувається діяльність, усвідомлюване як «значення-для-мене» засвоєваних суб'єктом безособових знань про світ, що включають поняття, вміння, дії і людські вчинки, соціальні норми, ролі, цінності та ідеали». Виділяється ряд складових смислових систем: смислові мотиви; ставлення людини до дійсності через діяльність; смислові установки; вчинки і дії особистості.

Науковці, які вивчають смисл як структурний елемент свідомості та діяльності, вважають, що його слід уявляти як множинний об'єкт, фактор функціонування механізмів свідомості та діяльності індивіда. За твердженням Б. Братуся, смисл постає у свідомості людини як те, що безпосередньо відображає та несе у собі її власні життєві ставлення. Це цілісна динамічна система, що втілює у взаємовідносинах смислове ставлення особистості до світу. Вони – основа майбутнього, що опосередковує сьогодення; при цьому усвідомлені та прийняті людиною загальні смисли її життя автор називає цінностями (Братусь, 1985). Отже, різні смисли утворюють собою важливу структуру психіки особистості – смислову сферу. Людина

має справу не з одним смислом, а зі складною ієрархією динамічних смислових систем: нульовий рівень – це власне прагматичні, ситуаційні смисли, які визначаються самою предметною логікою досягнення мети в даних конкретних умовах; перший рівень особистісно-смислової сфери – егоцентричний рівень, в якому вихідним моментом є зручність, особиста вигода, престижність тощо; другий рівень – групоцентристський. Визначальним смисловим моментом ставлення до дійсності на цьому рівні є близьке оточення людини, група, яку вона або ототожнює з собою, або ставить її вище себе в своїх інтересах і прагненнях; третій рівень – колективні, громадські та загальнолюдські (власне моральні) смислові орієнтації (просоціальний). Загалом можна стверджувати, що цінності, ціннісні орієнтації та смислові структури свідомості у своєму нерозривному взаємозв'язку утворюють ціннісно-смислову сферу особистості, основою яких є ціннісно-смислові орієнтації як індивідуальну систему ціннісно-смислових координат життєвого шляху особистості. Вони є основою ціннісних уявлень свідомості, навколо якої базуються провідні почуття людини. Ціннісно-смислові орієнтації можуть широко взаємодіяти, утворюючи певну ієрархію.

Отже, ціннісно-смислова сфера є важливим утворенням людської психіки, формування та функціонування якого можливе лише у соціальному середовищі, у контексті реальних людських взаємин, а також цілеспрямованих процесів навчання і професійного зростання. Тоді як індивідуальне наповнення, реалізація цінностей та продукування смислів здійснюється у процесах самовизначення та самореалізації особистості. Ціннісно-смислова сфера є інтегральним утворенням особистості, що містить низку окремих структурних компонентів і змістовних характеристик. До структурних компонентів належать: цінності-знання, цінності-мотиви, цінності-цілі, цінності-смисли. Кожен із виокремлених компонентів, у свою чергу, може бути наповнений конкретним смислоутворювальним змістом: самоздійснення, пізнання, духовність, вітальне існування та комфорт. Тому розвиток ціннісно-смислової сфери розглядається як умова розвитку особистості під час навчальної діяльності у вищому закладі освіти. Рівень ціннісно-смислової сфери особистості суттєво впливає на всі сфери її життя і діяльності, обумовлює кількісні та якісні зміни показників особистісної та соціальної сфер особистості.

Література

1. Кайтан Н. В. Ціннісні орієнтації студентів, майбутніх менеджерів туризму, в їх професійному самовизначенні. Київ: Вид-во КУТЕП. 2013. С. 2–4.
2. Мірошниченко О. М. Ієрархія ціннісних орієнтацій жінок у професійній діяльності. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 5. С. 59–63.
3. Северіна Т. Становлення аксіосфери майбутніх фахівців у вищому педагогічному навчальному закладі. [Електронний ресурс]. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 198–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_7_32
4. Тимошук Г. В. Теоретичні аспекти системи професійних цінностей економіста. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 37. С. 345–349.
5. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Марич, 2009. 232 с.
6. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.

Федоренко Дар'я Володимирівна
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМУНІКАЦІЇ З ОТРИМУВАЧАМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У сучасному інформаційному суспільстві медіаграмотність стає важливою компетенцією для соціальних працівників. Вона дозволяє їм ефективно взаємодіяти з отримувачами соціальних послуг, забезпечуючи доступ до інформації та підтримуючи їх у вирішенні проблем.

Проблеми медіаосвіти та медіаграмотності стали предметом численних наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених, які аналізують моделі, методи та системи формування медіаграмотності та медіаосвіти. Серед видатних авторів у цій галузі можна назвати Д. Бачинського, Л. Баженову, О. Баранова, О. Волошенюк, Н. Габор, Л. Зазнобіну, В. Іванова, Л. Мастермана, В. Монастирського, Н. Найдьонову, С. Пензіна, Г. Поличко, О. Спичкіна, Н. Череповську, Ю. Усова, О. Федорова, Н. Хилько, І. Челишева та О. Шарикова. Однак не всі аспекти цієї проблеми отримали достатнє висвітлення в науковій літературі, що підкреслює актуальність проведення кваліфікаційної роботи в цій сфері. Проте означена проблема потребує подальшого розгляду та розробки в різних напрямках [1].

Разом із цим варто зазначити, що, незважаючи на суспільний попит і усвідомлення важливості медіаграмотності, державна політика в сфері медіаосвіти переважно зосереджена на впровадженні медіаосвіти у школах та частково у вищих навчальних закладах, тоді як інші цільові групи залишаються практично поза увагою таких програм.

Для організації консультативної роботи соціального працівника сучасне суспільство вимагає використання все більше і більше нових технологій. Відповідно сучасний соціальний працівник має бути медіаграмотним. Медіаграмотна особа краще орієнтується в медіаосвіті, швидше знаходить потрібну інформацію та захищає себе від шкідливих повідомлень, подібно до того, як уникала б забрудненої або отруєної води чи їжі.

Загалом вважається, що термін «медіаграмотність» виник від поєднання таких понять, як «критичне мислення» та «візуальна грамотність». Також використовуються терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо. Д. Консидайн зазначає, що в США терміни «медіаграмотність» та «медіаосвіта» застосовуються паралельно, при цьому перший є більш відомим серед широкої аудиторії [2, с. 19-20].

Деякі науковці наголошують на тому, що медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати повідомлення у різних формах [2, с. 20].

Відповідно ми можемо зазначити, по-перше, медіаграмотний соціальний працівник повинен вміти критично оцінювати джерела інформації, розрізняючи

надійні та ненадійні. Це включає вміння виявляти упередженість у медіа та розуміти контекст поданих матеріалів.

По-друге, важливо, щоб соціальні працівники могли створювати зрозумілі повідомлення для різних категорій населення (отримувачів соціальних послуг). Це може бути інформація про соціальні послуги, права отримувачів послуг або ресурси, доступні для підтримки.

По-третє, соціальний працівник повинен володіти умінням аналізувати вплив медіа на суспільство і окремих осіб, що є необхідним для формування обґрунтованих своїх рішень і дій в процесі надання допомоги та підтримки отримувачам послуг.

На необхідності медіаграмотності для соціальних працівників говорять особливості соціальної роботи з отримувачами соціальних послуг. Так, для покращення комунікації з ними соціальний працівник повинен адаптувати свої повідомлення, рекомендації тощо до потреб отримувачів соціальних послуг. Наприклад, використання простих термінів (без наукової термінології) і зрозумілих прикладів допомагає уникнути непорозумінь та забезпечує кращу взаємодію між ними.

В цілому сучасні дослідники проблем медіаосвіти В. Іванов, О. Волошенко, Л. Кульчинська, Т. Іванова та ін., наголошують на тому, що медіаграмотність є складовою частиною професійних навичок соціального працівника. Вона включає вміння аналізувати медіа-контент, створювати власні повідомлення та ефективно використовувати різноманітні медіа-інструменти для комунікації [2].

Медіаграмотність соціального працівника важливим ще й тим, що вони для роботи можуть допомогти отримувачам послуг знаходити важливу інформацію про їхні права, можливості та ресурси для розв'язання своїх складних обставин. Це особливо актуально для вразливих груп населення, які можуть мати обмежений доступ до ресурсів. Медіаграмотність допомагає соціальним працівникам виявляти маніпуляції та дезінформацію, що особливо важливо в умовах сучасних інформаційних викликів [1].

У світі, де поширюються неправдиві новини та маніпулятивні дані, медіаграмотність дозволяє соціальним працівникам критично оцінювати інформацію, розрізняти факти від суджень і виявляти упередження. Це важливо для підтримання ментального здоров'я як соціальних працівників, так і їхніх отримувачів послуг.

Також медіаграмотність соціального працівника дає йому можливість чітко і зрозуміло пояснити складні питання, що сприятиме формуванню довірливих стосунків між соціальними працівниками та отримувачами послуг. Довіра є критично важливою для успішної роботи в сфері соціальних послуг, оскільки вона забезпечує відкритість і їх готовність звертатися за допомогою.

Сучасне технократичне суспільство характеризується певними проблемами та перешкодами з якими зустрічається будь яка людина. Відповідно й соціальні працівники відчувають їх у професійній діяльності. Зокрема вони не отримують належної підготовки з медіаграмотності під час навчання, що обмежує їх здатність ефективно використовувати медіа; постійний розвиток технологій і нових медіа-форматів вимагає від працівників постійного навчання та адаптації; соціальні

працівники працюють з різними групами населення, що вимагає індивідуального підходу до кожної з них. Це може ускладнити процес комунікації. Навіть підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери характеризується недостатністю та поверховістю отриманих знань у закладах вищої освіти (відсутність таких компетентностей в освітніх програмах, відсутність навчальних дисциплін при підготовці тощо). Тобто існує розрив між вимогами сучасного інформаційного суспільства та змістом навчальних програм, які не завжди враховують потреби ринку праці та швидкі зміни в медіасередовищі.

На нашу думку, для покращення медіаграмотності соціальних працівників необхідно: розробляти та втілювати у життя розробку спеціалізованих курсів і тренінгів для соціальних працівників щодо навичок в галузі медіаграмотності через курси підвищення кваліфікації, тематичні тренінги, вебінари тощо. Такі програми повинні включати практичні заняття з аналізу медіа-контенту та створення власних контентів.

Звичайно, що соціальним працівникам необхідно інтегрувати новітні технології у власну практику соціальної роботи, що може покращити доступ до інформації та ресурсів (соціальні мережі для комунікації з отримувачами послуг, поширення інформації про послуги тощо).

Важливим для медіаграмотності, на нашу думку, є співпраця з медійними організаціями. Установлення партнерств з медійними установами може сприяти обміну знаннями та ресурсами, що допоможе соціальним працівникам краще виконувати свої обов'язки.

Таким чином, медіаграмотність є ключовим елементом професійної діяльності соціальних працівників, що сприяє підвищенню ефективності комунікації з отримувачами соціальних послуг. Інвестування в розвиток цієї компетенції не лише покращить якість надання послуг, але й зміцнить довірчі стосунки між соціальними працівниками і їх клієнтами. У світі, де інформація є потужним інструментом, медіаграмотність стає необхідністю для успішної роботи в сфері соціального захисту.

Література

1. Кузьміна, М. Проблеми формування професійної компетентності соціальних працівників: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. № 1. С. 50–60.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Іванов В., Волошенко О., Кульчинська Л., Іванова Т., Мірошніченко Ю. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, 2012. 58 с.
3. Міністерство цифрової трансформації України. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. DigCompUA for Citizens 2.1. 2021. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifraoprilyudnyu eramkutsifrovoikompetentnostidlyagromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf. (дата звернення: 08.04.2024).

Хлебик Світлана Ростиславівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин,

Ковальова Світлана Анатоліївна

КЗ СОР «Путивльський педагогічний
фаховий коледж імені С.В. Руднева»,
м. Путивль

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

З початку XXI століття світове товариство визначає найважливішими чинниками конкурентноздатності фахівця на ринку праці професійну, соціальну, комунікативну та інформаційну компетентність. Особливо це важливо у підготовці майбутнього фахівця соціальної сфери, який, постійно спілкуючись зі своїми колегами, отримувачами послуг, представниками різних соціальних інститутів громади для досягнення визначених професійних цілей повинен демонструвати готовність до взаємодії на засадах партнерства.

Основними параметрами професійно важливих якостей фахівців із соціальної роботи, необхідними для виконання цього завдання вважаються емпатійність, делікатність, тактовність, уважність, толерантність, гуманність та висока духовна культура. Для того, щоб налагодити контакт з однією людиною або групою людей, визначити установки і очікування, переконати і надихнути, підтримувати позитивну позицію активної взаємодії необхідно володіти організаторськими вміннями і навичками, здатністю відстоювати свої переконання, володіти педагогічним тактом, виявляти емоційно позитивне ставлення до людей.

Оптимально побудованим професійним спілкуванням фахівця соціальної роботи з різними суб'єктами взаємодії визначається спілкування, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації самого працівника, клієнта, творчого характеру залучення до партнерської діяльності різних соціальних інститутів громади, забезпечення сприятливого клімату комунікації у вирішенні професійних завдань. Вибудовування гнучких взаємовідносин у процесі міжособистісної комунікації, підвищення власної життєдіяльності можливе за умови постійного розвитку та смовдосконалення особистості фахівця. Це проявляється у якісній і творчій підготовці до виконання професійних функцій майбутніми спеціалістами соціальної роботи в умовах здобуття освіти. Необхідною умовою ефективності цього процесу є використання у процесі навчання різноманітних методів підготовки як до власне професійної діяльності, так і особистісного розвитку студентів у цілому.

Одним із інноваційних підходів сьогоднішньої фахової підготовки фахівців соціальної роботи є система технологій, що базується на методології і філософії коучингу.

К. Манро визначає коучинг як системну модель партнерства для підтримки людей у досягненні їхніх цілей. Ця модель включає в себе багато методів, технологій і прийомів. Особливе місце в організації освіти посідають коуч-діалоги. Це цілезорієнтовані керовані бесіди, в яких використовується технологія ефективного

слухання, метод «сильних» запитань, метод аналізу кейсів тощо. Такий коуч-процес в освіті передбачає пояснення цілей, дослідження когнітивних моделей реальності, вивчення варіантів досягнення мети, узгодження дій, їх перегляд та реалізацію [4].

У процесі коучингу відбувається розкриття потенціалу людини, розвиток її професійних якостей, завдяки чому розвиваються нові здібності, формуються нові навички і моделі поведінки. Це дозволяє використовувати коучинг як універсальну технологію, що призводить до розкриття внутрішнього потенціалу особистості, дозволяє ефективно працювати на суб'єкт-суб'єктному рівні, розвивати навички комунікації, будувати конструктивні взаємовідносини з різними учасниками професійного спілкування і взаємодії. У методиці освітнього коучингу центр уваги зміщується від традиційних елементів освіти до формування світогляду і способу мислення, що сприяють особистісній та професійній самореалізації. Коучинг більше допомагає особистості навчатися, ніж вчить. Ця технологія використовується не тільки для навчання тому, як використовувати техніки коучингу в певних обставинах, але й ще й як метод управління, метод взаємодії з людьми, а також спосіб мислення.

У підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери під час підготовки в закладах освіти коучинг може бути персоналізованою формою професійного навчання у формі структурованої взаємодії в трьох вимірах. А саме:

- коуч-відносини викладач-викладач;
- коуч-відносини викладач-здобувач освіти;
- коуч-відносини здобувач освіти-здобувач освіти.

Для оптимізації освітніх процесів в умовах воєнного стану в країні технологічний ланцюг коучингу передбачає чітку послідовність дій, яка визначає етапи проведення практичних навчальних занять. Перший етап-встановлення партнерських відносин між викладачем-коучем і здобувачами освіти. Він передбачає постановку конкретної мети, спільне формулювання завдань для досягнення цієї мети, дослідження поточної ситуації або проблеми і пошук ресурсів для її вирішення, визначення внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху одержання бажаних результатів, аналіз можливостей для подолання труднощів у вирішенні проблеми та складання алгоритму дій, визначення термінів здійснення наміченого плану. У підготовці майбутніх фахівців до реалізації партнерства у професійній діяльності цей етап фактично дає зразок і порядок дій для формування практичних навичок оптимальної взаємодії з різними учасниками професійного спілкування.

На другому етапі відбувається покрокова реалізація розробленого плану з урахуванням перешкод, які виникають у процесі його здійснення, визначення ресурсів, що допомагають долати такі перешкоди. На третьому етапі передбачено аналіз і оцінка здобувачами освіти отриманих результатів проведеної роботи відносно можливого запровадження у майбутній професійній діяльності.

Формат коучингу у проведенні практичного заняття дозволяє створити атмосферу взаємної довіри, особливий простір пошук альтернативних рішень для створення оптимальних партнерських стосунків з різними учасниками професійної взаємодії, сприяє підвищенню рівня мотивації та інтересу до майбутньої професійної діяльності.

Основним завданням викладача-коуча є організація ефективної педагогічної взаємодії із здобувачами освіти, стимулювання самоусвідомлення та переосмислення

набутого власного досвіду організації професійного спілкування і взаємодії, генерація нових ідей та реалізація прийнятих рішень у професійних діях під час проходження практики. Коуч допомагає здобувачу освіти з'ясувати та формулювати свої професійні цілі, зосередити увагу на практичних розвиваючих завданнях освітнього процесу, шукати як внутрішні, так і зовнішні ресурси для підвищення рівня своєї професійної майстерності, знаходити альтернативу звичним алгоритмам мислення для налагодження взаємодії з партнерами, будувати стосунки із отримувачами послуг і колегами на засадах партнерства.

Література

1. Петрук В. Комунікативна компетентність фахівця соціальної сфери як складник його професійної діяльності. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 2. С. 44–50.
2. Сохань Н. Нестандартний підхід до організації партнерської взаємодії в освітньому процесі закладів освіти у посібнику для менеджера освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. Вип.30. С. 170–185.
3. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 375 с.
4. Munro C. Coaching in education: an introduction. 2016. URL: <http://www.growthcoaching.com.au/PDF/e-leadingchris-munro.pdf?country=au>
5. Харагірло В. Є. Педагогічний коучинг як технологія психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу. *Інноваційні моделі розвитку науково-методичної компетентності педагогів професійної і фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи: зб. матеріалів Міжн. конф, м. Біла Церква, 20 травня 2021 р.* / за заг. ред. А. Б. Єрмоленка, В. С. Кулішова, С. С. Шевчук. Видавець ФОП Мокшанов В.В. Запоріжжя, 2021. С. 274–280.

Розділ IV

ПАРТНЕРСТВО В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

**Борисюк Світлана Олексіївна,
Угрехелідзе Александра Володимирівна**
Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Російсько-українська війна впливає на розвиток та виклики українського суспільства, породжуючи широкомасштабні наслідки в соціальній, економічній та психологічній сферах. Під час війни значна частина населення зазнає примусової міграції, втрачає житло та засоби для існування, що призводить до погіршення соціально-економічної ситуації в країні загалом. Вплив війни на психологічний стан громадян є надзвичайно вагомим: особи зазнають стресу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психічних розладів. Крім того, війна руйнує інфраструктуру, створює проблеми в системах охорони здоров'я та освіти, що ще більше ускладнює відновлення суспільства після конфлікту.

Одним із ключових аспектів післявоєнного відновлення є реабілітація військовослужбовців, які зазнали фізичних та психологічних травм під час бойових дій, що впливає на психіку та викликає зміни у поведінці та життєдіяльності особистості. У сучасних умовах дуже складно зберігати той рівень соціальних зв'язків, та у тому вигляді, у якому людина мала їх раніше, до яких вона звикла. Невиконання програм реабілітації може мати серйозні наслідки як для самих ветеранів, так і для суспільства в цілому [2].

Реабілітація військовослужбовців та ветеранів в Україні є надзвичайно важливим завданням, і лише об'єднаними зусиллями державних інституцій та громадян можна ефективно подолати такі виклики, що змушують суспільство адаптуватися та переглядати явища з нових, раніше незнаних перспектив.

Соціальна реабілітація має на меті відновлення порушених або втрачених соціальних зв'язків та відносин у індивіда через різноманітні види підтримки, такі як інформаційна, освітня, професійна, соціально-трудова, соціально-середовищна та соціокультурна, з метою повернення у суспільство, подолання соціальної ізоляції та підвищення їх соціальної активності, що є важливими складовими реабілітаційного процесу. Вона спрямована на відновлення порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин через комплекс заходів, спрямованих на розвиток здатностей до соціального функціонування.

Розвиток терміну «соціальна реабілітація» свідчить про його постійне вдосконалення та адаптацію до змін у суспільстві, науці, медицині та інших сферах. Сучасні підходи до соціальної реабілітації віддзеркалюють акцент на правах людини та інклюзивності, враховуючи потреби різних груп населення, таких як люди з інвалідністю, ветерани, жертви насильства тощо. Еволюція терміну відображає

поступове розширення його значення та врахування різних аспектів соціального відновлення та інтеграції [3].

Українські вчені вивчають різні аспекти соціальної адаптації особи, наприклад, чинники, що впливають на особовий склад під час бойових дій відображені у наукових дослідженнях О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина; правові аспекти – В. Андреева, Я. Безугла, Н. Болотіна, А. Єгорова, П. Пилипенко, Л. Шумна; технологічні аспекти проведення реабілітаційних заходів з військовослужбовцями вивчають вітчизняні та зарубіжні вчені: Караман О., Олексюк Н., Пономаренко Н., Савченко О., Турбан В., Хміляр О, L. Calhoun (Л. Калхун), D. Hall (В. Холл), R. Laufer (Р. Лауфер), R. Skurfield (Р. Скурфілд), J. Wilson (Дж. Вілсон), D. Kishbaugh (Д. Кишбог), С. Williams (С. Вільямс).

Бриндіков Ю.Л. зазначає, що для ефективності організації реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями Збройних сил України, що брали участь у бойових діях, важливі такі організаційно-педагогічні умови:

- комплексна реабілітація з виокремленням ключового виду та «індивідуального випадку: забезпечення реабілітації комбатантів, враховуючи їхні індивідуальні потреби та вид діяльності;

- мультидисциплінарна команда фахівців: організація реабілітації військовослужбовців за участю команди фахівців з різних сфер для комплексного підходу до відновлення;

- рання діагностика потреб та проблем: проведення систематичної діагностики для оперативного визначення потреб та проблем військовослужбовців згідно з комплексною програмою;

- індивідуальна програма реабілітаційних заходів: розробка персоналізованих програм відновлення для кожного комбатанта на основі його унікальних потреб та обставин;

- соціально-психологічний супровід: забезпечення психосоціальної підтримки військовослужбовців у постреабілітаційний період для полегшення їхньої соціальної інтеграції. Такий супровід організовується з орієнтацією на результати попереднього вивчення ситуації і стану військовослужбовця, а саме визначення характеру наявних у військовослужбовців психологічних проблем, ступеня впливу цих проблем на їхнє психічне здоров'я та життєдіяльність. Завданнями вивчення психічного стану військовослужбовців, які зазнали впливу бойового стресу, є:

- 1) визначення наявності, складу та вираженості виявлених негативних психологічних наслідків бойового стресу;

- 2) з'ясування причин їх виникнення та прояви рецидивів;

- 3) встановлення ефективності способів впоратися з негативними психологічними наслідками бойового стресу;

- 4) визначення доцільності використання комплексу методів допомоги конкретному військовослужбовцю [1].

Адже, загалом бракує інформації про стан кожної людини, яка може потребувати додаткової уваги та підтримки після повернення до цивільних громадян. Також треба підкреслити, що в умовах військового стану дуже важко бачити та усвідомлювати цілісну картину подій через засекречені дані та відсутність актуальної статистики.

Отже, організаційно-педагогічні умови розглядаються як важливий компонент моделювання усієї системи комплексної реабілітації в Україні військовослужбовців – учасників бойових дій. Необхідність розуміння та врахування глибинних проблем соціальної реабілітації ветеранів та військовослужбовців зобов'язує до співпраці між державними органами, громадськими організаціями та науковою спільнотою.

Література

1. Бриндіков Ю. Л. Організаційно-педагогічні умови дієвості реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями збройних сил України, що брали участь у бойових діях. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2018/1/12.pdf>
2. Олійник І. В. Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». педагогічні науки*. 2021 URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2021/2/8.pdf>
3. Чуйко О. В. Соціальна реабілітація – підходи до змістових характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229859118.pdf>

Гавриць Марина Дмитрівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні створила низку викликів для функціонування інклюзивно-ресурсних центрів, зокрема через загрозу безпеці, переміщення населення, емоційний стрес дітей та їхніх сімей, а також обмеженість доступу до необхідних ресурсів. Попри ці труднощі, ІРЦ продовжують виконувати свою місію, адаптуючи форми і методи роботи до нових умов.

У цьому вони опираються на численні дослідження та практичні розробки присвячені психолого-педагогічному супроводу дітей з особливими освітніми потребами та їхніх родин в умовах кризових ситуацій (К. Бабак, Н. Бабкіна, Н. Гончарук, Т. Калініна, А. Капська, В. Кобильченко, І. Пеша, Л. Прохоренко, Г. Соколова, О. Токарь та ін.); створенню корекційно-розвивального середовища для таких дітей (К. Довгопола, О. Василькова, М. Гринчук, Т. Костенко, О. Мамічева, І. Родигіна, А. Савицький, К. Тороп та ін.); забезпеченню варіативності здобуття базової та повної загальної середньої освіти в умовах криз (В. Засенко, Є. Клопота, О. Романенко, Г. Соколова, А. Шевцов, Н. Ярмола та ін.).

Також розроблені моделі дистанційного навчання для таких дітей в умовах війни, які дозволяють проводити заняття в укриттях із усім класом під керівництвом вчителя. Вчитель може також стати спікером для батьків, допомагаючи освоїти методи засвоєння навчального матеріалу. Крім того, активно проводяться заходи з підготовки фахівців до надання психологічної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами: організовуються спеціалізовані семінари і супервізійні групи для

психологів, соціальних педагогів та представників інших професій, а також розробляються і поширюються методичні матеріали інформативного і просвітницького характеру, зокрема через соціальні мережі.

У зв'язку із введенням воєнного стану Міністерство освіти і науки України надало додаткові роз'яснення та рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України (Лист МОН України №1/3710-22 від 28.03.2022 р. «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану») [1].

До нових завдань ІРЦ, які працюють в умовах війни, віднесено: проведення комплексної оцінки та здійснення системного кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу осіб з ООП, які вимушено змінили місце проживання (перебування) та були зараховані в інклюзивні класи (групи) або здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання; надання інформаційної підтримки батькам дітей з ООП щодо закладів, у яких дитина може продовжувати навчання та отримувати інші додаткові послуги. Психолого-педагогічний супровід передбачає систему заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку. Також передбачено створення умов для психологічної підтримки дітей, які переживають психологічну травму.

Фахівці ІРЦ відзначають, що серед найбільш поширених симптомів у дітей з ООП в умовах війни є порушення сну, труднощі сепарації (страх розлуки з батьками), зниження когнітивних функцій, порушення поведінки, дезадаптація, депресія, підвищена тривожність, панічні атаки тощо. Для таких дітей важко зрозуміти, що з ними відбувається, оскільки це пов'язано з їхніми особливими потребами та необхідністю у соціальній, фізіологічній і психологічній підтримці. Діти не можуть повністю усвідомити ситуацію; вони запам'ятовують тільки те, що відчують у цей момент. Їхнє сприйняття світу стає хаотичним і безладним, що позначається на відчутті безпеки [2].

Також слід зазначити, що діти переселенців і жителі прикордонних територій, які психологічно перебувають у важких умовах війни, переживають її як небезпечну та непередбачувану реальність і часто звертаються за допомогою до ІРЦ. Фахівцям цих центрів доводиться працювати з різними проявами стресу, страху, невпевненості, агресивності та зниження активності у дітей, а також підтримувати батьків, які не бачать виходу з ситуації.

Одним із ключових завдань ІРЦ на сьогодні є розробка системи підтримки дітей з ООП та їхніх родин для актуалізації внутрішніх ресурсів, що допоможуть подолати негативні наслідки важких подій. Вчасно надана психологічна підтримка є важливим елементом профілактики посттравматичних розладів.

Особливим завданням ІРЦ в умовах війни є виявлення освітніх потреб дітей та надання рекомендацій для закладів освіти й батьків. Це дозволяє дітям з ООП реалізувати своє право на доступну та якісну освіту в найбільш доступних і комфортних формах для них. З метою забезпечення цього, фахівці ІРЦ визначають можливості для дистанційного навчання дітей з особливими потребами, орієнтуючи на використання цифрових технологій і додатків. Вчитель, в свою чергу, стає спікером для батьків, допомагаючи освоїти методи навчання.

Корекційно-розвивальні послуги є основним напрямом діяльності ІРЦ і включають заходи для підтримки дітей з ООП в процесі навчання. Вони спрямовані на корекцію порушень через розвиток пізнавальних здібностей, емоційно-вольової сфери та мовлення.

У період воєнного стану фахівці ІРЦ надають додаткові корекційно-розвивальні послуги всім дітям з ООП, включаючи дистанційне навчання. Також здійснюється спрощення процедури подання документів для комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та створення комфортних умов в ІРЦ для осіб, які супроводжують групи внутрішньо переміщених осіб і потребують додаткової підтримки.

Особливу увагу варто звернути на просвітницьку діяльність, яка здійснюється через засоби масової інформації, де активно висвітлюється позитивний досвід інклюзивно-ресурсних центрів, а також корекційно-розвивальні заходи, які проводяться для дітей з особливими потребами [2].

Для очної роботи центру в умовах воєнного стану важлива наявність укриття в будівлі ІРЦ або поруч. Моніторинг медіа та соціальних мереж проведений службою освітнього омбудсмана у березні 2024 р., показав, що проблема облаштування ІРЦ укриттями залишається. У деяких ІРЦ неможливо побудувати укриття через будівельний план приміщення. Деякі ІРЦ мають укриття поруч будівлі іншого суб'єкта, але нерідко вони не облаштовані під особливі потреби дітей, хоча апріорі мали б бути доступними для будь-якої людини. Частина працівників ІРЦ повідомляли про те, що вони самостійно своїми силами та за власні кошти облаштовували укриття. Відсутність та недоступність укриття викликає труднощі для дітей, батьків, фахівців ІРЦ під час повітряних тривог. Дітям з ООП складніше дістатися до укриття, для багатьох це додатковий стрес, хтось не розуміє, що відбувається, комусь складно це зробити швидко фізично.

Узагальнимо основні особливості роботи ІРЦ у воєнний час.

1. Це, насамперед, психологічна підтримка дітей та сімей (першочергова психологічна допомога надається дітям з ООП, які переживають стрес, травму або втрату близьких; організуються консультації для батьків щодо підтримки дітей у складних умовах; проводяться тренінги для педагогів і фахівців щодо роботи з посттравматичними проявами у дітей).

2. Перехід на дистанційний формат роботи. Для забезпечення безпеки значна частина консультацій, занять і діагностичних процедур проводиться в онлайн-режимі. Використовуються цифрові платформи для зв'язку з батьками, педагогами та дітьми. Розробляються рекомендації для батьків щодо організації домашніх занять у дистанційному форматі.

3. Організація роботи з внутрішньо переміщеними особами. ІРЦ надають підтримку дітям із ООП, які змінили місце проживання. Актуалізуються та коригуються індивідуальні програми розвитку для дітей, які перебувають у нових умовах. Фахівці співпрацюють із місцевими громадами для інтеграції дітей із сімей ВПО до місцевих закладів освіти.

4. Мобільні інклюзивно-ресурсні центри. У регіонах з обмеженим доступом до стаціонарних ІРЦ створюються мобільні команди, які виїжджають до дітей для

проведення діагностики та корекційних занять. Фахівці відвідують заклади тимчасового перебування, пункти гуманітарної допомоги та центри для ВПО.

5. Адаптація програм навчання. В умовах обмеженого доступу до звичних освітніх ресурсів фахівці ІРЦ адаптують програми розвитку до нових реалій. Створюються індивідуальні плани роботи з дітьми, які перебувають у зоні бойових дій або евакуйовані за кордон.

6. Навчання та підвищення кваліфікації фахівців. Організуються онлайн-семінари, вебінари, тренінги з надання екстреної психологічної допомоги, роботи з травмою та адаптації до умов кризи. Налагоджується міжнародне співробітництво для обміну досвідом та отримання методичних матеріалів.

7. Матеріально-технічна підтримка. ІРЦ співпрацюють із благодійними та гуманітарними організаціями для забезпечення дітей із ООП необхідними навчальними матеріалами, обладнанням, доступом до технічних засобів. Запроваджуються проекти з облаштування безпечних просторів для проведення корекційних занять.

8. Співпраця з громадою та міжнародними організаціями. ІРЦ активно співпрацюють із місцевими адміністраціями, міжнародними фондами та волонтерськими організаціями для отримання ресурсів і допомоги. Впроваджуються ініціативи з підвищення обізнаності громадськості про інклюзію в умовах кризи.

В умовах воєнного стану важливо продовжувати забезпечення рівного доступу дітей із ООП до якісної освіти. Попри складні обставини, інклюзивно-ресурсні центри залишаються важливими осередками підтримки та допомоги для дітей з ООП, їхніх сімей і громад у складний період воєнного часу.

Література

1. Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими потребами у період воєнного стану: Лист МОН № 1/3710-22 від 28.03.2022.

URL:

<https://drive.google.com/file/d/15JpIFmG9Eoui6khWCgM9UvxxvqJAHl6xi/view>

(дата

звернення: 20.11.2024).

2. Прохоренко Л., Стойка В., Йовдій В. Інклюзивно-ресурсні центри в умовах війни: окремі питання освіти дітей з особливими потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2024. № 2(23). С. 115–130.

Гордієнко Тетяна Володимирівна
Ведмідь Валентина Ростиславівна
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Актуальність вбачаємо у необхідності удосконалення системи освіти для створення інклюзивного середовища, яке сприяє взаєморозумінню та співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Мета – проаналізувати особливості налагодження співпраці всередині організації для створення інклюзивного простору в

закладі освіти, що дає можливість кожному учню, незалежно від їхніх особливостей та потреб, отримати якісну освіту.

Тема організації інклюзивного простору в українських закладах освіти активно досліджується низкою науковців, особливо в контексті співпраці різних учасників освітнього процесу. Серед українських дослідників, які працюють у цьому напрямку, можна виокремити таких науковців: *Н. Софій* – одна з провідних експертів у сфері інклюзивної освіти в Україні, має низку публікацій щодо впровадження інклюзивного навчання та налагодження співпраці між педагогами, батьками та іншими спеціалістами. *Л. Савчук* – українська дослідниця, яка зосереджується на забезпеченні комфортного середовища для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та важливості взаємодії всіх учасників освітнього процесу. *О. Таран* – спеціалістка з інклюзивної педагогіки, яка підкреслює необхідність тісної співпраці між батьками, вчителями та фахівцями, які підтримують дітей з ООП. *О. Гаврилюк* – дослідниця в галузі спеціальної та інклюзивної освіти, зосереджується на методах налагодження взаємодії між школами, соціальними службами та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення якісного інклюзивного навчання. *І. Міщенко* – науковиця, яка досліджує інтеграцію дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір, зокрема питання підготовки вчителів до роботи в інклюзивних класах і побудови колективної роботи між педагогічним колективом та іншими учасниками.

Створення інклюзивного середовища в закладі освіти – це важливе завдання, оскільки це сприяє створенню більш здорового та продуктивного робочого середовища для всіх працівників. Однак налагодження співпраці в такому просторі може бути складним завданням. Для цього необхідно враховувати кілька особливостей: *по-перше*, важливо забезпечити відкриту та дружню атмосферу в закладі; *по-друге*, важливо розробляти програми та політики, спрямовані на включення різноманітності; *по-третє*, важливо створити механізми для збалансованого розподілу ресурсів та можливостей серед колег.

Загалом, налагодження співпраці в інклюзивному просторі вимагає постійного зусилля та уваги до потреб усіх працівників. Лише шляхом співпраці та взаєморозуміння можна створити дійсно сприятливе та продуктивне робоче середовище для всіх. Налагодження співпраці всередині організації для створення інклюзивного простору в закладі освіти вимагає комплексного підходу. Основні особливості включають:

- *формування інклюзивної культури*: це основа, яка включає спільні цінності, повагу до різноманітності та розуміння індивідуальних потреб кожного учасника освітнього процесу.

- *підготовка педагогів і персоналу*: інклюзія вимагає спеціальних навичок, тому важливо забезпечити регулярне навчання та тренінги для вчителів і персоналу.

- *командна робота*: для створення інклюзивного середовища необхідна тісна співпраця між різними відділами та спеціалістами закладу: вчителями, психологами, соціальними працівниками, адміністрацією та батьками.

- *підтримка учнів і батьків*: інклюзивний простір також передбачає активне залучення батьків. Важливо створити умови, за яких батьки можуть брати участь у процесі навчання, обговорювати прогрес дитини та разом з освітнім закладом

розробляти індивідуальні плани розвитку.

- *створення адаптованого середовища*: організація простору, який буде доступним для учнів з різними потребами. Важливо також адаптувати навчальні матеріали та методи викладання під індивідуальні можливості учнів.

- *система моніторингу та зворотного зв'язку*: розробка механізмів регулярної оцінки ефективності інклюзивних підходів і отримання зворотного зв'язку від учнів, батьків і вчителів дозволяє вчасно реагувати на виклики.

- *підтримка адміністрації та лідерів закладу*: керівництво освітнього закладу має активно підтримувати інклюзивні ініціативи, надаючи необхідні ресурси, створюючи можливості для професійного розвитку та сприяючи злагодженій роботі всіх членів команди.

Впевнені, що ці кроки сприятимуть створенню комфортного, безпечного та толерантного середовища, де всі учасники можуть реалізувати свій потенціал.

Для налагодження співпраці у колективі щодо створення інклюзивного простору в закладі освіти вважаємо за корисне організувати такі тренінгові заняття:

- *Тренінг з розвитку емпатії та толерантності*. Мета тренінгу – допомогти учасникам краще розуміти потреби й переживання інших, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

- *Семинар з принципів інклюзії та роботи з різними потребами учнів*. Під час цього тренінгу педагогів ознайомлюють з основними принципами інклюзивного навчання, типовими викликами, які можуть виникнути у роботі з дітьми з особливими потребами, а також стратегіями їх подолання.

- *Командні вправи на згуртування колективу*. Ці вправи допомагають педагогам налагодити ефективну комунікацію та довіру одне до одного. Популярними є командні ігри або завдання, які потребують злагодженої роботи та взаємодії. Це сприяє покращенню атмосфери в колективі та розвитку вміння працювати разом.

- *Практичний тренінг з адаптації навчальних матеріалів*. Викладачам показують, як адаптувати матеріали для учнів з різними потребами. Наприклад, як використовувати візуальні або аудіо матеріали, спрощені завдання, індивідуальні плани навчання.

- *Сесії для розвитку навичок ненасильницької комунікації*. Навчання методам ненасильницької комунікації допомагає уникати конфліктів і краще розуміти потреби колег та учнів. Учасники навчаються висловлювати свої думки та емоції конструктивно і слухати без оцінювання. Це дуже корисно в колективах, які прагнуть до інклюзивності та взаєморозуміння.

- *Тренінг з управління стресом та емоційною підтримкою*. Інклюзія часто потребує від педагогів емоційної стійкості. Тренінг з управління стресом допоможе їм навчитися підтримувати емоційну рівновагу, отримувати внутрішні ресурси для вирішення складних ситуацій і надавати підтримку як учням, так і колегам.

- *Тренінг «Рольова гра» для симуляції інклюзивних ситуацій*. Це може бути рольова гра, де кожен учасник на деякий час «приміряє» на себе роль учня з певними особливостями.

- *Зустрічі для обміну досвідом та практичними прикладами*. Проведення воркшопів, де вчителі можуть поділитися власним досвідом або труднощами в роботі з інклюзією, обговорити ефективні методи та практичні рішення.

- *Майстер-класи з використання технологій для інклюзивного навчання.* Цифрові інструменти, як-от програмне забезпечення для читання тексту, засоби для створення візуальних матеріалів або інтерактивні додатки, можуть значно полегшити навчальний процес для учнів з різними потребами.

- *Обговорення на тему інклюзивних цінностей.* Корисно провести круглий стіл або дискусію про значення інклюзії, розкрити основні питання, які стосуються прав людини, рівності, поваги до різноманіття.

Ми впевнені, що такі тренінги сприятимуть створенню згуртованого і свідомого колективу, здатного ефективно працювати над створенням інклюзивного середовища.

Отже, на основі розгляду ключових аспектів налагодження співпраці всередині закладу освіти для створення інклюзивного простору можемо зробити такі висновки: успішна інклюзія починається з формування толерантної та відкритої культури, де повага до різноманітності й готовність до адаптації стають спільними цінностями всіх членів колективу; ефективна співпраця між адміністрацією, педагогами, батьками, психологами та іншими фахівцями є основою інклюзивного підходу; забезпечення педагогів та інших працівників знаннями та навичками, необхідними для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами допомагає якісно реагувати на виклики інклюзивної освіти; фізична доступність приміщень, адаптовані навчальні матеріали й інтерактивні технології є необхідними складниками для забезпечення рівного доступу до освіти; систематичний моніторинг інклюзивних практик, збирання зворотного зв'язку від учнів, батьків і працівників допомагають закладу оперативно реагувати на зміни й удосконалювати інклюзивний простір. Отже, створення інклюзивного простору в освітньому закладі вимагає комплексного підходу, де об'єднання зусиль, розвиток компетентності й злагоджена робота команди є ключовими факторами успіху, що сприятиме вихованню соціально відповідальних і толерантних громадян.

Література

1. Bilousova Nadiia, Hordiienko Tetiana, Demchenko Nataliia, Filonenko Olena, Bobro Artur. The organisation of educational space in the new Ukrainian school. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, Vol. 8, No. 3, 2020, pp. 270–279.

2. Gordienko T., Bilousova N. Pedagogika partnerstwa w nowej ukraińskiej szkole. *Aktualne problemy społeczne Ukrainy i Polski. Aspekty partnerstwa instytucji państwowych i organizacji pozarządowych*: monografia. Red. nauk.: H. Bejger, O. Lisovets, S. Borysiuk. Chełm: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie; Chełmskie Towarzystwo Naukowe, 2021. С. 131–145.

Демчук Софія Олександрівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Актуальність проблеми. Історично волонтерство завжди існувало, набуваючи різноманітних форм і проявляючись у різних соціальних практиках, які відповідали потребам кожного історичного періоду. Варто підкреслити, що волонтерство, за своєю суттю, сприяє формуванню громадянського суспільства та активній участі громадян,

здобуваючи визнання і динамічно розвиваючись. Волонтерська діяльність слугує базою для створення та розвитку громадянського суспільства, реалізуючи найвищі прагнення людства, такі як бажання миру, свободи, захищеності й справедливості для кожної людини.

Останнім часом волонтерство в Україні все частіше розглядається як значущий інструмент для розвитку суспільства, навчання та засвоєння нових знань, навичок і вмій, а також як засіб сприяння утворенню міцної правової держави, яка захищає права людини, цінує особистість, відстоює європейські цінності та сприяє формуванню громадянського суспільства.

Виклад матеріалу. Волонтерська діяльність здійснюється завдяки безкоштовній допомозі, яку надають як волонтери, так і волонтерські організації. Така допомога охоплює виконання завдань і надання послуг без оплати, що є одним із проявів благодійної діяльності. Волонтер — це людина, яка добровільно і безоплатно допомагає тим, хто особливо потребує підтримки та соціальної опіки, а також державним або некомерційним організаціям, що діють на громадських засадах. Отже, люди стають волонтерами не задля матеріальної вигоди, а з власного бажання допомагати іншим і отримувати цінний досвід. Присвячуючи час та ресурси свідомо і з ентузіазмом, волонтер здобуває важливе: нові знання, уміння, досвід, підтримку однодумців і корисні знайомства [5, с. 134].

На законодавчому рівні передбачено, що організаційні та правові волонтерської діяльності та розвитку волонтерського руху в Україні регулюються Законом України «Про волонтерську діяльність», відповідно до якого, волонтерська діяльність визначається, як «будь-яка соціальна, суспільно корисна, неприбуткова та вмотивована діяльність, що проводиться шляхом надання послуг тим, хто потребує волонтерської діяльності».

Перші спроби застосування волонтерства як інструменту для подолання соціальної ізоляції осіб з інвалідністю виникли у відповідь на проблеми безробіття та трудового влаштування. Проте з часом увага волонтерської діяльності поширилася на питання здоров'я та інтеграції окремих соціальних груп у суспільство. Спершу термін «інклюзивне волонтерство» стосувався залучення до волонтерської роботи людей із ментальними порушеннями, але завдяки зростанню його популярності значення цього поняття розширилося. Нині його використовують як загальне визначення для залучення осіб, яким загрожує соціальна ізоляція, до участі у різних видах діяльності через волонтерську роботу.

Значний досвід у сфері інклюзивного волонтерства належить зарубіжним країнам, де цьому напрямку приділяється особлива увага – програми з впровадження інклюзивного волонтерства реалізуються з 2011 року. В Україні цей напрямок з'явився не давно, але досить стрімко починає розвиватися. Реалізація інклюзивного волонтерства у нашій країні здійснюється за допомогою розробки та впровадження інклюзивних волонтерських програм та проектів, що реалізуються на базах освітніх установ та волонтерських організацій, залучення волонтерів з інвалідністю до роботи в центрах реабілітації.

З існуючих визначень інклюзивного волонтерства існує потрібний підхід до розуміння цього поняття. Перший підхід наголошує на тому, що кожен може бути залучений. У цьому підході термін «інклюзивне волонтерство» розуміється як

підтвердження того, що волонтерство не лише для певної групи людей, а відкрите для всіх. Прихильники цієї точки зору розглядають інклюзивне волонтерство як «інструмент для придушення стигми, спричиненої конкретними вадами, недоліками чи обмеженнями». Таким чином, інклюзивне волонтерство сприймається як сфера, в якій усі люди працюють, об'єднуючись однією метою.

Другий погляд на інклюзивне волонтерство зустрічається виключно у контексті ставлення до людей з інвалідністю. Отже, прихильники цього визначення розглядають волонтерство як «один із способів мобілізації людей з особливими потребами та спосіб підтримки їх у їхніх зусиллях щодо участі в покращенні соціального середовища». Саме тому, термін «інклюзивне волонтерство» значною мірою означає залучення людей з інвалідністю до волонтерства.

Третя концепція являє собою місце, де зустрічаються люди з особливими потребами та люди без цих потреб, що дає простір для інтеграції обох груп. У цій сфері волонтерство є мостом між світом осіб з інвалідністю та без. Результатом цієї концепції є недиференціація волонтерів на основі наявності або відсутності інвалідності, але вона працює з окремими особами як відповідними суб'єктами волонтерства [4, с. 196].

Основними принципами інклюзивного волонтерства є: «цінність особи з особливими потребами здоров'я не залежить від її здібностей і досягнень; кожна особа з особливими потребами здоров'я здатна відчувати й думати; кожна особа з особливими потребами здоров'я має право на спілкування і на те, щоб бути почутою».

Однак не всі люди з інвалідністю однаково схильні до волонтерства. Згідно з останніми оцінками на рівні населення, отриманими в Додатку волонтерів поточного обстеження населення, особи, які мають вищий рівень освіти, одружені, мають дітей і працюють, з більшою ймовірністю стануть волонтерами, ніж ті, хто має нижчий рівень освіти, самотній, не має дітей, є безробітним або не має робочої сили. Іншими словами, більші ресурси у вигляді соціального та людського капіталу сприяють інклюзивному волонтерству [1, с. 210].

Під час розвитку інклюзивної волонтерської діяльності головним елементом є увага до потреб та інтересів осіб з особливими потребами. Важливо залучати їх у сфери волонтерської роботи, які є ключовими для досягнення цілей інклюзивного волонтерства. Наприклад, це може включати роботу за комп'ютером, плетіння маскувальних сіток, доставку продуктів та ліків людям, які не можуть самостійно це зробити тощо. Особливо важливою є робота з дітьми в школах або проведення бесід у соціальних мережах щодо здорового способу життя та уникнення помилок, який не варто допускати. Інклюзивні волонтери можуть виконувати будь-яку роботу, зважаючи на свої можливості та не завдаючи шкоди своєму здоров'ю.

Варто детальніше звернути увагу на тему розвитку інклюзивного волонтерства, адже вона є досить важливою. Практичне втілення цього завдання можливе лише за умови налагодження повноцінного діалогу та співпраці між інститутами громадянського суспільства, що зосереджені на розвитку інклюзивного середовища та запобіганні порушенням прав і свобод осіб з інвалідністю [3, с. 398].

Висновок. Таким чином, волонтерська діяльність має значний потенціал для розвитку у сфері інклюзивного волонтерства, виступаючи ефективним засобом взаємодії з людьми з особливими потребами. Вона стимулює їх до самостійності,

ініціативності та активної участі у житті, враховуючи всі їхні потреби. Окрім цього, волонтерська діяльність дарує радість, сприяє душевній рівновазі, формує почуття власної гідності, допомагає знайти себе і усвідомити сенс свого існування.

Попри можливі труднощі, співпраця з інклюзивними волонтерами може бути надзвичайно корисною і приносити значні переваги як самим волонтерам та організаціям, так і суспільству в цілому. Подальші дослідження у цій сфері можуть зосередитися на вивченні ролі громадських організацій у розвитку інклюзивного волонтерства, залученні людей з особливими потребами до волонтерської діяльності, а також на аналізі міжнародного досвіду інтеграції осіб з інвалідністю до інклюзивного волонтерства.

Література

1. Carrie L. Shandra. Disability and social participation: The case of formal and informal volunteering. *Social Science Research*. Vol. 68, November 2017, P. 195-213. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0049089X16303507> (дата звернення: 19.11.2024).

2. Markova A. The «inclusive volunteering» phenomenon: *Research into the volunteering of people with disabilities*. *Kontakt*. Vol.20, Issue 1, March 2018, P. 48–56. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1212411717300703>

3. Анголенко В., Гладун Т., Печериця Н. Досвід формування мотивації до інклюзивного волонтерства в здобувачів вищої освіти. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. P. 396–400. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/MODERN-DIRECTIONS-OF-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-24-26.11.21.pdf> (дата звернення: 19.11.2024).

4. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

5. Коляда Н., Поліщук Н. Інклюзивне волонтерство як суспільна потреба. *Вісник Науково дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки*. Вип. 9: Спеціальна та інклюзивна освіта: методика, практика: матеріали 9-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2023 р. 217 с.

**Денисюк Сергій Олександрович,
Левандовський Михайло Юрійович**
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ТЮТОРИНГ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність і постановка проблеми. В останні роки в соціальній структурі населення країни спостерігається зростання кількості осіб з інвалідністю й недостатнім рівнем включення в освітнє та соціальне середовища. Створюючи можливості для соціального суспільного і особистісного розвитку молоді людини з особливими

освітніми потребами держава не лише рухається шляхом демократизації, але й готує кваліфіковані кадри для власного майбутнього. Однак, вступаючи до закладу вищої освіти молодь стикається з цілою низкою проблем, вирішувати які необхідно в плідній співпраці всіх структурних підрозділів закладу передвищої та вищої освіти.

Створення та функціонування системи вищої освіти в Україні наразі стає оптимальним лише за умови розвитку соціальної роботи з молоддю з особливими освітніми потребами у ЗВО, які впроваджують ідеї інклюзивного навчання.

У процесі аналізу ми з'ясували, що проблематика тьюторингу не розглядається з позицій соціальної роботи в умовах закладу вищої освіти і науково обґрунтованих понять наразі не існує. У зв'язку з цим існує потреба в дослідженні дефініції визначеного поняття і розглядати її, спираючись на педагогічні аспекти тьюторства як способу організації освітнього процесу закладу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних досліджень засвідчує неухильне зростання наукового інтересу до створення інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти, що потенційно гармонізує розвиток фізичних і духовних сил, здібностей, обдарувань особистості, оптимізує реалізацію потенціалу в умовах гуманізації суспільства, формування внутрішньої інтелектуально-моральної свободи особистості, орієнтує на соціально значущі духовні цінності.

Сутність теоретичних понять інклюзивної освіти достатньо повно викладена у працях Д. Гарнера, А. Дайсона, М. Кінг-Сірса, Д. Леско, П. Міттлера, М. Уїлл, Т. Лормана, Д. Харві та ін.

Вивченням окресленої проблеми у науковому просторі чимало приділяють увагу такі вчені, як: В. Ардзінба, Т. Бут, С. Колосов, А. Колупаєва, І. Ломакова, М. Сварнік, В. Ткачук, О. Таранченко, І. Білозерська, Л. Будяк та ін. А в працях В. Бондаря, І. Іванової, І. Калініченко, А. Колупаєвої, К. Кольченко, Г. Нікуліної, Л. Сердюк, П. Таланчука, А. Шевцова обґрунтовано концептуальні основи впровадження інклюзивної освіти в систему вищої освіти України.

Однак, незважаючи на високу потребу в інклюзивній освіті осіб з особливими освітніми потребами у ЗВО, її реалізація відбувається з великими труднощами і на даний момент знаходиться на етапі дискусій. На сьогодні не сформовано комплекс нормативно-правових та методичних документів, науково-обґрунтованих розробок і рекомендацій, які регулюють і забезпечують організацію навчального процесу студентів з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти України; не вивчено проблеми і труднощі соціальної адаптації до вузівського середовища.

Мета публікації полягає у визначенні сутності тьюторингу як складової соціального супроводу студентів з особливими освітніми потребами у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. З позиційної точки зору, тьютор – це той, хто організовує умови для конструювання і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії особи, яка навчається.

Сьогодні слово «тьютор» є трендовим, але мало хто знає, хто це такий. Відповідь досить проста і сформульована, як в сучасних навчальних програмах більшості європейських країн, так і в освітніх концепціях України. Якщо коротко, то можна сказати, що кожна людина – це унікальна особистість, цінність сама по собі, яка має право на розкриття свого потенціалу і індивідуальну підтримку на цьому шляху. І тьютор саме та особа, яка допомагає в цьому. Тьютор не передає інформацію, не

переказує або пояснює навчальний матеріал, а мотивує, надихає на отримання знань, досвіду і розвитку, заохочує до досягнення певних цілей ставить виклики.

Чому саме сьогодні тьюторінг набув такого великого значення у сфері вищої освіти в Україні? Перш за все, тому що система вищої освіти на даний час реформується з позицій забезпечення рівних можливостей в здобутті вищої освіти всім категоріям: особам з інвалідністю; особам, які відбувають покарання за скоєні злочини і тим, які звільняються з місць позбавлення волі; вимушеним переселенцям; студентам-іноземцям та ін. Саме ці категорії студентів, на наш погляд, є найбільш вразливими з точки зору соціальної адаптації до умов навчання у вищій школі. Актуальність впровадження тьюторського супроводу в студентському середовищі зумовлюється необхідністю вирішення проблем адаптації означених категорій студентів.

Особливої уваги потребує створення умов інклюзивного навчання студентів з інвалідністю, адже здобуття вищої освіти – важливий фактор соціалізації та інтеграції такої категорії. Сьогодні саме якісна освіта виступає передумовою успішної самореалізації людини в суспільстві. У сучасних умовах організаційно-методичні засади освітнього процесу у вищих навчальних закладах України орієнтовані на загально статистичного студента, без урахування особливостей психофізичного розвитку студентів з інвалідністю [4].

Ми дослідили, що тьюторинг не є новим для нашого суспільства тому, що тьюторський супровід як елемент освітньої системи з'явився ще у перших британських університетах у XII-XIV ст.

Тьюторство – це особливий вид соціальної освітньої діяльності, що полягає в підтримці і супроводі освітньої траєкторії студента; одна з форм посередницької дії [2].

Явище тьюторського супроводу та технологію досліджували такі закордонні дослідники як: О'Меллі, Ч. Ведемейер, У. Доусон, М. Бейнтон, Р. Гаррисон, Ч. О'Меллі, Е. Гордон, Д. Понтиселл, а в працях вітчизняного науковця С. В. Дудника висвітлювалась історія та досвід тьюторського супроводу.

Тьюторська діяльність – це система заходів освітнього, виховного і розвиваючого характеру, що вживається тьютором і її суб'єктами і служить засобом управління індивідуальної траєкторії розвитку студента у вузі [1].

Тьюторський супровід полягає в організації освітнього руху зі студентами, що будується на постійному рефлексивному співвіднесенні його досягнень з його особистими інтересами і прагненнями. Під педагогічним тьюторським супроводом можна мати на увазі такий навчально-виховний зв'язок, в ході якого студент робить дію, а педагог формує умови для його результативного виконання. У ситуації тьюторського супроводу тьюторант (студент) самостійно розробляє прийнятні для себе способи навчання, виконання роботи, які потім обговорює з тьютором. Завдання тьюторського супроводу – зробити очевидною для студента необхідність і доступність дуже різних джерел і ресурсів освіти, засобів досягнення його мети.

Тьюторський супровід передбачає надання педагогічної підтримки студентам при самостійному дослідженні і реалізації будь-яким з них індивідуальної освітньої програми [3].

Впровадження тьюторського супроводу студентів з ООП обумовлено запитом студентів на індивідуалізацію навчання, що було досліджено шляхом анкетування

студентів з інвалідністю, та студентів, які відбували покарання в місцях позбавлення волі. Тьюторство як елемент соціального супроводу в закладі вищої освіти спрямований допомогу, підтримку, наставництво в подоланні труднощів адаптації до системи вищої освіти, в побудові індивідуального навчального плану, на розвиток самостійності, сприяння в усуненні бар'єрів та стереотипів по відношенню студентів з інвалідністю та студентів, які відбували покарання в місцях позбавлення волі.

Висновок. Тьюторинг, тобто процес здійснення соціального супроводу, з'явився вже давно, але в Україні немає достатньо розробленої теоретичної і практичної бази дослідження тьюторського супроводу в ЗВО. Хоча багато зарубіжних науковців досліджували явище тьюторського супроводу та технологію його здійснення. Проведені дослідження переважно спрямовані на вивчення теоретичних аспектів тьюторства в системі вищої освіти.

Тьюторський супровід є актуальним завдяки поєднанню в собі елементів соціального супроводу, психолого-педагогічного, що дає змогу тьюторанту отримати різнобічну допомогу та підтримку.

Література

1. Бернадзіковська Л. О. Тьюторинг як метод індивідуалізації в освіті. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.2/21.pdf>. С. 14–17.
2. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Тьюторський супровід освітньої діяльності» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання. Уклад.: Н. С. Гарань, О. М. Сипченко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2020. 67 с.
3. Розвиток тьюторства у закладах вищої освіти Німеччини. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1820/dysertaciyaivanyckoyioksanystepa nivny.pdf>
4. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання: *Соціальний педагог*. 2008. № 3. С. 42–46.

**Качалова Тетяна Василівна,
Баришевський Максим Ігорович**
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми дослідження. В умовах сучасного соціуму однією з актуальних проблем є включення у суспільство дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі дітей з аутизмом. Особливої ваги набуває необхідність створення в умовах інклюзивних навчальних закладів такої моделі соціального виховання, яка б давала змогу формувати у всіх учасників освітньо-виховного процесу систему цінностей, яка відповідає умовам життя. Для дітей з аутизмом, як учасників інклюзивного навчання, соціальне виховання може стати процесом, який сприятиме їх продуктивному особистісному зростанню, налагодженню взаємодії з оточуючим

середовищем, формуванню соціальної компетентності. На сучасному етапі в Україні існує гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити школярів з особливими освітніми потребами від негативного впливу кризових явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій дав нам змогу стверджувати, що наразі є лише невелика кількість публікацій, як розкривають певні аспекти психолого-педагогічного супроводу дитини з аутизмом в умовах інклюзивного навчання. Зокрема, у працях сучасних українських науковців представлено:

- опис особливостей комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивно-ресурсного центру (О. Гаяш та М. Кляп);

- передумови та динаміку змін інклюзивної освіти, а також особливості діагностики, розвивальної та навчальної роботи з дітьми, які мають розлади спектру аутизму (Т. Шкварська);

- технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі (Т. Скрипник);

- освітньо-психологічну інтеграцію (інклюзію) дітей із аутизмом (Д. Шульженко).

Також, проблематика висвітлюється у наукових працях таких зарубіжних науковців: Л. Беткера, Н. Гаджиєвої, Т. Дмитрієвої, Д. Маллаєва, Н. Мезенцевої, І. Мікулан, М. Панасенкової, Н. Семаго, О. Скорик, Є. Соломахіної та інших.

Мета – здійснити аналізування теоретичних засад комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні однією із пріоритетних задач у сфері інклюзивної освіти є навчання дітей з особливими освітніми потребами загалом та дітей з розладами аутичного спектру, зокрема, що актуалізує перед школою низку завдань, таких як: планування навчального процесу; створення інтегрованого навчання у кожному класі; створення та підтримку умов для прогресивної освіти; впровадження та підвищення ефективності психолого-педагогічного супроводу в освітньому процесі.

По суті концепт «супровід», у буквальному розумінні означає як «йти разом з кимось як супутник» [1]. У сучасній науковій думці склалося кілька підходів до визначення «супроводу». У науковому тлумаченні поняття «супровід» вживається у кількох контекстах: розрізняють процес супроводу, метод супроводу та служба супроводу [2]. Зокрема, Д. Шульженко процес супроводу розуміє як підтримку функціонування дитини в умовах, оптимальних для успішного розкриття нею особистісного потенціалу. Таким чином, ми можемо констатувати, що супровід є необхідністю строгого, індивідуально визначеного дозування освітніх навантажень на дитину з особливими освітніми потребами.

Цілі та завдання процесу супроводу дітей з розладами аутичного спектру як суб'єкта навчальної діяльності – це безперервна підтримка силами всіх фахівців рівноважної ситуації між реальними можливостями дитини та динамічними показниками освітніх можливостей з боку суб'єктів освітнього процесу.

З цього випливає, що, з одного боку, освітні впливи повинні бути індивідуально оптимальними, а з іншого – індивідуально допустимими, тобто не перевищувати меж індивідуальних адаптаційних можливостей та властивих дитині здібностей. Так, одним

із дієвих засобів підтримання рівноважної ситуації між реальними можливостями дитини та динамічними показниками освітніх можливостей є побудова індивідуального освітнього маршруту для дитини з розладами аутичного спектру, інтегрованого у загальноосвітнє середовище при підборі програмного змісту та спеціальних педагогічних технологій [3].

Зазначимо, що окреслення чітких меж комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру ускладнюється, перш за все, наявністю досить широкого спектру поведінкових порушень зазначеної категорії дітей. Так, поведінкові порушення можуть виявлятися, як у несформованості окремих рухів, так і у втраті доцільності комплексу рухів і поведінки. Це робить проблеми у поведінковій сфері аутичних дітей ще одним важливим напрямом професійного втручання з боку фахівців, задіяних у психолого-педагогічному супроводі. Так, проблеми, що відзначаються у дітей з психічними порушеннями аутичного спектру розвитку, дозволяють виокремити в полі психолого-педагогічного супроводу з ними кілька напрямів, зокрема: соціальний, емоційний, комунікативний та поведінковий.

Важливо зазначити велике значення соціального напрямку супроводу. Соціальний напрям роботи обумовлений проблемами, що виявляються у дітей при побудові соціальної взаємодії. Головне завдання, що реалізується у зазначеному напрямі – це всебічне стимулювання соціальної взаємодії дітей з розладами аутичного спектру з однолітками і наповнення його продуктивним розвиваючим потенціалом із використанням засобів психологічної практики [1].

Не менш значущий напрям роботи з дітьми з порушеннями аутичного спектру відноситься до емоційної сторони їхнього психічного розвитку. Емоційна сфера аутичних дітей характеризується бідністю, одноманітністю та нездатністю брати участь у регуляції соціальної взаємодії. Найчастіше емоції, особливо у ранньому віці, виявляються лише на рівні примітивних афектів: задоволення разом із посмішкою чи невдоволення, роздратування, що супроводжується монотонним плачем чи слабко вираженим занепокоєнням загального характеру. Істотною проблемою в емоційному розвитку дітей з розладами аутичного спектру виступає їх надмірна ранимість, труднощі у вираженні своїх емоцій та розумінні емоцій інших людей, емоційна байдужість, відсутність здатності переживати радість від того, що інші люди щасливі [2].

Слабкий розвиток емоційної сфери дітей з розладами аутичного спектру знижує успішність процесів їх саморегуляції, несприятливо відбивається на стані внутрішньопсихічної та міжособистісної конфліктності дітей. Важливим наслідком є зниження для них можливості використовувати емоційну сферу для підвищення ефективності ігрової та навчальної діяльності. Результатом є уповільнення темпів соціалізації дітей з розладами аутичного спектру.

Висновки. Отже, складність організації та реалізації комплексного психолого-педагогічного супроводу полягає у тому, що для аутичних дітей необхідно створювати доступне середовище у системі навчання та виховання. Доступне середовище вимагає, щоб у навчанні та вихованні дітей з аутизмом поряд зі спеціальними педагогами та психологами брали активну участь та педагоги-психологи та соціальні педагоги. Інклюзія або включення таких дітей до загального соціуму вимагає надання

психолого-педагогічної допомоги батькам, дітям, вчителям та вихователям, соціальним працівникам.

Література

1. Бочелюк В. Й., Панов М. С. Психокорекція розладів аутичного спектру: історичний аспект. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. № 3(56). Т. 2. С. 122–135.
2. Бочелюк В. Й., Панов М. С., Турубарова А. В. Психокорекція аутизму в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 4(4). С. 318–329.
3. Гаяш О. В. Комплексний психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивно-ресурсного центру. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 13. С. 37–47.
4. Синьов В. М. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9(2). С. 190–205.

Пащенко Денис Тарасович

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

РОЛЬ ДИТЯЧИХ РОЗВАЖАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ПІДЛІТКІВ

В умовах війни багато українців стикаються зі стресом, це ж саме і відбувається з дітьми, яким набагато важче його подолати, пережити. Тому важливим є пошук шляхів соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків, серед яких варто відзначити організацію змістовного дозвілля і спілкування. Важливу роль у такій підтримці сьогодні відіграють дитячі розважальні центри, парки розваг, дитячі кімнати. Досвід їх діяльності засвідчує, що вони мають позитивний вплив на емоційний стан дітей, де вони можуть забути про реальний світ, про проблеми, які в ньому відбуваються. Під час війни це ще більше потрібно, адже в таких закладах діти, підлітки та навіть дорослі тимчасово мають змогу знизити рівень стресу та тривоги. Ще одним важливим аспектом соціально-педагогічної підтримки дітей різного віку, різних інтересів, з різним життєвим досвідом, часом досить важким є спілкування, обмін думками і процесі участі у різних активностях, що допомагає підтримувати один одного, сприяти їх особистісному розвитку. Варто також відзначити і фізичну активність, яку діти мають змогу проявити. Батути, лабіринти, ігрові кімнати — це ті простори, де діти не будуть просто сидіти, а будуть бігати, стрибати, брати участь і рухових іграх, що теж позитивно впливає на дитячий організм. Таким чином, дитячі розважальні центри, які створені для відпочинку дітей різного віку, на сьогодні все у більшій мірі починають відігравати роль осередків соціально-педагогічної підтримки своїх відвідувачів.

На сьогоднішній день в Києві діють приблизно до 200 різних дитячих розважальних центрів, парків розваг, дитячих кімнат. Одні розважальні центри пропонують екстремальні атракціони, такі як американська гірка, вежа падіння. Інші заклади для дітей пропонують батуту, лабіринти, ігрові зони. Тобто на сьогоднішній день немає проблеми куди можна піти з дитиною, щоб відпочити та отримати позитивні

емоції та враження, на відміну від того, що було 15-20 років тому. На початку 2000-х років Київ, та і Україна в цілому не могли сильно похизуватись розважальними центрами, які є зараз. Тодішня інфраструктура розваг тільки починала розвиватися, тому основним місцем для розваг були парки відпочинку. Зазвичай в таких парках було не так багато атракціонів, виготовлених ще за часів радянського союзу. У 2024 році вибір атракціонів став набагато ширше. На даний час у Києві діють різноманітні розважальні центри: «Ігроленд», «Країна мрій», «Fly Kids», «EpiLand», «Galaxy», «Neopolis» та інші. У контексті наших наукових інтересів ми розглянемо діяльність розважального центру «Neopolis» у м.Києві.

Розважальний центр «NEOPOLIS» (далі – РЦ) – це тематичний високотехнологічний парк розваг, розташований за адресою: м. Київ, вул. Кільцева дорога, 1; ТРЦ Respublika Park [1]. За даними генеральної директорки ТРЦ «Respublika Park» Юлії Щасливої, у жовтні 2023 та березні 2024 р. було зафіксовано понад 70 000 клієнтів у РЦ «Neopolis» [2]. Цей розважальний центр підходить для всіх вікових груп, не тільки для дітей і підлітків, а і для дорослих. Площа розважального центру становить 11 000 кв. м., а це в свою чергу приблизно півтора футбольних поля. РЦ «Neopolis» – унікальний, тематичний парк розваг, який має свою власну концепцію діяльності, більше 30 сучасних атракціонів, а саме: екстремальні, сімейні, інтерактивні, спортивні, тобто для кожного відвідувача знайдеться щось близьке йому [3]. Цей РЦ також відомий своєю американською гіркою, яка є найбільшою критою гіркою в Європі, а також своїми VR-іграми та атракціонами. Якщо американська гірка – доволі популярний атракціон і вона існує давно, то VR-ігри та атракціони з'явилися в Україні нещодавно, але набирають з кожним роком популярності. Суть атракціону VR дуже проста, за допомогою шолома або спеціальних окулярів віртуальної реальності, гравець поринає у віртуальний світ, де потрібно виконувати різні завдання. Такі атракціони створюють ефект повного занурення в уявний світ, дозволяючи переживати різноманітні емоції — від захоплення до страху. Ще одна причина, що робить цей розважальний центр популярним — це його концепція. Зазвичай розважальні центри або парки розваг не думають над своєю місією у суспільстві. Такі місця не сильно відрізняються один від одного — схожі розваги, схожі атракціони, хіба що цінова політика може відрізнитись, що не скажеш про РЦ «Neopolis». Цей розважальний центр має власний всесвіт Неополіс, де є історія створення цього цифрового міста, у якому проживають різні герої. Вони мають свої звички та особливості, де є власна валюта, за яку можна відвідувати різноманітні атракціони. Неополіс — місто майбутнього. Його створив головний персонаж Нео, якому 12 років. Часом він буває «крейзі» (божевільним) та не може розібратися чого ж він власне хоче, проте обожнює високі технології, квантове програмування, систему віртуальної реальності, а також комп'ютерні ігри. У цьому всесвіті також є подруга Сола, яка має надпотужний голос, що відлякує всіх ворогів, які хочуть потрапити в це місто [3; 4]. Особливістю цього РЦ є те, що можна дійсно зустріти аніматорів в образі Нео, Соли та інших жителів цього всесвіту, а також замовити на день народження цих героїв, які більш детально познайомлять гостей з історією цього міста. Тож ще однією особливістю цього розважального центру є наявність аніматорів. Для дітей та підлітків дуже цікаво проводити час в розважальному центрі не тільки з друзями та сім'єю, а з улюбленими героями, а професійні аніматори в цьому лиш допоможуть. Кожна дитина має свого

власного героя, на якого вона хоче рівнятись, якому вона зможе довіритись і бути на нього схожим. Аніматори створюють святкову атмосферу через костюми, через акторські здібності, через завдання, що допомагають дітям відчувати себе справжнім героєм. Ну і одне з найголовніших, аніматори створюють незабутні спогади, особливі моменти, які залишаються в пам'яті дітей на довгі роки. Розважальний центр «Neopolis» – це не просто приміщення з атракціонами для відпочинку, це щось більше, де кожен може взяти участь у тій діяльності, яка подобається, є близькою або до якої дитина прагне : покататись на американських гірках, поринути у історію створення міста Неополіс або ж зустрітись зі своїм улюбленим героєм, який допоможе подолати всі страхи та занурити у дивовижний світ пригод.

В умовах воєнного стану дуже важливо надавати дітям соціально-педагогічну підтримку, навіть якщо здається, вони її не потребують. Особливої підтримки потребують підлітки, оскільки перехід до дорослості сьогодні ускладнений військовими діями, до переживання яких вони залучені в тій чи іншій мірі. Тому дуже важливим є досвід отримання позитивних емоцій, уміння володіти собою, розвивати свої здібності та підвищувати свою життєстійкість. І одним із шляхів надання таких можливостей є відвідування РЦ, де підлітки можуть змістовно провести дозвілля, взяти активну участь у різних видах діяльності і просто помріяти, адже мрії допомагають формувати внутрішню мотивацію, створюючи прагнення до кращого майбутнього та формувати позитивне ставлення до життя.

Література

1. Правила надання послуг розважального центру «NEOPOLIS». URL: pravila_pro_nadannya_poslug_v_Neopolis_VOEN_STAN_1_09_0e791a5005.pdf
2. ТРЦ Respublika Park повідомляє про рекордні показники відвідуваності. Українська Рада Торгових Центрів. URL: https://www.ucsc.org.ua/trcz-respublika-park-povidomlyaye-pro-rekordni-pokaznyky-vidviduvanosti/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMAABHRtGQc1uUJ6ploquklpXsW-GYmxelEAFjLx3siAN-gw91YdMmoffTP4vQ_aem_SLjnl05zqD-I_7jYOFfeA&utm_medium=paid&utm_source=fb&utm_id=120212296153920312&utm_content=1202
3. Розважальний центр для дітей у Києві Neopolis. Розважальний центр для дітей у Києві | Neopolis. URL: <https://neopolis.respublikapark.com.ua/>
4. Neopolis indoor theme park: парк розваг майбутнього. Діти в місті Київ. URL: <https://kyiv.dityvmisti.ua/trts-respublika-park/neopolis-indoor-theme-park-park-rozvag-maibutnogo/>

Роган Оксана Степанівна

Тернопільський обласний центр комплексної реабілітації, м. Тернопіль

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ГАРДЕНОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ

За даними Державної служби статистики станом на 1.01.2022 р. в Україні нараховано 156 010 дітей з інвалідністю [1]. Зараз, на жаль, статистика ще гірша, оскільки внаслідок бойових дій на території України кількість дітей з інвалідністю

зростає внаслідок отриманих травм. Підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю являється одним з пріоритетних напрямів роботи Міністерства соціальної політики. Однак ця робота потребує ще подальшого розвитку та вдосконалення.

Виховання дитини з інвалідністю є надзвичайно складним процесом і вимагає від батьків значних затрат ресурсів. Основними соціально-психологічними труднощами з якими стикається сім'я, яка виховує дитину з інвалідністю є:

1. Фізичні та медичні потреби – діти з інвалідністю часто потребують спеціалізованої медичної допомоги, регулярних обстежень та терапії. Це надзвичайно виснажливо фізично та фінансово. Якщо дитина не самообслуговується, основне навантаження лягає на батьків. Практично усі дії вони повинні робити за дитину.

2. Психологічна підтримка – виховання дитини з інвалідністю надзвичайно складне в емоційному плані. Часто батьки відчують підвищену тривожність, стрес, депресію тощо. Дуже важливим фактором являється саме психологічна підтримка родини.

3. Освітні потреби – діти з інвалідністю в більшості випадків потребують спеціальної програми навчання, підтримки асистентів. Це може призводити до труднощів в процесі пошуку навчального закладу, а також співпраці з педагогами.

4. Соціальна ізоляція – сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю можуть відчувати соціальну ізоляцію через відсутність підтримки та розуміння з боку оточуючих.

5. Фінансові труднощі зумовлені витратами на дорогі дорогі обстеження, корекційні заняття, які необхідні дитині-інваліду. Процес реабілітації дитини, необхідність придбання спеціального обладнання та ін., спричинюють надзвичайно велике навантаження на фінансове становище сім'ї.

6. Необхідність адвокації – батьки часто змушені ставати адвокатами своїх дітей борячись за їхні права та доступ до ресурсів та послуг. Цей чинник вимагає обізнаності у законах, вміння ефективно комунікувати з різними інституціями [3].

Для мінімізації цих труднощів важливо забезпечити належний доступ до підтримки з боку медичних, соціальних служб, освітніх установ, а також є необхідність пошуку і розробки нових шляхів та засобів надання допомоги сім'ям, які виховують дитину з інвалідністю.

Одним із сучасних напрямків, які можуть успішно використовуватися в роботі з такими родинами є гарденотерапія (садова терапія, зцілення садом), оскільки вона має широкий потенціал для застосування [2]. Під час психологічного супроводу сімей, які виховують дитину з інвалідністю вона може використовуватися як компонент для зниження рівня стресу, тривожності, підвищення самооцінки, профілактики відчуття соціальної ізоляції, підвищення задоволення від життя, підтримання відчуття колективної інтеграції.

Основою садової терапії являються лікувальні сади. Згідно Американської асоціації садової терапії: «лікувальний сад – це середовище з переважанням рослин, спеціально створене для полегшення взаємодії з лікувальними елементами природи». Взаємодія з природою може бути пасивною або активною в залежності від потреб користувачів і дизайну саду.

Гарденотерапія допомагає покращити комунікативні навички, пам'ять, когнітивні здібності, зміцнити м'язи та удосконалити координацію, рівновагу та витривалість. Під

час взаємодії з сім'єю, яка виховує дитину з інвалідністю методики гарденотерапії можуть бути використані з метою покращення якості життя членів сім'ї, розвитку позитивного світобачення, оволодіння корисними навиками.

Основні завдання, які гарденотерапія може вирішувати під час психологічного супроводу сімей, які виховують дітей з інвалідністю наступні:

- оптимізація психоемоційного стану через взаємодію з рослинами;
- сприяння адаптації в соціумі;
- активізація творчого потенціалу, комунікативних навичок;
- підвищення рівня екологічної культури;
- покращення міжособистісної взаємодії між членами сім'ї під час виконання практичних дій у природі;
- сприяння формуванню вмінь і навичок делегувати завдання;
- розширення контактів та сфери інтересів членів сім'ї;
- профілактика перенапруження і стресу;
- розвиток сенсорного відчуття;
- покращення мнемічних, мисленневих, імажинітивних процесів тощо.

Також доцільно згадати про переваги, які отримуватиме сім'я, яка виховує дитину з інвалідністю в процесі психологічного супроводу з використанням елементів гарденотерапії:

1. Виховна – досліджуючи рослини та садівництво дорослі та діти дізнаються чимало інформації про планету, свій рідний край, як живе і змінюється природа.

2. Психологічна – заняття на свіжому повітрі сприяють когнітивному розвитку, формуванню комунікативних навичок, а також стимулюють відкритість до оточуючого світу.

3. Фізична – багато видів спорту можуть не підходити для дітей з певними вадами здоров'я. Садівництво стимулює їхні м'язи через згинання, потягування, розтягування та легкі підйоми. Це сприяє зміцненню м'язів, покращенню координації, розвитку моторики, відчуття рівноваги та витривалості.

4. Соціальна – чимало сімей, які виховують дітей з інвалідністю не мають достатньої можливості для соціальної взаємодії, саме садівництво пропонує безпечне місце для спілкування з іншими, розширення кола знайомства. Група осіб, яка зосереджена на спільному вирощуванні рослин, має природні можливості для встановлення зв'язків та відносин.

5. Емоційна – працюючи в саду учасники розвивають терпіння, садівництво дає відчуття мети, впевненості та мотивує до досягнень. Окрім цього, спілкування з природою допомагає зменшити напругу і покращити настрій, відволікаючи увагу від стресових факторів. Свіже повітря, сонячне світло та рослинні пейзажі чинять розслаблюючий та терапевтичний вплив на членів сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, даючи можливість їм відпочити, переключитися на позитив. Члени сім'ї отримують чудову можливість спільно долучитись до гарденотерапії, тим самим підсилюючи один одного, розвиваючи міцніший зв'язок.

6. Сенсорна – деякі діти можуть мати гіперсенсорну реакцію на оточуючі предмети, але садівництво може допомогти їм вивчати свої органи чуття: торкатися різноманітних рослин, чути шелестіння листя, відчувати запах квітів тощо. До того

ж діти навчаються зосереджуватися на кольорі, текстурі, ароматі рослин, розвиваючи власні аналізатори.

Садівництво сприяє розвитку багатьох життєвих навичок у дітей з інвалідністю та їх батьків [2; 4].

Таким чином слід наголосити на тому, що гарденотерапія є досить корисною у психологічному супроводі сімей, які виховують дітей з інвалідністю. Цей напрям реабілітації та зцілення використовується в Україні зовсім нещодавно, але має високий потенціал розвитку в майбутньому.

Література

1. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf

2. Мосаєв Ю. В., Дерев'яно Н.П., Григоренко О.С. Методичний посібник з питань впровадження гарденотерапії в Україні: метод. посіб. ГО «НАМ НЕ БАЙДУЖЕ». Запоріжжя, 2020. 40 с.

3. Кравченко О. О. Природотерапія як інноваційна технологія реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. Вип. 2(47). С. 73–77.

4. Кравченко О. О., Міщенко М. С., Левченко Н. В. та ін. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2020. 144 с.

Савельчук Ірина Борисівна

Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ

АДАПТИВНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Соціальна робота як багатогранний та важливий феномен, відіграє ключову роль у вирішенні соціальних проблем у суспільстві, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Сучасні виклики, зокрема війна, природні катастрофи, економічні кризи та пандемії, вимагають оновлення та систематизації не тільки методологічних основ соціальної роботи, її теорій, але й практичних моделей надання соціальних послуг населенню. Це включає вдосконалення технологічного забезпечення практики соціальної роботи для ефективного розв'язання соціальних проблем та подолання соціально небезпечних явищ, з якими стикається як суспільство загалом, так і окремі групи населення. Особливого значення в умовах невизначеності набуває адаптація технологій соціальної роботи з вразливими категоріями населення для успішного здійснення їх соціального супроводу та підтримки у кризових ситуаціях, що сприятиме відновленню та стійкості суспільства в довгостроковій перспективі.

У цьому контексті підготовка фахівців із соціальної роботи стає надзвичайно актуальною, оскільки має бути спрямована на формування здатності до швидкого адаптування знань в нових умовах, ефективного реагування на сучасні виклики та

створення умов для саморозвитку і самоосвіти [2]. Ключову роль у посиленні стійкості суспільства відіграє зосередженість на розробці та впровадженні навчальних програм, які спрямовані на розвиток м'яких навичок у майбутніх фахівців, оскільки врахування викликів, загроз, соціальних проблем і потенційних негативних наслідків є невід'ємним аспектом цього процесу [5]. Важливою умовою і індикатором якісної зміни структури суспільства стає соціальна згуртованість, що визначається як соціальна активність та спрямованість власних інтересів, та можливостей на покращення соціального добробуту населення [1]. Такий підхід до здійснення підготовки майбутніх фахівців забезпечує не лише розв'язання поточних соціальних проблем, але й сприяє стійкому розвитку суспільства, активному використанню наявних ресурсів і підвищенню мотивації до професійної діяльності. Саме тому, застосування сучасних технологій соціальної роботи, які дозволяють оптимізувати процес надання соціальної допомоги, забезпечити ефективний соціальний супровід та адаптацію вразливих груп населення до кризових умов, сприяють підвищенню якості соціальних послуг та їх відповідності сучасним викликам.

Соціальна технологія дійсно інтегрує конкретні методи, процедури, прийоми та стратегії, які орієнтовані на вирішення соціальних проблем або виконання професійних завдань [4]. Технологічний підхід є особливо значущим у практичній діяльності соціальних працівників, адже кожна життєва ситуація є унікальною, що вимагає не лише застосування стандартних процедур, але й гнучкості та інноваційності [3]. Врахування основних ознак соціальної технології буде сприяти ефективності у вирішенні соціальних проблем шляхом застосування інноваційних моделей надання соціальних послуг:

- адаптивність – забезпечує здатність швидко враховувати зміни відповідно до специфічних умов та індивідуальних потреб вразливих груп населення у кризових ситуаціях;

- інтегративність – забезпечує ефективність через використання широкого набору інструментів, гнучкість методів до змінних умов та цілісність щодо впливу на соціальну ситуацію;

- резильєнтність – спрямованість на відновлення функціонування вразливих категорій населення та формування їх стійкості до майбутніх кризових ситуацій;

- партнерство – забезпечення співпраці між державними та недержавними організаціями й структурами для ефективного вирішення соціальних проблем.

Таким чином, соціальні технології дозволяють забезпечити ефективність і результативність соціальної роботи, що спрямована на реальну соціальну допомогу й підтримку населення, зокрема у надзвичайних ситуаціях. При цьому, соціальні технології можуть бути не тільки моделями, але і інструментами, які враховують індивідуальні особливості та потреби різних вразливих груп населення.

Щодо технології соціальної роботи, то застосування сукупності методів і засобів, перш за все, спрямовано на вирішення соціальних та індивідуальних проблем представників вразливих груп населення. Це поняття охоплює більше, ніж просто технологічну підтримку фахівців соціальної сфери.

Специфіка застосування технологій соціальної роботи полягає в їх здатності забезпечувати індивідуалізований та комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, враховуючи унікальні потреби вразливих категорій населення, наявність

ресурсів та особливості складних життєвих обставин та умов надзвичайних ситуацій. Поєднання таких ознак соціальних технологій як адаптивність й інноваційність дозволяє соціальним працівникам оновлювати технології та методи соціальної роботи до змінних умов, підвищувати якість надання соціальних послуг та орієнтуватися на довгострокову стійкість суспільства.

Інноваційні моделі соціальної роботи стимулюють партнерську взаємодію між державними установами, громадськими організаціями, бізнес-структурами, що створює інноваційні рішення, які можуть бути ефективнішими за традиційні підходи до надання соціальних послуг населенню. Завдяки цьому відбувається формування багатовекторного підходу до вирішення соціальних проблем, який враховує інтереси й можливості всіх зацікавлених сторін. Співпраця між суб'єктами соціальної роботи сприяє створенню інноваційних рішень, які краще відповідають актуальним викликам, зокрема в кризових умовах. Громадські організації часто ініціюють інноваційні практики, які впроваджуються у партнерстві з державними структурами. Досить вдалим є застосування у практиці соціальної роботи нових підходів, таких як техніки кризового втручання та кейс-менеджмент. Акцент на змінах пропонує системна соціальна робота з поліпшення соціальної справедливості та вирішення системних проблем. Поєднання професійного досвіду соціальних працівників і волонтерів з інформаційно-технологічними розробками соціально орієнтованих бізнес-структур можуть забезпечити якісну допомогу у створенні цифрових платформ для обліку надавачів соціальних послуг, моніторингу потреб отримувачів соціальних послуг. Метод моніторингу дозволяє планувати впровадження соціальних змін та постійно відстежувати результати для адаптованих стратегій соціальної роботи. Такі інноваційні моделі соціальної роботи, перш за все, сприяють підвищенню довіри до процесу надання соціальних послуг через прозорість технологій та активного залучення громади. Інноваційність соціальних послуг дозволяє досягати більшої ефективності та забезпечувати стійкі результати, які важко реалізувати за допомогою традиційних методів. Однак не лише окремі методи та засоби можна розглядати з точки зору інновацій соціальної роботи, функціонування та діяльності соціальних служб в цілому, а також й надання окремих видів соціальних послуг, які отримують різні вразливі категорії населення. Інноваційні моделі надання соціальних послуг спрямовані на створення більш ефективних, гнучких та адаптованих підходів до соціальної роботи, які враховують сучасні виклики та потреби спільноти.

Адаптивність технологій соціальної роботи є ключовим фактором у забезпеченні стійкості суспільства, особливо в умовах криз і надзвичайних ситуацій. Завдяки інтеграції ресурсів, гнучким підходам і співпраці між різними суб'єктами соціальної роботи, адаптивні технології сприяють ефективному вирішенню соціальних проблем, дозволяють оперативно реагувати на сучасні виклики, враховуючи унікальні потреби вразливих категорій населення та контекст надання якісних соціальних послуг відповідно до умов надзвичайних ситуацій. Саме тому їх орієнтованість не на короткострокову соціальну допомогу, а на формування довготривалої стійкості як окремих людей, так і територіальної громади в цілому. Таким чином, адаптивність соціальних технологій є основою для розвитку стабільного та згуртованого суспільства.

Література

1. Бибик Д., Савельчук І. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 1. pp. 7–16. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.1
2. Остапчук В. Педагогічні технології професійного саморозвитку майбутніх соціальних працівників в умовах позааудиторної діяльності. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 5. С. 61–66.
3. Савельчук І. Б., Котикова О. М. Інновації як чинник якісних змін в соціальній роботі та соціальній освіті. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань. 2022, № 2(9). С. 289–296.
4. Сейко, Н. Фандрайзинг у сфері освіти як соціальна технологія (історико-педагогічний контекст проблеми). В Н. А. Сейко (ред.). *Сучасні соціальні технології в освіті*. 2018.
5. Krasnoshchok, I., Kravtsova, T., Zahorodnia, L., Kravchuk, O., & Savelchuk, I. (2024). Assessment of the Impact of Socio-Cultural Risks of Soft Skills Formation in Different Educational Environments for SDG'S. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 4(2), e02164. <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v4.n02.pe02164>

Телешун Ольга Миколаївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

РОБОТА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ УЧНІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

На сьогодні проблем інклюзивної освіти для дітей з розладами аутистичного спектру є актуальною та малодослідженою. Про те можна додати, що низка законодавчих документів України вже розроблені та втілюються, що сприяє розвитку інклюзивної освіти в цілому. Дослідження категорії дітей з розладом аутистичного спектру проводили такі вчені, як В. Башина, С. Морозов, Г. Сухарева, L. Kanner, M. Rutter та ін. У сучасній психології термін «аутизм спектру» переважно використовується закордонними авторами, зокрема в класифікації DSM-IV, а також у працях таких дослідників, як К. Hilberh, J. Vinh, Yu. Fryz, К. Гілберг та ін.

Для створення ефективної інклюзивної освітньої практики, яка б відповідала потребам дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), важливо впроваджувати низку стратегічних підходів, що забезпечують комплексну підтримку цих учнів на всіх етапах навчання. Розробка і реалізація інклюзивних методик у загальноосвітніх закладах вимагає від педагогів постійного вдосконалення своїх професійних навичок, тісної співпраці з фахівцями різних напрямків та готовності до індивідуалізації навчального процесу.

Один із основних аспектів успішної організації інклюзивного навчання для дітей з РАС — це постійна професійна підготовка педагогів [4, с. 83]. Важливо, щоб педагоги не лише володіли базовими знаннями з інклюзивної освіти, але й активно розвивали свої навички через участь у тренінгах, семінарах і курсах підвищення кваліфікації. Програми навчання повинні включати в себе не лише теоретичні аспекти інклюзивної освіти, а й практичні заняття, що допомагають вчителям освоїти специфічні методи

роботи з дітьми з РАС. Це можуть бути курси, які охоплюють теми, пов'язані з психологічними аспектами розвитку, психолого-педагогічними техніками для роботи з дітьми, методами корекційної роботи, а також інноваційними підходами в застосуванні технологій. Постійна участь педагогів у таких програмах дозволяє їм бути в курсі новітніх наукових досліджень та методичних розробок у сфері інклюзивної освіти, що безпосередньо впливає на якість роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [3, с. 38].

Поряд з професійною підготовкою вчителів, важливо створювати можливості для взаємодії педагогів з іншими фахівцями, такими як психологи, дефектологи, логопеди та соціальні працівники. Взаємодія педагогів з цими спеціалістами є важливою складовою успішної організації інклюзивного навчання. Фахівці можуть надати професійну допомогу у складанні індивідуальних навчальних планів, а також забезпечити додаткову підтримку дітям з РАС. Крім того, співпраця дозволяє проводити спільні заняття, де педагоги та фахівці працюють над конкретними аспектами розвитку кожної дитини, що дає змогу застосовувати різні підходи до навчання. Важливо, щоб фахівці не лише консультували педагогів, а й брали участь у загальних тренінгах, семінарах та нарадах, де обмін досвідом дозволяє знайти нові шляхи покращення освітнього процесу для дітей з особливими потребами.

Одним із ключових принципів інклюзивного навчання є індивідуалізація процесу навчання. Кожна дитина з РАС має свої унікальні особливості сприйняття та засвоєння інформації, тому для кожного учня має бути розроблений індивідуальний підхід. Індивідуалізація передбачає створення таких умов навчання, які б враховували потреби кожної дитини з РАС, зокрема їхні можливості в сфері когнітивного розвитку, емоційної регуляції та комунікативних навичок [2, с. 83]. Наприклад, діти, які мають труднощі з вербальним спілкуванням, можуть використовувати альтернативні методи комунікації, такі як жестова мова або спеціалізовані пристрої для підвищення ефективності навчання. Використання візуальних засобів підтримки, таких як малюнки, графіки, схеми, може значно полегшити сприйняття інформації та дозволити дітям з РАС краще орієнтуватися в навчальному процесі. Адаптовані навчальні матеріали, врахування особливостей дитячого сприйняття, а також різноманітні форми та методи роботи, від групових завдань до індивідуальних практичних занять, сприяють створенню комфортного середовища для навчання [5, с. 38].

Важливою частиною індивідуалізації навчання є також розробка індивідуальних навчальних планів, які враховують як інтелектуальні, так і емоційні та соціальні потреби дітей з РАС [1, с. 93]. Кожен план повинен бути гнучким і адаптованим під конкретного учня, включаючи диференційовані завдання, підтримку на різних етапах навчання та спеціальні методики для подолання труднощів, пов'язаних з адаптацією до соціального середовища. Індивідуальний підхід дозволяє також оцінювати ефективність навчальних методів і коригувати їх відповідно до результатів, що дає змогу забезпечити оптимальний розвиток кожної дитини.

Таким чином, ефективне інклюзивне навчання для дітей з РАС потребує комплексного підходу, що включає постійну професійну підготовку педагогічних працівників, активну співпрацю з фахівцями та індивідуалізацію навчального процесу [3, с. 38]. Усі ці складові повинні бути спрямовані на створення підтримуючого середовища, яке дозволить дітям з РАС адаптуватися до загальноосвітнього

навчального середовища, а також розвивати їхні навички та можливості на кожному етапі навчання.

Література

1. Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти: монографія / кол.авт.: Гаврилова Н. С., Миронова С. П., Платаш Л. Б., Романюк С. З. та ін.; за заг. Ред. Л. Б. Платаш – Регіон Емілія-Романья. Чернівці: Технодрук, 2020. 572 с.
2. Гладун Т. О. Розвиток соціальності дітей з розладами аутичного спектру: соціально-педагогічний дискурс проблеми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8. С. 294–302.
3. Інноваційні технології в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Галенко. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 110 с.
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів: навч.-метод. посіб. (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
5. Ольховик Л. М. Підтримка дітей з РАС у процесі навчання. Дрогобич: Посвіт, 2018. 200 с.

**Тичина Світлана Володимирівна,
Хлєбик Світлана Ростиславівна**

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

РОЛЬ ПАРТНЕРСТВА У СТВОРЕННІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Сучасне суспільство дедалі більше усвідомлює важливість інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальну систему освіти. Інклюзивна освіта не лише забезпечує рівний доступ до якісної освіти, але й допомагає дітям з інвалідністю інтегруватися в соціальне середовище, сприяє їхньому соціальному розвитку та самоідентифікації.

Створення інклюзивного освітнього простору сприяє формуванню толерантного, відкритого суспільства, де кожен, незалежно від фізичних чи психічних особливостей, має рівні можливості для розвитку. Це закладає фундамент для майбутніх поколінь, де повага до різноманітності стає загальноприйнятною цінністю [1, с. 25].

Реалізація інклюзивного підходу в закладах освіти потребує взаємодії різних організацій та інституцій, включаючи школи, батьків, громадські організації, державні установи та медичні служби. Така співпраця дозволяє ефективніше використовувати ресурси, обмінюватися досвідом та забезпечувати комплексний підхід до задоволення освітніх потреб дітей з інвалідністю.

Країни Європи дотримуються міжнародних стандартів з прав людини, зокрема Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Впровадження інклюзивної освіти, яка відповідає міжнародним стандартам є важливим кроком до побудови безбар'єрного суспільства.

Роль партнерства у створенні інклюзивного навчального середовища є надзвичайно важливою. Спільні зусилля освітян, громадських організацій,

державних інституцій та батьків дозволяють створити освітній простір, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал, що сприяє її загальному соціальному прогресу та зміцненню суспільства в цілому.

Значення партнерства у забезпеченні якості інклюзивного навчання є актуальним оскільки тільки через ефективну співпрацю можна створити середовище, в якому враховано потреби кожної дитини. Нижче наведені ключові аспекти, які підкреслюють значення партнерства у цьому процесі:

Завдяки співпраці між школою, батьками та спеціалізованими службами (психологами, логопедами, медичним персоналом) розробляються навчальні програми, які враховують унікальні потреби кожного учня. Це дозволяє забезпечити диференційоване навчання, знизити емоційне навантаження на дитину і зробити процес навчання більш комфортним та доступним [2, с. 112].

Завдяки партнерству школи та місцевої громади, діти з особливими потребами отримують можливість брати участь у позашкільних заходах, гуртках та соціальних проєктах, що сприяє їхній інтеграції в суспільство. Таке поєднання академічного навчання та соціальних активностей є необхідним для розвитку дитини з ООП.

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу – школи, сімей та соціальних служб – дозволяє оперативно вирішувати питання та проблеми дитини з ООП щодо успішної адаптації у шкільному середовищі. Адаптація шкільних приміщень, організація додаткових занять та підтримка у вигляді спеціальних навчальних матеріалів забезпечують ефективну комунікацію та узгодженість дій всіх учасників освітнього процесу.

Партнерські відносини з фахівцями з інклюзивної освіти та реабілітації дають можливість педагогам отримувати додаткову інформацію, проходити тренінги і підвищувати кваліфікацію. Це особливо важливо для підвищення ефективності навчання і покращення розуміння індивідуальних особливостей учнів з ООП (особливими освітніми потребами) [2, с. 113]. Співпраця з психологами, логопедами та іншими фахівцями допомагає створити програму, яка забезпечує всебічний розвиток дітей з особливими потребами. Регулярне консультування з фахівцями сприяє вдосконаленню інклюзивного середовища, враховуючи результати моніторингу змін, які відбуваються, та нові потреби дітей. Спільні зусилля освітніх, соціальних та медичних фахівців дозволяють розробляти адаптивні програми, які враховують індивідуальні особливості кожного учня. Завдяки партнерству заклади освіти можуть забезпечити необхідну підтримку, яка не завжди є доступною всередині самої школи [4].

Співпраця школи з батьками сприяє формуванню атмосфери толерантності і прийняття різноманітності в учнівському колективі. Спільні обговорення, обмін думками та взаємопідтримка сприяють усвідомленню й повазі до індивідуальних можливостей, особливостей та потреб кожного. Завдяки такій взаємодії учнів, батьків та педагогів формується інклюзивне освітнє середовище, в якому кожен відчувається прийнятим і важливим, що сприяє емоційному комфорту та розвитку успішної соціальної взаємодії. Це робить освітній простір більш дружнім і відкритим для всіх, що позитивно впливає на формування у дітей толерантності, емпатії та здатності до співпраці. Активне залучення батьків до процесу навчання дозволяє краще зрозуміти потреби дитини та надати їй необхідну підтримку. Підтримка та інформаційний

супровід дають батькам можливість допомагати дітям у розвитку соціальних і навчальних навичок [3, с. 18].

Партнерські проєкти дозволяють залучати додаткові фінансові, матеріальні та кадрові ресурси, які можуть бути використані для адаптації навчального процесу до потреб дитини з ООП. Гранти, підтримка благодійних фондів та місцевих органів влади допомагають впроваджувати інклюзивні програми та створювати ресурсні кімнати, що підвищує якість інклюзивного навчання.

Партнерство з міжнародними організаціями, інноваційними компаніями та навчальними центрами відкриває доступ до передових технологій і методик, які можуть значно поліпшити освітній процес для дітей з особливими потребами. Це включає використання спеціалізованих пристроїв, цифрових платформ, а також новітніх методик, що підвищують ефективність навчання.

Важливою функцією державних структур та донорських організацій є забезпечення ресурсами для адаптації навчальних приміщень, закупівлі спеціалізованого обладнання та організації навчання педагогів. Фінансова підтримка іноземних донорів дозволяє школам реалізовувати інклюзивні проєкти, а також забезпечувати постійний супровід дітей з особливими потребами.

Обмін досвідом між школами дозволяє впроваджувати найкращі практики у сфері інклюзії. Спільні проєкти, навчання педагогів і обмін досвідом допомагають розширити інструментарій для роботи з дітьми з особливими потребами [3, с. 22].

Громадські організації можуть надавати додаткові ресурси, включаючи фінансування, обладнання та навчальні матеріали. Спільні заходи (семінари, тренінги, соціальні проєкти) з громадськими організаціями сприяють популяризації інклюзивної освіти та формують толерантні стосунки серед учнів та педагогів.

Співпраця з закладами вищої освіти та центрами професійного розвитку сприяє підготовці педагогів для роботи в інклюзивному середовищі. Постійне підвищення кваліфікації педагогів дозволяє їм враховувати індивідуальні потреби учнів та застосовувати ефективні методики.

Партнерство сприяє формуванню у школярів навичок емпатії, толерантності та взаємодопомоги. Проведення спільних шкільних заходів дозволяє створити дружню атмосферу, де всі діти відчувають себе частиною колективу.

Завдяки партнерській взаємодії з різними соціальними інститутами у інклюзивному закладі освіти створюється безпечний та підтримуючий простір, де кожен учень має можливість звернутися за допомогою і відчувати себе частиною шкільної спільноти. Партнерські відносини стають фундаментом для створення освітнього середовища, яке відповідає потребам усіх школярів.

Література

1. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навч.-метод. пос. / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
2. Сейрик К. Внутрішній рівень соціального партнерства в інклюзивній системі освіти. *Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф.* 2019 р. С. 112–114.
3. Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (25 квітня 2019 р.). Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. 156 с.

4. Чопик Л. І. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи: навч.-метод. посіб. Вінниця: Вінницька академія неперервної освіти, 2019. 39 с.

Ткаченко Дар'я Юріївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІКТ-РІШЕНЬ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Інклюзивне навчання є важливим аспектом сучасної освіти, що передбачає забезпечення рівного доступу до навчання для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних, соціальних чи психологічних особливостей. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють ключову роль у реалізації інклюзивного навчання, оскільки вони забезпечують різноманітні інструменти та ресурси, які можуть адаптуватися до потреб учнів з особливими освітніми потребами. У цій статті ми розглянемо сучасні ІКТ-рішення, які підтримують інклюзивне навчання, їх переваги та виклики.

Інклюзивне навчання — це підхід, що спрямований на інтеграцію всіх учнів у загальноосвітнє середовище, забезпечуючи їм можливість навчатися разом та отримувати підтримку відповідно до їхніх індивідуальних потреб. Цей підхід передбачає не лише фізичну присутність учнів з особливими потребами в класі, але й активну участь у навчальному процесі [3].

Відомо, що інклюзивне навчання базується на принципах рівності, поваги до різноманітності та активної участі всіх учнів. Це означає, що кожен учень має право на доступ до якісної освіти та можливість розвивати свої здібності в комфортному середовищі. Інклюзія не лише покращує академічні результати учнів з особливими потребами, але й сприяє їхній соціалізації, формуючи позитивні стосунки з однолітками [3].

Сучасні глобальні зміни в освіті спрямовані на оновлення змісту, структури та методів навчання, які здатні задовольнити потреби кожного учасника освітнього процесу, забезпечуючи доступ до навчання для тих, хто раніше не мав такої можливості. Сучасні ІКТ-рішення надають широкий спектр можливостей для підтримки інклюзивного навчання дітей з особливими потребами.

Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інтерактивних мультимедійних засобів, а також спрощений доступ до глобальних мереж, зокрема Інтернету, дозволяє стверджувати, що:

- процес навчання поступово стає незалежним від фізичного місцезнаходження учасників цього процесу;
- кількість і різноманітність ресурсів, доступних дітям у позаурочний час, значно зростає;
- контроль над ініціацією навчального процесу перейшов до дітей: вони тепер можуть самостійно розпочати навчання в будь-який зручний для них час і в будь-якому місці [4, с. 24–30].

Сучасний рівень розвитку ІКТ значно розширює можливості як самих педагогів, так і дітей з особливими потребами, полегшуючи доступ до освітньої та професійної

інформації. Це також розширює функціональні можливості навчальних засобів і підвищує ефективність управління освітнім процесом. Крім того, ІКТ сприяють інтеграції національних інформаційних освітніх систем у світову мережу та забезпечують доступ до міжнародних інформаційних ресурсів у сферах освіти, науки і культури [2, с. 138–140]. Наприклад, одна з теорій, що обґрунтовує ефективність ІКТ для розвитку комунікації у дітей з ООП, є теорія мультисенсорного навчання, яка доводить, що поєднання візуальних, аудіальних та тактильних стимулів позитивно впливає на навчання і соціалізацію дітей з ООП.

На думку сучасних дослідників А. Колупаєвої, В. Заїки, В. Коваленко, Ю. Носенко та ін. ІКТ в спеціальній та інклюзивній освіті можна використовувати в якості компенсаторного, комунікаційного та дидактичного засобу [3; 4].

Наприклад, адаптивні технології включають програмне забезпечення та пристрої, які допомагають учням з особливими потребами отримувати доступ до навчальних матеріалів. Це і слухові апарати та кохлеарні імплантати, пристрої, які дозволяють дітям з порушеннями слуху сприймати звукову інформацію; кохлеарні імплантати забезпечують електронну стимуляцію слухового нерва, що дозволяє дітям чути звуки навколишнього світу.

Сучасне програмне забезпечення для читання тексту JAWS або NVDA, можуть перетворювати текст на мову і використовуються дітьми з порушеннями зору або труднощами в читанні. Це допомагає їм отримувати доступ до текстових матеріалів і активно брати участь у навчальному процесі.

На нашу думку, на сьогодні велику роль в організації інклюзивного навчання відіграють віртуальні платформи, наприклад, Moodle, Google Classroom, які дозволяють створювати адаптовані курси та матеріали для дітей з особливими освітніми потребами.

В сучасних складних освітніх умовах такі платформи дають можливість для індивідуалізації навчального процесу. Вчителі самостійно можуть налаштовувати курси відповідно до рівня підготовки та потреб кожної дитини. Це може включати різноманітні формати матеріалів (відео, текстові документи, інтерактивні вправи), що відповідають стилям навчання різних учнів. Використання сучасних технологій робить навчальний процес більш цікавим і всеохоплюючим. Учні можуть використовувати різноманітні ресурси (ігри, відео) для самостійного вивчення тем.

Сучасні ІКТ характеризуються доступністю для дітей з різними освітніми потребами. Учні можуть отримувати доступ до матеріалів у зручній для них час і в зручному форматі. Це особливо важливо для учнів з особливими потребами, які можуть мати труднощі з відвідуванням занять.

Важливе місце в ІКТ можна віднести інтерактивним дошкам та мультимедійній презентації сприяють залученню всіх учнів до навчального процесу. Це використання візуальних і аудіоелементів допомагає утримувати увагу учнів з особливими потребами. Інтерактивність уроків за допомогою технологій робить їх більш динамічними і цікавими. Інтерактивні технології сприяють груповій роботі та взаємодії між учнями. Наприклад, під час роботи на інтерактивній дошці всі учні можуть брати участь у виконанні завдань одночасно [4].

Більшість сучасних дослідників наголошують саме на перевагах використання ІКТ у інклюзивному навчанні. Це і забезпечення легкого доступу до навчальних

матеріалів для всіх учнів, наприклад адаптація контенту під специфічні потреби (використання шрифтів великого розміру або кольорових фільтрів).

Проте при всіх позитивних означених властивостях сучасних ІКТ в інклюзивному навчанні дітей з особливими потребами, ми можемо назвати й ряд недоліків та перешкод у використанні.

Так, в сучасних умовах заклади освіти часто стикаються з браком фінансування для закупівлі таких сучасних технологій, що призводить до нерівності в доступності ресурсів між різними школами (міських, сільських, приватних). Недооцінка важливості ІКТ самою адміністрацією у інклюзивному навчанні або відсутність стратегічного планування їх впровадження. Навіть велика наповнюваність учнів у класах може ускладнювати індивідуальне використання ІКТ для дітей з ООП [2].

Щоби впроваджувати у практику педагоги повинні мати відповідну підготовку для ефективного використання ІКТ в інклюзивному класі. Без належної підготовки педагога можуть не знати, як максимально використовувати потенціал технологій; низький рівень цифрової компетентності вчителів та їхня обізнаність щодо використання ІКТ для роботи з дітьми з ООП; обмежений доступ до адаптованих методичних матеріалів, які допомагають ефективно інтегрувати ІКТ у навчальний процес.

Важливо також враховувати й технічну сторону впровадження ІКТ. Збої в роботі обладнання можуть призводити до переривань у навчальному процесі, що може негативно вплинути на мотивацію учнів і їхню зацікавленість у предметах. Сюди можна додати ще й обмежений доступ до комп'ютерів, планшетів, спеціального програмного забезпечення або Інтернету, повільний Інтернет, застарілі пристрої або відсутність необхідного технічного обслуговування [4].

Також можемо назвати ще соціально-психологічного характеру перешкоди щодо впровадження ІКТ в навчальний процес дітей з ООП. Це і супротив самих педагогів і батьків через страх перед технологіями або недовіру до їх ефективності. Самі діти з ООП мажуть відчувати труднощі у взаємодії з технікою через індивідуальні особливості сприйняття та навчання.

Важливими залишаються і стереотипи та упередження з боку суспільства, педагогів або однолітків, що ІКТ можуть замінити традиційні методи навчання. А також не слід забувати і про брак співпраці з батьками, коли залученість сімей до використання ІКТ у навчальному процесі вдома на низькому рівні.

Про те вирішення цих проблем можливе шляхом підвищення рівня цифрової грамотності педагогів, інвестицій у сучасну техніку та програмне забезпечення, створення адаптованих методичних матеріалів, а також забезпечення ефективної взаємодії між педагогами, батьками та дітьми.

Отже, сучасні ІКТ-рішення мають великий потенціал для підтримки інклюзивного навчання, оскільки вони забезпечують доступність і адаптацію навчального процесу для всіх учнів. Однак для максимізації їхньої ефективності необхідно подолати ряд викликів, пов'язаних із фінансуванням, підготовкою педагогічних кадрів і технічним забезпеченням. Інвестування в ці аспекти може суттєво покращити якість освіти для дітей з особливими освітніми потребами і забезпечити їм рівний доступ до знань.

Література

1. Інноваційні технології в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Галенко. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 110 с.
2. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті: Збірник наук. праць*. Херсон: ХДУ, 2013. № 15. С. 138–145.
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: навч.-метод. посіб. Київ: Вид. група «АТОПОЛ», 2011. 273 с.
4. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін./ за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава: ПУЕТ, 2018. 261 с.

Токарук Людмила Степанівна

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Умови, засоби, напрями формування інклюзивного середовища у закладах вищої освіти України ще у довоєнний час набуло актуального значення та відображалися в Постанові Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» від 10 липня 2019 року, №635; Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14 квітня 2021 року, № 366-р; Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2023 року» від 25 квітня 2023 року, № 372-р [6; 7; 8].

Українські заклади вищої освіти розробляють та запроваджують програми безбар'єрного простору для осіб із обмеженими освітніми можливостями, зокрема відповідно до Положення про організацію інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у Одеському національному політехнічному університеті від 24 вересня 2019 року, № 32, ректор на підставі письмового звернення здобувача освіти з особливими освітніми потребами або одного з батьків (інших законних представників), а також індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності), іншої документації, що підтверджує наявність в особи особливих освітніх потреб, утворює інклюзивну групу [3].

Концепцію розвитку інклюзивної освіти «Університет рівних можливостей» розробив Київський національний університет імені Тараса Шевченка від 12 червня 2020 року, № 383-32, та зобов'язався забезпечити доступність, якість освітніх послуг усім суб'єктам освітнього процесу, зокрема й особами з особливими освітніми потребами, з урахуванням здібностей, можливостей та інтересів кожного шляхом забезпечення інклюзивної освіти; Положення про організацію інклюзивного навчання у КПІ ім. Ігоря Сікорського від 30 вересня 2020 року, № 7/175, зазначає, що для

здобувачів із проблемами пересування (з вадами опорно-рухового апарату, зору, ДЦП та ін.), освітній процес організовується у навчальних приміщеннях з безбар'єрним доступом. Архітектурна безбар'єрність зовнішнього і внутрішнього простору університету поступово забезпечується з урахуванням фінансових можливостей університету та технічних можливостей його архітектурної адаптації і передбачає, з-поміж іншого спорудження пандусів, усунення порогів, встановлення спеціальних поручнів уздовж сходинок, забезпечення належної ширини дверей, проходів між партами, створення належних санітарних умов та обладнання санітарних вузлів, тощо [1; 4].

Положення про інклюзивну освіту у Львівському державному університеті безпеки та життєдіяльності від 23 грудня 2021 року, № 231од, визначає, що основою набуття вищої освіти є державні освітні стандарти, обов'язкові для всіх здобувачів вищої освіти, незалежно від стану їх здоров'я та особливих освітніх потреб. Водночас зобов'язується забезпечити умови, за якими загальні академічні вимоги не дискримінуватимуть здобувача вищої освіти з особливими освітніми потребами. Основні вимоги «Положення про організацію освітнього процесу» та завдання, викладені у силабусах навчальних дисциплін, не можуть вважатися дискримінаційними, проте силабуси повинні передбачати подачу навчального матеріалу в альтернативному форматі у випадку навчання в інклюзивній групі (аудіозапис лекції та методичні рекомендації до виконання самостійних завдань, роздруківка шрифтом Брайля тощо); Положення про організацію інклюзивного навчання, порядок супроводу осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення з числа здобувачів освіти у Державному біотехнологічному університеті м. Харків, від 23 грудня 2023 року, № 4, висвітлює організацію інклюзивного навчання в університеті в межах існуючої штатної чисельності де закріплюється куратор інклюзивної групи та, при кількості здобувачів освіти з особливими потребами в університеті більше 10 осіб, може наказом ректора створюватися група психолого-педагогічного супроводу за поданням проректора з науково-педагогічної роботи. До складу групи психолого-педагогічного супроводу залучаються науково-педагогічні працівники університету, представники адміністрації та інші фахівці за потреби [2; 5].

Стратегія розвитку інклюзивного освітнього середовища у Полтавському державному аграрному університеті до 2023 року від 29 серпня 2023 року, № 231, ґрунтується на таких принципах: повага до притаманної людині гідності, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; рівність можливостей; рівність чоловіків і жінок; формування толерантності та взаєморозуміння в освітньому середовищі, відсутність дискримінації; відкритість і гнучкість освіти, здатність швидко реагувати на зміни та виклики, повне й ефективно залучення до освітнього процесу; повага до особливостей осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності; забезпечення архітектурної, інформаційної, освітньої та соціальної доступності освітнього середовища; повага до здібностей осіб з особливими освітніми потребами чи інвалідністю і забезпечення їхнього права зберігати свою індивідуальність; інноваційність, аналіз, пошук і впровадження кращих підходів в інклюзивній практиці; дотримання стандартів якості освітніх послуг і науково-методичного забезпечення; узгодженість і скоординованість дій підрозділів та учасників освітнього процесу;

безперервність і наступність інклюзивної освіти на всіх рівнях освіти; індивідуалізація навчання та гармонійний розвиток особистості; залучення до суспільного життя, соціалізація, підготовка до професійної діяльності [9].

Отже, провівши частковий аналіз умови формування освітнього середовища у закладах вищої освіти, які географічно розмішені по всій території України та представляють різкі напрямки професійної підготовки, ми можемо зробити висновки, що розпочинаючи із 2019 року й до сьогоднішнього часу, незважаючи на виклики воєнного стану, українські заклади вищої освіти відповідно до нормативно-правових вимог українського законодавства, формують, впроваджують, удосконалюють концепції, положення про впровадження інклюзивного та безбар'єрного доступу до освітнього середовища.

Література

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти «Університет рівних можливостей». Київський національний університет імені Тараса Шевченка від 12 червня 2020 р., № 383-32. URL: <https://knu.ua/pdfs/equal-opportunities/Concept-of-inclusive-education-development.pdf>.
2. Положення про інклюзивну освіту у Львівському державному університеті безпеки та життєдіяльності від 23 грудня 2021 р., № 231од. URL: https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/1_nmz/polozhennya_pro_inklyuzivnu_osvitu.pdf.
3. Положення про організацію інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у Одеському національному політехнічному університеті від 24 вересня 2019 р., № 32. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/inclosed-2019.pdf.
4. Положення про організацію інклюзивного навчання у КПІ ім. Ігоря Сікорського від 30 вересня 2020 р., № 7/175. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/Pol_inklusive_navchannia.pdf.
5. Положення про організацію інклюзивного навчання, порядок супроводу осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення з числа здобувачів освіти у Державному біотехнологічному університеті м. Харків, від 23 грудня 2023 р., № 4. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/norm-b-org-op-pol3.pdf>.
6. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 10.07.2019 р. № 635 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-p#Text> (дата звернення: 13.10.2024).
7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> (дата звернення: 13.10.2024).
8. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 25.04.2023 р. № 372-р : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-p#Text> (дата звернення: 13.10.2024).
9. Стратегія розвитку інклюзивного освітнього середовища у Полтавському державному аграрному університеті до 2023 року від 29 серпня 2023 р., № 231. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/8781/strategiyainklyuziyazfoto1.pdf>

Третяк Тамара Ігорівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Актуальність теми інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху є надзвичайно важливою в контексті сучасних викликів і суперечностей, з якими стикається інклюзивна освіта. Ці суперечності висвітлюють потребу в удосконаленні підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами та підкреслюють значущість дослідження даної теми. Зокрема це і протиріччя між законодавством і реаліями впровадження, суперечності в підготовці педагогічних працівників до роботи з цими дітьми, невідповідність освітніх програм потребам дітей з порушеннями слуху, соціальні суперечності та бар'єри, протиріччя між технологічними можливостями та їхнім застосуванням.

Проблема життєдіяльності людей із порушенням слуху досліджується в українській науці в контексті спеціальної педагогіки, спеціальної психології, (І. Ляхова, С. Рюк, Т. Богданова, О. Голенєва, Т. Григор'єва, Т. Марчук, Т. Розанова, І. Соловійова, Л. Тигранова, Л. Фомічова, А. Хохлова, Ж. Шиф, Ю. Щурова та ін. Проблема порушення слуху розглядається крізь призму різних сфер життєдіяльності дітей, що мають труднощі у комунікаційній сфері.

Порушення слуху є однією з найбільш поширених форм серед дітей, що суттєво впливає на їхнє навчання та соціалізацію. Поняття «дитина з порушенням слуху» використовується в розмовній мові для підтвердження наявності порушення слуху у дитини без уточнення його конкретного типу. У сучасній спеціальній освіті розрізняють кілька видів порушень слуху. Спираючись на основні положення педагогічної типології, Р. М. Боскіс виокремила дві головні групи дітей з вадами слуху: глухих та слабочуючих [1, с. 27-29].

На сьогодні в рамках інклюзивної освіти дана категорія дітей перебуває в закладах середньої освіти де в організації інклюзивного навчання для них бере участь ціла команда психолого-педагогічного супроводу. В арсеналі їхньої роботи з дітьми з порушенням слуху звичайно чільне місце займають технічні засоби навчання.

Впровадження нових технологій у навчальний процес, зокрема технічних засобів навчання (наприклад комп'ютерна техніка), створило нові можливості для трансформації та підвищення якості навчально-виховної діяльності з дітьми з порушенням слуху.

Технічні засоби навчання (ТЗН) відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до освіти для дітей з порушеннями слуху, сприяючи розвитку їхніх комунікативних навичок, когнітивних здібностей та соціальної інтеграції.

Технічні засоби навчання — це різноманітні пристрої та технології, які використовуються для полегшення, підвищення ефективності процесу навчання. У контексті роботи з дітьми з порушенням слуху до таких засобів відносять:

– кохлеарні імплантати (електронні пристрої, що забезпечують сприйняття звуку шляхом стимуляції слухового нерва) [3];

– слухові апарати (пристрої, які підсилюють звукові сигнали для полегшення сприйняття звуку);

– візуальні засоби (такі як проектора, інтерактивні дошки та комп'ютерні програми, що використовують візуальні елементи для підтримки навчального процесу);

- комунікаційні технології (програми для відеозв'язку та текстового спілкування, які допомагають дітям взаємодіяти з однолітками та вчителями) [4].

Зазначені кохлеарні імплантати і слухові апарати дозволяють дітям з порушенням слуху отримувати звукову інформацію, що є критично важливим для розвитку мовлення і комунікаційних навичок. Важливо зазначити, що успішність використання цих пристроїв залежить від ранньої діагностики порушень слуху та своєчасного їх впровадження [4].

Особливе місце в процесі навчання дітей з порушенням слуху відводиться візуальним засобам навчання, таких як графіки, діаграми та мультимедійні презентації, що допомагає їм краще сприймати інформацію. Наприклад, це інтерактивні дошки, що дозволяють вчителям створювати динамічний навчальний процес, залучаючи дітей до активної участі; мультимедійні програми (забезпечують інтерактивний досвід навчання через ігри та вправи, що сприяє кращому розумінню матеріалу).

В сучасних освітніх умовах в які потрапили діти сьогодні цінними є сучасні технології відеозв'язку (наприклад, Zoom, Skype або Google Meet) дозволяють дітям з порушеннями слуху взаємодіяти з однолітками і вчителями на відстані. До таких засобів навчання можемо віднести й оптичні системи розпізнавання знаків тексту, книжки на компакт-дисках / флешці, комп'ютерні програми для читання електронного тексту вголос текстові редактори, програми перевірки орфографії та граматичних помилок, програми перетворення тексту на мову. Це особливо важливо в умовах дистанційного навчання або карантинних обмежень.

Варто зазначити, що технічні засоби навчання мають свої переваги, зокрема це:

- Індивідуалізація навчального процесу (ТЗН дозволяють адаптувати навчальні матеріали під потреби кожної дитини);

- Покращення комунікативних навичок (використання технологій сприяє розвитку мовлення і соціальних навичок);

- Залучення до активного навчання (Інтерактивність ТЗН стимулює інтерес до навчання та підвищує мотивацію учнів).

Про те у використанні технічних засобів навчання для дітей з порушенням слуху є свої недоліки та виклики, зокрема це:

- Фінансові витрати (заклади освіти часто стикаються з обмеженим бюджетом на закупівлю сучасних технологій);

- Необхідність професійної підготовки (вчителі повинні мати відповідну підготовку для ефективного використання ТЗН);

- Технічні проблеми (збої в роботі обладнання можуть призводити до переривань у навчальному процесі).

Розвиток науки і техніки, зокрема, появи високочутливих слухових апаратів, кохлеарних імплантатів та спеціалізованих комп'ютерних програм, значно полегшив

інтеграцію дітей з порушенням слуху в суспільство чуючих. Завдяки технологічному прогресу почала активно розвиватися технічна реабілітація дітей з порушеннями слуху, що призвело до створення різноманітних технічних засобів. Технічні засоби навчання є важливим елементом у роботі з дітьми з порушенням слуху, оскільки вони сприяють покращенню доступності освіти та розвитку комунікативних навичок. Ці засоби сприяли поліпшенню діагностики слухових порушень і допомогли багатьом дітям з порушенням слуху покращити їх слухові здібності та інші аспекти життя. Однак для ефективного їх використання необхідно подолати ряд викликів, пов'язаних із фінансуванням, підготовкою кадрів та технічним забезпеченням. Інвестування в ці аспекти може суттєво покращити якість освіти для дітей з порушеннями слуху та забезпечити їм рівний доступ до знань і можливостей у суспільстві.

Література

1. Діти з порушеннями слуху: крок за кроком від діагностики до інклюзії: посіб. для фахівців та батьків / авт.: Б. С. Мороз, В. П. Овсяник, О. М. Борисенко та ін.; за ред.: А. А. Колупаєвої, Б. С. Мороза. Київ: О.Т. Ростунов, 2013. С. 27–29.
2. Навчання дітей із порушеннями слуху: навч.-метод. посіб. / С. В. Кульбіда та ін. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.
3. Найважливіше – комунікація. Як працювати з глухою дитиною в інклюзивному класі URL: <https://nus.org.ua/articles/najvazhlyvishe-komunikatsiya-yak-pratsyuvaty-z-gluhoju-dytynoyu-v-inklyuzyvnomu-klasi/> (дата звернення 11.11.2024).
4. Пристайло М. О., Балака М. М., Щербина Т. Ф. Технічні засоби навчання: навч. посіб. Київ: КНУБА, 2020. 108 с.
5. Таранченко О. М., Федоренко О. Ф. Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у початковій школі: навч.-метод. посіб. Київ, 2020. 223 с.

Хижняк Володимир Володимирович

Харківський національний медичний
університет, м. Харків

ООНОВЛЕННЯ ПАРТНЕРСТВОМ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В МЕДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Прагнення України до європейської спільноти, її економіко-соціального рівня обумовлюють оновлення методології та організації професійної підготовки спеціалістів на теренах соціальної роботи. Такий спеціаліст усвідомлює необхідність інновацій у соціальній роботі, він прагне розширити діапазон наданих послуг і має можливість виявити та вирішити новітні виклики сьогодення, в першу чергу ті, джерелом яких став воєнний стан в Україні.

Перхайло Н. А. зазначає: «На зміну традиційно ієрархічним, авторитарним та нормативним моделям соціальної роботи приходить нова система професійної діяльності фахівців, що ґрунтується на соціальному діалозі, партнерстві суб'єктів. У зв'язку з цим постає проблема підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до партнерської взаємодії в умовах інтеграції соціальних інститутів» [1, с. 183].

Організація роботи реабілітаційного та інклюзивного простору з боку медичних працівників також потребує імплементацію позитивного партнерства. Засади такого партнерства ефективно втілюються в компетентності фахівців на стадії оволодіння ними спеціальними знаннями у вищій школі.

Мета цього повідомлення – запропонувати оновлення організації роботи реабілітаційного та інклюзивного простору за рахунок повної реалізації партнерства відповідно до чинного законодавства і навчання у вищій школі ефективному партнерству соціальних працівників і спеціальних медичних суб'єктів, перш за все, фізичних терапевтів і ерготерапевтів.

Вносимо пропозицію розглядати партнерство реабілітаційного та інклюзивного простору за ефективністю: ефективне, неефективне і деструктивне. Одночасно партнерство може бути позитивним або негативним.

Ефективне партнерство обумовлює настання певного ефекту, кількісна характеристика якого у відсотках має межі від 1 до 100. Неефективне партнерство не дає жодних змін на краще або такі зміни у відсотках менші за 1 %. Деструктивне партнерство призводить до ситуації конфлікту, суперечки, розриву офіційних/неофіційних стосунків.

Позитивне партнерство завжди має хоч маленький, але прибутковий (позитивний) ефект. Негативне партнерство проявляється у спричиненні стосункам між партнерами проблем різного виду: моральних, юридичних, економічних, фізичних тощо.

Зміст поняття «реабілітаційний простір», на нашу думку, охоплює систему біологічних і психічних особливостей особи, а також комплекс соціальних і побутових факторів, які обмежують і одночасно розширюють можливості реалізації свій особистий потенціал (у широкому розумінні).

«Інклюзивний простір» визначаємо як систему структурних соціально-психологічних складових (компонентів), в якій кожен учасник (суб'єкт) реалізує особисті та міжособистісні правовідносини, чим гарантуються можливості особистісного і соціального розвитку та взаємодії, соціалізації, саморозвитку, адаптації до мінливих компонентів.

З іншого боку, реабілітаційний та інклюзивний простори існують і реалізуються у рамках чинного законодавства України, яке зокрема унормовує і партнерство у цій царині.

Основними законами України, що регулюють правовідносини у сфері партнерства в реабілітаційному та інклюзивному просторі, а також пов'язаної з цим медичною допомогою і медичними послугами, є закон України «Про державно-приватне партнерство», закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» і закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні».

Так, у законі України «Про державно-приватне партнерство» зазначено, що органи місцевого самоврядування беруть безпосередню участь у реалізації партнерства [2, ст. 1, п. 1]. Також у законі записано, що існують «показники результативності – кількісні та якісні показники щодо надійності та доступності об'єкта державно-приватного партнерства, що повинні бути досягнуті в результаті реалізації проекту, що здійснюється на умовах державно-приватного партнерства, з урахуванням його мети та завдань» [2, ст. 1, п. 5]. Крім того, до сфери застосування

державно-приватного партнерства належать охорона здоров'я, надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом, надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я [2, ст. 4].

У законі України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» записано, що місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, передбачених законодавством, забезпечують сприяння роботі громадських об'єднань, у тому числі, громадських об'єднань осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, громадських об'єднань осіб з інвалідністю, залучають їх до співпраці та партнерства у цій сфері [4, ст. 16, п. 3]. Також у цьому законі реалізація державної політики у сфері реабілітації осіб з інвалідністю покладається на органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які у співпраці та партнерстві з громадськими об'єднаннями осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, осіб з інвалідністю, фахівців з реабілітації, медичних працівників, уповноваженими органами професійного самоврядування забезпечують розроблення і виконання програм для запобігання виникненню інвалідності, для відновлення або компенсації функціональних порушень шляхом реабілітації у сфері охорони здоров'я, психолого-педагогічної, психологічної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю [4, ст. 5, ч. 2].

У законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» зроблено акцент, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених нормативно-правовими актами, сприяють роботі громадських організацій, у тому числі, громадських організацій осіб з інвалідністю, залучають їх до співпраці та партнерства у цій сфері [3, ст. 11].

Всі зазначені та інші законодавчі акти підкреслюють про необхідність співпраці з міжнародним інституціями для ефективного функціонування партнерства.

Інститут партнерства має своє ефективне втілення, перш за все, у процесі навчання бакалаврів і магістрів за спеціальностями «соціальна робота» і «фізична терапія, ерготерапія» у закладах вищої медичної освіти. Певна кількість годин відведено під час опанування навчальними дисциплінами «Медичне право України», «Правознавство» та іншими.

Таким чином, оновлення організації роботи реабілітаційного та інклюзивного простору треба зробити за рахунок повної реалізації партнерства відповідно до чинного законодавства, а також навчання у вищій медичній школі ефективному партнерству соціальних працівників та інших спеціальних медичних суб'єктів.

Література

1. Перхайло Н. А. Підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи до ефективної партнерської взаємодії. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 3. С. 182–186.
2. Про державно-приватне партнерство. Закон України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення 18.11.2024 р.).
3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. Закон України [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T052961?an=394&lang=ua> (дата звернення 18.11.2024 р.).
4. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я. Закон України [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T201053?an=1> (дата звернення 18.11.2024).

Розділ V

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Бі Є

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ ШКОЛОЮ ТА СІМ'ЄЮ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДИТИНИ

Постановка проблеми. Важливою умовою ефективної освітньої роботи з дітьми є співробітництво школи і сім'ї, яке спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків та формування соціально-моральних якостей дитини.

Значну роль у вихованні і навчанні школярів варто відвести спільним діям освітнього закладу і сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в сучасній школі. Проте, іноді в шкільному та сімейному вихованні фіксується неузгодженість, що ускладнює процес формування свідомості та поведінки дітей. Тому необхідно зазначити, що саме тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів. Адже саме сім'я і школа створюють оптимальне освітнє середовище для вільного та повноцінного розвитку особистості школяра.

Актуальність та аналіз досліджень і публікацій. З огляду на сучасні вимоги до якості виховання підростаючого покоління відповідно до потреб соціально-економічного розвитку України взаємозв'язок школи, сім'ї і громадськості вважається одним з основних умов удосконалення системи вітчизняної педагогічної освіти щодо виховання учнів, який спрямовано на відродження й зміцнення національних цінностей та впровадження історичних надбань українського народу.

Спираючись на теоретичний аналіз, можна стверджувати, що означена проблема є важливою, а зміст, форми й методи взаємозв'язку школи, сім'ї і громадськості у вихованні учнів на сучасному етапі розвитку освіти в Україні не втратили актуальності. Водночас вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, набутого у процесі розвитку змісту, форм і методів взаємодії школи, сім'ї та громадськості, зумовлено невідкладною потребою в їх подальшому вдосконаленні.

Низку аспектів сімейного виховання розкрито у працях Т. Алексеєнко, О. Докукіної, Т. Кравченко, Л. Назаренко, О. Савченко, І. Сіданіч, О. Хромової, що безпосередньо вплинуло на розвиток педагогічних взаємозв'язків між педагогами, батьками та представниками громадськості. Умови виховання педагогічної культури й просвіти батьків, особливості формування стосунків батьків і дітей у сім'ї та школі досліджували Л. Вовк, О. Добош, І. Дубінець, О. Наседкіна, І. Сіданіч, Л. Тимчук, О. Ярошинська та ін.

Метою публікації є висвітлення проблеми співробітництва школи і сім'ї, яке спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків та формування соціально-моральних якостей дитини.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі та педагогічній практиці (В. Брюхова, Н. Бугаєць, В. Вершинін, Т. Виноградова, О. Докукіна, К. Журба, О. Повалій, В. Постовий, О. Хромова та ін.) сформульовано ідею важливості організації взаємодії сім'ї і школи як дієвого чинника виховання у підростаючої особистості певних особистісних якостей, покликаних сприяти її успішній життєдіяльності в соціумі [2, с. 10].

У процесі дослідження ми констатуємо, що кардинальні перетворення сучасного українського суспільства, втрата дієвості традиційних стереотипів виховання підростаючого покоління, глобальні зміни у вітчизняній педагогіці зумовлюють трансформації непорушних у недалекому минулому засад існування соціальних інститутів, зокрема школи та сім'ї. У цьому контексті особливої значущості набуває проблема становлення та розвитку педагогіки партнерства та акцентування на процес формування соціально-моральних якостей майбутнього громадянина України.

Важливо зазначити, що педагогічне партнерство між сім'єю і школою пов'язують із такими поняттями, як «взаємодія», «взаємозв'язок», «співпраця», «співробітництво». У працях педагогів-дослідників немає чіткого розмежування цих понять, що засвідчує багатогранність означеного феномена [1].

Головними суб'єктами соціально-морального виховання дитини виступають школа і сім'я. Педагог, як представник шкільного виховання, не має змоги кардинально (навіть за потреби) змінювати умови сімейного життя дитини, він не вповноважений втручатися в родинний уклад. У нього інший предмет професійної діяльності – дитина, яка приходить до школи з сім'ї. Школа завжди прагнула до партнерської взаємодії з сім'єю, що передбачало корекцію сімейного виховання, педагогічну просвіту батьків, комунікування з батьками з приводу навчання й поведінки їхніх дітей, запрошення батьків до школи тощо. Контакт із батьками як взаємодія може бути встановлений лише в разі, якщо обидва суб'єкти усвідомлюють, що тільки спільними зусиллями можна створити умови для повноцінного, гармонійного розвитку та виховання дитини, допомогти їй набути необхідний соціальний досвід. Тому визначальна умова партнерської взаємодії названих суб'єктів – батьків і педагога – вичерпне уявлення про зміст соціально-виховної діяльності один одного, можливості порозуміння щодо завдань і засобів виховного впливу заради благополуччя дитини, адекватність виховних дій до запланованого кінцевого результату.

Спираючись на результати дослідження, маємо констатувати, що оскільки формування основних соціально-моральних якостей людини починається в дитинстві, необхідно саме з народження виховувати дитину в атмосфері високих принципів моральних якостей. Перші уроки морального виховання та розвитку дитина засвоює в сімейному колі, наслідуючи приклад батьків, опановуючи норми порядності, доброти, чуйності, працьовитості тощо. У процесі морального розвитку, протягом шкільного віку під впливом дорослих формується спрямованість особистості – система мотивів поведінки. На дитину можуть впливати як позитивні, так і негативні фактори навколишнього середовища. У зв'язку з цим батькам та вчителям необхідно ретельно добирати комплекс засобів, методів та форм роботи щодо соціально-морального виховання дітей.

Результати нашого дослідження також дозволяють стверджувати, що процес налагодження партнерської взаємодії з батьками ефективний за дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог. Зокрема таких як:

-використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі. Цінність їх полягає в розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків;

- довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні. Психологічно батьки готові підтримати потреби школи. Навіть ті з них, які не мають педагогічної підготовки й освіти, із розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей; – педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї. Класний керівник – особа офіційна, однак за специфікою своєї роботи може стати свідком стосунків, які приховуються від сторонніх. Якою б не здавалася йому сім'я, учитель має бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини;

- життєстверджувальний, мажорний настрій при розв'язанні проблем виховання, спираючись на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості. Формування особистості дитини передбачає подолання труднощів, суперечностей у її житті. Важливо, щоб це сприймалося як виявлення закономірностей розвитку (нерівномірність, стрибкоподібний характер, причинно-наслідкова обумовленість, вибіркове ставлення дитини до виховних впливів), тоді труднощі, суперечності, несподівані результати не викликать розгубленості в педагога [3].

Отже, у процесі реалізації партнерського взаємозв'язку школи та сім'ї варто звернутися до таких важливих категорій педагогіки, як розвиток, формування, виховання, оскільки вони характеризують становлення учня як особистості. Можна констатувати, що повноцінне становлення особистості та формування і розвиток її соціально-моральних якостей в освітньому процесі можливе лише завдяки ефективному взаємозв'язку між його учасниками, адже саме за цих умов спостерігається взаємопідсилення виховних впливів, спрямованих на розв'язання суперечностей між дитиною й навколишнім світом, забезпечується її розвиток.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891

2. Кравченко Т. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: Монографія. Київ : Фенікс, 2009. 416 с.,

3. Скиба, М. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstvashho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>

Божок Валерій Васильович

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПАРТНЕРСТВА У ПРОФІЛАКТИЦІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Воєнні дії на території України та соціально-економічна нестабільність спричиняють напругу в суспільстві, у тому числі й у дитячо-підлітковому середовищі, що негативно позначається на соціалізації підростаючого покоління: збільшилася кількість дітей із порушеннями концентрації уваги, озлобленістю й агресією, переважна більшість із них відчують тривогу та страх. Кризові процеси в сім'ї та соціальна напруженість у суспільстві, шкільне неблагополуччя і широкий криміногенний фон суспільного життя та інші чинники негативного характеру впливають на розвиток дитини. Через призму особистісних якостей неповнолітнього у процесі соціалізації стимулюють розвиток віктимної поведінки.

Науковці розглядають віктимну поведінку як складну систему взаємодії між підлітком і навколишнім оточенням (людьми, ситуаціями, обставинами), що характеризується вибором неадекватних поведінкових стратегій і ставлень, перетворення дитини підліткового віку з жертви потенційної в реальну. Віктимна поведінка підлітка може бути активною, коли він своїми діями (надмірною розв'язністю, конфліктністю, імпульсивністю тощо) провокує агресора, а також пасивною, коли ризик стати жертвою у підлітка зростає у зв'язку з його бездіяльністю у значущих ситуаціях (демонстрація надмірної сором'язливості, пасивності, безпорадності, страху тощо).

Аналіз вітчизняної наукової літератури свідчить про те, що поняття «віктимна поведінка» трактується досить широко. Проте, головною ознакою віктимної поведінки є здійснення певних дій або бездіяльність, які сприяють тому, що людина опиняється в ролі жертви.

У руслі соціально-педагогічної віктимологічної профілактики ми повинні виробляти у підлітка стійкість до їх негативних впливів. Водночас чинники соціально-педагогічного середовища – сім'я, школа та група однолітків – з одного боку, тісно між собою взаємопов'язані, а з іншого, в аспекті віктимізації підлітка домінуючим залишається вплив саме сім'ї. Сім'я залишається основним середовищем соціалізації, засобом передачі цінностей, культури й інформації, забезпечує емоційну і соціальну підтримку молодій людині, її зростання і розвиток. Означене вище дозволяє констатувати, що для зниження віктимності підлітків, сім'я як інститут виховання молодого покоління потребує належної соціально-педагогічної підтримки з метою створення комфортного для підлітка середовища навчання, виховання, спілкування і проживання. В той же час, організація відповідної соціально-педагогічної роботи у навчальних закладах зі школярами, які демонструють віктимну поведінку, сприятиме подоланню насильницько-жертвоницьких стереотипів у підлітковому середовищі та формуванню стратегій конструктивної взаємодії.

Важливою передумовою якісних партнерських стосунків школи, сім'ї, інших соціальних інститутів громади є наявність ресурсів для впровадження спільних ініціатив і проєктів, готовність та бажання суб'єктів соціального партнерства до

взаємодії й співпраці, якісного діалогу, взаємостосунків, заснованих на взаємодовірі, чесності, взаємопідтримці, взаємодопомозі. Якісний розвиток партнерських взаємовідносин сприяє продуктивній і довгостроковій співпраці у перспективі [1].

Звертаючись до зарубіжного досвіду вирішення зазначеної проблеми, можна виокремити ряд форм профілактики, які ще не набули широкого розповсюдження на теренах нашої держави. Так, з точки зору Національного центру жертв злочинів США (National Center for Victims of Crime), причинами віктимної поведінки неповнолітніх є: нестача знань у підлітків про наявні програми запобігання віктимності та доступні сервіси допомоги, а також недостатня кількість таких програм. Отже, активна роль у боротьбі із подоланням дитячої віктимності належить як державним, так і громадським організаціям.

Зокрема, в США широкого розповсюдження набула програма, спрямована на запобігання сексуальному насильству дітей (sexual abuse prevention programs for children), яка запроваджує чотири види тренінгів для дітей різної вікової категорії та цільової спрямованості. Так, використовуючи різні методики (рольові ігри, моделювання, лекції, дискусії, фільми, комічні книги тощо) у дітей та підлітків формується уява про наявність «приватних зон» їхнього тіла, про неможливість дотиків з боку незнайомих людей та про необхідність повідомляти батьків про такі випадки.

Більш ніж у 40 школах штату Техас діє програма – WHO (We help ourselves), цільовою аудиторією якої є особи віком від 4 до 18 років. Мета такої програми – запобігання та навчання неповнолітніх засобом самозахисту проти різних видів злочинів. Окрім цього, в рамках даної програми було запроваджено номер гарячої лінії допомоги дітям – жертвам злочинів.

Ефективними є профілактичні програми, спрямовані на покращення клімату в сім'ї, зокрема такі програми, як Healthy Families America, Healthy Families North Alabama, які залучають до участі сім'ї з моменту народження дитини і до досягнення нею п'ятирічного віку.

Плідною є робота дитячих центрів (Children's Advocacy Centers), що координують діяльність з приводу розслідування випадків насильства над дітьми, а також проводять консультації та навчання з питань запобігання злочинній діяльності щодо неповнолітніх. Так, у штаті Алабама на базі такого центру запроваджено так звані «Батьківські класи» – програму, яка спрямована на консультування та навчання батьків методикам виховання антивіктимної поведінки у дітей.

У багатьох штатах США діють програми запобігання насильству у шкільних та навчальних закладах – Stop Child Abuse and Neglect, Safe Dates, Stop School Bullying та програми щодо покращення оточуючого середовища – Street Lighting Program.

У навчальних закладах Англії та Німеччини також практикують віртуальну профілактику віктимності неповнолітніх. Метою комп'ютерної програми – Fear Not!, яку студенти проходять протягом 30 хвилин кожного місяця, є демонстрація негативних наслідків віктимної поведінки особи. Близьким за змістом є портал The Yello Duno в Америці, де за допомогою коротких відеороликів діти привчаються до антивіктимної поведінки, оскільки відбувається візуалізація всіх можливих негативних наслідків злочину.

У Канаді активну боротьбу із запобігання злочинній діяльності щодо

неповнолітніх проводить Centre for Youth Crime Prevention, до якого в будь-який час можна звернутись через номер гарячої лінії або в режимі on-line отримати консультацію фахівця чи експерта. Victims of Violence Organization займається просвітницькою роботою для ознайомлення молоді з основними правилами проведення вільного часу, поведження в місцях великого скупчення людей, стосунків з незнайомцями, алкоголем, засобами самозахисту та надання допомоги іншим.

Отже, проблема віктимної вразливості людини завжди була гострою та дискусійною серед науковців, а на індивідуальному рівні – однією з головних, оскільки безпосередньо пов'язана з її виживанням у складних і суперечливих умовах навколишнього середовища. Ключовими передумовами успішного партнерства у профілактиці віктимної поведінки підлітків є: чітке усвідомлення й розуміння мети партнерства, активна позиція суспільства щодо вирішення означеної проблеми, готовність докладати зусиль задля налагодження ефективної взаємодії різних соціальних інститутів, формування їхньої інституційної спроможності, системність.

Література

1. Соціальна робота: виклики сьогодення: Збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2021. 386 с.
2. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі: зб. матеріалів I Міжн. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 19-20 трав. 2023 р. / за ред. Г. Й. Михайлишин, І. В. Кулик. Івано-Франківськ, 2023. 268 с.
3. Теорія і практика віктимології: матеріали Всеукр. конф. для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів, (Харків, 12 листоп. 2015 р.) / за ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкина. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. 250 с.

Бойко Дмитрій Олегович

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ЇХ З ІСТОРІЄЮ РІДНОГО МІСТА

Виховання патріотизму у старшому дошкільному віці є важливою складовою гармонійного розвитку особистості. У цьому віці діти активно пізнають навколишній світ, формують перші уявлення про соціальну дійсність і починають усвідомлювати власну належність до певної спільноти. Одним із дієвих способів формування патріотичних почуттів є ознайомлення дітей з історією рідного міста. Саме через зв'язок із регіональною історією, культурою дошкільники вчаться любити свою Батьківщину.

Проблему виховання патріотизму дітей старшого дошкільного віку розглядаються в значному доробку українських педагогів та методистів. Значний інтерес становлять дослідження І. Бех, Т. Ковальова, О. Пентій, Л. Савченко, В. Сухорукова, тощо [1]. У своїх роботах науковці, спираючись на доступний комплекс джерел та науково-педагогічної літератури висвітлюють проблеми пов'язані з формуванням патріотизму в дітей старшого дошкільного віку. Відмітимо той факт, що актуальність

даної теми обумовлена російською агресією, що активізує роботу з національно-патріотичного й громадянського виховання дошкільників.

Таким чином, значення вивчення системи патріотичного виховання, фундамент якого закладається в родині, загальноосвітніх закладах полягає в тому, що саме виховання громадянина України розглядається як один з головних засобів і шляхів національного відродження.

Для більш повного розкриття теми слід визначити дефініцію поняття «педагогічні умови». Як правило, умова є складовою частиною комплексу об'єктів (предметів, їхніх станів чи взаємодій), який зумовлює виникнення певного явища. У педагогічній науці визначення поняття «умови» тісно пов'язане з педагогічним осмисленням цієї категорії. Цей термін широко застосовується в дидактиці під час аналізу цілісного педагогічного процесу, його окремих аспектів і складових.

У свою чергу, в психології «умова» трактується як сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть впливати на розвиток певного психічного явища, причому цей вплив відбувається через активність особистості або групи людей. Деякі науковці розглядають умови як обставини, що сприяють формуванню впевненості, чітких уявлень про завдання та постановку перспектив [2].

Отже, педагогічні умови є ключовим елементом педагогічних технологій і моделей, які забезпечують реалізацію їхніх компонентів. Вони включають організаційні форми, методи, прийоми та засоби, спрямовані на координацію навчально-виховного процесу. Слід зазначити, що виховання патріотизму дітей старшого дошкільного віку через ознайомлення з історією рідного міста є важливим завданням сучасної педагогіки. Забезпечення емоційної насиченості, використання інтерактивних методів, залучення сім'ї та громади сприяє формуванню у дітей любові до рідного краю, поваги до його історії. Саме через це закладаються основи майбутньої активної громадянської позиції, що є запорукою розвитку громадянського суспільства [3].

Література

1. Чупрій Л. В. Державна підтримка патріотичного виховання молоді. *Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї*. Київ, 2010. Вип. 19. С. 287.
2. Розумний М., Андрусів В. Формування національної ідентичності як пріоритет політики безпеки. *Політичний менеджмент*. Київ, 2010. №3. С. 22–25.
3. Давиденко О. В. Організація підпільної освіти у Польщі в період другої світової війни 1939-1945: автореф. дис. ... канд. пед. наук. С. 9–10.
4. Чупрій Л., Сіра О. Патріотичне виховання як чинник формування національної ідентичності в умовах російської агресії *Krakowskie Studia Małopolskie* 2022, nr 3 (35). С. 30–34.

Вишневецький Сергій Анатолійович
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ**

Сучасна педагогіка спрямована на розвиток активної, самостійної і творчої особистості. У цьому контексті важливою складовою освітнього процесу є стимулювання пізнавальної активності підлітків. Інтелектуальні ігри як форма ігрової діяльності дозволяють об'єднати навчання з творчістю, сприяючи розвитку мислення, уяви, комунікативних і організаційних здібностей. Пізнавальна активність підлітків – це внутрішня готовність до вивчення нового, що проявляється через інтерес, ініціативність та бажання досягати успіху в навчанні. Інтелектуальні ігри створюють сприятливі умови для такого розвитку, оскільки вони враховують вікові особливості, включають елемент змагальності та сприяють соціалізації.

Підлітковий вік характеризується активним розвитком мислення, уваги, пам'яті та уяви. У цей період формується готовність до вирішення складних завдань, самостійного навчання та творчості. Однак пізнавальна активність часто залежить від емоційної залученості, яка знижується при рутинних навчальних завданнях. Саме тому використання інтелектуальних ігор стає актуальним.

Науковці (Н. Бібік, О. Ільїна, Г. Костюк, О. Лісовець, І. Романова, О. Савченко) відмічають значний педагогічний потенціал інтелектуальних ігор:

- розвиток когнітивних навичок – гра стимулює логічне мислення, пам'ять, увагу та здатність до аналізу;
- формування мотивації – ігрова форма створює емоційне піднесення, що підтримує інтерес до навчання;
- розвиток комунікативних здібностей – колективні ігри сприяють розвитку вміння висловлювати думки, аргументувати свою позицію, працювати в команді [1; 2; 3].

Інтелектуальні ігри, такі як «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг», квести, вікторини, дозволяють підліткам не тільки засвоювати нові знання, але й практично застосовувати їх у процесі гри. Особливе значення мають колективні ігри, які допомагають формувати соціальні навички, лідерські якості, вміння працювати в команді.

Ефективність інтелектуальних ігор залежить від правильного планування та організації:

1. Підготовка гри. Вибір тематики, розробка завдань, адаптація складності відповідно до вікових особливостей.
2. Проведення гри. Забезпечення позитивної атмосфери, стимулювання активності учасників, зворотний зв'язок.
3. Підбиття підсумків. Аналіз успіхів та труднощів, формування індивідуальних рекомендацій для учасників.

Особливо важливо створювати атмосферу підтримки та співпраці, адже підлітки емоційно чутливі до оцінки їхніх дій.

Прикладом ефективного використання інтелектуальних ігор може бути проведення тематичних квестів, де завдання вимагають від підлітків знань з різних дисциплін, логічного мислення та взаємодії в команді. Так, квест «Мандрівка крізь епохи» спрямований на розвиток пізнавальної активності підлітків через інтеграцію знань із різних навчальних дисциплін (історія, література, географія, природознавство) і є за формою командною грою з елементами змагання. Кожна команда отримує карту, маршрут і має подолати шлях через різні історичні епохи, розв'язуючи інтелектуальні

завдання і збираючи артефакти. Всього передбачено 6 станцій по 15 хвилин на кожну від Стародавнього Єгипту до сучасності. Педагогічний ефект квесту полягає в тому, що відбувається розвиток логічного мислення та навичок розв'язання проблем; актуалізація знань із різних дисциплін у інтегрованій формі; формування навичок командної роботи, лідерства, комунікації; залучення до пізнавальної діяльності через емоційно насичену ігрову діяльність. Такий квест легко адаптувати до конкретних тем чи умов проведення.

Таким чином, інтелектуальні ігри є ефективним інструментом розвитку пізнавальної активності підлітків, оскільки поєднують пізнавальну діяльність з елементами гри, що відповідає віковим особливостям. Вони стимулюють інтерес до знань, розвивають мислення, сприяють формуванню комунікативних навичок і соціалізації. Для підвищення ефективності використання інтелектуальних ігор необхідно створювати ігрове середовище, що враховує інтереси і здібності підлітків. Також важливо забезпечувати педагогічний супровід, спрямований на підтримку інтересу до гри та навчання.

Література

1. Ільїна О. О., Линник І. В. Інтелектуальний потенціал використання ігрових технологій у новій українській школі. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті: міжнар. період. зб. наук. пр.* / за заг. ред. В. П. Баби́ча, О. М. Хвостиченка. Харків : НДВП «Інтелект-Експрес-Капітал», 2023. Вип. 5. С. 234–237.

2. Лісовець О. В. Науково-теоретичний аналіз технологій ігрової діяльності. *Aktualne naukowe badania. Od teorii do praktyki. Zbiór raportów naukowych. Część 3/2.* Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. С. 19–23.

3. Романова І. А. Інтелектуальна гра в навчально-виховному процесі. *Педагогіка та психологія: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 34.

Гасанова Лейла Ілгарівна

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань

РОЛЬ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК УЧНІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Сучасні виклики освітньої сфери вимагають адаптивних змін, які впи́ватимуть на формування ефективного освітнього процесу та простору, в якому кожен його учасник відіграватиме важливу роль не лише в академічній успішності учнів, а й у їх становленні як особистість.

Відповідно чинного Закону України «Про освіту» (2017), який визначає фундаментальні напрями та підходи освіти в Україні з урахуванням сучасних вимог та потреб суспільства, освіта має будуватися на партнерській взаємодії педагогів та батьків, а в центрі цієї взаємодії є дитина. Реформа освіти – Нова українська школа (НУШ), яка почала реалізовуватися в 2018 році передбачає всебічний розвиток дитини, враховуючи всі сфери її життя, а не лише освітній напрям, відтак батьки та

педагоги мають об'єднатися для розвитку дитини, як наслідок гуманного, цілеспрямованого суспільства [2, с. 65].

Враховуючи концепцію НУШ та впровадження в освіту компонентів особистісного розвитку учня та учениці, варто акцентувати увагу на формування соціально-емоційних навичок (СЕН), які допоможуть їм розуміти свої почуття та емоції, соціалізуватися в суспільстві, адаптуватися до змін та критично оцінювати різні життєві виклики та ситуації.

Оскільки дитина має вплив педагогів та батьків, варто об'єднати зусилля та у партнерській взаємодії сприяти здоровому формуванню підростаючого покоління. Ще 1982 році професорка соціології університету Джона Хопкінса Джой Епштейн акцентувала увагу на ефективності партнерської взаємодії школи і сім'ї, а у 1996 році разом із послідовниками сформувала рамкові умови, що включають шість компонентів взаємодії: батьківство, спілкування, волонтерство, навчання вдома, ухвалення рішень та співпраця з громадою. Шість основних типів активності батьків допомагають педагогом та адміністрації школи будувати довірливі стосунки та створювати сприятливі умови для всебічного розвитку учнів та учениць [3].

Формування соціально-емоційних навичок без впровадження партнерської взаємодії мало ефективно, тому слід акцентувати на основних аспектах спільної роботи школи і сім'ї. Побудові індивідуальної траєкторії розвитку особистості, враховуючи її особисті якості, отриманий досвід, бажання та потреби в атмосфері демократії та гуманізму, для формування здорової особистості, яка відкрита до нових знань та позитивного сприйняття світу – це основна мета партнерської взаємодії в розрізі форсування соціально-емоційних навичок [1, с. 35].

Наведемо декілька варіантів, які можуть забезпечити формування СЕН в учнів та учениць за допомогою партнерської взаємодії:

- організація днів відкритих дверей, від час яких батьки можуть навідувати дитину в школі, бути присутніми на уроках, спілкуватися з вчителями, батьками, однокласниками дитини;

- спільні заходи для батьків та дітей, організовані педагогами: тренінги, майстер-класи, семінари і т. д. Спільна діяльність дітей і батьків може стати чудовим приводом для подальшого спільного відпочинку усією сім'єю, також батьки можуть побачити дитину під час групової, командної роботи, а діти вчитимуться від батьків правилам ефективної взаємодії;

- створення вільного осередку для забезпечення відкритого діалогу, спільних обговорень. Інколи батькам і дітям важко порозумітися, почути один одного, від чого з'являється дистанція у спілкуванні та довірі між ними. Створення вільного простору, в якому батьки і діти матимуть змогу під керівництвом шкільного психолога налагодити процес порозуміння та відновити втрачену довіру позитивно впливатиме на психоемоційний стан учасників.

- емоційна рефлексія та обговорення книг або фільмів. Спільний перегляд фільмів або читання книг створює почуття безпеки та взаєморозуміння, а емоційна рефлексія допомагає пізнавати один одного та вчитися долати різні життєві перешкоди;

- включення батьків у створення проєктів та конкурсів. Робота над однією ідеєю забезпечує командний настрій та почуття спільної відповідальності, робота батьків

і дітей також впливатиме на створення довірливих стосунків і розвиток лідерських якостей, критичного мислення та прийняття відповідальних рішень;

- спільні шкільні ярмарки, екскурсії та відпочинок, також позитивно впливають на формування соціально-емоційних навичок, оскільки створюють умови для прояву позитивних емоцій, пізнання один одного в новій ролі, прояв творчості та креативу і т. д.;

- залучення батьків до волонтерської діяльності, яка передбачає посилену допомогу батьків у організацію та функціонал школи, що забезпечить налагодження стосунків із педагогами та адміністрацією, а для дітей слугує позитивним прикладом прояву турботи та включення у життя школи.

Отже, унікальність освітньої української моделі створює позитивний вплив на формування дитини, не лише її академічних знань, а й розвиток її соціально-емоційних навичок, які в майбутньому сприятимуть здоровому зростанню особистості. Партнерська взаємодія школи і сім'ї відіграє ключову роль у забезпеченню формування активного, цілеспрямованого та емпатичного підростаючого покоління.

Література

1. Гринько В., Євтухова Т., Філіпова А. Теоретичні аспекти розвитку соціально-емоційних навичок в учнів початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. Т. 2, № 17. С. 31–41. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.259991> (дата звернення: 10.11.2024).

2. Козир М., Калініченко Т. Підготовка дітей до навчання в Новій українській школі: партнерська взаємодія освітніх установ і здобувачів освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021. № 2. С. 64–71. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36712/1/M_Kozyr_T_Kalinichenko_PI_NPO_2021.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

3. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. *Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ*. URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/> (дата звернення: 10.11.2024).

**Гончаренко Олена Володимирівна,
Ткаченко Анастасія Юрївна**
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТНІХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ І МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Сучасні заклади освіти є не лише центрами навчання, але й ключовими інституціями соціалізації, що формують особистість, надаючи дітям і молоді основи для їхнього розвитку й інтеграції у суспільство.

Сьогодні питання захисту прав дітей набули особливої ваги, оскільки зростає потреба у створенні безпечного і сприятливого середовища, що підтримує моральний, емоційний та соціальний добробут молодого покоління. В умовах глобальних змін,

коли суспільство стикається з такими викликами, як економічна нестабільність, конфлікти, соціальна нерівність і культурні суперечності, виникає необхідність у посиленій увазі до захисту прав та інтересів дітей і молоді.

Окрім того, сучасні технології та медіа мають величезний вплив на підростаюче покоління, тому заклади освіти повинні створювати структури, які дозволяють ефективно реагувати на нові загрози, як-от кібербулінг, психологічний тиск та дискримінація. Організація захисту прав у закладах освіти стає вирішальним кроком на шляху до забезпечення соціальної згуртованості, безпеки та рівних можливостей для кожного учня.

Отже, сучасний світ потребує ефективних механізмів забезпечення прав дітей і молоді, особливо у сфері освіти та соціального захисту. Інтеграція освітніх та соціальних послуг є фундаментальною складовою в досягненні цієї мети, адже вона враховує всі аспекти розвитку молодого покоління – освітні, соціальні, психологічні та фізичні. Такий підхід сприяє створенню умов, де кожна дитина / молода людина може реалізувати свій потенціал і почуватися захищеною [3, с. 9].

Інтеграція освітніх та соціальних послуг є критично важливою для всебічного розвитку дітей і молоді, забезпечення їхніх прав у закладах освіти. Зокрема, наявність підтримки з боку соціальних працівників, психологів і педагогів у процесі навчання допомагає учням з різними потребами досягати успіху. Партнерська взаємодія між соціальними працівниками та освітянами дозволяє не лише вирішувати індивідуальні проблеми дітей та молоді, але й створювати систему, яка підтримує підростаюче покоління на всіх етапах розвитку.

Інтеграція освітніх та соціальних послуг набуває особливого значення в умовах сучасних викликів, таких як соціальна нерівність, воєнні дії та економічна нестабільність. Діти і молодь з соціально вразливих груп, зокрема особи з інвалідністю, з числа дітей-сиріт, вимушені переселенці та діти / молодь з багатодітних сімей часто стикаються з обмеженим доступом до якісної освіти та соціальної підтримки. Вирішення цих проблем можливе лише через синергію зусиль освітян, соціальних працівників, громадських організацій і державних органів [4, с. 15].

Інтеграція освітніх та соціальних послуг передбачає:

– *Системну взаємодію між структурами.* Освітні заклади, медичні установи, соціальні служби та громадські організації працюють у тісному партнерстві для створення сприятливого середовища для розвитку дітей і молоді.

– *Інклюзивний підхід.* Це забезпечення рівного доступу до освітніх і соціальних ресурсів незалежно від соціального статусу чи фізичних можливостей дитини / молодої людини.

– *Індивідуалізований підхід.* Врахування особливостей кожної дитини / молодої людини для розробки програм підтримки та навчання [2, с. 18].

До переваг інтеграції освітніх та соціальних послуг можемо віднести можливість забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем дітей і молоді. Наприклад, соціальні працівники можуть оперативнo втручатися, коли виникають питання щодо неблагополучних сімейних умов чи психологічних проблем учнів, що часто може стати перепорою для нормального навчання. Такий підхід також дозволяє своєчасно виявляти потреби дітей та молодих людей з інвалідністю або з обмеженими можливостями і надавати їм спеціалізовану підтримку. Це створює умови для

безперешкодного доступу до освіти для всіх дітей і молодих людей, незалежно від їхнього соціального становища чи фізичних можливостей.

Механізмами реалізації інтеграції освітніх та соціальних послуг є:

1. *Міжвідомча координація*. Спільна робота освітніх, медичних і соціальних служб забезпечує єдиний підхід до вирішення проблем підростаючого покоління. Наприклад, створення спільних інформаційних баз даних для виявлення потреб учнівської молоді.

2. *Інтеграція послуг у закладах освіти*. Наприклад, функціонування інклюзивно-ресурсних центрів, які надають комплексні послуги в межах одного закладу [5, с. 22].

3. *Робота з батьками*. Заклади освіти стають місцем проведення тренінгів для батьків, які сприяють підвищенню їхньої обізнаності у сфері захисту прав дитини.

Досвід України свідчить про ефективність інтегрованих підходів у сфері освіти. Впровадження інклюзивної освіти, розвиток інклюзивно-ресурсних центрів та розширення соціальних програм на базі шкіл дозволили значно покращити рівень доступності послуг. Наприклад, у багатьох регіонах України запроваджено програми психологічної підтримки для дітей і молоді, які є вимушеними переселенцями, та їхніх сімей [1, с. 27].

Однак інтеграція освітніх та соціальних послуг стикається з певними труднощами. По-перше, існує проблема координації між різними відомствами та службами, що можуть бути відповідальними за надання цих послуг. Часто недосконала організація між соціальними, освітніми та медичними установами призводить до дублювання функцій або, навпаки, до пропуску важливих моментів. По-друге, недостатнє фінансування та кадрові обмеження створюють значні бар'єри для ефективного впровадження такої інтеграції. В багатьох випадках заклади освіти не мають достатньо ресурсів для надання необхідної підтримки всім учням.

Також до основних проблем інтеграції освітніх і соціальних послуг можна віднести:

- недостатність фінансування;
- брак кваліфікованих кадрів;
- низький рівень міжвідомчої координації в окремих регіонах.

Для покращення ситуації в сфері інтеграції освітніх та соціальних послуг необхідно сприяти розвитку професійної підготовки вчителів та соціальних працівників, а також посилювати співпрацю між закладами освіти та органами соціального захисту. Важливо створювати міжвідомчі робочі групи для координування спільної роботи, а також розробити політику підтримки інклюзивного навчання, що базується на індивідуальних потребах кожної дитини / молодої людини. Програмні ініціативи на рівні держави, спрямовані на фінансування таких програм та ресурсів для закладів освіти, можуть значно покращити ситуацію.

Література

1. Гаврилюк О. І. Роль інклюзивно-ресурсних центрів у забезпеченні прав дітей. *Педагогіка і психологія*. 2021. № 6. С. 27–30.
2. Грицай Л. М. Інтеграція освітніх та соціальних програм в Україні: виклики та перспективи. *Інноваційний розвиток України*. 2022. № 4. С. 18–22.

3. Жуковський В. М. Соціальні послуги у контексті інклюзивної освіти. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2021. № 2. С. 8–12.

4. Карпенко Т. О. Розвиток соціальних послуг в освітньому середовищі. *Соціальна політика і суспільство*. 2020. № 1. С. 15–19.

5. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

**Грищенко Світлана Владиславівна,
Єфремова Олена Петрівна,
Грищенко Олександра Петрівна**
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Особливе значення сьогодні для нашої країни має процес становлення громадянської освіти. Україна зустрілася з потужними загрозами існуванню незалежної країни. Саме тому впровадження та реалізація громадянської освіти, її цільового спрямування на виховання громадянина та патріота є необхідною освітньою стратегією в сучасний період. Партнерство закладів вищої освіти та інститутів громадянського суспільства в процесі громадянської освіти відіграє одну з важливих ролей. У сучасних вітчизняних закладах вищої освіти майже повністю відсутня громадянська освіта, а в закладах загальної середньої освіти вона запроваджується частково. Щодо умов успішності процесу розвитку системи громадянської освіти в Україні, науковці наголошують на важливості партнерства держави з інститутами громадянського суспільства. Важливою є співпраця різного рівня закладів освіти, а також громадських організацій та науковців, які досліджують питання її розвитку. О. Власенко та А. Круглашов з співавторами стверджують, що зародження громадянської освіти в Україні є скоріше результатом громадських ініціатив з боку її прихильників та ентузіастів, аніж наслідком відповідної політики держави та органів управління освітньою галуззю [1, с. 73; 2, с. 10].

Щодо загальної характеристики партнерства закладів вищої освіти та інших інститутів громадянського суспільства у царині громадянської освіти, можна стверджувати, що присутній дефіцит уваги державних органів влади, а також очільників освітньої галузі до проблем партнерства в галузі громадянської освіти. Проте існують зусилля вітчизняних ентузіастів в закладах вищої освіти, наприклад, Львівський національний університет імені Івана Франка та ін. Також відзначимо важливу роль міжнародної підтримки, котра надається низкою міжнародних організацій зарубіжних країн та фондів. Існує й процес фінансування деяких проектів у галузі громадянської освіти [2, с. 10].

У сучасний період для здобувачів вищої освіти необхідним є набуття громадянських, соціальних та політичних компетентностей. Соціальні відносини різних

типів дозволяють здобувачам вищої освіти свідомо брати участь у соціальних та політичних процесах держави. Партнерська співпраця з державними та соціальними інституціями потребує в наш час отримання саме громадянських компетентностей. Завдяки отримання громадянських компетентностей молоде покоління зможе приймати участь в різноплановій діяльності на благо української держави.

Вітчизняні науковці наголошують на тому, що у впровадженні та реалізації громадянської освіти необхідно спиратися на громадські організації та освітні заклади, які найбільш відкриті до співпраці з міжнародними організаціями. Маємо пам'ятати, що такі проекти концентруються на розвитку неформальної освіти. Саме тому, вони частіше за все не можуть ефективно впливати на заклади вищої освіти України.

Позитивним сигналом для українського суспільства стали урядові спроби повернутися обличчям до розвитку громадянської освіти, які мали місце перед виборами 2019 р. Тоді була розроблена і в жовтні 2018 р. схвалена Кабінетом міністрів України Концепція громадянської освіти [4].

Важливе значення для партнерства в реалізації Концепції громадянської освіти нині відіграє той факт, що кілька років поспіль міжнародна виборча фундація «EFES» за сприяння Міністерства освіти і науки України запроваджує у закладах вищої освіти такий вибірковий курс як «Демократія: від теорії до практики». Цей курс розкриває тематичні компоненти громадянської освіти. Навчання проходить в інтерактивній формі, це дозволяє здобувачам вищої освіти засвоювати важливі теми: такі як права людини, рівність громадян, гендерна рівність, різні форми демократичної участі та ін. [5, с. 177].

Розуміємо громадянську освіту як складову громадянського суспільства та як чинник забезпечення соціальної згуртованості, взаєморозуміння та діалогу, солідарності, гендерної рівності, формування гармонійних відносин в українській державі, а також й між державами, інноваціями в організації системи вищої освіти, вироблення сучасних методів навчання та сприяння вільного і толерантного справедливого суспільства на основі захисту цінностей та принципів плюралізму й свободи.

Партнерство закладів вищої освіти та інститутів громадянського суспільства в процесі громадянської освіти також має на меті й участь у суспільному житті країни. Також важливим є й обрання представників до різних інститутів влади та органів місцевого самоврядування. Партнерство конкретизується через участь в дебатах, консультаціях, ініціації проєктів, різних видів голосування, а також реалізації ініціатив у суспільному житті.

За твердженням О. Дем'янчук, у сучасний період брак державної підтримки розвитку громадянської освіти до певної міри компенсується зусиллями ентузіастів – освітян і науковців, працею лідерів громадянського суспільства. У підтримці таких ініціатив важлива роль належить саме міжнародним фондам та організаціям окремих зарубіжних країн. Проте, натепер все більшого значення набувають також деякі ініціативи органів місцевого самоврядування та місцевої виконавчої влади [3, с. 414].

Маємо наголосити на потребі запровадження більш ефективних методів навчання в закладах вищої освіти щодо громадянської освіти. Визначимо основні складові цього процесу: участь здобувачів вищої освіти (як бакалаврату, так й магістратури) та науково-педагогічних працівників у демократичному управлінні ЗВО;

в освітніх відносинах необхідно просувати демократичний етос; важлива роль проєктної педагогіки; методи залучення здобувачів до індивідуального та колективного оцінювання їх підготовки; зустрічі, обміни та партнерство між здобувачами вищої освіти та науково-педагогічних працівників з ЗВО; встановлення громадянського партнерства між закладами вищої освіти, громадськими організаціями та виконавчою владою.

Підсумовуючи можна стверджувати, що є підстави для оптимізму щодо подальших перспектив впровадження в Україні громадянської освіти в рамках реалізації концепції пожиттєвого навчання. Вважаємо необхідними для цього процесу скоординовані зусилля як виконавчої влади, так й наукової та освітянської спільнот. Активна громадськість та громадські організації в цьому процесі мають грати одну з провідних ролей.

Література

1. Власенко О. М. Основні пріоритети реформування громадянської освіти в Україні. *Zhytomyr Ivan Franko state university journal. Pedagogical sciences*. № 1 (92). 2018. С. 70–74.
2. Громадянська освіта в умовах безпекових викликів і загроз: навчальний посібник / за ред. А. М. Круглашова, Н. Ю. Ротар, І. В. Цікул. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. 184 с.
3. Дем'янчук О.П. Політична і громадянська освіта як політичний інститут: потреба формування в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 102. С. 412–416.
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/pro-shvalennya-konceptsiyirozvitkugromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini>. 2018.
5. Круглашов А. М. Інтеграція української політичної науки в Європейський простір. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Вип. 3–4. 2016. С. 175–186.

Завацька Людмила Миколаївна
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО СТОСОВНО ДІТЕЙ У ФОКУСІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

До найпоширеніших психологічних конфліктів належать міжособистісні конфлікти. Вони охоплюють практично всі сфери людських відносин. Будь-який конфлікт зрештою зводиться до міжособистісного. Міжособистісні конфлікти виникають через суперечності у відносинах двох або більшої кількості людей, які виконують спільну діяльність або проживають разом. Конфлікт блокує взаємодію між ними і робить їх співпрацю та життя неможливим чи малоефективним. Конфлікти між особами виникають там, де стикаються різні погляди, манери поведінки; їх може жити і бажання одержати щось, не підкріплене відповідними можливостями.

Сімейні конфлікти – це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів, поглядів та інтересів. Розглянемо особливості сімейних конфліктів, які потрібно враховувати для їх попередження і вирішення.

По-перше, сімейні конфлікти зумовлені унікальністю сімейних стосунків. Найважливішою особливістю є те, що їх основний зміст визначають як міжособистісні відносини (любов, родинні стосунки), так і правові й моральні обов'язки, пов'язані з реалізацією функцій сім'ї: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, рекреативної (взаємо-допомога, підтримка здоров'я, організація дозвілля і відпочинку), комунікативної і регулятивної.

По-друге, сімейні конфлікти відрізняються і за причинами. Найважливіші з них: обмеження свободи активності, діяльності, самовираження членів сім'ї; відхилення в поведінці одного із членів сім'ї (алкоголізм, наркоманія та ін.); наявність протилежних інтересів; авторитарний тип взаємовідносин; наявність складних матеріальних проблем; авторитарне втручання родичів у сімейні стосунки та ін.

По-третє, особливості сімейних конфліктів виявляються в їх динаміці, а також у формах протікання. У цілому динаміка сімейних конфліктів характеризується класичними етапами (виникнення суперечки, усвідомлення суперечки конфліктною, відкрите протиборство, розв'язання конфлікту та його емоційне переживання). Але такі конфлікти відзначаються підвищеною емоційністю, швидкістю проходження кожного з етапів, формами протиборства (докори, образи, сварки, сімейні скандали, порушення обіцянок тощо), а також способами їх розв'язання (примирення, досягнення злагоди, взаємні поступки, розлучення та ін.).

По-четверте, суттєвою особливістю сімейних конфліктів є те, що вони можуть мати тяжкі соціальні наслідки. Особливо травматично сімейні конфлікти позначаються на дітях у формах жорстокого поводження або насильства.

Поняття «насильство» та «жорстоке поводження» часто застосовують як синоніми. Дійсно як соціальні явища вони тісно взаємопов'язані.

Визначення поняття «жорстоке поводження з дитиною» надається в ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» та ст.3 Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема таких, що можуть загрожувати їхньому життю та здоров'ю.

Жорстоке поводження – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, насильства за ознакою статі, булінгу, мобінгу, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або утримання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [1].

Фізичне насильство – заподіяння фізичної шкоди (побої, штовхання, ляпаси, кусання, стусани, насильницьке обмеження простору, змушування до вживання алкоголю чи наркотиків, різні види фізичного покарання...)

Емоційне насильство – це дії або поведінка дорослих або інших дітей, спрямовані на маніпулювання, залякування, контроль або приниження дитини таким чином, що завдає шкоди її самооцінці, впевненості та психічному здоров'ю.

Сексуальне насильство – використання дитини дорослою людиною або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди, посягання сексуального характеру силою або примусом.

Нехтування потребами – недбалість щодо забезпечення потреб належного догляду, харчування, одягу чи житла, або порушення права дитини на охорону здоров'я, освіти та безпеку.

Насильство, на відміну від жорстокого поводження – це будь-яке свідоме і навмисне (заздалегідь сплановане) застосування сили одного індивіда/групи людей проти іншого (найчастіше беззахисного, жорстоке поводження з дитиною, нехтування її інтересами та проблемами), з метою встановлення над ними влади і контролю.

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства [2].

Основні ознаки домашнього насильства:

- насильство завжди здійснюється умисно – особа яка вчинила насильство усвідомлювала характер вчинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала можливість настання шкідливих наслідків, заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або психічному здоров'ю;
- дії унеможливають ефективний самозахист – особа яка вчиняє насильство має певні переваги: вік, фізична сила економічно вигідніше становище та ін.;
- дії порушують права і свободи особи – кривдник намагається контролювати свою жертву, обмежуючи її права та свободи;
- насильницькі дії спричиняють шкоду – фізичну, морально-психологічну, матеріальну іншій особі. Наслідком насильницької дії завжди є шкода.

Фактори, що вказують на ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини над якою здійснюється домашнє насильство:

- 1) батьки не цікавляться навчальною діяльністю дитини, вихованням;
- 2) під час відвідування закладу перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин. Наявні повідомлення дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання алкоголю, наркотичних речовин, схильності до азартних ігор та відвідування ігрових клубів;
- 3) систематично проявляють агресивну поведінку до працівників закладу, батьків інших дітей;
- 4) ігнорують рекомендації працівників закладу щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки її розвитку, погіршення емоційного стану, здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків;
- 5) не дотримуються санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки (що призводить до виникнення ризику інфікування дитини);
- 6) мають ознаки пригніченого психоемоційного стану, розладів психічного здоров'я, суїцидальної поведінки, що ускладнює процес догляду та виховання дитини;
- 7) не забезпечують необхідного медичного догляду за дитиною, що може призвести до серйозних порушень здоров'я;
- 8) жорстоко поводяться з іншими членами сім'ї або з домашніми тваринами;

9) допускають перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, схильних до вживання алкоголю, наркотичних речовин;

10) не забезпечують дитину кишеньковими коштами;

11) перекладають відповідальність щодо догляду за молодшими дітьми на старших.

Висновок. Таким чином, насилля над дитиною з боку відповідальних за неї дорослих порушує фізичний і психічний розвиток дитини, виникає важка форма соціальної дезадаптації. Відповідно соціальні педагоги закладів освіти, які помітили ознаки домашнього насильства зобов'язані повідомити соціальні служби та поліцію для захисту дитини завдяки партнерській взаємодії.

Література

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04 2001 за №24011-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 10.11.2024)

2. Наказ МОН України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами» від 2 жовтня 2018 р. № 1047.

3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22.08.2018 р. № 658.

Калініченко Олександр Петрович

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Актуальність соціального партнерства у вихованні громадянина-патріота зумовлена потребою суспільства у свідомій, самодостатній, відповідальній особистості, яка готова брати активну участь у житті суспільства та держави, виявляти соціальну ініціативність, здатна вибудовувати партнерські взаємовідносини з іншими для створення та реалізації проєктів, спрямованих на суспільне благо, вміє продукувати рішення та знаходити ресурси для досягнення поставлених цілей. Виховання громадянина-патріота, здатного до ефективної та продуктивної взаємодії з іншими членами суспільства, державними структурами, громадськими організаціями, та різними соціальними інститутами, це є одним із пріоритетних виховних завдань, в тому числі і закладів позашкільної освіти.

Сім'я та заклад позашкільної освіти являють собою два важливих інститути розвитку, соціалізації й виховання підлітка. Кожний із них виконує свої специфічні функції. Якщо заклад позашкільної освіти сприяє інтеграції дитини в соціум, то сім'я має забезпечити індивідуалізацію дитячого розвитку. Ніхто не знає так добре дитину, її індивідуальні особливості, особистісні якості, характер, темперамент, здібності та потреби як батьки. Практика довела, що без єдності та консолідації зусиль цих двох складових суспільства ефективність усього процесу виховання буде досить низькою. Оскільки сімейне виховання більшою мірою впливає на всебічний розвиток дитини

вдома зі своїм укладом спільного життя, побутом, працею, традиціями, звичаям, а освітні заклади відповідно, під час навчально-виховної роботи.

Як зазначається в Концепції Нової української школи «учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими одnodумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат» [3].

У Законі України «Про освіту» сказано, що «батьки є одними учасників освітнього процесу, яким надано певні права та визначено обов'язки, а також окреслено напрями взаємодії батьків із закладами освіти, а саме: здійснення освітнього процесу, громадське самоврядування та фінансування закладів освіти» [2].

Сім'я як первинний соціальний інститут має особливий вплив на формування особистості підлітка, оскільки саме в сім'ї підліток переймає сімейні цінності та засвоює традиції, отримує знання про навколишній світ, виробляє навички, допомагає здійснювати контакти з соціумом.

Батьківський авторитет, педагогічний колектив, вся система організації життя освітньої установи є найбільш важливими рушійними силами виховного процесу сучасної позашкільної освіти, на яку покладено завдання виховувати і формувати високоморальну особистість.

І. Бех, К. Журба зауважують, що «любов до дітей виступає умовою повноцінного виховання, розвитку і саморозвитку дитини в сім'ї, внутрішньою духовною потребою незалежно від її віку, що має поєднуватися з розумною вимогливістю до неї» [1].

У своєму дослідженні Т. Цуркан розглядає взаємодію сім'ї та навчального закладу як «взаємоузгоджену діяльність означених соціальних інститутів, спрямовану на налагодження продуктивних партнерських відносин з метою розвитку, навчання та виховання особистості дитини» [4].

Сутність взаємодії сім'ї та закладів позашкільної освіти реалізується завдяки впровадженню єдиного підходу до цілей та завдань виховання, єдиних принципів і методів педагогічного впливу, єдиних вимог і критеріїв оцінки стану справ у підлітковому колективі. Єдність виховної діяльності досягається шляхом спільних підходів усіх суб'єктів виховного процесу до вирішення виховних завдань.

Перед закладом позашкільної освіти та сім'єю стоїть завдання впровадження об'єднання ресурсів патріотичного виховання дітей підліткового віку, яке сприяє формуванню ціннісного ставлення до Батьківщини, її історії, культури та традицій, а також зміцненню почуття національної гордості та відповідальності. Водночас за різних умов виконання поставленого завдання ці соціальні інститути не завжди можуть реалізувати свій ресурсний потенціал у повному обсязі, тому важливою є співпраця з метою об'єднання зусиль, доповнення їх найбільш доступними і прийнятними для підлітка формами впливу. Результат цього процесу значною мірою залежить від конструктивної взаємодії між закладом позашкільної освіти та батьками учнів, що забезпечує взаєморозуміння і засвоєння патріотичних переконань.

Завданнями партнерства при цьому постають:

1. Встановлення тісних зв'язків з родинами для спільного виховання у підлітків національної гордості та поваги до культурної спадщини. Це передбачає активну участь батьків у виховних процесах, що відбуваються в закладі позашкільної освіти.

2. Залучення батьків до організації навчально-виховного процесу через участь у різних заходах, пов'язаних з національними традиціями та історією. Все це допомагає формувати в підлітків патріотичні цінності та відповідальність за майбутнє своєї країни.

3. Підтримка батьків через методичну допомогу та інформування, що дозволяє їм ефективно формувати в підлітків розуміння важливості служіння суспільству та державі.

Об'єднання зусиль сім'ї та закладу позашкільної освіти в національно-патріотичному вихованні допомагає створити цілісне та ефективне середовище для формування любові до Батьківщини у підлітків. Тому національно-патріотичне виховання підлітків, на нашу думку, буде успішним, якщо в педагогічний процес впроваджуватимуться такі педагогічні умови, які включатимуть: 1) систематична взаємодія ЗПО з сім'єю у національно-патріотичному вихованні підлітків. 2) створення відкритого середовища для спілкування та співпраці; 3) врахування індивідуальних особливостей кожної сім'ї та підлітка; 4) підвищення педагогічної компетентності батьків щодо національно-патріотичного виховання розвитку підлітка.

Заклади позашкільної освіти є важливими платформами для виховання патріотичних почуттів, які сприяють формуванню свідомих, відповідальних і активних громадян, готових до участі у житті своєї країни. Учні, батьки та педагоги, об'єднані спільними цілями та прагненням, є добровільними й зацікавленими партнерами, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Результат виховання може бути успішним тоді, коли педагоги та батьки стануть одностайними, адже роль батьків у цьому процесі є надзвичайно важливою. Вони активно співпрацюють з педагогами, підтримуючи виховання дитини вдома та в закладі позашкільної освіти.

Батьки та педагоги мають спільну мету – виховати дитину, яка буде активною в суспільстві та гармонійною особистістю, здатною до професійного, громадського і сімейного життя, а також відповідально ставитиметься до своєї Батьківщини.

Основним результатом цієї спільної виховної діяльності є:

- формування у дитини патріотичних почуттів і усвідомлення значення національних цінностей;
- розвиток національної свідомості та поваги до культурної спадщини;
- всебічний особистісний розвиток з акцентом на національні традиції та історію;
- формування активної громадянської позиції, спрямованої на благо країни;
- розуміння своєї відповідальності за майбутнє держави;
- розвиток патріотичної вихованості як основи для активної участі в житті суспільства та збереження його цінностей.

Отже, успішне виховання гармонійної, свідомої та активної особистості можливе лише за умови тісної співпраці родини та закладів позашкільної освіти. Взаємодія цих важливих інституцій сприяє формуванню в підлітка високих моральних цінностей, патріотизму, громадянської відповідальності, а також усвідомлення своєї ролі у майбутньому держави. Інвестування в позашкільну освіту та підтримка її ініціатив допоможуть створити умови для всебічного розвитку молодого покоління, яке стане основою суспільного прогресу.

Література

1. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа Карпат: наукове фахове видання з педагогічних наук*. Івано-Франківськ, 2017. № 16. С. 24– 27
2. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Концепція «Нова українська школа» 2016. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/000z07-3f81.doc.html>
4. Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи. Чернівці, 2018. 30 с.

Кеба Анастасія Юріївна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасних реаліях соціуму значно актуалізувалася труднощі у комунікації серед дошкільників, що потребує ретельного аналізу провідних чинників розвитку та формування здатності до спілкування дітей старшого дошкільного віку. Власне формування мовлення і визначається як найбільш значуще завдання, що спрямовано попередження труднощів у мовленнєвій взаємодії. Також науковцями з'ясовано, що головною метою на етапі старшого дошкільного віку є формування мовної особистості, яка вільно та творчо використовує мову для реалізації життєвих завдань [4, с. 5].

Також дослідники виявили, що труднощі у комунікації старших дошкільників своїм підґрунтям мають соціальні, педагогічні та психологічні причини, зокрема обмеженість спілкування, домінуючий стиль спілкування батьків, авторитарний та ліберальний підхід педагогів до взаємодії із вихованцями, а також психологічні особливості дітей означеного віку. Разом із тим, комунікативні труднощі комунікації у цей період життя можуть бути пов'язані із сором'язливістю, дитячим егоцентризмом, відсутністю емпатії та іншими аспектами. Наразі у дошкільній освіті розвиток мовлення вважається пріоритетною психолого-педагогічною проблемою у закладах дошкільної освіти, оскільки сформованість мови, за твердженням науковців, суттєвою мірою впливає на когнітивний, соціальний аспекти особистості, а також і академічний успіх дитини. Натомість недостатній рівень мовленнєвих навичок дітей може призвести до виникнення труднощів у сприйнятті інформації, взаємодії з навколишніми людьми та успішної адаптації в соціумі.

Саме тому дослідники знаходяться у активному пошуку найбільш ефективних чинників розвитку мовлення старших дошкільників. Наразі у полі зору науковців дитяча гра (ігрова діяльність), що у закладі дошкільної освіти (ЗДО) є важливим фактором розвитку старших дошкільників, зокрема мови. Прийнято вважати, що у дитячій спільноті гра є природнім (спонтанним) і звичним способом самовираження та взаємодії, а тому відіграє ключову роль у розвитку комунікативних навичок та розширенні мовленнєвого потенціалу дітей цього віку. Разом із тим, доведено, що впливаючи на дитячу гру (особливості змісту, організації) вихователь цілеспрямовано

сприяє розвитку зв'язного мовлення та комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку, оскільки виникають ігрові та реальні стосунки, що зумовлюють діалог і, відповідно, діалогічне спілкування. Отже, завдання вихователів у ЗДО полягає у тому, щоб сприяти встановленню ігрової взаємодії, наповнюючи її цікавим вмістом та спонукати дітей до діалогу [1, с. 102].

Так, у сучасній педагогічній науці ігрова діяльність розрізняється за видами, зокрема такими як творчі ігри, ігри за правилами та народні ігри. Особливу увагу наразі вихователями приділяється творчим іграм, зокрема сюжетно-рольовим, режисерським, конструктивно-будівельним. Також значний відсоток в освітньому процесі становлять дидактичні ігри, серед яких чільне місце посідають ігри мовленнєвої спрямованості, які сприяють розвитку мовлення та діалогічних умінь у дошкільників. Разом із тим, відома диференціація ігор за навчальним змістом, ігровими діями та правилами, організацією та взаєминами дітей, а також роллю, яку відіграє вихователь. Так, за навчальним змістом ігри поділяють на: а) *ігри-подорожі*, які демонструють реальні факти та події через нестандартний підхід, зокрема, перетворення простого на загадкове, складного на перебільшене, необхідного на цікаве. Мета таких ігор – посилити враження, додати пізнавального змісту та казкової незвичайності; б) *ігри-доручення*, де завдання та дії ґрунтуються на проханні, словесній інструкції, пропозиціях щось виконати дитині; в) *ігри-припущення*, в яких ігрове завдання виражене в назвах, таких як «Що було б...?», «Що б я зробив, якби...?». Такі ігри стимулюють дітей до осмислення наступної дії та розвивають їх уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; г) *ігри-загадки*, які розвивають аналітичні й узагальнюючі навички, а також навички міркування й узагальнення; ігри-бесіди, спрямовані на активізацію емоційно-розумових процесів, виховання навичок слухання та висловлювання, спільності слова, дії, думки й уяви дітей [5, с. 6].

На основі характеру ігрових дій, ігри розвитку мовлення дітей дошкільного віку, поділяються на кілька видів: 1) *ігри-доручення*, що ґрунтуються на інтересах дітей до дій з іграшками та предметами, зокрема активності, що потребує добирати, складати, роз'єднувати, з'єднувати, нанизувати тощо; 2) *ігри з пошуку предметів*, у яких раптово з'являються і зникають предмети; 3) *ігри з відгадуванням загадок*, спрямовані на виявлення невідомого через використання підказок; 4) *сюжетно-рольові дидактичні ігри*, де ігрові дії відображають різні життєві ситуації та вимагають виконання встановлених ролей; 5) *ігри у фанти або забороненим «штрафним» елементом* пов'язані з цікавими ігровими епізодами, зокрема скидання карток, утримання від вживання якогось певного слова тощо. Н. Луцан виділяє *ігри мовленнєвої спрямованості*, до яких входять народні ігри, словесні ігри, режисерські та театралізовані ігри, музичні ігри, ігри-розваги й ігри-забави. Особлива увага сюжетним і народним іграм з елементами драматизації, народні рухливі ігри. Словесні ігри («Квочка» і «Бочечка»), розкривають багатство мови та виразність мовлення. Ігри-смішинки («Сміх», «Зайчику, зайчику, де ти був?», «Іди додому на зелену соломку») сприяють позитивному настрою, емоційному вираженню та розвитку мовленнєвої активності [6, с. 164].

Н. Водолага акцентує увагу вихователів-практиків на гри-драматизації, вважаючи, що саме її використання зумовлює більш ефективний мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку, зокрема вихованців старшої групи. Для більш ефективного

керівництва цими іграми дослідниця визначає у них три етапи: а) підготовка, що включає у себе засвоєння літературного тексту, читання чи розповідь вихователям, прослуховування тексту в аудіозаписі, обговорення особливостей персонажів та голосів, переказ змісту тексту, ілюстрації дітьми, сюжетні малюнки тощо; б) розширення знань дітей про персонажі та події гри, тренування виразного читання тексту, підготовка атрибутів та декорацій; б) власне гра-драматизація (на цьому етапі розвиваються творчі здібності дітей) [3, с. 79]. Герої літературних творів можуть діяти несподівано, що розширює творчі можливості дітей. У грі вони легко втілюють сюжет твору, контактуючи з реальним життям і розширюючи зміст казок та оповідань.

При цьому, важливо відзначити, що будь-які ігрові дії дітей супроводжуються мовленням, яке сприяє формуванню мовленнєвих навичок. Гра відіграє ключову роль у розвитку уяви та використанні різноманітних мовленнєвих засобів, що робить гру більш насиченою та ефективною для розвитку мовлення старших дошкільників. Сучасні Так, український дослідник С. Алексюк підкреслила формування суспільної спрямованості старших дошкільників через гру, а також на розвиток моральних стосунків в дитячих іграх [1, с. 103]. Проблеми спільної гри дітей старшого дошкільного віку розкриваються також у роботах А. Бурової, яка детально дослідив структуру і зміст ігрової взаємодії, зокрема від обміну однаковими діями до спільної гри, що розгортається на різних рівнях комунікації. Так, дослідниця визначає два рівні ігрових дій та «мета-комунікації», що пояснює ігрові дії. Її дослідження показують, що кооперація та взаєморозуміння в грі досягаються через узгодженість обох рівнів комунікації [2, с. 52]. При цьому, діти шести років починають активно взаємодіяти в ініційованих іншими іграх, виявляючи емоції і співпереживання, тобто ігрова діяльність відіграє головну роль у розвитку мовлення старших дошкільників, сприяючи в їхньому комунікативному, когнітивному та соціальному зростанню.

Отже, гра є вагомим засобом розвитку мовлення, що стимулює інтелектуальний і емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку, а також формування навичок ефективної спільної взаємодії. У процесі ігрової діяльності дошкільники вивчають нові слова, розширюють словниковий запас, використовуючи їх у різних контекстах, удосконалюють граматичні структури, тренують комунікативні вміння, сприйняття текстів, виражають свої думки, почуття та потреби у розмовах з однолітками та дорослими, що сприяє формуванню комунікативної компетентності та соціальної адаптації.

Література

1. Алексюк С.О. Розвиток діалогічного та монологічного мовлення дошкільників у театралізованих іграх. *Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти. Донецьк – Краматорськ, 2013. С. 102-103.*
2. Бурова А. Організація ігор-драматизацій з дітьми старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. №9. С. 51-58.*
3. Водолага Н. В. Навчання розповідання дітей старшого дошкільного віку в театралізованій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2001. 218 с.
4. Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Упроваджуємо оновлений Базовий компонент дошкільної освіти. Специфіка занять. Методи, прийоми та засоби

формування мовленнєвої компетентності дошкільників. Позиція дорослого у спілкуванні з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2021. №3. С. 3–8.

5. Карасьова К. В. Ігровий простір дитини. Київ: Шкільний світ. 2011. 128 с.

6. Луцан Н. І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Південноукраїнський педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. О., 1995. 186 с.

Клименко Леся Валентинівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗВО ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯВИЩА СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ

В контексті сучасних соціально-демографічних тенденцій в Україні особливо актуальними стають: скорочення чисельності населення, старіння населення, високі показники смертності чоловіків працездатного віку, зниження народжуваності. Варто зазначити, що на тлі повномасштабного вторгнення демографічні виклики лише посилюються. Так, за даними Національного інституту стратегічних досліджень, до нових чинників, що негативно відображаються на демографічній ситуації нашої країни можна віднести: *зростання кількості поранених та загиблих* як серед військових, так і серед цивільного населення (у тому числі і дітей); *масштабна міграція* населення України за кордон (особливо молоді, яка відіграє ключову роль у формуванні демографічного потенціалу країни); *внутрішня міграція* населення, що зумовила низку інших проблем, серед яких – мовна та культурна адаптація, безробіття, відсутність належного забезпечення якісними освітніми та медичними послугами, базовими умовами життєдіяльності; *незаконне вивезення українських громадян* на територію країни-агресорки чи на тимчасово окуповані території; *охорона дитинства*, що пов'язано, перш за все, зі створенням безпечних умов для дітей [2].

Водночас, результати наявних досліджень дають підстави стверджувати, що серед молоді набирає все більшого схвалення явище свідомої бездітності. На вибір молодих людей, не пов'язаний із продовженням роду, значною мірою вплинула і війна, яка призводить до щоденних стресів, посилення тривожності, появи чи загострення депресивних станів через невизначеність майбутнього, унеможлиблює забезпечення гідних умов життя для батьків з дітьми, створює реальні ризики для життя і здоров'я. Безумовно, рішення про те, мати дітей чи ні, є особистим вибором кожної людини, однак, на нашу думку, першочерговою стратегічною метою державної політики в найближчі роки має стати створення умов для підвищення народжуваності та підтримки сімей.

Одним із ефективних шляхів попередження свідомої бездітності є систематична робота освітніх закладів, спрямована на формування у молоді позитивного образу сім'ї, відповідального батьківства та усвідомлення своєї важливості у збереженні української нації. Враховуючи той факт, що свідомої бездітності в Україні досі не вивчалася комплексно, а дослідження щодо наявних ресурсів вітчизняних ЗВО у протидії поширенню цього явища серед не проводилися взагалі, нами було

ініційовано проведення моніторингу наявного педагогічного досвіду. Варто зазначити, що під поняттям «педагогічний досвід» науковці розуміють «сукупність знань і навичок, професійних компетенцій, набутих на основі й у процесі безпосередньої педагогічної діяльності, що збагачують практику навчання й виховання, слугують розвитку психолого-педагогічної думки та є найбільш надійним і достовірним критерієм істинності вироблених педагогікою теоретичних положень, принципів, правил, методів навчання й виховання та організаційних форм освітнього процесу» [1, с. 5].

З метою забезпечення репрезентативності вибірки нами було проаналізовано навчальні програми 30 закладів вищої освіти, розташованих у 24 областях України (в тому числі і тих, що були змушені евакуюватися із окупованих територій). До дослідження не були включені навчальні заклади АР Крим, що пояснюється анексією півострова. Серед досліджених нами ЗВО, до прикладу: Національний університет «Одеська юридична академія», Херсонський державний університет, Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Львівський національний університет імені І. Я. Франка, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, Київський столичний університет ім. Б. Грінченка, Запорізький національний університет, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, Західноукраїнський національний університет, Хмельницький національний університет, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича та ін.

Першим етапом нашого дослідження стало вивчення змістового наповнення освітніх компонентів, що, в свою чергу, дало можливість виокремити певні тенденції:

- наявність широкого спектру дисциплін, пов'язаних з сімейними відносинами, батьківством, вихованням дітей, що свідчить про зростання розуміння важливості підготовки молоді до сімейного життя. Наприклад, найпоширенішими ОК є: «Психологія сім'ї та шлюбу», «Педагогіка сімейного виховання», «Психологія материнства та батьківства», «Філософія сім'ї та кар'єри», «Усвідомлене батьківство», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства», «Статеве виховання та підготовка до сімейного життя», «Репродуктивне здоров'я та планування сім'ї» та ін.;

- тематичне наповнення навчальних дисциплін найчастіше спрямоване на вивчення загальних теоретичних питань щодо сім'ї, її функцій, напрямків роботи з нею, типології родин, психологічних аспектів функціонування інституту сім'ї;

- дисципліни викладаються як на бакалаврському, так і на магістерському рівнях, що свідчить про системний підхід до підготовки фахівців.

Поруч із позитивними тенденціями відзначимо і виклики, з якими зустрічаються втчизняні ЗВО:

- обмежена кількість годин викладання, що не дозволяє повною мірою висвітлити тему;

- часто дисципліни, спрямовані на популяризацію сімейних цінностей та відповідального батьківства, є вибірковими, що зменшує їхню ефективність, адже студенти не завжди обирають їх для вивчення;

– обов'язковими дисципліни, в межах яких актуалізується питання функціонування сім'ї в соціально-педагогічному та психологічному контекстах, важливості родинного виховання, є тільки для окремих спеціальностей (011 Освітні, педагогічні науки, 053 Психологія, 231 Соціальна робота).

Отже, з огляду на вищезазначене, слід відмітити, що українські заклади вищої освіти приділяють дедалі більше уваги проблемі підготовки молоді до сімейного життя. Проте, поза увагою залишаються питання подолання явища свідомої бездітності, адже серед досліджуваних навчальних дисциплін нам не вдалося виокремити хоча б одну, яка б спрямовувалась на подолання явища свідомої бездітності.

Формування позитивного ставлення до сім'ї та батьківства – процес тривалий і багатогранний. Окрім освітньої складової, досліджувані ЗВО роблять акцент на проведенні просвітницько-виховних заходів для молоді. Найпоширенішими формами реалізації їх є: тренінги, семінари, квести, сімейні фестивалі, фотовиставки, проєктна діяльність. Мінусом таких заходів, на наш погляд, є обмеженість у часі, кількості учасників, форматі та частоті проведення, адже найчастіше вони присвячені календарним святкам (Міжнародний день сім'ї, День матері, День батька тощо).

Отже, актуальність проблеми свідомої бездітності вимагає розробки нових підходів до освітнього процесу у ЗВО. Результати проведеного дослідження підтверджують необхідність інтеграції у навчальні програми курсів, спрямованих на формування позитивного ставлення до сім'ї та батьківства. Науково обґрунтована інформація про репродуктивне здоров'я, міжособистісні стосунки та соціальні аспекти сімейного життя має стати невід'ємною частиною підготовки молодих людей до відповідального виконання батьківських ролей у майбутньому, зміни цінностей на користь батьківства, продовження роду.

Література

1. Купіна О. В., Полякова І. В. Вивчення, узагальнення та поширення в практику роботи передового педагогічного досвіду: метод. рекомендації. Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 60 с.
2. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya> (дата звернення: 17.11.2024).

Литовченко Олена Віталіївна

Інститут проблем виховання НАПН
України, м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІ ПРАКТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу освіта України стикнулася із необхідністю реагувати на численні виклики, знаходити актуальні рішення. Переваги позашкільної освіти у кризових умовах війни зумовлені її специфікою, як то мобільність, варіативність, соціально-педагогічна спрямованість, добровільність, доступність та можливості здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання);

орієнтація на інклюзивність та безбар'єрність. Суттєвим є те, що у системі позашкільної освіти можуть здобуватися часткові кваліфікації нульового-третього рівнів Національної рамки кваліфікацій (ст. 4 Закону України «Про позашкільну освіту») [1]; результати, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть бути враховані при оцінюванні учнів із відповідних навчальних дисциплін [2].

Позашкільна освіта залишається затребуваною для українських учнів в Україні, а також тих учнів, які вимушено перебувають за кордоном. У воєнний час позашкільна освіта відіграє роль інституту соціально-педагогічної, психосоціальної підтримки; вагомим є значення позашкільної освіти у контексті створення середовища українських національних цінностей. В умовах реалізації реформи НУШ, організації профільного навчання у старшій школі закладів загальної середньої освіти – також актуалізується потенціал позашкільної освіти.

Заклади позашкільної освіти сприяють соціальному розвитку особистості та її самореалізації у обраній сфері, формують актуальні в умовах війни компетентності (культура безпеки життєдіяльності, навички поведінки у надзвичайній ситуації; знання із основ домедичної допомоги, мінної безпеки, медіаграмотності, орієнтування на місцевості тощо).

Успішному вирішенню закладами позашкільної освіти важливих освітніх, просвітницьких, соціально-педагогічних завдань сприяє широке *соціальне партнерство*.

Представимо деякі актуальні практики позашкільної освіти у контексті соціального партнерства.

- На базі *Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості* діє Молодіжний центр «КОМА». Цей проєкт створений в межах програми «Розвиток та підтримка молоді Кіровоградської області в умовах воєнного стану через молодіжні ініціативи та UPSHIFT», яку реалізує ГО «СКЦ «Задзеркалля» у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), за підтримки Іспанського агентства з міжнародного співробітництва в галузі розвитку. У центрі проводяться різноманітні тренінги, зняття і заходи для дітей та молоді міста Кропивницького; діє Клас безпеки, де навчають безпечної поведінки у екстремальних ситуаціях, формують навички безпеки життєдіяльності, надають знання з мінної безпеки тощо. А також Цифровий освітній простір від UNICEF, призначений для навчання, дозвілля, коворкінгу, проведення тренінгів та культурних заходів.

Спільний проєкт *Кіровоградського обласного ЦДЮТ* та ГО «Молодіжне громадське об'єднання «Центр» щодо відкриття новітнього молодіжного центру «КОМА» здобув перемогу у Третньому щорічному Конкурсі історій «Громадянське суспільство, бізнес та влада – кращі практики співпраці» (лютий, 2024). Участь у конкурсі взяли 115 заявників із 21 області України. Конкурс відбувся за підтримки Секретаріату Кабінету Міністрів України, Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України.

Завдяки підтримці Посольства США в Україні у *Кіровоградському обласному центрі дитячої та юнацької творчості* на базі молодіжного центру «Кома» діє Молодіжний Клуб Правосуддя для учнів 13-18 років. Кропивницький — одне з чотирьох міст України, де діє Молодіжний Клуб Правосуддя. Проєкт адмініструється міжнародною неприбутковою організацією Project Harmony, Inc. у співпраці

з Департаментом захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству Офісу Генерального прокурора України, Ювенальною поліцією України і Всеукраїнською громадською організацією «Центр розвиток демократії». У межах проекту відбувся захід «Справедливість для української молоді: розслідування воєнних злочинів російської федерації проти українських дітей». «Перші кроки в клубі вже показали високу зацікавленість учасників. Вони не лише слухали, а й активно обговорювали важливість правосуддя», — зазначають педагоги Центру [3].

- *Рівненський Палац дітей та молоді* має значний досвід організації профільної освіти, працює за унікальною авторською моделлю. Соціальне партнерство із закладами загальної середньої освіти, громадськими організаціями, а також міжнародне партнерство — дозволяє колективу Палацу успішно вирішувати актуальні завдання у контексті упровадження профільної освіти. Зокрема, у реалізації індивідуального освітнього маршруту учнів/учениць, створенні освітнього простору як ресурсу для проведення занять у межах освітніх програм, наданні можливостей для набуття первинного професійного досвіду у обраному виді діяльності тощо.

Успішним є соціальне партнерство різних творчих колективів *Рівненського Палацу дітей та молоді*. Зокрема, у Палаці діє унікальний Мистецький проєкт-виставка «Український код. Повернення». У межах проєкту у партнерстві з українськими митцями у травні 2023 року відбулася презентація відродженої Василем Чебаником Національної абетки Рутенія. Захід проходив в рамках міжнародного проєкту «Разом можемо більше», Всеукраїнської акції «Шрифт – артефакт нації». Мета заходу – ввести в суспільний простір зримий образ української мови – української абетки, створеної на основі історичної рутенської, давньоруської писемності, козацьких скорописів та надати практичні уміння, компетенції учасникам в процесі виконання шрифтової композиції і розвинути навички творчої співпраці. Вихованці школи образотворчого мистецтва Палацу мали змогу доторкнутися до самотньої української абетки, відчути національну ідентичність через шрифт-код Рутенії [4]. Молодіжний фольклорний гурт ВЕСНЯНКА взяв участь у Дні транскордонного партнерства, що присвячений українсько-польському добросусідству та міжрегіональному співробітництву, а також реалізації Програми «Interreg NEXT Польща – Україна 2021 – 2027». Успішний досвід соціального партнерства мають й інші творчі колективи Палацу.

- У структурі *Київського Палацу дітей та юнацтва* діє **відділ соціальних ініціатив і партнерства**, напрямки діяльності якого різноманітні, а саме:

Сектор міжнародного партнерства займається розробкою та реалізацією проєктів в сфері міжнародної співпраці; реалізацією культурно-освітніх та соціально-гуманітарних програм у партнерстві з представниками міжнародних та іноземних організацій в Україні. Яскравим прикладом такої діяльності є проєкт «Діалог культур», в рамках якого кожен рік вихованці та гості Палацу мають змогу ознайомитися з історією, культурою, традиціями різних країн світу.

Центр вивчення іноземних мов «LINGUA» запрошує всіх вивчати англійську, німецьку, французьку мови. Учні не лише отримують знання з іноземних мов, але також дізнаються багато цікавого з історії, культури, мистецтва, побутових особливостей інших країн.

Сектор координації соціальних програм займається розробкою та реалізацією

партнерських та соціальних програм КПДЮ. Саме цей сектор відділу соціальних ініціатив і партнерства реалізує проєкт «Дитячий центр розвитку та відпочинку «ProfiCAMP». Завдяки цьому проєкту вже шостий рік поспіль підлітки 11-15 років під час літніх канікул мають змогу активно відпочивати, спілкуватися, знайомитися з різними професіями, відвідувати цікаві підприємства та освітньо-культурні заходи [5].

Позашкільна освіта України відіграє надзвичайно важливу освітню і соціальну роль в умовах воєнного часу. Соціальне партнерство закладів позашкільної освіти сприяє успішному вирішенню освітніх, просвітницьких, соціально-педагогічних завдань.

Література

1. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні. Наказ МОН від 15.05.2023 №563. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text>
3. Перше заняття Молодіжного Клубу Правосуддя пройшло успішно! URL: <https://ocdut.kr.ua/2024/10/09/%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%88%d0%b5-%d0%b7%d0%b0%d0%bd%d1%8f%d1%82%d1%82%d1%8f-%d0%bc%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b4%d1%96%d0%b6%d0%bd%d0%be%d0%b3%d0%be-%d0%ba%d0%bb%d1%83%d0%b1%d1%83-%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2/>
4. Мистецький проєкт-виставка «Український код. Повернення». URL: <https://pdm.org.ua/marafon/mystetskyu-proekt-vystavka-ukrainskyu-kod-povernennia/>
5. Відділ соціальних ініціатив і партнерства КПДЮ. URL: <https://palace.kyiv.ua/viddil/viddil-soczialnyh-inicziatyv-i-partne/>

Лю Сіхуей

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ ВИХОВАНЦІВ

Формування єдиного європейського освітнього простору передбачає зміну підходів до завдань навчання, виховання та розвитку підростаючого покоління, здатного до активного реагування на зміни в життєвій діяльності. Освіта в інтересах збалансованого розвитку враховує пов'язані між собою екологічні, економічні та соціальні проблеми; сприяє зміні поглядів; забезпечує розвиток критичного мислення та використання особистісного потенціалу; розширює можливості для розроблення нових підходів до розв'язання проблем. Суспільно важливим є створення в закладах позашкільної освіти освітньо-виховного простору (середовища), сприятливого для гармонійного розвитку особистості, подальший розвиток якого визначають соціокультурні та психолого-педагогічні чинники.

Психолого-педагогічні дослідження вітчизняних вчених пояснюють, що культурні цінності необхідно створювати «заново», з урахуванням історичної епохи, економічних та суспільних законів. Як і раніше, людина нашого сьогодення – це особистість

з яскраво вираженою індивідуальністю. Підвищення соціальної ролі, престижності, значимості творчої особистості (починаючи з дошкільних закладів освіти) приведе до оновлення життя суспільства взагалі, коли центром навчання та виробництва стане людина. На всіх етапах виховання та розвитку підростаючого покоління, важливо зорієнтуватись на подолання відчуженості, зміні ставлень людини до людини, до навчання, справи, суспільних процесів.

Сучасна людина існує у принципово новому суспільстві, що вимагає усвідомленого відношення до задоволення своїх потреб. Культурні потреби та способи їх задоволення, культурні продукти, які споживає людина, визначають її як особистість. Культурні потреби XXI століття мають формувати в людині прагнення до самовдосконалення, перетворення навколишнього світу і тому мають соціальний зміст. Важливе місце у системі задоволення соціокультурних потреб особистості відіграють сім'я, ЗМІ та соціокультурні інститути, особливе місце серед яких, посідають заклади позашкільної освіти.

Важлива роль у формуванні культурних потреб належить соціокультурним інститутам, які виконують функції створення, збереження, популяризації та трансляції культурних продуктів. Вони покликані сприяти формуванню культури суспільства в цілому та культурних потреб людини зокрема.

Головним суб'єктом формування соціокультурних потреб є сім'я, в якій людина виховується і проходить основні етапи соціалізації. Саме в сім'ї закладається фундамент запитів, формулюються потреби і способи їх споживання. Разом з тим, сучасний світ відзначається підвищеною соціальною мобільністю, тому протягом життя людина потрапляє у різні соціальні групи, в яких адаптується і які впливають на її культурні потреби.

Партнерство в системі «сім'я — заклад позашкільної освіти» — вид соціального партнерства, яке являє собою форму взаємодії, об'єднану спільними цільовими установками педагогічного характеру, спрямованими на створення комфортного освітнього середовища для розвитку, виховання, соціалізації дитини, сприяє побудові поля спільної діяльності педагогів, батьків, громадськості в інтересах дітей.

У змісті філософських теорій щодо проблеми взаємодії зазначається, що всі об'єкти і події знаходяться в нескінченному взаємозв'язку, який постійно рухається вперед, тобто забезпечує розвиток. Можна сказати, що у філософських працях взаємодія відображає організацію і систему життя. При такому підході категорія «взаємодія» має універсальний статус у науковому обігу. Його суть полягає в тому, що категорія «взаємодія» виражає субстанційність світу, тобто обумовленість співвідношення усього з усім.

Філософський словник розкриває основний зміст визначення поняття «взаємодія» через такі характеристики: особливий вид відносин між об'єктами; наявність впливу одного предмета на інший; поява змін у стані об'єкта в результаті впливу на нього відносин.

Побудова процесу взаємодії школи і сім'ї як соціально-педагогічних партнерів можлива за реалізації таких організаційно-педагогічних умов:

- зміна цільових установок діяльності школи в роботі з сім'єю;
- організація соціально-педагогічної просвітницької роботи позашкільної

установи із сім'ями;

-підготовка педагогів до здійснення діяльності в формі соціально-педагогічного партнерства з сім'ями;

-формування мотиваційної готовності педагогів, сімей до процесу взаємодії в формі соціально-педагогічного партнерства.

Партнерство сім'ї і школи передбачає добровільність включення батьків в ту чи ту діяльність, запропоновану педагогами, пріоритет суб'єкт-суб'єктної взаємодії, власну активність батьків у бажанні до самовиховання, самоосвіти і розвитку батьківської компетентності.

За такої взаємодії з батьками їхнє оцінювання якості навчання й виховання дітей у школі береться до уваги, стає стимулом педагогічної рефлексії досягнень школи, пошуку нових напрямів й розвитку.

Ефективне партнерство можливе за сформованості у батьків готовності до взаємодії із закладом позашкільної освіти на паритетних засадах, з опорою на розуміння того, яку діяльність краще виконують педагоги позашкілля, а яку – сім'я.

Показниками готовності батьків до взаємодії є:

-позитивне ставлення до педагогічного колективу та своєї участі в життєдіяльності позашкільної установи;

-бажання відвідувати обов'язкові заходи для батьків;

-здатність здійснювати конструктивне спілкування і взаємодію з педагогами і адміністрацією;

-бачення свого місця і ролі у взаємодії зі школою.

Співпраця-взаємодія-порозуміння: установка на спілкування і співпрацю є основою взаємодії в «педагогіці партнерства» та виступає важливим фактором створення нового типу відносин, провідна роль в яких належить і педагогу, і батькам, і вихованцям у рівних частинах. Технологія співпраці передбачає ведення діалогу, уміння передбачати його результативність, планування стратегії співпраці;

Діалогічність-взаємодія-взаємоповага ґрунтуються на педагогічному оптимізмі, відкритості, щирості й природності у спілкуванні, сприйнятті вихованців як партнерів, а батьків як колег, прагненні до взаєморозуміння і співробітництва. Саме спілкування сприяє виробленню у всіх учасників освітньо-виховного процесу особистісних смислів, співтворчості, забезпечує ріст і розвиток особистості;

Партнерство є найвищою формою співробітництва, якої не можна набути автоматично. Спільна діяльність на засадах партнерства стає формувальною діяльністю, оскільки формує свідомість і самосвідомість людини, а також є необхідним етапом і внутрішнім механізмом індивідуальної діяльності. Партнерство постає як спосіб формування особистості, що полягає у пробудженні та розвитку реальних прагнень дитини до самовизначення, самореалізації та самоформування.

Література

1. Довбенко С. Реалізація педагогіки партнерства в Карпатському освітньому просторі *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 16. С. 34–40.

2. Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні: колективна монографія / за ред. М. Петрушкевич. Острог. Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 212 с.

3. Соціокультурні детермінанти розвитку психології особистості в Україні: монографія / за наук. ред. В. В. Турбан. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023, 296 с.

4. Філіна Т. В. Формування та забезпечення культурних потреб сучасної людини. *Культура і сучасність: альманах*. 2021. № 1. С. 228–232.

Пей Ян

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ПАРТНЕРСТВО – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Серед головних чинників, що зумовлюють низький рівень здоров'я населення, дослідники виокремлюють: погіршення екології навколишнього середовища, збільшення ризиків виникнення стресових ситуацій, а також низький рівень збалансованості системи цінностей, несформоване вміння протидіяти негативним соціальним та інформаційним впливам у значної частини населення України, а особливо у підростаючого покоління.

Здоров'я дітей – найцінніше надбання цивілізованого суспільства, від якого залежить фізичний, духовний, соціальний та інтелектуальний розвиток громадян країни. У Державній програмі «Діти України» підкреслюється, що здоров'я дітей та молоді – це інтегрований показник суспільного розвитку. Тому формування здорового способу життя є обов'язковим завданням і умовою розвитку творчих здібностей учня та формування його як творчої особистості [1].

Пріоритетним завданням системи освіти в Україні, як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти, є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як найвищої індивідуальної й суспільної цінності [2]. Цілісне сприйняття світу дитиною неможливе без формування якостей людяності, вмінь та навичок творити добро й красу. На думку В. Сухомлинського, «серце має бути сховищем добрих почуттів. Без них воно стає байдужим». Формування ціннісного ставлення особистості до себе та оточуючих, морально-духовних якостей – одне з пріоритетних завдань сучасної позашкільної освіти.

Пріоритетним напрямком діяльності закладу позашкільної освіти визнано партнерську взаємодію, що передбачає встановлення і розвиток взаємовигідних відносин між освітнім закладом, педагогами, вихованцями, членами громади і спонсорами для спільного розв'язання загальних проблем. Така партнерська взаємодія спрямована на розвиток творчої здорової особистості дитини, її здібностей, талантів, а найголовніше – створення здоров'язбережувального освітнього середовища. Партнерству у позашкільній освіті властиві такі характеристики: взаємовигідність, прозорість, волонтерство, двостороннє спілкування, повага, рівність.

Зауважимо, що партнерська взаємодія – це можливість поліпшити імідж освітньої установи, залучити додаткові людські та матеріальні ресурси для здійснення оздоровчої роботи, організації фізкультурно-спортивних свят, а також для

задоволення потреб і інтересів громади. Партнерства створюють соціальний капітал, поліпшують взаєморозуміння, довіру та взаємодію між представниками різних секторів громади. Відповідно це сприяє ефективній реалізації оздоровчої функції позашкільного освітньо-виховного середовища.

Партнерство установ позашкільної і місцевої громади здійснюється за такими напрямками:

- утвердження здорового способу життя в громаді, формування свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих;
- розвиток у громаді здоров'язбережувальних традицій і практики громадянської активності;
- створення на місцевому рівні реальних структур громадянського суспільства.

Співпраця з медичними установами районного та обласного рівнів забезпечує проведення цікавих і змістовних профілактичних заходів за участю висококваліфікованих медпрацівників у доступній для дітей формі з використанням відеофільмів.

Діти вчаться будувати здоровий спосіб життя на прикладі ключових дорослих (педагогів, батьків). Дослідження підкреслюють цінність співпраці між закладом позашкільної освіти із сім'єю. Науковці наголошують, що тепер сім'я значною мірою трансформується та має потребу у підтримці зі сторони різних інституцій та служб освіти. Для реалізації цієї взаємодії з батьками доцільними є наступні напрями: «батьківські клуби»; публікація листівок на теми, що обговорюються в клубах; участь різних фахівців ЗДО (психологів, педіатрів, консультантів з фізичного розвитку тощо) та інших запрошених гостей у засіданнях клубів; створення стадіону та «туристичної набережної» на території клубу; впровадження так званих «освітніх гойдалок» нової форми спільної роботи з батьками. Ця форма роботи передбачає обговорення та обмін досвідом щодо зміцнення здоров'я дітей в сім'ї; організація невеликих сімейних Олімпійських ігор; проведення квестів з дітьми та батьками тощо.

Система інформаційного забезпечення здоров'язбережувального освітньо-виховного процесу, перш за все, передбачає співпрацю з відповідним бібліотечним фондом, який включає підручники, методичну, науково-популярну та довідкову літературу, а також підбірки з фахових та науково-популярних джерел, рекомендації для педагогів й учнів, творчі дослідження читачів, фото- та відеоматеріали тощо. Тому, важливим партнером закладу позашкільної освіти у пропаганді здоров'язбережувальних традицій є бібліотека як інформативно-просвітницький інститут громади. Саме бібліотечна діяльність спрямована на створення ефективної системи інформаційно-методичного забезпечення освітньо-виховного здоров'язбережувального середовища закладу позашкільної освіти, спрямованого на формування ціннісного ставлення особистості до свого здоров'я як найвищої індивідуальної та суспільної цінності.

Серед пріоритетних напрямків діяльності бібліотеки щодо реалізації даної проблеми визначають такі, як – підтримка й забезпечення освітніх завдань, визначених державою і суспільством, щодо формування ціннісного ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я оточуючих; налагодження й ефективного функціонування дієвого інформаційного каналу (від сучасних досягнень психолого-педагогічної науки з питань здоров'язбереження, методичних знахідок та передового досвіду у сфері

створення й розвитку здоров'язбережувального простору – до практичної діяльності); інформаційно-методичне забезпечення реалізації науково-методичної проблеми закладу освіти, спрямованої на створення здоров'язбережувального освітнього середовища; сприяння розвитку валеологічної свідомості учнів та їх батьків тощо.

Одним з основних напрямків діяльності бібліотекарів є вироблення активної життєвої позиції школярів щодо здорового способу життя. Зокрема, бібліотекарі ініціюють або інформаційно підтримують проектну діяльність здоров'язбережувального спрямування у навчальних закладах. Мотивуючи читачів до дослідження певної проблеми, пов'язаної з негативними впливами на власне здоров'я та здоров'я оточуючих, бібліотекарі стимулюють ознайомлення з нею на основі статистичних даних, життєвих прикладів, думок учених, представлених у підручниках, науково-популярній літературі, публікаціях у засобах масової інформації

Крім того, бібліотекарі популяризують здобутки своїх педагогічних колективів у створенні здоров'язбережувального освітньо-виховного середовища серед педагогічного і бібліотечного загалу, проводять значну роботу з батьками. Зокрема, для батьків розгортаються тематичні виставки («Загартування та фізичні вправи – необхідні для здорового способу життя», «Що Ви знаєте про збалансоване раціональне харчування?», «Сходинки фізичного розвитку», «Шкідливі звички ваших дітей», «Складові здоров'я» тощо), на батьківські збори готуються повідомлення («Сходинки фізичного розвитку», «Як подолати конфлікт батьки-діти»).

Отже, у партнерській взаємодії закладу позашкільної освіти з різними установами та інститутами громади складається значний арсенал форм, методів і технологій, які можна використовувати у своїй діяльності з метою формування у вихованців стійкої мотивації щодо збереження свого здоров'я як найвищої індивідуальної і суспільної цінності, а також підтримки його складових. Важливим є усвідомлення актуальності і важливості цієї проблеми через спілкування і взаємодії з різними джерелами інформації та виховного зразку поведінки щодо бережливого ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Література

1. Національна програма «Діти України». [Електронний ресурс] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/63/96>
2. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. *Освіта України*. 2002. № 33.

Платонова Оксана Георгіївна

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ФОРМИ І МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СІМ'ЄЮ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У ДІТЕЙ

Діяльність соціального педагога закладу загальної середньої освіти не може бути високоефективною, якщо немає тісного контакту та взаємодії з батьками учнів. Саме родина виступає партнером у профілактичній роботі з учнями. Якщо такий союз

є слабким, або, ще гірше – не склався взагалі – сили школи зменшуються принаймні на дві третини [1, с. 153].

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблемі профілактики вживання шкідливих речовин дітьми шкільного віку присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: К. Андерсон, В. Бітенського, Е. Вагнера, Д. Колєсова, С. Куна, К. Лисецького, Н. Максимової, В. Оржеховської, І.Пятницької, О. Сердюка, У. Уїлсона, Х. Уолдрона, Б. Херсонського, С. Шварцвельдера, І.Шишової та ін. Питання профілактики вживання шкідливих речовин в школі та сім'ї знайшло відображення у працях О.Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, О. Карпенко, О. Кузьменка, О. Пилипенка, І. Пінчук, Н. Романової, С. Толстоухової, К. Шендеровського, О. Яременка та ін.; принципи соціальної профілактики вживання шкідливих речовин підлітками визначено у дослідженнях А. Гоголева, Н. Максимова, О. Михайловського, О. Пилипенка, Н. Сироти, В. Ялтонського та ін.

Тісна взаємодія соціального педагога та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до профілактичної та виховної роботи. Позитивні результати дає практика залучення батьків до виконання разом з дітьми програми здоров'я. Проведення з батьками занять з аутотренінгу, з позбавлення від нікотинової і алкогольної залежності, занять у групах здоров'я та ін.

Існує багато різноманітних форм і методів співробітництва соціального педагога з сім'єю.

Педагогічна освіта батьків. Рівень педагогічної освіченості батьків залежить від традицій у сім'ях, в яких вирости вони, набутих знань, життєвого досвіду, здатності до саморозвитку. Майже завжди, на сучасному етапі особливо, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердження нових суспільних етичних цінностей, а також із процесами глобалізації, одним із свідчень якого є Інтернет, педагогічна освіченість батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб, очікувань дитини. Тому соціальний педагог повинен дбати про постійний розвиток їх педагогічних знань, вдаючись до різних методів роботи, найпоширенішими серед яких є:

Педагогічний лекторій. Передбачає надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання за допомогою лекцій, бесід.

Позакласний педагогічний всеобуч. Спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з першого класу. Заняття проводить соціальний педагог школи.

День відчинених дверей. Головна мета – показати роботу школи, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення школи, організація програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо) [2, с. 226].

Найпоширенішою і дієвою формою є батьківські збори (шкільні, класні, тематичні). Тематичні батьківські збори можуть бути проведені як у кожному класі окремо, так і для кількох окремо, так і для кількох паралельних класів одночасно. Головною метою проведення такого зібрання є організація співпраці між батьками, класним керівником у превентивній діяльності.

Важливою формою роботи з батьками, яка не втрачає своєї актуальності, є індивідуальна робота. Її мета – вивчити профілактичний потенціал кожної родини, здійснювати індивідуальний підхід до батьків і дітей, підтримувати зв'язок із сім'ями учнів, досягти єдності дій сім'ї і соціального педагога у профілактиці шкідливих звичок. Індивідуальне спілкування педагога з батьками, якщо воно продумане, як правило, є результативним. Перевагою індивідуальної роботи є те, що спілкуючись віч-на-віч з соціальним педагогом, батьки більш довірливо розповідають їм про свої проблеми, труднощі.

Не менш важливим є сімейне консультування. Предметом сімейного консультування з приводу шкідливих звичок є духовне і моральне здоров'я (розвиток цінностей, ціннісних орієнтацій, позбавлення від алкогольної, наркотичної та ін. залежності).

Пропагуючи різні форми профілактичної роботи з батьками поряд з традиційними методами (лекція, збори, семінар) можна широко використовувати ігровий метод (ділові, рольові ігри). У наш час термін «ділова гра», «рольова гра» стали звичними.

У роботі з батьками такі активні форми як ділові ігри міцно утвердилися в передовій педагогічній практиці. Під діловою грою мається на увазі спеціально організована і педагогічно спрямована діяльність, яка введена у штучно створену ігрову ситуацію, що імітує певний реальний процес і має на меті вибір найкращого шляху рішень педагогічних проблем.

Найбільш поширеними методами взаємодії соціального педагога з батьками є:

- Переконавання – спосіб впливу соціального педагога на батьків у профілактичній роботі за допомогою логічно аргументованої інформації з метою підсилення чи зміни поглядів, установок, оцінок у об'єкта впливу. Основними засобами переконування є логічні доводи, факти, цифри, приклади з життя, певні події тощо.

- Навіювання – це спосіб впливу на особистість, заснований на некритичному сприйманні інформації об'єктом впливу. Воно спрямовується, передусім, на почуття батьків, сферу їх несвідомого, а через них – на її волю і розум.

- Методи стимулювання діяльності спрямовані на стимулювання особистості до покращення чи зміни своєї поведінки, розвитку мотивації на соціально схвалені способи та види діяльності.

- Тестування – метод психологічної діагностики, провідним організаційним моментом якого є застосування стандартизованих запитань та завдань, що мають певну шкалу значень.

- Спостереження – візуальне сприйняття і реєстрація значимих щодо об'єкта спостереження фактів. Джерелом інформації для соціального педагога під час спостереження є поведінка (вчинки, дії, емоційні та вербальні реакції) батьків.

- Опитування – спосіб отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їх нахили, судження, мотиви діяльності. Інтерв'ю – метод опитування, яке проводиться у формі бесіди за чітко визначеним планом.

- Метод "рівний-рівному" – це спосіб надання та поширення достовірної інформації шляхом довірчого спілкування соціального педагога з батьками в межах організованої (акції, тренінги) та неформальної роботи (спонтанне спілкування).

Таким чином щоб встановити партнерську взаємодію з сім'єю у профілактиці шкідливих звичок, соціальний педагог повинен керуватися цілим арсеналом методів

та форм роботи. Високоєфективними формами роботи, на нашу думку, являються індивідуальна робота з батьками та сімейне консультування. Про те, для того щоб залучити батьків до взаємодії з навчальним закладом соціальний педагог та педагогічний колектив закладу середньої освіти повинні встановити довірливі стосунки з родиною.

Література

1. Лапіна В. М. Безпека життєдіяльності людини: навч. посіб. Київ, 2007. 532 с.
2. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Вінніченко», 2023. 240 с.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ. Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.

Шимко Христина Вікторівна

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Позашкільна освіта є важливою складовою системи навчання і виховання, яка доповнює формальну освіту і створює можливості для гармонійного розвитку дитини. Значні переваги позашкільної освіти, що включають варіативність, мобільність, добровільність, доступність, соціально-педагогічну спрямованість та можливості її здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтація на інклюзивність та безбар'єрність, зумовлюють її виняткову важливість і затребуваність в умовах війни [1]. Особливо значущою вона є для молодших школярів, адже цей віковий період характеризується високою чутливістю до навчальних і виховних впливів. Молодший шкільний вік вважається оптимальним для формування основ життєвих компетентностей, розвитку творчого потенціалу, соціальних навичок та емоційної стабільності. У цьому контексті організація позашкільної діяльності набуває особливого значення.

Позашкільна освіта є гнучким механізмом, який враховує індивідуальні особливості дитини, її потреби, інтереси та здібності. Проте ефективність позашкільної роботи залежить від правильного врахування психолого-педагогічних аспектів, які впливають на розвиток дитини, та від розуміння педагогами специфіки цього вікового періоду. Молодший шкільний вік має низку особливостей, які необхідно враховувати при організації позашкільної діяльності. У цей період активно розвивається мислення, пам'ять, уява та пізнавальний інтерес. Діти цього віку відзначаються високою емоційністю, схильністю до наслідування, допитливістю та бажанням пізнавати нове через активну діяльність. Це вимагає організації занять, які поєднують пізнавальний і розважальний компоненти.

Важливою умовою ефективної позашкільної роботи є створення сприятливого психологічного середовища, яке підтримує відчуття безпеки, взаємоповаги і прийняття. Діти молодшого шкільного віку особливо чутливі до оцінок і ставлення

з боку дорослих, тому педагогам необхідно проявляти емпатію, терпіння та вміння мотивувати дитину через позитивну взаємодію.

Особливого значення набуває діяльнісний підхід у позашкільній освіті. Залучення дітей до практичної діяльності сприяє розвитку їхніх навичок самостійності, організації, відповідальності за власні дії. Наприклад, участь у театральних виставах, екологічних проєктах або спортивних змаганнях допомагає дітям вчитися долати труднощі, працювати в команді та оцінювати результати своєї роботи.

Творчий компонент позашкільної освіти є одним із найбільш ефективних засобів розвитку особистості дитини. Малювання, музика, танці, конструювання сприяють не лише формуванню естетичного смаку, але й розвитку когнітивних здібностей, уяви, креативності. Психологи стверджують, що заняття творчістю стимулюють формування у дітей емоційної стійкості, допомагають розвивати впевненість у собі та долати страх перед помилками.

Особливість методів позашкільного освітнього процесу полягає у всілякому заохоченні максимального творчого самовиявлення вихованців, багатстві вражень та позитивних емоцій, створенні оптимальних організаційних умов для продуктивної творчої діяльності [2].

Соціальний аспект позашкільної діяльності також має велике значення. Взаємодія з однолітками та педагогами у позашкільному середовищі сприяє формуванню навичок комунікації, емпатії, вирішення конфліктів. Участь у групових проєктах допомагає дітям відчувати себе частиною колективу, зрозуміти цінність співпраці та взаємної підтримки.

Ще одним важливим напрямком є фізичний розвиток, який забезпечується через заняття спортом або фізкультурою. У цьому віці формуються основи здорового способу життя, які можуть стати стійкими звичками у дорослому житті.

Особливу увагу слід приділяти використанню інтегрованих підходів у позашкільній діяльності. Наприклад, поєднання екологічного виховання з технічним конструюванням чи творчими завданнями сприяє всебічному розвитку дитини, одночасно розвиваючи різні види компетентностей.

Не менш важливою є роль педагога в організації позашкільної діяльності. Педагог повинен бути не лише наставником, а й прикладом для наслідування, що стимулює інтерес до навчання та надихає дітей на нові звершення.

Нові вимоги до педагогів закладу позашкільної освіти обумовлюють зміну функцій професійної діяльності: із трансляторів знань вони перетворюються в організаторів і координаторів самостійної пізнавальної діяльності вихованців, стають їхніми партнерами. Освітній процес спрямовується на забезпечення пріоритетності їхньої індивідуальності, самоцінності, самобутності та розвиток природних обдарувань в індивідуальному темпі на основі добровільності та варіативності, що позитивно позначається на самореалізації в майбутньому [3].

Таким чином, організація позашкільної діяльності для дітей молодшого шкільного віку потребує комплексного підходу, який враховує їхні вікові, психологічні та соціальні особливості. Ефективна позашкільна освіта сприяє гармонійному розвитку особистості, допомагає формувати життєві компетентності, розвивати творчий потенціал, соціальні навички та емоційну стійкість. У цьому контексті особливу роль відіграють педагогічна майстерність, особистісно орієнтований підхід та інтегративні

форми діяльності. Позашкільна освіта є потужним ресурсом, який сприяє адаптації дітей до сучасного світу та забезпечує їхній подальший успіх у різних сферах життя.

Література

1. Литовченко О. Заклади позашкільної освіти України в умовах війни: освітня, просвітницька, громадська діяльність. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та молоді*. 2022. 26(1), 213-225.

2. Мачуський В. В. Інноваційний розвиток позашкільної освіти в сучасних умовах. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2023 р.)*. Івано-Франківськ: «НАІР», 2023. С. 164–170.

3. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. та ін.]; за ред. О. В. Литовченко. Київ: Педагогічна думка, 2012. 192 с.

Яременко Борис Ігорович

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДЛІТКІВ В ГУРТКАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІГОР

Виховання в підлітків стійкої пізнавальної потреби, розвиток пізнавальних інтересів завжди були актуальними проблемами. Нагальну увагу науковців, педагогів та психологів до проблеми розвитку пізнавальних інтересів підлітків привертають й дослідження, які свідчать про помітне зниження активності пізнання в підлітків, низький рівень допитливості й гальмування пізнавальних процесів, що зумовлює незадовільний рівень їх навчальних досягнень. Тому одним з пріоритетних завдань закладів позашкільної освіти (ЗПО) є цілеспрямована діяльність з розширення кола пізнавальних інтересів підлітків.

Ефективним інструментом формування розумових і пізнавальних здібностей підлітків є *інтелектуальна гра*. Про ефективність інтелектуальних ігор в позашкільній діяльності свідчать дослідження В. Сухомлинського, Л. Ковбасенко, Г. Пустовіта та ін. щодо особливостей впливу інтелектуальних ігор на розвиток пізнавальних процесів підлітків [1, с. 5]. «Гра, – писав В. Сухомлинський, – це велике світле вікно, через яке духовний світ дитини вливається яскравий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості та цікавості». Інтелектуальні ігри вчать багатьом необхідним у житті речам: вдумливості, рішучості, відповідальності, умінню будувати плани, раціонально діяти. Вони загартовують характер, є своєрідною школою витримки й зібраності. Саме тому інтелектуальні ігри є не тільки привабливими для підлітків, а й дуже корисними. Як показує практика останніх років, для багатьох підлітків гра є основною формою самоствердження, отримання соціальних моделей поведінки та інтелектуального саморозвитку.

У ХХ столітті розповсюдився термін нідерландського вченого-культуролога Йоханса Хейзінга «*Homo ludens*», тобто «Людина граюча». Гра стала бізнес-індустрією розваг, способом життя цілого покоління людей. Але, в той же час гра

є одним з провідних факторів у сучасному освітньому процесу. Виокремлення інтелектуальних ігор у самостійну групу інструментів освітньо-виховного впливу створює позитивні передумови для використання їх у гуртковій роботі закладів освіти. Адже ігрові методики підтримують зацікавленість учасників інтерактивної дії до предмету вивчення, розвивають логіку, навчають розв'язувати проблемні завдання [2, с. 3].

Діапазон інтелектуальних ігор надзвичайно широкий. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, враховуючи психологічні особливості ігрової діяльності, у яку включається дитина, пропонується така класифікація інтелектуальних ігор:

1) *вікторини та конкурси типу* «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг», «Своя гра» тощо. Популярність цього виду інтелектуальних ігор пов'язана з їх походженням як телешоу. Мета інтелектуальних ігор подібного роду ставлять – не тільки і не стільки перевірити, але і стимулювати подальший загальний, культурний, комунікативний розвиток, розширити ерудицію, що потребує безперервного розвитку учасника ігрового інтелектуального процесу. Проте для участі в таких іграх дитина має володіти достатнім рівнем необхідних знань у певній галузі (історія, географія, музика і т. п.), оскільки в процесі ігрової діяльності необхідно дати точні відповіді на поставлені питання;

2) *«розумові вправи»*: до таких ігор можна віднести різноманітні головоломки і маніпуляції з цифрами: завдання-маршрути, у яких необхідно знайти шлях як у лабіринті; хитрі цифри: узорі із цифр – цифри мають підкорятися певним правилам; логічні головоломки; повороти і перестановки – вправи для тренування просторової уяви, взаємного розташування в просторі; ігри зі словами: словесне доміно, додати букву й одержати слово, прибрати букву й одержати слово, анаграма та інші; навчальне лото, навчальне доміно; ребуси числові, ребуси буквені, «мудроміри», послідовності, кросворди, чайнворди, метаграми і т. п.;

3) *настільні ігри*: шахи, шашки, ерудит (Scrabble), карткові ігри і т. п. У настільні ігри люди грають зі стародавніх часів. Правила багатьох ігор втрачені, але деякі витримали перевірку часом і дійшли до наших днів – шахи, го, рендзю. Зараз у всьому світі почався черговий «бум» настільних ігор. За цей час вони змінилися, стали іншими. Це рольові ігри для дітей і дорослих, що моделюють різні ситуації або особливості будь-якої професії, часто спрямовані на розвиток пізнавального інтересу гравців.

4) *комп'ютерні ігри*. Це спеціальні комп'ютерні програми, які призначені для організації ігрового простору і організації взаємозв'язку між гравцями, або самі виконують роль партнера по грі. За способом організації ігрового простору комп'ютерні ігри найбільш близькі до розглянутих вище настільних ігор і часто є комп'ютерними версіями останніх. Виділяють такі види комп'ютерних ігор: ігри-дії (від англ. *Action*); симулятори (від англ. *Simulation*); стратегії (від англ. *Strategy*); спортивні; пригодницькі (або квести, від англ. *Quest*); рольові ігри; головоломки, логічні ігри, пазли (від англ. *Puzzle*) [3, с. 14].

На сьогодні спостерігається підвищення інтересу до можливостей використання інтелектуальних ігор у процесі розвитку підлітків. Завдяки поєднанню ознак ігрової і навчальної діяльності інтелектуальні ігри мають займати гідне місце в освітньому

процесі закладів освіти, а особливо ЗПО. Проте використання інтелектуальних ігор у гуртковій роботі має будуватися на чіткій тактиці педагогічного керівництва.

Основними факторами, що визначають ефективність методики педагогічного керівництва інтелектуальними іграми, є: опора педагогічних впливів на психологічний механізм гри як природної пізнавальної діяльності дитини; стимулювання пізнавальних інтересів – мотиваційної основи цих ігор; організація змісту ігор на засадах інтеграції навчальної і позашкільної пізнавальної діяльності; опора в процесуально-операційному компоненті на специфіку окремих підвидів інтелектуальних ігор і на сформовані навчанням уміння і навички; раціональне, адекватне віковим та індивідуальним можливостям учасників дозування тривалості ігор; позитивне педагогічне оцінювання результатів гри і зусиль учасників, спрямованих на їх досягнення; забезпечення педагогом особистісно орієнтованого підходу до здобувачів освіти тощо.

Яскравим прикладом впровадження інтелектуальних ігор у практику гурткової роботи з підлітками в ЗПО є реалізація авторської Програми «Клубу інтелектуальних ігор» (автор Сурков В. М., погоджена науково-методичною радою ЧОІППО імені К. Д. Ушинського та затверджена Наказом Управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації), яка апробована на багаторічному досвіді Ніжинської молодіжної організації «Інтелектуальний клуб «Кліо»», клубу «Гра» Ніжинського ліцею Ніжинської міської ради при НДУ імені Миколи Гоголя, гуртка «Що? Де? Коли?» Ніжинського будинку дітей та юнацтва. У програмі використано досвід роботи Одеського міського літературно-ігрового клубу «Ерудит» ім. В. Мороховського, клубу інтелектуальних ігор «Єврика» Центра дитячої і юнацької творчості Київського району м. Одеси та інших шкільних клубів інтелектуальних ігор України. Відомі методики проведення занять у клубах інтелектуальних ігор були структуровані, удосконалені та адаптовані саме для проведення занять в гуртках ЗПО. Цей набір ігрових методик розповсюджений та вже добре зарекомендував себе в гуртках закладів позашкільної освіти України [4, с. 54].

Маючи на меті створення гуманістичного освітнього простору, збереження інтересу до навчання та підвищення престижу знань у суспільстві, робота гуртка «Що? Де? Коли?» Ніжинського БДЮ (керівник гуртка Сурков В. М.) спрямована на актуалізацію інтелектуальних можливостей особистості підлітків та стимулювання їх пізнавальної активності. Завдяки заняттям в гуртку, по-перше, підвищується продуктивність інтелектуальної діяльності вихованців (за рахунок формування здатності аналізувати, порівнювати, враховувати причинно-наслідкові зв'язки), а по-друге, здійснюється інтелектуальний саморозвиток особистості за рахунок вирізнення індивідуальних пізнавальних нахилів, пріоритетних способів пізнання, формування стилю мислення. Основним завданням гуртка є формування базових пізнавальних та соціальних компетентностей особистості засобами інтелектуальної ігрової діяльності в умовах позашкільної освіти. Компетентісно-орієнтований підхід до впровадження інтелектуальних ігор на заняттях гуртка передбачає як розвиток уже існуючих, зокрема «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг» та «Своя гра», так і адаптацію до конкретних умов нових форм інтелектуальних ігор, створення бази запитань та їх апробацію на вихованцях підліткового віку, активне використання інтелектуальних інтерактивних методів у освітньому та виховному процесі, впровадження інформаційно-

комунікаційних технологій, створення телепроектів, комп'ютерних навчальних та ігрових програм з інтелектуальним навантаженням. Використання інтелектуальних ігрових технологій сприяє формуванню соціально компетентного гуртківця, здатного самостійно здобувати й використовувати знання в різних життєвих ситуаціях, скласти та успішно реалізувати план власного життя й розвитку.

Гасло «Навчаємося, граючи» відповідає змісту роботи гуртка інтелектуальних ігор. Крім того важливою складовою діяльності гуртка є спілкування, розвинення стійкого інтересу до спільної пізнавальної діяльності.

Основною формою роботи з дітьми є тренування, які передбачають різні види ігор, тренінгів, що спрямовані на накопичення та узагальнення знань з різних дисциплін; застосування алгоритму розв'язання логічних завдань (мозковий штурм, аналіз ситуацій, джерел інформації); елементи соціально-психологічного тренінгу; проектування, захист проблемно-пошукових завдань. Практично-комунікативні методи навчання сприяють розвитку здібностей вихованців, формуванню мотивів вибору професії, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої громадської діяльності, дозволяють особистості ефективно самовизначитися та підготуватися до професійного «Я» та успішно інтегрувати його в суспільне «МИ» [5, с. 62].

Велике значення у навчально-виховному процесі гуртка є прищеплення вихованцям таких рис, як самостійність, відповідальність, толерантність, стресостійкість, творчий підхід до розв'язання поставленого завдання, вміння мислити нестандартно, розвинення лідерських якостей, життєвих компетентностей.

Постійна участь, а також і організація інтелектуальних турнірів та пізнавальних заходів дає змогу вихованцям гуртка продемонструвати свої знання з різних галузей знань, вміння оперувати спеціальними поняттями, перевірити свої вміння працювати в команді. Успіх у діяльності – потужне джерело внутрішніх сил здобувача позашкільної освіти, що народжує енергію для подолання труднощів та стимулює бажання пізнавати оточуюче, сприяє формуванню мотиву досягнення якнайкращого результату у цій діяльності.

Керівнику гуртка важливо зацікавити своїх вихованців так, щоб пізнання і творчість приносили їм задоволення, стали справжнім хобі, дали змогу самореалізуватися, самовизначитися у житті. Керівник гуртка аналізує, оцінює отримані гуртківцем уміння, помічає нахили кожного окремого вихованця, зауважує на його особисті якості та риси характеру, щоб вчасно скоригувати правильний вектор його подальшого розвитку.

Спостереження за вихованцями гуртка «Що? Де? Коли?» Ніжинського будинку дітей та юнацтва, аналіз анкетування гуртківців яскраво демонструє позитивний вплив даного виду гурткової роботи на розвиток пізнавальної активності підлітків. На заняттях гуртка вони цілком задовольняють свої пізнавальні інтереси та значно розширили їх коло. Переважна більшість опитаних зазначають, що відвідування гуртка сприяло покращенню їх навчальних результатів і у школі.

Отже, під впливом спеціально організованої гурткової роботи, зокрема засобами інтелектуальних ігор, в вихованців гуртків підліткового віку відбувається підвищення пізнавальної мотивації, формування позитивної адекватної самооцінки разом з інтелектуальними, комунікативними, поведінковими якостями, усвідомлення підлітками необхідності постійного саморозвитку засобами активного включення в різні

форми пізнавальної, творчої, соціальної діяльності, спираючись на власні інтереси, знання, уміння і віру у свої можливості.

Література

1. Пустовіт Г. П. Теорія пізнання як методологічна основа побудови змісту позашкільної освіти і виховання. *Рідна школа*. 2006. № 11. С. 3-6 ; № 12. 27-30 ; 2007. № 1. С. 15-18.

2. Лісовець О. В., Сурков В. М. Інтелектуальні ігри в навчально-виховній роботі (з досвіду роботи тренерів інтелектуальних клубів). Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2013. 78 с.

3. Семенець В. Г., Сурков В. В., Татарчук Н. В. та ін. Панорама педагогічних ідей та знахідок у грі «Віват, інтелект!»: 500 запитань для брейн-рингу. Методичні рекомендації. Чернігів: ЧОІППО ім. К. Д. Ушинського. 2013.

4. Сурков В. М. Методичні рекомендації до проведення ігор «Що? Де? Коли?». *Педагогічні обрії*. 2010. № 4(58). С. 54.

5. Сурков В. М. Інтелектуальні ігри та їх роль у формуванні навчальних компетенцій учасників навчально-виховного процесу. *Педагогічні обрії* 2016. № 4. С. 62.

Наукове видання

Редактор

Лісовець Олег Васильович

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ
У СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Збірник матеріалів

*V Міжнародної науково-практичної конференції
26 листопада 2024 року*

Технічний редактор – І. П. Борис

Книга друкується в авторському редагуванні.

Підписано до друку
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 14, 77
Ум. друк. арк. 11,75

Папір офсетний
Тираж 60 пр.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.

м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631)7-19-72

E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.